

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

PLATON VE ARİSTOTELES’TE SANAT EĞİTİMİ

Miray IŞIK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nurten GÖKALP

YÜKSEK LİSANSTEZİ
FELSEFE ANABİLİM DALI
FELSEFE BİLİM DALI

KASIM - 2019

PLATON VE ARİSTOTELES'TE SANAT EĞİTİMİ

Miray IŞIK

YÜKSEK LİSANSTEZİ
FELSEFE ANABİLİM DALI
FELSEFE BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KASIM 2019

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Miray Işık tarafından hazırlanan “Platon ve Aristoteles’te Sanat Eğitimi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalında Felsefe Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof.Dr. Nurten Gökalp

Sistematik Felsefe Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

Başkan : Prof.Dr. Kazım Sarıkavak

Türk İslam Felsefesi Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

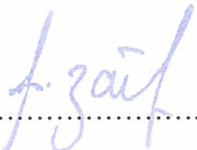
Üye : Doc. Dr. Ekrem Ziya Duman

Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

Tez Savunma Tarihi: 12/11/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAI F

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Miray IŞIK

12.11.2019

PLATON VE ARISTOTELES’TE SANAT EĞİTİMİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Miray IŞIK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Kasım2019

ÖZET

Sanat hem bireyin yaşamını hem toplumu şekillendiren en etkili unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda sanatın etkisi yaşamın birçok alanında yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Bu anlayış kapsamında eğitim sanatın kendisini yansıttığı en özel alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistemli olarak baktığımızda eğitimin sanat üzerindeki etkisini “sanat eğitimi” başlığı altında görmekteyiz. Sanat eğitimi modern bir kavram olsa da, bu kavramın kullanımı Antik Çağa kadar uzanmaktadır. Bireyin eğitsel gelişiminde aktif bir rol üstlenen sanat eğitimi için birçok düşünür belli bakış açısı geliştirmektedir. Bu çalışmada Antik Çağ filozoflarından Platon ve Aristoteles’in sanat eğitimi üzerine geliştirdikleri görüşlere yer verilmektedir.

BilimKodu : 110923sanatfelsefesi
AnahtarKelimeler : Platon, Aristoteles, Sanat eğitimi, Sanat
SayfaAdedi : 191
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nurten GÖKALP

ART EDUCATION IN PLATO AND ARISTOTLE

(Master's Thesis)

Miray IŞIK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

November2019

ABSTRACT

Art is considered to be one of the most influential factors that shape both the individual's life and society. In this context, the influence of art is intensely felt in many areas of life. Within this context, education is one of the most special areas where art reflects itself. When we look systematically, we see the effect of education on art under the title of "art education". Although art education is a modern concept, its use dates back to ancient times. Many thinkers develop certain perspectives for art education, which plays an active role in the educational development of the individual. In this study, the views of Plato and Aristotle on the art education are given.

Science Code : 110923philosophyofart
Key Words : Plato, Aristotle, art education, art
Page Number : 191
Supervisor : Prof. Dr. Nurten GÖKALP

TEŞEKKÜR

Araştırmamda bana ışık tutan, deneyimleri, bilgi birikimi ve bunları aktarış biçimiyle felsefe alanında lisans eğitimimden bu yana benim için ideal öğretmen modeli olan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. Nurten Gökalp'e en içten saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Fikirleriyle yol gösteren, görüşleriyle felsefe alanında yetişmemde büyük emek sahibi olan saygıdeğer hocalarım sayın Prof. Dr. Kazım Sarıkavak'a, sayın Prof. Dr. Veli Urhan'a ve sayın Prof Dr. İbrahim Maraş'a en derin minnet ve saygılarımı sunuyorum.

Eğitimim boyunca ilgi ve fikirleriyle desteklerini esirgemeyen, felsefî bakış açımı zenginleştiren değerli hocalarım Doc. Dr. Cevriye Demir Güneş'e, Doc. Dr. Sengün M. Acar'a ve Dr. Öğr. Gör. Recep Batu Günör'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Araştırma sürecimde yardımlarını benden esirgemeyen değerli aileme ve destekleriyle bana güç veren dostlarıma sonsuz minnettarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ	1
2. SANAT EĞİTİMİ.....	9
2.1. Sanat ve Felsefe.....	9
2.2. Sanat Eğitimi.....	17
2.3. Felsefenin Sanat Üzerindeki Etkisi	27
2.4. Felsefi Düşünmede Sanat Kuramları	34
2.4.1. Taklitçilik	34
2.4.2. Biçimcilik.....	35
2.4.3. Duyguya Dayalı Görüş.....	36
2.4.4. Sezgicilik.....	36
2.5. Antik Yunan’da Sanat	37
3. PLATON’DA SANAT EĞİTİMİ.....	45
3.1. Platon’un Eğitim Anlayışı.....	45
3.2. Platon’un Sanat Anlayışı.....	65
3.3. Platon’un Sanat Anlayışında Bir Tekhne Olarak Mimesis	103
3.4. Platon’da Sanat Eğitimi.....	108
4. ARİSTOTELES’TE SANAT EĞİTİMİ	117
4.1. Aristoteles’in Eğitim Anlayışı.....	117
4.2. Aristoteles’e Göre Sanat	130
4.3. Aristoteles’te Mimesis	139

	Sayfa
4.4. Poetika, Tragedya ve Retorik Üzerinden Sanat	141
4.5. Varlık felsefesi Bağlamında Aristoteles'te Sanat	158
4.6. Aristoteles'te Sanat Eğitimi	165
5. SONUÇ	177
KAYNAKLAR	187
ÖZGEÇMİŞ	191

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

a.g.e.

Adı geçen eser

a.g.m.

Adı geçen makale

çev.

Çeviren

Ed.

Editör

Ing

İngilizce

p.

Page

s.

Sayfa

1. GİRİŞ

Sanat, eğitim ve felsefe insan yaşamını yönlendiren en etkili faaliyet alanları arasında yer almaktadırlar. İçerikleri dâhilinde insan yaşamına yön veren bu etkinliklerin yaşamı etkili bir şekilde yönlendirici nitelikte olmaları onların sistemli bir şekilde incelenmelerini gerektirmektedir. Gerek insan yaşamına tek bir yönüyle etki etmeleri gerekse çeşitli disiplinler aracılığıyla bunu sağlamaları noktasında bu temel kavramlar birçok düşünür tarafından yorumlanmış, çeşitli filozofların çalışma sahası içinde yer almıştır. Kimi filozoflar tek bir sistematik yapı içinde bu konuları irdelerken kimileri yoruma açık bir şekilde irdeleyerek zihinlerde soru işareti oluşturmuşlardır.

Antik Çağdan bu yana sistem filozofları denildiğinde akla ilk gelen isimler arasında Platon ve Aristoteles yer almaktadır. Bu iki filozof kapsamlı bir şekilde oluşturdukları epistemolojik ve ontolojik anlayışlarıyla kendilerinden sonra gelen düşünürleri etki altında bırakmışlardır; derinlemesine bakıldığında bu etkinin epistemoloji ve ontolojiyle birlikte sanat, eğitim, ahlak gibi birçok sosyal alanı kapladığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle sanata verilen önemle beraber bu iki büyük filozofun sanat anlayışlarının bilinmesinin, bu anlayışların birbirleriyle karşılaştırılarak yorumlanmasının ve eğitime yansıyan boyutlarının incelenmesinin sosyal bilimler alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sanat eğitimi, bir modern dönem kavramı olarak her ne kadar sıklıkla ele alınmasa da kavramın içeriğine ve bu içeriğin pratik hayata yansımalarına verilen değerin Antik Çağa kadar uzandığı görülmektedir. Özellikle bu kavramların iki büyük sistem filozofu olan Platon ve Aristoteles'in eğitim ve sanat anlayışlarında yer almasından dolayı kavramın içeriği ve etkisi incelenmek istenmektedir. Bu noktada yüksek lisans tezimizde eğitim, sanat ve sanat eğitimi doğrultusunda Platon ve Aristoteles'in sanat eğitimine bakışları ele alınmaktadır. Sanat eğitimi eğitimin bir alt dalı olduğu için kavramsal açıklanmasına eğitimle başlanmakta, ardından sanatın içeriği belirlenerek sanat eğitimi üzerinden bir anlamlandırmaya gidilmektedir. Bu bağlamda tezimizin ilk bölümü sanat eğitiminin yapılanması ve kuramsal boyutu üzerinedir.

Tezimizin ikinci bölümünde Platon'un sanat eğitimine bakış açısı ele alınmaktadır. Bundan dolayı öncelikle filozofun eğitim anlayışının ne olduğu ve bu anlayışı oluşturan kavramsal içerik belirlenmeye çalışılmaktadır. Eğitimin toplumsal hayata yansımalarının boyutları filozofun eserleri üzerinden irdelenmektedir. Platon bir sistem filozofu olduğu için sanata ve eğitime bakış açısının arka planında ontoloji ve epistemoloji birlikteliği yer

almaktadır; dolayısıyla varlık ve bilgi anlayışları çerçevesinde filozofun sanata ve sanat eğitimine bakış açısı üzerinden görüş geliştirilmektedir. Fakat çalışma bir yüksek lisans tezi olması sebebiyle varlık ve bilgi anlayışına dair yapılan irdelemenin kapsamı daraltılmıştır.

Tezimizin üçüncü bölümünde ise Aristoteles'in sanat eğitimi üzerine görüşlerine yer verilmektedir. Kavramı ele alma şeklimiz Platon'un sanat eğitimine bakış açısını ele aldığımız şekilde ilerlemektedir; bundan dolayı öncelikle Aristoteles'in eğitim anlayışı açıklanmaya çalışılmıştır. Eğitim anlayışı içerisinde bilgi ve öğrenmeye bakış açısı irdelenmektedir; bunun ardından anlamlandırma Aristoteles'in sanat anlayışını aktararak devam etmektedir. Aristoteles'in de varlığa ve bilgiye bakış açıları üzerinden sanatsal oluşumu belirlendiği için alt zemindeki bu disiplinlere kısaca yer verilerek ve bu disiplinlerin sanata ilişkisine değinerek sanat eğitimine geçilmektedir. Sonuç kısmında ise incelenen iki filozofun sanat eğitimi anlayışları sanata ve topluma bakış açıları üzerinden değerlendirilmektedir.

İnsanın sahip olduğu merak duygusunu tetikleyen en önemli disiplinlerden biri olan sanat antik dönemden bu yana estetik alanla ilgili her düşüncenin kapsamını oluşturmaktadır. İnsan yaşamının merak duygusunu tetikleyen sanat, varlığını antik dönemde de hissettirmektedir ve bu etkinin yarattığı düşünceler toplumsal yaşamın gidişatında rol almaktadır. Platon ve Aristoteles sahip oldukları yaşam biçimleri ve hayatı sorgulayış şekilleriyle Antik dönemin iki filozofu olarak felsefenin gidişatını değiştirdikleri gibi sanata dair farklı görüşleriyle de dikkat çekmişlerdir. Platon'un sanat anlayışı her ne kadar olumsuz olarak nitelendirilse de sanat ve sanatçıyı kavramsal olarak irdelemesi açısından bakıldığında tam anlamıyla böyle olmadığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu tezde Platon'un sanata kendi felsefesiyle ilişkili getirdiği yorum daha da detaylandırılarak anlatılmaktadır.

Aristoteles'in sanata bakış açısında Platon'la benzeyen yönler bulunduğu gibi belirgin farklılıklar da bulunmaktadır; ancak sanat eğitimi yönündeki görüşleri iki filozofun da aynı doğrultuda ilerlemektedir. Sanatsal oluşum üzerinden düşünüldüğünde Aristoteles evreni algılayış mekanizmasına göre saptama yapmakta ve bu düşüncelerini detaylandırmaktadır. Platon'un taklit olarak nitelendirdiği sanata Aristoteles bazı durumlarda karşı çıkarken bazı durumlarda bu anlayışı desteklemektedir. Genel itibariyle olumsuz bir sanat anlayışının olduğuna dair yapılan yorumların ne derece doğru olduğu da bu iki filozofun görüşleri çerçevesinde ele alınmaktadır; ancak bu olumsuz görüşlerin

yanında Platon'un sanat dallarından şiirle uğraştığı Aristoteles'in eğitimci kimliğiyle retorik üzerine dersler verdiği de unutulmamalıdır.

Süregelen bilimsel araştırmalar düşünüldüğünde sanat eğitimi bu araştırmaların bir parçasıdır; bu noktada bilimsel araştırmalarda kullanılan metotlar sanat eğitimi için de geçerli olduğu düşünülebilir. Sanat eğitiminin içeriğinde eğitim ve sanat gibi kavramların bulunmasından kaynaklı olarak bu kavramların açıklamaları belli bir plan dâhilinde verilmelidir. Bu doğrultuda kavramsal açılıma eğitim üzerinden başlanmaktadır.

Eğitim, kavramsal olarak çoğu düşünür ve filozofun araştırma sahası içinde yer almış, birçok tanıma dâhil olmuştur. Bugüne kadar yapılan çalışmalar sonucunda düşünürler kendi sistematik yapıları sonucunda insanın yetiştirilme sürecinin eğitim, öğrenme, öğretme ve öğretim gibi temel kavramlar üzerinden şekillendiğini tespit etmişlerdir. Söz konusu eğitim felsefe sözlüğünde "Kişinin kendisini bir bütün olarak gerçekleştirmesine, insan varlığının bütün gizil güçlerini hayata geçirmesine imkân veren süreç ve kişinin insanlığın özellikle tinsel mirasını özümsemesi yoluyla toplum değerlerine ve kabul görmüş yaşam tarzlarına sağlıklı bir biçimde intibakını temin eden süreç."¹ olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım eğitimi kişinin kendi potansiyelini bütünsel açıdan gerçekleştirmesini sağlayan bir süreç şeklinde ele almaktadır. Bununla birlikte bu süreç içerisinde eğitimin topluma verdiği yarar da yadsınmamaktadır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde eğitim, "Belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitme işi. 2. Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye."² olarak tanımlanmıştır. Burada ise belli bir alan üzerinden bir insanın yetiştirilmesi ve geliştirilmesi için gerekli olan çaba üzerinden bir anlatım vardır. Bu doğrultuda kişiliğin daha iyi bir hal alması için gerekli becerilerin sunulması temel hedefler arasındadır.

Eğitim konusunda farklı tanımlamalar yapılmasının nedenlerinden biri, bu kavramın uzmanlık alan dâhilindedegerlendiriliyor olmasıdır. Özellikle ideolojiler 18.yy Aydınlanma dönemiyle birlikte sosyo-kültürel alanda varlıklarını hissettirdikleri gibi eğitimin seyrini hem kavramsal hem de uygulama sahası bakımından değiştirmişlerdir.³ Bu tanımlamalara eğitim sosyologları, çocuk yetiştirme hususunda toplumun benimsediği kurallar üzerinden

¹ Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 284.

² Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 605-606.

³ Arslanoğlu, İ. (2018). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Nobel Yayın, 33-34.

yaklaşmaktadır. Esas olan çocuğun kültüre adaptasyonu ve örf, adet, gelenek, aile, din, yasalar gibi araçlarla toplumsal bir hale getirilmesidir. Çocuk böylelikle belirli değerler üzerinden kendi kişiliğini şekillendirmeye çalışır. ⁴ Bu açıdan bakıldığında bir insanın gelişiminde kültürün eğitime olan etkisi çok büyüktür. Eğitim sistemini şekillendiren etmenlerden biri olarak kültür değerle birlikte insanın yaşantısına etki etmekte, her millet kendi kültürel yapısına göre sahip olduğu milli değerlerin etkisiyle yetişmektedir.

Eğitim için yapılan tanımlamalarda genel tutum çoğu zaman, eğitimi sadece okulla özdeşleştirmektedir. Bu noktada okul dışında alınan eğitimler göz ardı edilmektedir. Toplum içinde insanlar birbirlerine eğitim alıp almamalarına yönelik bir soru yönelttiklerinde ilk olarak okul içinde alınan eğitim üzerinden bir yanıt akla gelmektedir. Sorgulama okula gitmiş olmayı eğitimle aynı çizgide düşünme yönünde gerçekleşirken kast edilen bu anlam daha geniş bir çerçevede karşımıza “okula gidip iyi bir eğitim alamamak” gibi yorumlar üzerinden de çıkabilmektedir. Bu gibi yorumlar için “genel aydınlanma anlamında eğitim” gibi tanımlara yer verilmiştir.⁵

En genel haliyle eğitim, “çevre uyarlaması yoluyla kişinin davranışlarını istedik yönde değiştirme ve değerlendirme süreci” olarak tanımlanır.⁶ Özellikle eğitime yüklenen anlamların 20. yüzyılla birlikte daha da farklılaştığı, içeriğinin arttığı gözlemlenmiştir. Temel olarak eğitimde insanın isteğiyle birlikte kasıtlı olarak davranışın değişmesi, önceki haline göre farklılaşması esastır. Dolayısıyla yetersizlik ön kabulüyle harekete geçilmektedir. Kişinin davranışlarındaki değişikliğin istenen yönde gelişmesi, hedeflenen kazanımların elde edilmesi sürecinde belirli bir plan gereklidir ve bu plan eğitimin sistematik bir yönde ilerlemesini sağlamaktadır. Hedefe ne kadar ulaşıldığını hesaplamak için de uygun araçlar aracılığıyla ölçme yapılarak bir saptama yapılır; geri dönütlerle davranışlar yine istenilen yönde şekillendirilir. Öğrenme işte bu davranış değişikliğinde en büyük paya sahip etkidir.⁷

Kişinin çevresiyle etkileşimi sonucunda davranışlarında kalıcı olarak bir değişim, farklılaşma gözleniyorsa öğrenme o zaman gerçekleşiyor demektir. ⁸ Dolayısıyla geçici olarak insan bünyesinde meydana gelen davranışların öğrenilmiş davranışlar olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Öğrenme kendi tanımı dâhilinde sadece olumlu

---

⁴ Büyükdüvenci, S. (2001). *Eğitim Felsefesine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 33-34.

⁵ Büyükdüvenci, 2001, a.g.e., 35.

⁶ Sönmez, V. (1998). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 39.

⁷ Sönmez, 1998, a.g.e., 39.

⁸ Artut, K. (2013). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 96.

davranışların edinilmesiyle ilgili bir süreç olmayıp; her ortamda gerçekleşebilen, yaşam boyu süren bir faaliyettir. Bu süre zarfında olumsuz olarak nitelendirilen davranışları da kişi öğrenme yoluyla edinebilir. Bu yüzden sadece belirli bir ortamda öğrenmenin gerçekleşme ihtimalinden bahsetmek mümkün değildir. Bu onu sınırlandırmak anlamına gelir.

Her daim gelişmeye açık olan insanın eksik olan yönünün tamamlanmasını sağlayan etkenlerden biri olan eğitim, özellikle ilkçağlarda felsefenin içinde yer alırken modern dönemle birlikte felsefeden ayrılarak ayrı bir inceleme alanı haline gelmiş; bilimsel olarak sistematikleştirilmiştir. Bilimleri bugün formel ve gerçek bilimler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Formel bilimler ürünlerinin daha çok düşünsel alanda yer aldığı soyut yapıları içeren alanlarla ilgili çalışmalar yapmaktadır; matematik, mantık gibi disiplinler bu alanda yer alır. Gerçek (reel) bilimlerin çalışma alanı ise daha çok tecrübeye dayanmaktadır; bu alan doğa, insan, toplum gibi daha sosyal alanları içine alarak çalışmalar yaparken araştırma sahasında tıptan tarihe, sanattan kültüre kadar pek çok alan yer alır. Eğitim bu alanlardan gerçek bilimler içerisinde değerlendirilmektedir.⁹

Eğitimin içeriğinde hedeflenen ve ortaya çıkan davranışlar hususunda birtakım sonuçlarla karşılaşmaktadır. Bir eğitim sisteminde öğrenciye kazandırılmak istenilen bilgiler ve davranışlar için birtakım hedefler seçilir; ancak kimi zaman beklenen hedeflerden farklı sonuçlar elde edilebilmektedir. Bu sonucun oluşmasında birçok etkenin rolü olduğu için eğitim mekanik, tekdüze işleyen bir süreç değildir.¹⁰ Öğrencide davranışın olumlu bir şekilde değiştirilmesi ve geliştirilmesi hedeflendiği için, olabildiğince verimli hedefler koyarak ve dış etkenlerin de etkisini hesaba katarak yola koyulmak şarttır. Bu gerçekleştiği takdirde zamandan tasarruf edilerek daha iyi sonuçlar elde edilecektir.

Eğitim öğretim sürecinde çok çeşitli amaçlar hedeflenmektedir ve bu çeşitlilik içinde amaçların uzak ve yakın amaçlar üzerinden bölümlere ayrıldığı görülmektedir. “Eğitimde tutum, vaziyet alış ve zihniyetler üzerinde sağlanması planlanan değişiklikler uzak, soyut amaçlardır; yetenek ve beceri üzerindeki değişiklikler ise yakın ve somut amaçlardır.”¹¹Devletin sosyo ekonomik durumu amaçların uygun bir şekilde gerçekleşmesi için önemlidir. Özellikle soyut amaçlar daha uzun vadeye yayılan ve kalkınmayla doğrudan bağlantılı unsurlar arasında yer alır; çünkü zihniyet üzerinde yapılacak etkin

---

⁹ Ergün, M. (2011). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi, 3-4.

¹⁰ Ergün, 2011, a.g.e., 12.

¹¹ Ergün, 2011, a.g.e., 13.

değişim hızla ve kolay yoldan gerçekleşmez. Belirli bir eğitim reformu üzerinden bireyde olumlu yönde ve geniş çapta değişimleri hedefler. Bunun için de etkin bir plan gereklidir. Planın gerçekleşmesi için güncel koşullar da dâhil olmak üzere birçok faktör gereklidir.

Eğitimde hedeflenen somut amaçların gerçekleşmesi devletin eğitim reformuna ne derece önem verdiğiyle ilgilidir. Yapılacak uygulama ve denetimler eğitim zincirinin son halkasına kadar tesir edecektir. Bu halkada öğretmenin yeterli bilgi ve beceriye sahip olması, öğretmenlik kriterlerine uygun bir yapıda olup bilgisini aktarabilmesi, karşısındaki öğrencinin kendisini gerçekleştirmesine katkı sağlayacaktır.

Eğitimde istenilen amaca yol alırken gerçekçi hedefler koymak şarttır; bu birçok etkene bağlı olduğu gibi eldeki imkânların değerlendirilmesine de bağlıdır.¹² Bu durumda duygusal davranmamaya ve mevcut koşullar üzerinden durum tespiti yapmaya özen gösterilmelidir. Aksi takdirde hedeften sapmanın gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği müfredat üzerinden bir eğitim, öğretim sistemi yürütülmektedir. Bu sistem içinde hedef birliği esastır; ancak hâlihazırda koşullara bakıldığında imkânlar her şehirde değişiklik göstermektedir. Hatta aynı şehirdeki okulların bile farklı imkânlara sahip olduğu göz önüne alınırsa koşullar dâhilinde belirlenen gerçekçi ve yapıcı planlar istenilen hedefe ulaşma hızını arttırmaktadır.

Eğitimin amaçlarından biri de insanın bulunduğu çağa ayak uydurabilmesini sağlamaktır. Özellikle teknolojinin kendini gittikçe etkili bir şekilde hissettirdiği bu dönemde herkes birbiriyle etkileşim içindedir ve bu etkileşimin seviyeli bir şekilde ilerlemesi için eğitime gereken önem verilmelidir.¹³ Bu önemin sağlanması için insanların farkındalık düzeylerinin artırılması gereklidir. İnsanlar neyi neden yapmaları gerektiğine dair bir farkındalık kazandıklarında daha bilinçli bir toplumla karşılaşmak kaçınılmaz olacaktır; ancak bunun kazandırılması da eğitimin niteliğine bağlıdır. Dolayısıyla temelde yatan yine eğitimin niteliğidir ve daha iyi bir toplum için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Eğitimin alt dinamiğinde yatan belirli kavramlar eğitimin gidişatını doğrudan etkilemektedir. Bunlardan biri öğretimdir. Eğitim daha genel bir anlamda olup öğretimden belli noktalarda ayrılmaktadır. Özellikle eğitim bireyin gelişimi adına yer ve zaman ayırt etmeksizin her yerde gerçekleşebilirken öğretim belli plan ve programlar dâhilinde

---

¹² Ergün, 2011, a.g.e., 13.

¹³ Ulusoy, F. (2018). Öğrenciden öğrenmek: Öğretmen eğitiminde öğrenci odaklı kısa videolar. Ankara: Odtü yayıncılık, 17.

okullarda gerçekleştirilen bir süreçtir.¹⁴ Dolayısıyla söz konusu öğretimde süreç daha sistemlidir; düzensiz, gelişigüzel değildir. Bir öğretmen hangi konuyu işleyecekse bu plan ve düzen içerisinde uygulamasını yapmalıdır. Öğretimin planlılığı öğrenciye de olumlu bir şekilde yansıtacaktır. Onun istenilen bilgiyi daha derli, düzenli bir şekilde algılamasını sağlayacak, aktif olarak derse katılımını arttıracaktır.¹⁵

Öğretme eğitimi bütünleyen yapıtaşlarından biridir ve “önceden saptanmış hedeflere en etkili biçimde ulaşmak üzere uygun yöntem, personel, araç ve gereç kullanma süreci”olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ Öğretme bir plan dâhilinde gerçekleşen hedefli bir faaliyet olup genellikle sınıf ortamında gerçekleşmektedir. Bu tanım dâhilinde eğitim daha kapsayıcı olup belirli bir dönemle sınırlandırılmayan, yaşam boyu devam eden ve bireyin bütünsel gelişimini şekillendiren bir süreçtir.

Eğitimin kapsayıcı niteliğine bakıldığında alt disiplin olarak birçok alanı içinde barındırmaktadır. Bu doğrultuda sanat eğitimi de bu alanlardan biri olarak bireyin yaşamını şekillendirmekte ve Platon, Aristoteles gibi çoğu düşünür tarafından desteklenmektedir.

---

¹⁴ Demirel, Ö. (2011). *Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem A Yayınevi, 9.

¹⁵ Demirel, 2011, a.g.e., 13.

¹⁶ Artut, 2013, a.g.e., 99.

2. SANAT EĞİTİMİ

2.1. Sanat ve Felsefe

Eğitimin sahip olduğu unsurlar bakımından değerlendirmeye tabi tutulması eğitim felsefesi sayesinde gerçekleşir. Bu noktada eğitimde yer alan uygulamaların incelenmesi, eğitimin kuramsal boyutunun sorgulanması, eğitim politikalarının gidişatının değerlendirilmesi, insanın öğrenme mekanizmasının felsefi açıdan ele alınıp bunun üzerine farklı hipotezler geliştirilmesi gibi faaliyetler eğitim felsefesi çalışma sahası içinde yer almaktadır.¹⁷

Eğitim felsefesi insan ve toplumu ilgilendiren birçok disiplinle alışveriş halindedir; ancak tahlil etme şekli bakımından felsefe tarihi ve eğitim tarihi gibi alanlarla karıştırılmamalıdır. Felsefe tarihi fikirlerin tespit edilip değerlendirildiği, yorumların aktarıldığı, dönemlere göre felsefi düşüncelerin irdelendiği bir çizgide aktarımını yapar. Eğitim felsefesi bu noktada eğitimin amacına hizmet ederken insanın çoklu gelişimini sağlayan, teori ve kuramsal boyutta incelemelerini felsefi açıdan ele alarak belli bir sistematik yapı dâhilinde inceler. Bunları yaparken salt tarihi incelemelerden kaçınır; bu tarz incelemeler kuramsal araştırmaların bir parçasıyken eğitim felsefesi değerlendirmesini geniş çaplı tutarak birtakım öngörülerini de dâhil edip tespitlerini yapar.¹⁸Bu noktada eğitimin tarihsel yönü üzerine yapılan incelemeler eğitim felsefesi alanına girmemektedir. Eğitim felsefesi eğitimin pratik yönüyle ilgilendiği gibi kuramsal açıdan eğitimi oluşturan kavramların sorgulamasını da yapmaktadır.

Felsefe tarihinde de eğitim kavramına yüklenen anlamlarla birlikte çok çeşitli tanımlar ve anlayışlar ortaya çıkmasının nedeni bu tanımların özellikle belirli sistemler üzerinden şekillenmiş olmasıdır. Bu noktada çeşitli eğitim akımlarının belirlenmesinde rol oynayan İdealizm, realizm, naturalizm, pragmatizm, varoluşçuluk, liberalizm, Marksizm gibi belli başlı akımlar üzerinden bir inceleme yapılacaktır.

Eğitimin kendisini şekillendirip belli bir yönde insanların gelişimini etkileyen akımlardan biri idealizmdir. Bu akım kavramsal açıdan şu anlama gelmektedir:

“ ... İnsanın gerçekliğe ya da deneyime ilişkin yorumunda ideal ya da tinsel olana öncelik veren, dünya ya da gerçekliğin özü itibarıyla tin olarak var olduğunu,

---

¹⁷ Ergün, 2011, a.g.e., 5.

¹⁸ Ergün, 2011, a.g.e., 6.

soyutlama ve yasaların duyumsal şeylerden daha temel ve gerçek olduğunu, gerçekliğin zihninden bağımsız olmadığını savunan öğretiyi karşılık gelir.”¹⁹

Gerçeklik ve deneyimi tinsel alan üzerinden irdeleyen İdealizm öğrenmeyi ise evrensel değerler üzerinden şekillendirir. İnsanın gelişimi bilgi birikimiyle sağlandığı için geleneğin korunup aktarılması idealizm için en önemli hususlardan biridir. Eğitimin birikimsel olarak ilerleyişinin altında önceki bilgilerle yeni bilgiler arasında ilişki kurma yatmaktadır. Bağlantısal olarak gelişen bilgi, medeniyeti ve bu medeniyet içinde şekillenen aydın bireyi oluşturur. İdealizmin eğitim programı pozitif bilimler, güzel sanatlar ve pratik sanatlar üzerinden şekillenir.²⁰ Bu akımın en önemli temsilcileri arasında İlkçağ filozoflarından Platon, 19. yüzyıl filozoflarından Fichte, Hegel gibi isimler yer alır. Özellikle bu isimler kendi idealist felsefeleri üzerinden eğitim disiplinini şekillendirmişlerdir.

Fichte'nin eğitim anlayışında fırsat eşitliği en öncelikli sırada yer alır. Resmi eğitim sistemini destekleyen Fichte, fırsat eşitliği doğrultusunda insanların kendi yeteneklerini en uygun şekilde keşfedebileceklerini düşünür. Bu açıdan insanlar eğitimden faydalanma hususunda eşit haklara sahip olmalıdır. Özellikle bütünsel gelişimi önemseyen Fichte eğitimin en önemli rolünün toplumu şekillendirmekten geçtiğine ve bunun gerçekleşmesi için insanların sınıflardan bağımsız olarak kimsenin emri altına girmeden hareket etmesi gerektiğine inanır. Alman eğitim sisteminin insanı iyiye yönlendiren bir sanattan ziyade insanın maddi hırslarını besleyen bir yapıda olduğundan şikâyet eder. Fichte, kendi idealizminin çerçevesinde eğitim sisteminin iyiyi hedeflemesi gerektiğini savunur. Onun anlayışında egoizm karşıtı ahlaki bir insan yapısı söz konusuken bireycilikten ziyade toplumun gelişimini, refah seviyesini hedefleyen bir amaca odaklanılmaktadır.²¹ Fichte kendi zamanına dek uygulanan Alman eğitim sisteminin çocuğun ahlaki yönünü etkinleştiremediği için “ruhun derinliklerine ulaşamayan” bir yönünün olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda uyarısını yaparak daha ileriye dönük bir sisteme ihtiyaç olduğunu ve ahlaki bütünlüğü yüceltecek bir yapının yürütülmesi gerektiğini savunur.²² Antik geleneğin en önemli temsilcilerinden biri olan Platon da eğitim söz konusu olduğunda iyiyi ve ahlaki yapının korunarak yüceltilmesi gerektiğini hedeflediğinden

---

¹⁹ Cevizci, 1999, a.g.e., 446.

²⁰ Arslanoğlu, 2018, a.g.e., 44.

²¹ Ata, B. (2009). *Fichte'nin eğitim Üzerine Düşünceleri ve Türkiye'deki Yansımaları*. Ankara: Pegem Yayınları, 28-31.

²² Ata, 2009, a.g.e., 86.

Platon'un bu anlayışı paralelinde Fichte'yle benzer bir eğitim anlayışına sahip olduğu görülmektedir.

Alman idealizminin en önemli temsilcilerinden biri olan Hegel idealizm denildiğinde akla ilk gelen isimler arasındadır. Geist, tin, veya ruh olarak adlandırdığı kavram onun felsefesinde var olan hakikattir ve felsefe bu noktada sistemle iç içe geçerek hakikatin anlaşılmasını sağlamaktadır. Hegel'in felsefesinde eğitimden beklenen şey bireyi devletin içinde nesnelleştirmektir. Herkes devletin bir parçası olarak kendi isteklerine ulaşmakta özgürdür; ancak tam anlamıyla istenilen şeye odaklanmak önemlidir. İnsan bütünlüğünü devletten aldığı için tüm tinselliğini de devlete borçludur. İnsanın kendi öznelliğinden sıyrılması ve özüne ulaşması bu hususta devletle ve yasalarla mümkündür.²³

Hegel'in eğitim anlayışında "bildung" kavramının özel bir yeri vardır. Eğitim olarak kullanılan bu kavramın kültür ve gelişim gibi ifadeleri de içine alan bir anlam yapısına sahip olduğu da görülmektedir. Hegel için bu terim, "sosyal ve tarihsel bir süreç olarak kabul edilen zihin veya ruhun (Geist) biçimlendirici kişisel gelişimine atıfta bulunur."²⁴ Bunun üzerinden Hegel bu kavramı yaşamla iç içe geçen adeta yaşamın bir parçası olacak şekilde konumlandırır. Bildung bir anlamda "Bir insan, bir toplum, tarihsel bir gelenek. Öncelikle bir öğretmenin bilgi edinmesi yoluyla değil, Hegel'in "deneyim" dediği şey aracılığıyla gerçekleşir: Bir ruhsal olanın, keşif sürecinde olduğu kendiliğini gerçekleştirmek için çabalarken, kendi kimliğini veya benliğini keşfettiği, çatışmalara dayanan bir süreç."²⁵ Bildung'un yönlendirmesiyle insan ruhu derinleşirken kendini keşfetmektedir; fakat bu noktada sadece deneyim yeterli olmadığından insan gelişerek kendini gerçekleştirme yolunda ilerlemektedir.

İdealizmde gerçekliği, tinsel dünyada kabul etme ve zihinden bağımsız olarak görmeme varken; realizm gerçekliği zihinden çıkararak maddesel dünyaya taşır. Gerçeklik zihnimizin dışındaki varlık alanındadır; bilginin şekillenmesi duyular aracılığıyla dış dünyaya bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Farklı bilgiler de zihinde bilginin değişmesine sebep olmaktadır.²⁶ Kavram olarak gerçekçilik üzerinden şekillenen realizm zihnin kapladığı ideal dünyadan ziyade somut dünyanın gerçekliğiyle ilgilenir. İnsan bu somut dünyayı duyuları aracılığıyla gözlemleyip anlamaya çalışır ve olguları oldukları gibi ele

²³ Hegel, G.W.F. (2011). *Tarihte Akıl. (Çev: Önay Sözer). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 114.*

²⁴ R Rorty, A.O. (ed.) (1998) *Philosophers of Education: New Historical Perspectives, London: Routledge, 314.*

²⁵ R Rorty, A.O, 1998, a.g.e., 314.

²⁶ Ergün, 2011, a.g.e., 50.

alır. Dualist bir anlayış üzerinden şekillenen realizmde eğitim liberal ve mesleki olarak ikiye ayrılmıştır. Özellikle Aristoteles erdemini merkezde yer aldığı ve içerisinde özgürlüğü de barındıran eğitim anlayışıyla liberal eğitimin başını çekmektedir.²⁷ Eğitim açısından bakıldığında değerler eğitimine ağırlık veren realizm için insanın sahip olduğu tüm değerlerin kesintisiz bir şekilde öğretilmesi esastır. Öğretmen tam bir otorite sahibi olarak neyin öğretilene karar veren mekanizmanın başıdır. Teorik bilginin aktarılması, öğrencinin bu bilgiyi özümseyip uygulaması öğretmenin görevleri arasındadır.²⁸

Realizm, bilim ve felsefede etkisini gösterirken sanata en büyük katkısını yapan akımlardan biri olmuştur. Realizm için hedeflenen mutluluğa ulaşmak akla verilen önemden geçer. Bu doğrultuda okul insanın entelektüel gelişimini en üst seviyeye çıkartabilmek için tüm imkânlarını kullanabilmeli, öğrenciye yetkin bir eğitim sunmak için eksikliklerini gidermelidir. Öğretmen öğrencinin en önemli danışmanıdır. Bu noktada öğrenciyi en iyi şekilde yönlendirmesi gerektiği için her açıdan bilgi sahibi olmaya özen göstermelidir. Amaç öğrencilere yaşamda kullanabilecekleri gerçekçi bilgiler kazandırmaktır. Öğretmen ise edindiği bilgileri ise en muntazam şekilde aktarmayı bilmeli, profesyonel bir tavır sergilemelidir.²⁹ Realizmin en önemli temsilcisi Aristoteles'tir. Özellikle erdem onun eğitim anlayışını şekillendiren en temel kavram olmakla birlikte eğitim açısından görüşleri ilerideki bölümlerde değerlendirilecektir.

Naturalizm doğayı temele alarak gerçekliği spiritüelliğin karşılığına indirgeyen bir akımdır. Eğitim anlayışının temelinde de doğanın yer aldığı bu akımın temsilcileri arasında Francis Bacon, Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau vb isimler yer alır. Naturalizmde eğitim çocuk merkezli olup belirli bir plan doğrultusunda sistemli ve doğanın kurallarının belirleyici olduğu bir süreçtir. Reformist bir temel üzerinden hareket eden naturalizm salt bilgi aktarımına dayanan ve öğrenciyi ezberle sürükleyen eğitim anlayışını benimsemez. Gerçekte var olan doğa olup onun içerisinde yer alan her şey doğal nesne olarak karşımıza çıkar. Bu doğal düzen içerisinde eğitim insanın kendi doğal özünü keşfetmeyi hedefleyen bir anlayış olarak bilimi esas alır.³⁰

Naturalistlere göre doğa belirli bir sistem içinde, kurallarına göre ve yavaş yavaş ilerlemektedir. Eğitim de tıpkı doğada olduğu gibi belli bir plan doğrultusunda ve kendi doğal süreci içinde gelişme göstermelidir. Bilim gelişim için öncüyken geleneğin

---

²⁷ Cevizci, A. (2018). *Eğitim Felsefesi. İstanbul: Say Yayınları, 45-46.*

²⁸ Ergün, 2011, a.g.e., 50.

²⁹ Arslanoğlu, 2018, a.g.e., 62.

³⁰ Cevizci, 2018, a.g.e., 84-86.

ezberciliği, doğaüstü anlayışıyla harmanlanmış soyut ilim yapısı gelişime engel olarak görülmektedir. Bu yüzden tek gerçek olarak görülen doğaya dönülmeli ve bu doğanın içindeki nedensel düzen anlaşılmaya çalışılmalıdır. Süregelen ontolojik eğitim anlayışı Natüralizmde yerini epistemolojik bir yapıya bırakmaktadır. Öznenin merkezde yer aldığı bu eğitim yapısında sosyal yöne ağırlık verildiği için gelenekten uzaklaşılır ve eğitim öğrencinin temele alındığı bir anlayışa evrilir. Naturalizmle birlikte özneyi hedefe alan öğrenci merkezli bir eğitim felsefesine geçilmiştir. Gelenekten kopuşun yaşandığı, disiplinin öncelenmediği toplumlar hedeflenirken daha geniş perspektife sahip sosyal bireyler yetiştirilmeye çalışılır. Bu toplum içerisinde bireylerin doğal özellikleri önemle vurgulanır. Bu modern düzen içinde birey artık bağımsızlaşmalı ve tüm yönleriyle kendini gerçekleştirmesine engel olan etkenlerden uzak tutulmalıdır. Toplumun gelişebilmesi de bireyin gelişiminden geçmektedir.³¹ Naturalizmin bilim odaklı yapısı günümüz eğitim anlayışını derinden etkiler. Francis Bacon özellikle bilim hususunda nedensellik üzerinde durulması ve somut olana odaklanılması gibi konularda naturalizm akımını geliştirmiştir. Yaşayarak öğrenmek ve deneyimlemek en temel öğrenme metotlarından.³²

Pragmatizm yeni bir akım olmamakla birlikte naturalizm ve liberalizm anlayışının etkilerini barındıran bir yapıya sahiptir. İnsanı ve varlıkları anlamlandırma yolunda bilimsel bir çizgi izleyen pragmatizm öznenin hareket ederek insan üzerine kurulu faydacı ve başarıyı hedefleyen bir anlayış geliştirmektedir. Pragmatizm insanı temele alırken sosyal reformculuğun geliştirilmesi gerektiğine de dikkat çeker. İnsan doğası gereği çevresiyle etkileşim içindedir; bu yüzden çevresel faktörlere de dayalı olarak değişmektedir. Bu değişim içinde eğitim insanın özünü şekillendiren bir yapı olarak önem kazanmaktadır. Bulunduğu çevreye uyum sağlayabilen insan pragmatizme göre eğitim sayesinde kendi koşullarını iyileştirerek modern düzene adapte olmakta ve bu düzenin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Burada eğitim pratik hayata uyumu kolaylaştıran etkenler arasındadır.³³

Pragmatizmin temel ilkesi faydadır; insan fayda gözetken bir varlık olarak pratikte işine yarayabilecek şeylere yönelmelidir. Onun için fayda sağlayan şeyler değerlidir. Değişimin hâkim olduğu bu dünyada insan bulunduğu çevrede kendini geliştirirken fayda sağlayan şeyler onun rehberidir. Değişim pragmatizmde ana kavramlardan biri olup bu değişime uyum sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesine önem verilmelidir. Okul da

---

³¹ Cevizci, 2018, a.g.e., 85-90.

³² Arslanoğlu, 2018, a.g.e., 72.

³³ Cevizci, 2018, a.g.e., 122-123.

hayatın kendisi olarak öğrencinin yetiştirilme sürecinde katkı sağladığı için eğitimde kullanılan araçlar gerektiği zaman esnetilerek değişen yapıya uyum sağlamalıdır. Bu açıdan eğitimin fonksiyonel yönü önemli görülmektedir. Geleneksellikten uzak yapısıyla değişimin her anına dikkat çeken pragmatizm çağı gerektirdiklerini yakalamaya çalışan bir eğitim sistemiyle karşımıza çıkmaktadır.³⁴

Amerikan menşeli olarak ortaya çıkan pragmatizmin öncüleri arasında William James, John Dewey gibi isimler yer alır. Gerçek ve faydayı birbiriyle ilişkilendiren bu akımda pratik dünyaya bir atıf vardır. Faydayı geniş kapsamda ele alıp tek bir alana indirgemeyen pragmatizm için düşünceler, eylemler fayda sağladığı ölçüde değerlidir. Bir yöntem olarak da ele alınan pragmatizm sanattan felsefeye problem çözümüne fayda sağlamayı hedefleyerek gündelik yaşama katkıda bulunur.³⁵ Pragmatizmde her ne kadar bireyin değişen özelliklerinin dikkate alındığı, öğrenci merkezli bir anlayışa yer verilse de eğitimin sosyal yönü her daim vurgulanmaktadır. Bireyin gelişimi topluma etki edeceğinden bu doğrultuda bireyle birlikte toplumun gelişimine de önem verilmelidir. Ailede alınan eğitimle birlikte çocuk eğitim sayesinde okulda kültürlenmekte ve dünyası zenginleşmektedir. Burada pragmatizm eğitime kültürlenme açısından bir anlam kazandırmakta ve onu daha liberal bir boyuta taşımaktadır. Pragmatizmde eğitim bir yönüyle süregelen kültürel mirası koruyarak yeni kuşaklara aktarılmasını sağladığı için muhafazakâr yapıdadır ama nihayetinde bilimi de yanına alarak daha yenilikçi ve özgürlükçü bir toplum oluşmasına katkı sağlamaktadır.³⁶

Özgürlük, bireysellik, seçim, korku, kaygı gibi birçok kavramı içinde barındıran bu yaklaşım 1950'li yılların Kıta Avrupasında ortaya çıkmış olsa da varoluşçuluğu geçmişten kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Özellikle Ortaçağ'da St Augustinus gibi düşünürlerin fikirlerinde bu etki görülürken 19.yüzyılda Kierkegaard gibi düşünürler bu akımın hazırlayıcıları arasında yer alıp akımın gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

İnsanın içinde bulunduğu şartlar ruhsal haline her açıdan etki etmektedir. I. ve II. Dünya Savaşlarının yaşandığı sıkıntılı dönemler de insanın ruh halinde derin hasarlara yol açarak bir takım kaygıların oluşumuna neden olmuştur. Bu kaygıların etkisiyle ölüm korkusu tetiklenen insanoğlunda çeşitli huzursuzluklar gözlemlenmiş ve bu duygu durumu insanı çözüm arayışına itmiştir. Varoluşçuluk akımı özellikle II. Dünya savaşının sonunda

---

³⁴ Ergün, 2011, a.g.e. s. 51.

³⁵ Arslanoğlu, 2018, a.g.e. .80.

³⁶ Cevizci, 2018, a.g.e., 126-127.

insanın ruh halinin yansıması olarak ortaya çıkardığı duygu hallerini yansıtmada yardımcı olan akımlardan biri olarak karşımıza sanat da dâhil birçok alanda çıkmıştır. Sanatçılar özellikle ölüm korkusunun insanın içerisinde yarattığı yabancılaşma hissine vurgu yaparken, hayatın anlamsızlığını, saçma kavramı üzerinden yansıtmaya çalışmışlar ve mutluluğu kendi dünyalarında aramışlardır; onların dünyasında artık birey kendi içine dönerek kendini bulmaya çalışan bir varlık haline gelmiştir.³⁷

Varoluşçuluk akımında insan zihninin disipline edilmesi önemlidir; bu noktada kişinin bütünsel gelişimine önem verilir. Özellikle eğitim açısından grup yaşamından ziyade bireyselliğin gözetildiği bir görüş hâkimdir. Tek bir doğrunun hâkimiyetinden söz etmek mümkün olmadığından insan bütünüyle ele alınmalı ve geleneksel eğitimin aksine insanın sosyal yönünün de geliştirilmesine özen gösterilmelidir. Öğretmen öğrencileriyle kurduğu iletişimde özgürlüğü yakalayabilmelidir. Öğretim yöntem ve tekniği olarak da sokratik yöntemden yararlanmalıdır. Böylelikle öğrenci net bir farkındalıkla ne öğrendiği üzerinde fikir yürütebilecek, bilgileri zihinsel haznesine yazarken eleştirel bir tutum sergileyebilecektir. Varoluşçulukta sanat ve felsefe gibi konuların öğretimine ayrı önem verilir; kişinin zihnini özgürleştiren bu alanlar genel eğitim çerçevesinde verilmelidir. Mesleki eğitim bu özgürleşmeyi durdurup insan zihnini kalıplara soktuğu için varoluşçu eğitim tarafından uygun bulunmaz; onun yerine derslerde daha özgürlükçü ve bireyin kültürel açıdan zenginleşmesini sağlayacak içerikler seçilmelidir.³⁸

Liberalizm 16. yüzyılın sonunda hak üzerinden gerçekleşen orta sınıf ve aristokrasi mücadelesi sonucunda ortaya çıkan ve 18. yüzyılda sistemli hale gelen bir akımdır. Aydınlanma çağının da etkisiyle dogmatizme açılan savaşta galip gelen liberalizm her alanda olduğu gibi eğitimde de dogmatik yapının karşısında durmuş geleneksel öğretilerin tek boyutlu, ezberci yapısına eleştiride bulunmuştur. Liberal düşüncenin önemli temsilcileri arasında yer alan John Locke gibi düşünürler de geleneğin beraberinde getirdiği anlayışı hem siyasi hem eğitim açısından eleştirmişlerdir. Locke bilgiye ulaşma yolunda insan zihninin boş bir levhadan oluştuğuna inanarak Platon'un idealer teorisinde olduğu gibi bilginin doğuştan zihnimizde yer aldığını iddia eden görüşlere karşı çıkmıştır. Zihin bilgiyi empirik yöntemlerle elde etmekte ve her deneyim boş olarak adlandırılan levha üzerinde izler meydana getirmektedir. Aklın bilgi edinmedeki önemine dikkat çeken Locke'a göre eğitimde amaçlanan ilk şey ahlaktır. Erdemin, doğrunun öğretimi kişiye

³⁷ Şentürk, L.V. (1999). *Varoluşçuluk Felsefesi ve Resim Sanatı. Anadolu Sanat Dergisi*, 9, 157.

³⁸ Arslanoğlu, 2018, a.g.e., 100-101.

belirli değerleri kazandırır ve bu değerler doğrultusunda kişinin iyi bir eğitim alması amaçlanmaktadır. Bireysel özgürlüğe önem veren liberal anlayış içinde eğitim her bir bireyin gelişimine dikkate almaktadır. Bu gelişim içinde yaşam da sürekli değişmektedir. Bu noktada süreç önemli olup değişime atıfta bulunmayan geleneksel öğretiler liberalizmin eğitim anlayışına ters düşmektedir. Dogmaların sınırlı anlayışından uzakta, problemlerin daha geniş çerçevede alındığı bir sistemi uygun bulan liberalizm bilimin önderliğinde eğitimde daha evrimsel bir çizgi çizmektedir. ³⁹

Liberalizm için okuryazarlığı her kesime ulaştırmak önemlidir. Hukuk kurallarından haberdar olan bireylerin yetiştirilmesine önem veren liberalizmde vatandaşlık eğitimi gibi dersler dikkat çekmektedir. İnsanın zihinsel olarak özgürleşme sürecinde öğrenim herkesin sahip olduğu bir haktır; bu yüzden bu hakkın verimli bir şekilde kullanılmasına öğrencinin kendisi bile engel olmamalıdır. Kalıplaşmış fikirler liberalizmin eğitim anlayışı içinde sorgulanarak öğrenci merkezli eğitim anlayışının benimsendiği uygulamaların içinde yer aldığı programlar hedeflenir. Liberalizm her ne kadar siyasi bir akım olsa da okulların siyasetten bağımsız olup taraflı olmaması gerektiğini savunur. ⁴⁰

Hegel'in diyalektik felsefesinde insanın zihinsel olarak ön plana çıkmasına karşı duran Karl Marx insanı toplumsallaştırmış, onun üreten doğal bir varlık olarak kendisini ve çevresini emeğiyle değiştiren yönünü vurgulamaya çalışmıştır. Bu doğrultuda insan problem olarak marksizmde en temelde yer alır. Kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için üretimde bulunması gerekir. Marks bu üretim sürecinde insanı kendisine yabancılaştıran, belirli bir amaca hizmet edip uzmanlaşmaya götürürken insanın yeteneklerini körelten, sermayeye hizmet eden kapitalist sisteme karşı çıkar. Onun için sosyalist sistem insanın bütünsel gelişimine hizmet ederek insanı refaha eriştirebilir. Bu husus doğrultusunda marksizmde eğitimde zihinselliğe, zihnin gelişimine önem verilir. Bunun yanısıra beden gelişimi ve içerisinde bilimin de yer aldığı pratik bilgileri içeren politeknik eğitim, eğitimi içeren kategoriler arasındadır. ⁴¹

Marksizmin genel anlayışında olduğu gibi eğitim ve sanatsal yönünde de Marks ve Engels etkisi görülmektedir. Üretimde meta açısından bir fikir geliştiren Marks eğitimde zihinsel, bedensel ve politeknik olmak üzere üç yapı üzerinden bir ayrıma gider. Pratik yaşamda eğitimin karşılık bulması Marks için önemlidir ve eğitim üretimle birlikte ele

³⁹ Kale, N. (1993). *Eğitime İlişkin Felsefi ve İdeolojik Görüşler: Realizm ve Eğitim*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 26 (1), 275-287.

⁴⁰ Arslanoğlu, 2018, a.g.e., 122.

⁴¹ Arslanoğlu, 2018, a.g.e., 127-130.

alınarak geliştirilmelidir. Özellikle Marks ve Engels için “üretici eğitim” kavramı önemli bir yere sahiptir; yaşamlarında tamamen teoriye dayalı bir eğitim anlayışından ziyade günlük hayatta karşılığını bulan bir eğitim anlayışı yer tutmaktadır. Burada zihin ve beden arasındaki karşıtlık kaldırılarak çok yönlü, bütünsel gelişmenin ilkelerini yerleştirmeye çalışırlar. Politeknik eğitim bu bütünselliğe atıfta bulunarak insanın teori ve pratik açıdan zenginleşmesini sağlamaktadır.⁴²

İnsan tüm yönüyle gelişim gösterebilen bir varlıktır; bu yüzden bütünsel açıdan gelişim sağlanması adına insanın özüne giden yollar aralanmalıdır. Marksizme göre kapitalist sistemler buna izin vermez; çünkü bu sistemlerde çalışan ve işveren ayrımı insanın özüne dönmesine engeldir. Marksizm herkese eşit fırsat sunma adına eğitimin parasız hale getirilmesinden yanadır. Kamu alanında çocukların işverenler tarafından istismar edilmesine karşı çıkan Marksizm çocukların yerinin kamusal eğitimden geçen okullar olduğunu savunmaktadır.⁴³

Görüldüğü üzere eğitim bahsedilen bu akımlar çerçevesinde çok çeşitli düşünürlerin görüş sahası içinde yorumlanmış ve topluma yansıtılmıştır. Süregelen toplumsal yapı içinde uygun görülen akımlar devletlerin eğitim müfredatlarında yer alarak toplumun gelişiminde etkin bir şekilde rol oynamıştır. Bu doğrultuda eğitim akımlarının topluma yansıyan boyutunun bireyin şekillenmesinde önemli bir paya sahip olduğu gözden kaçmamakta ve toplumu şekillendiren yönünün önemi çeşitli düşünürlerce vurgulanmaktadır.

2.2. Sanat Eğitimi

İnsanın doğası gereği kendisini ve çevresini ifade etme araçlarından biri olarak görülen sanatın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Çok boyutlu halleriyle bir ifade biçimi olan sanat günümüzde de etkisini hala korumakta olup gücünü kalitesinden alan ve ortaya çıkarttığı ürün nitelikli olduğu sürece kendi yüzyılını aşabilen bir araçtır. Bu ifade aracı kültürleri yorumlaması ve özelliklerini aktarması bakımından toplumları birbirine bağlayan bir iletişim biçimi olarak da görülmektedir.

Sanatın bir eğitim olarak topluma yayılması 19. yüzyılın yarısında endüstrinin de etkisiyle Avrupa’da gerçekleşmiştir. İlk olarak İngiltere’de el sanatlarında başlayan hareketlilik Almanya ve Avusturya’ya oradan da Rusya, Amerika gibi ülkelere yayılarak

---

⁴² Tezcan, M. (1993). *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye*. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 18.

⁴³ Tezcan, 1993, a.g.m., 19.

genişlemiştir. 1887’de Almanya’da bir zanaat eğitimi haline gelen sanat eğitimi daha çok atölye ve iş eğitiminden oluşan bir içeriğe sahiptir. Bu eğitim, devamında uluslararası kongrelerle ünlenerak sahaya yayılmıştır; özellikle 1900 yılında Paris kongresiyle başlayan eğitimler Bern, Londra ve Dresden kongreleriyle bir hareket haline dönüşmüştür.⁴⁴

Endüstrinin de etkisiyle topluma yayılmasından önce sanatın kendine bilimsel alanda Güzel Sanatlar başlığıyla yer bulması 18. yüzyılda gerçekleşmiştir. “Resim, heykel, mimarlık, müzik ve şiir gibi çeşitli etkinliklerin ortak bir öneme sahip olduğu fikri, yalnızca on sekizinci yüzyılda başlayan belirli bir döneme aittir. O zamandan sonra ‘güzel sanatlar’ bilimsel disiplinlerden ve sıradan beceri uygulamalarından ayrılır.”⁴⁵18. Yüzyıldan sonra kendi bireysel arayışında olan sanat için tanımlamalar çeşitlenerek artmaya başlamıştır. Düşünürler kendi zihniyetleri ve bakış açılarıyla sanatın anlamını sorgulayarak birtakım anlamların ardından ilerlemeye başlamışlardır.

Sanatı tanımlamak kendisini oluşturan etmenlerin tanımlanması ve sistemli şekilde sunulması açısından zordur. İlk çağ tanımlamalarına bakıldığında “taklit olarak sanat ya da imgelerdeki dünyanın yeniden üretimi”⁴⁶ şeklinde bir bakış açısı geliştirildiği görülmüştür. Bu bakış açısı günümüz dünyasında farklılaşarak kimi zaman nesne kimi zaman da sanatçı açısından bir değerlendirilmeye tabi kılınmıştır. “Hem nesne merkezli hem de sanatçı merkezli tanımlar, 'doğru' olanı sanat olandan ayırt etmek için kullanılabilirdi ve bu fikirler günlerinde birçok ilerici sanat biçiminin değerini açıklamaya yardımcı oldu. Ancak her biri kapsamlı bir tanım olarak tek taraflıdır.”⁴⁷Taraflılık sanatı kavramsal olarak anlamlandırmamızı güçleştirecektir. Bunu önlemek adına ortak bir paydada toplanabilecek bir sanat tanımına ihtiyaç vardır.

Sanat birçok değeri içinde barındırdığı gibi insanın kendisini ifade etme yolunda çoğu disiplinle alışveriş halindedir. Bu yüzden sanat için geniş çapta ifade edilebilecek birleştirici bir tanım anlamlandırma sürecine katkı sağlamaktadır. “Geçmiş teorilerde parasal değeri olan ve sanatın ‘daha yüksek’ gerçeklere dair eşsiz bir iç görü kazandığı ya da insanın kendini gerçekleştirme biçiminin yükseltilmiş bir şeklini sağlayan popüler düşünceye yayılan fikirler reddedilmemelidir, ancak felsefede bunlar temkinli bir sorgulamaya ihtiyaç duyarlar.”⁴⁸Felsefe en eski tanımları da hesaba katarak sorgulamasını

⁴⁴ San, İ. (2003). *Sanat Eğitimi Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 64.

⁴⁵ Honderich, Ted. (2005). *The Oxford Companion to Philosophy*. Art, 59.

⁴⁶ Honderich, 2005, a.g.e., 59.

⁴⁷ Honderich, 2005, a.g.e., 59.

⁴⁸ Honderich, 2005, a.g.e., 60.

yapmaktadır. Gösterilecek özenle birlikte felsefede yapılacak soruşturma, kavramı oluşturan etmenleri netleştireceğinden daha anlaşılır bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Bir sanat eseri sahip olduğu değer bakımından diğer eserler arasından sıyrılmaktadır. Bu değeri sağlayan şey içerdiği “estetik ilgi”dir. “Üreticileri tarafından kasıtlı olarak önemli ölçüde estetik ilgisi bulunan şahıslar (eserler veya performanslar),çoğu zaman yüzlerce yıl önce ortaya çıkmış ve hemen hemen her bilinen insan kültüründe var olan çoğu gündelik nesnenin değerini fazlasıyla aşmıştır.”⁴⁹ Bu hususta sanat eserinin taşıdığı estetik değer onu sıradanlıktan uzaklaştırıp farklı kılmakta ve ona sanatsal bir değer katmaktadır. Özellikle içinde güzeli barındırmasına göre değişen bir estetik değer ona yönelen özneyle birlikte anlamını arttırmaktadır; çünkü bu değeri algılayan öznedir. Özne sanat eserindeki değeri algılayarak onu diğer nesnelere arasında özel bir konuma yerleştirmektedir. Bu değer algılanmasıyla eserin sanatsal açıdan önemi gelişmektedir.

Estetik ilgiye sahip şeyler kimi zaman somut bir nesne olduğu gibi kimi zaman da bir performans, gösteri olarak karşımıza çıkabilmektedir. Nihayetinde onu farklı kılan bünyesinde taşıdığı birtakım değerlerin estetik çerçeveden yorumlanmasıyla ilgilidir. Bu noktada değer algılanabilmesi için çeşitli koşullar üzerinden bir değerlendirme gerekmektedir. “Bu tür oluşumlar kültür açısından yabancılar için kısmen anlaşılabilir, bunlar şeffaf veya tamamen şeffaf değildir. Bu tür oluşumların bazen estetik olmayan - törensel veya dini veya propagandacı - işlevleri vardır ve bazen de yoktur”⁵⁰Bu noktada estetik değerlere sahip nesnelere kolay anlaşılması bir gerçektir; bu tür nesnelere değerlendirilmesinde kişinin sahip olduğu bireysel koşullar önemlidir.

Bir konu hakkında değerlendirme yapıldığında insanın beraberinde getirdiği kültürel birikimin yanı sıra fizyolojik, psikolojik, çevresel faktörler gibi pek çok etken devreye girmektedir. Güzele ilişkin bir değerlendirme söz konusu olduğunda da bu koşulların etkili olduğu görülmektedir. Koşullar bir yana, felsefe estetik olarak nitelendirilen şeyin gerçekten estetiksel bir değer taşıyıp taşıyamamasıyla ilgilidir. Yapılan değerlendirmelere bireysel özelliklerimizi karıştırdığımızda ortaya ihtiyaçtan kaynaklanan yargılamalar çıkabilir. Beraberinde getirdiğimiz özellikler nedeniyle karşımızdaki eserden veya performanstan hoşlanabiliriz; ancak hoşlanma herhangi bir şeyin sanatsal açıdan estetik

---

⁴⁹ *Stanford Encyclopedia of Philosophy* <https://plato.stanford.edu/entries/art-definition/>, Son Erişim Tarihi: 20.01.2019.

⁵⁰ A.g.e. , *Stanford Encyclopedia of Philosophy* , Son Erişim Tarihi: 20.01.2019

değere sahip olması için yeterli değildir. Bu noktada sanatı açıklarken ortak bir değer oluşturulmasına özen gösterilmektedir.

Sanat eseriyle kişi arasında kurulan bağ öznedir; bir eserin karşısındaki kişiye yaşattığı duyguyla birlikte kişide güzele ilişkin bir değer oluşuyorsa bu nesnede estetik değerler gözlenmektedir. Bu açıdan “ geleneksel olarak sanat eserleri, yapımçılarına kasıtlı olarak, genellikle duyusal, önemli ölçüde estetik ilgiye sahip, çoğu zaman birtakım günlük nesnenin değerini aşan özelliklere sahiptir.”⁵¹ Bu özelliklere sahip olan eserle kişi arasında kurulan ilişkiden anlamlı bir yaşantı ortaya çıkmaktadır. Duyuların tetikleyiciliğiyle birlikte kişinin estetik değere sahip eserle kurduğu ilişki biricik ve öznel olduğu için yaşantının içeriği önemlidir. Bu yaşantıda karşılıklı bir ilişki söz konusudur.

Kişi kendi öznel yaşantısını, duygularını karşısındaki nesneye aktarırken bütüncül yaklaşabilir; dolayısıyla sanat eserleri tek bir şeyi anlatmaktan ziyade birçok alanı içerebilir. “Sanatın normatif boyutu - sanat yapma ve tüketme konusundaki yüksek değer - bunun için gerekli gibi görünmektedir ve sanat eserleri estetik gücün yanı sıra önemli şekilde ahlaki ve politik olabilir.”⁵² Eser onu oluşturan kişinin hayatı ifade etmesinde etkili bir değer aracı haline gelebilir. Hızla değişen dünyaya adaptasyon sürecinde insan kendi dünyasını ifade edebilmek için sanattan yararlanırken bu noktada estetik alandaki bazı standartlar yol gösterici olmaktadır. “Sanat her zaman değişiyor, tıpkı kültürün geri kalanı gibi: sanatçılar yaratıcı deneyler yaparken, yeni türler, sanat biçimleri ve stiller geliştikçe; tat ve duyarlılık standartları gelişti; estetik özellikler, estetik deneyim ve sanatın doğası ile ilgili anlayış evrildi.”⁵³ Bu değişim üzerine sanatta net olan şeyi bulmak, bir şeyi sanat yapan değeri sorgulamayla ilişkilidir.

Güzel, sanat için aranan bir değerdir. Eserin içindeki estetik yapı güzelle olan ilişkide kendini gösterir. Sanat bu noktada “bir duygu düşünce tasarım ya da güzelliğin ifadesinde kullanılan yöntemlerle bu yöntemlere bağlı olarak sergilenen üstün yaratıcılık ”⁵⁴ anlamına gelmektedir. En temelde güzel ve kişinin o güzeli algılayışıyla birlikte ortaya koyduğu eser, bu eseri oluştururken geçirdiği süreç yer almaktadır. Sistematik olarak bir kurallar çizelgesi üzerinden sergilenmesi, sanatı sıradanlıktan uzaklaştırmakta ve ona değer katmaktadır.

⁵¹ A.g.e., *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Son Erişim Tarihi: 20.01.2019

⁵² A.g.e., *Stanford Encyclopedia of Philosophy* Son Erişim Tarihi: 20.01.2019

⁵³ A.g.e., *Stanford Encyclopedia of Philosophy* Son Erişim Tarihi: 20.01.2019

⁵⁴ Cevizci, 1999, a.g.e., 748.

Belirli bir sistematik bütün olmadan sanatın ilerlemesi mümkün değildir. Süregelen gelişmeler dâhilinde modern dönemlerde sanat kuramlarının da yönlendirmesiyle sanatta uygulama boyutlarının daha da artış gösterdiği görülmektedir. Bu bağlamda kaliteli bir ürün ortaya koyma bakımından eğitimin sanat üzerindeki öneminin yadsınmaması bireyin kendini gerçekleştirme adına ilerlediği yola katkı sağlamaktadır. Özellikle zihin ve bedeni de kapsayan bütünsel gelişime katkı sağlayan sanatın eğitimle ilişkilendirilmiş olan yönü bu noktada önemli görülmektedir.

İnsanın duygu ve düşüncelerinde değişmeyen izler bırakmayı amaçlayan eğitimin sistematik yapısı içinde sanatın yerine bakıldığında çeşitli anlamlandırma çabalarının olduğu gözlenmektedir. Bu noktada sanat eğitimi içine yaratıcılığı da alarak bize net bir kavramsal şema çizmektedir. Bunun doğrultusunda sanat eğitimi; “bireyin duygu, düşünce ve izlenimlerini anlatabilme, yetenek ve yaratıcılığını estetik bir düzeye ulaştırma amacıyla yapılan bir çaba”⁵⁵ olarak nitelendirilmektedir. Bu çaba sadece okulda değil 20. yüzyılla birlikte daha kapsayıcı bir hale gelerek hayatın her alanına yansımıştır. Beş duyu organının kullanılmasıyla yaratıcılığın geliştirilmesi sanat eğitiminde temel hedefler arasındadır. Bu noktada mükemmellik hedeflenmemektedir; sahip olunan potansiyeli kullanarak estetik açıdan gelişime katkı sağlamak esas hale gelmektedir. Sanat eğitiminin sistematik yapısı içerisinde insanın algılama kapasitesini geliştirme eğilimi de yer almaktadır; bununla birlikte bilişsel, duyuşsal, görsel, ritmik eğitimleri kapsayan içeriğiyle estetik gelişime yön veren sanat eğitimi bireyi hayata daha duyarlı hale getirmeyi sağlamaktadır.⁵⁶

Eğitimin kişinin bütünsel gelişimine katkısı içinde sanat eğitimi bu katkıya hizmet eden en önemli alanlardan biri olmakla birlikte, özellikle küçük yaşlardan itibaren bireylere etki eden ve onların çok yönlü gelişiminde rol oynayan en etkili araçlardan biridir. Görsel sanatlar çocuğun ifade becerisini geliştirirken kendi yeteneklerini de keşfetmesini sağlamaktadır. Bu yeteneklerle kişi kendi farkındalığı üzerinden yaşamda verimli olma, çevresine katkı sağlama becerilerini geliştirir. İletişim kurmakta güçlük çeken çocukların kendilerini sanat aracılığıyla çok daha rahat ifade ettikleri gözlenmektedir.⁵⁷ Gelişim bir bireyde bütünsel olduğu için ifade becerisi çocuğun dil gelişimine katkı sağlamaktadır; bu da zihinsel gelişimini, yaratıcılığını etkilediği için pratik hayattaki verimliliğini olumlu yönde etkilemektedir.

⁵⁵ Erbay, M. (2013). *Sanat Eğitimi Üzerine*. İstanbul: Beta yayıncılık, 78.

⁵⁶ Artut, 2013, a.g.e., 106.

⁵⁷ Ayaydın, A. (2013). *Görsel Sanatlar Eğitiminde Uygulamalar*. (Ed. Ayaydın, A. ve Mercin, L). Ankara: Pegem Yayıncılık, 2.

Yaratıcılık her bireyin sahip olduğu bir yetidir; ancak her bireyde yeterli derecede gelişmiş değildir. Kalıtımla birlikte getirdiğimiz özelliklerin yanı sıra çevresel faktörler insan yaratıcılığının gelişmesinde rol oynayan en önemli etkenlerdendir. İnsan zihni yaratıcılık faaliyetini her an sürdürebilme yetisine sahiptir; bu faaliyet esnasında beyin kendi fonksiyonlarını olabildiğince kullandığı için dışsal motivasyonun olmadığı durumlarda da yaratıcılık devam etmektedir. Bu açıdan bakıldığında özellikle küçük yaşlarda yaratıcılığın geliştirilmesinin zihinsel gelişim açısından önemi ortaya çıkmaktadır. Çocuk beraberinde getirdiği merak duygusunun da etkisiyle çevresini büyük bir istekle tanımaya çalışarak zihninde yeni bağlar oluşturmaktadır. Tam anlamıyla zihinsel gelişimine katkı sağlama adına sosyal gelişimini destekleyecek ortamlara ihtiyacı olduğundan sanat bu noktada ona gerekli ortamları sağlayacak araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸

Johann Heinrich Pestalozzi gibi pedagoglar sanat eğitiminin eğitimde her yaş grubuna hitap edecek şekilde düzenlenmesi ve her kademedede yer alması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Özellikle sanatta geometrik şekillerin insan zekâsı ve yaratıcılığını olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.⁵⁹ Ancak çocuğun gelişim özellikleri dikkate alınarak bir plan yapılması gerekmektedir. Bu noktada 2-7 yaş aralığında beş duyu organına hitap edecek faaliyetler çocuğun sanatsal becerilerinin artmasını sağlamaktadır. Çeşitli oyunları içeren yaratıcı drama, rol yapma vb teknikler bu faaliyetler arasındadır. Çocuk 11 yaş itibarıyla soyut işlemler dönemine girdiği için bilişsel seviyesine uygun olarak sanatın içeriği daha soyut hale getirilmeli, resim, müzik, edebiyat gibi alanların katkılarıyla bilişsel faaliyetleri içeren etkinliklere yer verilmelidir.⁶⁰ Görülüyor ki sanat eğitimi özellikle bireyin küçük yaşlarda bilişsel seviyesini ileriye taşıyan bir eğitimidir. Etkinliklerin kalitesi sayesinde birey daha çocukken hayata karşı bir bilinç kazanmakta, daha duyarlı hale gelmektedir. Bu açıdan sanat yetenekleri zenginleştiren ve hayata adaptasyonu hızlandıran bir araç olarak önem kazanmaktadır.

Bir sanat eseri ortaya koyma sürecinden birçok fonksiyon devreye girmektedir. Görme, düşünme, idrak edebilme gördüğünü belli kurallar çerçevesinde yorumlayabilme ve tüm yorumlamalarını ürünlere yansıtma açısından insan diğer canlılara göre farklı bir konumdadır. Bulduğu bu konum ürüne kattığı değerle orantılı olarak da hayata yansımakta insan yansıttığı bu değerle sanat sayesinde vizyonunu, bakış açısını

---

⁵⁸ Artut, 2013, a.g.e., 209.

⁵⁹ Erbay, 2013, a.g.e., 29.

⁶⁰ Artut, 2013, a.g.e., 209.

geliştirmektedir.⁶¹ Bu adeta döngü şeklinde ilerleyen ve birbirini besleyen bir süreçtir. Vizyonunuz geliştikçe hayata bakış şekliniz daha nitelikli hale gelmekte ve yorumlama, yaşantınızı irdeleme beceriniz kaliteli hale geldikçe yaşamsal faaliyetlerinizde verimli yollar kat etme olasılığınız artmaktadır. Sanat eğitimi bu alanların her birini geliştiren, eğitim sürecini verimli hale getiren bir etmendir.

Kaliteli bir eğitimin gerçekleşmesinde etkili olan faktörlerden biri eğitimci niteliğidir. Bir eğitimci görevinin sorumluluğunu yeterince idrak etmiş ve kendi gelişimi için gereken özveriyi göstererek emek vermişse katkıda bulunacağı öğrenme süreci de o oranda verimli hale gelmektedir. Bu doğrultuda eğitimcinin niteliğine önem verilmektedir.

Toplumun bütün kesimine etki etmesi açısından öğretmenlik mesleğinin değeri yadsınmamaktadır. Nitelikli öğretmenlerin çoğunlukta olduğu bir toplumun kalkınması da kaçınılmazdır; fakat kalite düşmeye başladığı anda bu durumun olumsuz sonuçları her alanı etkilemeye başlamaktadır. Özellikle Türkiye’de 1970’li yıllardan sonra gelişen teknolojiyle birlikte öğretmenlik mesleğinin tercih edilme sıklığı azalmıştır. Üniversite sınavında başarılı olarak nitelendirilen öğrenciler daha fazla saygınlık ve garanti iş imkânı sunan alanlara yönelince öğretmenlik mesleğindeki kalite de bu oranda düşmeye başlamıştır.⁶² Bunun eğitimin sadece tek bir yönünü etkileyen ama önemli bir aksama olduğu görülmektedir. Nitelikli öğretmen yetiştirilmesi eğitim sistemindeki aksamaların giderilmesine bağlıdır. Bu doğrultuda potansiyeli yüksek olan öğrencilerin öğretmenlik programlarına yönlendirilmesinin eğitim kalitesini arttırmada önemli bir unsur olacağı düşünülmektedir.

Öğretmenlerin eğitim verme becerilerini etkileyen çok çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bunlardan biri hizmet öncesi alınan eğitimidir. Öğretmenlerin öğretme becerisi geliştirememesi nedenlerinden biri üniversitede aldıkları eğitimin teorik yönüyle pratik yönünün birbirini tamamlamamasıdır.⁶³ Yeterli derecede pratik yapma imkânı bulamayan öğretmen adayları ileride kendi sınıflarında öğrencileriyle ilişkilerinde sıkıntı yaşayabilir. Bu yüzden üniversitelerin eğitim programlarında gereken müdahalelerin yapılması ve bunun pratik yaşantı deneyimini artırıcı düzeyde olması gerekmektedir.

Bir öğretmenin mesleki açıdan yeterli olmasında pek çok değişken rol oynamaktadır. Sosyal etmenlerin yanı sıra mesleki olarak yeterliliği belirlemede üç temel yapı üzerinden

---

⁶¹ Ayaydın, 2013, a.g.e., 3.

⁶² Ulusoy, 2018, a.g.e., 18.

⁶³ Ulusoy, 2018, a.g.e., 19.

hareket edilmektedir. Bunlar: “konu alan bilgisi, pedagojik alan bilgisi ve müfredat bilgisidir.”⁶⁴ Öğretmenin konu alan bilgisine sahip olması aktaracağı konu hakkında yeterli bilgiyi edinmesiyle ilgilidir; fakat bu salt bilgiye sahip olup onu aktarmak anlamına gelmemektedir. Bilginin özü ve nasıl oluştuğuyla ilgili bir birikime sahip olmayı ve gerektiğinde aktarılmak istenen bilgiyi nedenleriyle birlikte sunmayı içermektedir. Bunun sonucunda öğrencide kalıcı ve anlamlı bir öğrenme gerçekleşecektir.⁶⁵ Pedagojik alan bilgisi öğrencilerin gelişim düzeylerinin bilinmesiyle ilgilidir. Öğretmen öğrencilerin hangi gelişim ve hazır bulunuşluk düzeyinde olduğunun farkında olmalıdır; konuyu anlatma biçimi, uygulayacağı metot buna göre şekillenecektir.⁶⁶ Müfredat bilgisi bir konuyu anlatmak için hangi materyallerin, eğitim araç -gereçlerinin kullanılması gerektiğinin yanı sıra konunun diğer alanlarla olan bağlantısının da bilgisini içerir.⁶⁷ Bu üç alan bir öğretmenin yeterlik düzeyini belirleyen ve kendi gelişim seviyesinde alan kat etmesini sağlayan etmenlerdir.

Genel olarak sanatla bilim arasında yapılan ayrımlar bir yana sanat eğitimcisi bilimsel literatürü takip etmek durumundadır; özellikle eğitim bilimlerindeki gelişmelerin farkında olup öğrencilere sanatsal farkındalığı bilim aracılığıyla kazandırabilmelidir.⁶⁸ Farklı ve yenilikçi metotlarla ders anlatımı öğrenciye daha etkin bir öğrenme süreci sunacaktır. Bu da bilimsellikten kopmayan, üreten ve teknolojik yenilikler de dâhil her türlü fonksiyonel bilgiye kapısını açan eğitimcilerle sağlanmaktadır. Bu farkındalıkla beslenen öğrenciler etkili eğitim süreci sayesinde sahip oldukları niteliklerle yaşamlarında sanat ve bilimi harmanlama becerisi kazanarak yaratıcılıklarını arttırmaktadırlar. Bundan dolayı sanat eğitimcisinin çok yönlü gelişimi ve bunu bilimi kullanarak öğretim sürecine yansıtma şekli çok önemli görülmektedir.

Bir eğitimcinin sahip olması gereken özelliklerin tümü sanat eğitimcisinden beklenmektedir; fakat sanat eğitimcileri kimi zaman beğeni seviyelerinin yüksek olmaları bakımından eleştirilmektedirler. Bu etkinin nedeni estetik olarak gelişimin önemini kavramalarında ve bunu aktarma çabalarındaki hassasiyette görülmektedir.⁶⁹ Bu doğrultuda sanat eğitimcilerinin karakteristik özellikleri de hesaba katılmalıdır; ancak sanatsal açıdan kendilerine yaptıkları entelektüel yatırım doğrudan veya dolaylı olarak

---

⁶⁴ Ulusoy, 2018, a.g.e., 25.

⁶⁵ Ulusoy, 2018, a.g.e., 26.

⁶⁶ Ulusoy, 2018, a.g.e., 29.

⁶⁷ Ulusoy, 2018, a.g.e., 30.

⁶⁸ Ayaydın, 2013, a.g.e., 5.

⁶⁹ Ayaydın, 2013, a.g.e., 7.

beğeni seviyelerini farklılaştırmaktadır. Bu bir sanat eğitimcisi olmanın da getirisi ve öğrenciye seviyeli bir eğitimin verilmesi açısından gerekmektedir.

Bir sanat eğitimcisi resim dersinde resmin teknik boyutlarını, nasıl bir hazırlık aşamasından geçileceğini öğrencilere aktardıktan sonra kendi deneyimlerini öğrencilerle paylaşmalıdır. Böylelikle öğrencilerin nerede yanılacaklarını önceden onlara aktararak hata yapmalarını engellemiş olacaktır.⁷⁰ Alanında uzmanlaşmayan öğretmenler sanat eğitiminin ilerlemesindeki engellerden biridir. Bu açıdan öğretmenler uzmanlaşma adına alanlarındaki her türlü bilgi birikimine açık olmalıdırlar. “Eğitmen güncel olurken, sanat eğitimi konusunda estetik kuralları, tarih konularını ve başlıca sanat eserlerinin dönemlerini ve stillerin fizyolojik ve sosyolojik temellerini öğrenmelidir.”⁷¹ Bilgi birikiminde temellendirme yapabilme kabiliyetleri öğretmenleri mesleki hedeflerine bir adım daha yaklaştıracaktır. Bu bilgi birikimlerini nasıl uyguladıkları, anlatım biçimlerinin ne olduğu da önemlidir. Öğrenme bütünsel olduğu için uygulamanın kalitesi öğretme sürecini de verimli kılacaktır. Dolayısıyla uygulama öğrenmeye çokboyutlu bir etki sağlamaktadır. Niteliksel açıdan bakıldığında hangi konu üzerinden uygulama yapılacaksa ona uygun sınıf ortamı seçilmelidir. Uygulanacak etkinlikte kullanılan malzemelerin kullanıcıya zarar vermemesi ve ortaya çıkacak ürünün uzun ömürlü olması açısından kontrolü yapılmalıdır.

Süre gelen eğitim sürecini bir bütünsel olarak değerlendirdiğimizde sanatın gelişememe nedenleri arasında pek çok etmen yatmaktadır. Özellikle bu etmenlerin incelenmesi ve psikolojik, sosyolojik, ekonomik vb. sonuçlarının üzerinde durulması sanatın gelişimine katkı sağlayacaktır. Öğretmenlerin tutum ve davranışlarından eğitim görenlerin sanata bakış açılarına kadar pek çok faktör sanatın gelişim sürecine etki etmektedir. Çözüm odaklı yaklaşımdan ziyade sanatı gerekli görmemek ve önemsememek gelişim sürecini sekteye uğratmaktadır. Bu bakış açısının iyileştirilmesi, gerekli müdahalelerin yapılması için incelemelerin gerçekleşmesi önemlidir. İyileşmenin sağlanabilmesi için bütünsel bir bakış açısının toplum içine yerleştirilmesi ve bu alanda eğitim reformu üzerine çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Sanat eğitiminin pratik boyutunda oluşan sorunlara bakıldığında tüm dünyada benzer sıkıntılar görülmektedir. Ülkemizde ise bu gelişim sürecinde oluşan kuramları, ekolleri, yenilikleri geç takip etmemizden kaynaklı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Toplumsal açıdan

---

⁷⁰ Erbay, 2013, a.g.e., 23.

⁷¹ Erbay, 2013, a.g.e., 61.

sorunlara bakıldığında toplumun sanatı geleneksel bakış açısıyla değerlendirmesi ve sanata karşı küçümseyen bir tavır sergilemesi sanattaki gelişmeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomik açıdan yetersizlik sanatta verimin düşmesine sebep olurken gerek bireysel gerek toplumsal olarak ekonomik yapıdaki elverişsiz koşullar sanatın gelişmesini engellemektedir. Ekonominin kötü gidişatı sanat eğitimi sunan çevrelerin sahip olduğu şartları da etkilemekte, öğrenim gören kişilere gerekli materyallerin sunulmasını engellemektedir. Sanat eğitiminde eğitmenin kaynaklanan sorunlar da bu gelişimi sekteye uğratmaktadır. Bu hususta öğrencinin de eğitmenin de belli bir hazır bulunuşluk seviyesinde olması önemlidir.⁷²

Disiplenlerarası etkileşim bireyin gelişim aşamasında kritik bir rol oynamaktadır; etkileşimin sağlam olması adına sanat eğitiminin içeriğinde teorik olarak iyileştirmelerin geliştirilmesi şarttır. Müfredatta kuramsal açıdan yapılacak nitelikli genişlemeler de bu gelişime katkı sağlamaktadır. Sanat kuramları içerik bakımından günümüz dünyasını yakalarken bir yandan da geçmişle bağlarını sıkı tutmalıdır; böylece kopukluk olmadan tespit edilen eksikliklerin tamamlanma süresi hızlanacaktır. Sürecin iyi bir şekilde gelişebilmesi bu alandaki kavramsal haritanın detaylı şekilde tespit edilmesine de bağlıdır. Terminolojik olarak yapılacak incelemeler yeni kuramların ve kavramların oluşmasının da önünü açacaktır.⁷³

Eğitimin kalitesini belirleyen unsurlardan biri de bireysel farklılıklara verilen önemdir. Her insan beraberinde getirdiği kalıtsal özelliklerin yanı sıra farklı yaşantı biçimlerine sahiptir. Bu açıdan eğitimde başarıya bir ölçüt atfederken hem eğitmen hem de öğrenci açısından bir değerlendirme yapılması zorunludur; çünkü başarıyı bu ikili arasındaki ilişki belirlemektedir. Eğitim alamayan bir bireyin sanata uzak kalma olasılığı yüksektir. Bu uzaklık da beraberinde sanatsal birikim oluşturmayı engellemektedir. Oysaki sanatla ilgili bilgi birikimimiz arttıkça etrafımızdaki objeleri algılayış biçimimizde derinleşme gerçekleşmektedir. Bu derinleşmenin sağlanması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Tedbirlerden biri eğitim müfredatlarında gerekli iyileştirmenin yapılmasıdır. Bu hem eğitmenin hem de öğrencinin eğitimden verim almasını sağlayacaktır. Müfredatlarda ve eğitim programlarındaki eksikliğin eğitimde sürekliliği olumsuz etkilemesi kadar bilgedeki yoğunluk da bu sürekliliğin verimini düşürmektedir. Sanat eğitimini etkileyen faktörler arasında ekonomik unsurlar da yer almaktadır. Özellikle

---

⁷² Artut, 2013, a.g.e., 145.

⁷³ San, İ. ve İlhan, A. Ç. (2006). *Sanat Eğitiminde Sanat Biliminin Rolü. Sempozyum Kitabı. Ankara: Naturel Yayınevi*, 7.

ailenin sosyo-ekonomik durumunda düşüklük öğrencinin okul başarısının düşmesine sebep olabiliyorken, bu durum öğrencinin sanat alanında olumsuz bir değer yargısı oluşturmaya da sebep olabilir.⁷⁴

Sanat eğitimi öğrenci için “gereksiz bir alan” olarak algılanabilmektedir. Bu bir anlamda öğrencinin geçici bile olsa olumlu değer algısını değiştirip olumsuz bir tutum sergilemesine sebep vermektedir. Süregelen bu olumsuz tavır varlığını koruyarak öğrencinin sanata karşı daha da önyargı geliştirmesine sebep olabilir. Bu hususta eğitimde hedeflenen amacın kişinin bütünsel gelişimi üzerine olduğu unutulmadan gerekli düzenlemelerin yapılmasının elzem olduğu düşünülmektedir. Sanat eğitiminde öğretimin talep eden kişiye aktarılması tek boyutlu bir süreç değildir. Bu eğitim kapsamında nitelikli eser üretimini arttırmak adına sanatçının aldığı eğitim ve sanatsal açıdan eserleri değerlendirebilme kapasitesi, yorumlama bilgisi çok önemlidir; bu yüzden sanatçı kadar sanat eleştirmeni yetiştirilmesine de gereken özen gösterilmelidir.

Geleneksel anlayış içinde sanat eserleri değerlendirilirken sanat eserini kuramın arkasına yerleştirme çabaları vardır. Bu doğrultuda sıralamada eser her zaman öndedir; ancak modern dönemde bu anlayış farklı uygulamalarla kırılmaya çalışılmaktadır. Bazı görüşler kuramı öncelese de nihayetinde sanata ürün oluşturmak için bütünsel şekilde yaklaşılması gerekmektedir. Bu açıdan düşünce, değerlendirme sürecinde kapsayıcı bir işlev üstlenir. Işık Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof Dr. Halil Akdeniz sanat eğitimi hususunda süregelen eğitimdeki yetersizliklerden birinin tek tip öğrenme ve öğretme biçiminin olması olarak görür. Bu noktada farklı alanlardan öğretim görevlileriyle birlikte atölyesinde öğrencilere sanatta tartışma alanları sunan bir çalışma gerçekleştirir; çalışma sonunda öğrenciler pratik yapma ve yaratıcılıklarını besleme, düşünce faaliyetlerini geliştirme imkânı bulurlar.⁷⁵ Buradan gerekli ve yeterli koşullar sağlandığında sanatın kişinin üzerinde bütünsel bir gelişime sebep olduğu çıkarılmaktadır. Nitelikli etkileşim her zaman öğrenme kalitesini arttıracığından bu gibi çalışmalar eğitimin sanat yönüne katkı sağlamayı sürdürmektedir.

2.3. Felsefenin Sanat Üzerindeki Etkisi

Sanat kavramsal bağlamda açıklanması bakımından birçok düşünürün araştırma sahası içine konu olmuştur. Takiyeddin Mengüşoğlu sanatı “tarihsel varlık-alanı” üzerinden değerlendirir; merkezinde insanın yer aldığı bu alan insanın başarılarından,

---

⁷⁴ Erbay, 2013, a.g.e. 60.

⁷⁵ San ve İlhan, 2006, a.g.e., 40.

deneyimlerinden, ortaya çıkardığı ürünlerden oluşmaktadır. Mevcut ana kadar toplumların ama özellikle insanların başından geçen olayları da kapsayan tarihsel varlık alanında her başarı biricik ve anlamlıdır. Sanat yapıtlarını da bu alan dâhil ederek “özel bir eylem” olarak nitelendiren Mengüşoğlu sanatın insana özgü olmasını ve bunun sonucunda ortaya çıkan başarının da öznelliğini vurgulamaktadır.⁷⁶ Görülüyor ki insanın bir tarihsel varlık olması bakımından ortaya çıkardığı ürün yine o insana özgü olup onu biricik kılmakta ve insanın kendine özgü eylemi sonucunda ürettiği bir başarı olarak değerlendirmeye alınmaktadır.

Sanatın anlamlandırılması sürecinde tarihin de etkin rolü gözlemlenirken bu doğrultuda sanat tarihi karşımıza çıkmaktadır. Sanat tarihi, incelemelerini dönemler üzerinden şekillendirmekte ve bu dönemlerde ortaya çıkan eserlerin yapılarına, özelliklerine değinmektedir. Sanat tarihinde görüntüden yola çıkılarak tanımlamalara yer verildiği gibi sanat yapıtlarının varlık yönüyle ilgili yorumlar da yapılmaktadır. Sanat yapıtlarında belli bir kuram üzerinden de incelemeler yapılarak özellikleri belirlenip kayda alınmaktadır; ancak bu kayıtlar alınırken diğer disiplinlerle ilişki kurulmamaktadır. Bu yapıtların anlamı sorgulanmadan bir nevi tahlil üzerinden betimleme yapıldığı için bir değer olarak anlamlandırmaya da gidilmemektedir. Bu sorgulamaların ele alınması noktasında sanat felsefesi devreye girmektedir. Felsefi açıdan kavram estetik üzerinden bir gelişme yaşamıştır; ancak sorgulama teknikleri açısından özellikle estetikte olduğu gibi didaktik bir yapı sergilemeden anlatıya yer verdiği için sanat felsefesi daha özgün bir alana kaymaktadır.⁷⁷

Bir tarihsel-varlık alanı içine sanatı yerleştiren Mengüşoğlu bu varlık alanının anlamlandırılmasının ve insanla olan varlıksal bağının nasıl kurulduğunun sorgulanmasının gerekliliğine inanmaktadır. Ona göre felsefi antropoloji ve ontoloji sanatın gelişimine insan ürünlerine varlıksal açıdan yaklaşması bakımından katkıda bulunur. Sanat da bir bakıma farklı bir varlık alanıdır ve bir varlık ürünü olarak insanın ortaya koyduğu eserler insanın bir yönünü anlattığından bu ürünlerin etkisi üzerinden bir sanat felsefesi yapılmaktadır.⁷⁸

Sanatta da tıpkı bilgide olduğu gibi suje ile obje arasında bir bağ kurulmaktadır ancak bu bağ içerik bakımından bilgiden farklıdır. Suje sanat içinde yeri daha belirgin bir hal almıştır; içerisinde başarıyı, bakış açısını, süregelen yaşantıyı ve belli bir döneme ait

---

⁷⁶ Mengüşoğlu, T. (1992). *Felsefeye Giriş. İstanbul: Remzi Kitabevi*, 211.

⁷⁷ Mengüşoğlu, 1992, a.g.e., 212-213.

⁷⁸ Mengüşoğlu, 1992, a.g.e., 213.

oluşu barındıran bir insan örneğine denk gelmektedir. Bilgi açısından suje ise akış içerisinde olup bir bilgi sürecinde eyleyen, bu bilgiyi teorik olarak ilerleten, yeni kazanımlarla temellendirmeye çalışan bir konumdadır. Sanat felsefesinde bilgiyi ilerletme çabası görülmemektedir. Sanat objesi ise ister doğada ister evrende her ne şekilde olursa olsun insanla ilişkilidir. Objeye anlam kazandıran da bu ilişkidir ve bu doğrultuda sanat felsefesinde obje suje üzerinden bir öznellik açığa çıkar. Bilgideki etkileşim sonucunda ortaya çıkan ürün genellenebilen herkese mal olabilen niteliktedir; ama sanattaki obje suje etkileşimi sonucunda böyle bir durum yoktur.⁷⁹

İnsan estetik alanın beslediği değerlendirme gücüyle bir eserin niteliği hakkında yorum yapabilmektedir. Esere hakkını verebilmek için bilimin kurallarından yararlanmak gerekmektedir; ancak her ne kadar kurallar çerçevesinde bir değerlendirme olsa da bir eser üzerine yapılan yorumların birbirinden çok farklı olduğu görülmektedir. Bu hususta tam bir görüş birliği çatısında değerlendirme mümkün değildir; ancak ortaya atılan görüşlerin tamamen kişisel fikirlerden oluşması gerektiği de düşünülmemelidir. Çünkü yeryüzünde karşılaşılan büyük sanat eserlerine bakıldığında birtakım eleştirel kurallardan bağımsız olarak kendi yüceliklerini göstermektedir; bu da insanların güzeli değerlendirmede aynı çatıda birleşmesine yol açmaktadır. Eser üzerine yapılan değerlendirmenin gerçeğe yaklaşması estetik çabanın bize sunduğu alanla ilgilidir. Güzelin ölçüsünün belirlenmesi değerlendirmenin gerçekliğiyle ilgilidir. Eserin niteliğini ortaya koyarken kullandığımız güzel kelimesi sahip olduğumuz “uyum duyarlılığı” sonucunda ortaya çıkan ve düşünsel yönümüzle beslenen görüşü de içermektedir. Devreye giren düşünsel boyutun da etkisiyle güzel üzerine yapılan değerlendirmelerimiz, beğenilerimiz değişmektedir; bu noktada karşıımızdaki sanatsal esere vereceğimiz yargı sanatla birlikte kendi yerini bulmaktadır. İnsanın bu yargılama yolunda sezme ve duygu yönünün etkili olduğu da görülmektedir.⁸⁰

Güzel, sanatta ulaşılmak istenen hedefler arasındadır; özellikle ideal olan güzelliğe giden yolda özne hayal gücüyle bu güzeli arayan konumdadır. Her ne kadar güzel amaçlansa da çirkin olan da sanatta varlığıyla karşıımıza çıkmaktadır. Ünlü düşünür Collingwood, güzel olmayan şeylerin de güzellikten bir parça taşıdığına inanır. Bu noktada tamamen çirkin olandan söz edilmemektedir. Çirkin yargısı insanların değerlendirme yaparken şeyleri nitelendirmede kullandığı bir yargıdır. Bu görüş içinde bütünüyle bir nesnenin çirkin olamayacağı vurgulanmaktadır; güzel olandan pay alındığı için kısmen

⁷⁹ Mengüsoğlu, 1992, a.g.e., 215-217.

⁸⁰ Altar, C. M. (1996). *Sanat Felsefesi Üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 18-21.

çirkinliğin olduğu iç içe geçen bir yapı söz konusudur. “Bozulmuş güzellik” olarak da nitelendirilen bu yapı aslen güzelliğe dayanmaktadır. Güzel olanın belli bir düzeni vardır; bu düzen aksadığında düzenin aksadığının fark edilmesi süregelen düzenden kaynaklanmaktadır. Tıpkı o düzenin aksamasının fark edilmesinde olduğu gibi çirkinin güzel içindeki yarattığı etki de ritmin bozulmasıyla ilgilidir. Çirkin güzelden, güzelin süregelen ritminden ötürü fark edilmektedir.⁸¹

Yetkin bir sanatçıdan beklenen kendi dönemini aşması eserlerine kendi yenilikçiliğini yansıtmasıdır. Bir sanatçı kendi kültürü de dâhil olmak üzere pek çok şeyden etkilenir; fakat bu dar alana kısılmadan kendi öngörü yeteneğini arttırmak adına elinden gelen kaynaktan beslenmelidir. Kavrayış yeteneğine gerekli özeni gösterdikçe eserlerinin kalitesi de artacaktır. Sanat eseri bireysel bir çabanın ürünüdür; bu açıdan bakıldığında her sanat ürünü kendine özgüdür. Mengüsoğlu bir eserin varlık özünü sanat eseri olma arasında güçlü bir bağ kurar. Birçok etkinin yanı sıra eserin varlık özünün, derinliğinin anlaşılması onu sanat eseri kılan unsurlar arasındadır. Bu bağlamda bir eseri özü itibarıyla kavramaya çalışmak önemlidir.⁸²

Herakleitos’un “Aynı nehirde iki kez yıkanılmaz.” cümlesinde belirttiği gibi sürekli gerçekleşen değişim hali sanatta da kendini gösterir. Bir eser üzerinde çalışma yapan sanatçı bir süre geçtikten sonra aynı malzemelerle aynı konu üzerinde çalışma yapsa bile aynı sonuçla karşılaşması mümkün değildir. Sanat içinde özgünlük her an için geçerlidir; çünkü yaşam her an insan bakış açısına etki etmekte ve onu değiştirmektedir. Bu bakış açısıyla ortaya konacak her eser birbirinden farklı olacaktır. Benzer çalışmalar yapılırsa bile bunlar taklitten ibaret olacaktır. Bu özgünlük sürekliliğe de etki etmektedir. Herhangi bir bilimsel konu bir başkası tarafından üzerinde çalışılıp geliştirilebilir; ama söz konusu sanat yapıtları kişiye özeldir. Bilimdeki bu yönde ilerleme sanat için söz konusu değildir. Sanat eseri o döneme o ana ve eserin yaratıcısına aittir. Elbette sanat hem teorik hem de pratik anlamda sürekli gelişim içindedir; ancak gelişim başkalarının eserlerinin üzerinde çalışıp onu geliştirmek yönünde değildir. Belirli kuramlar çerçevesinde olup bireysel yönde ilerlemektedir. Sanat eserleri tam olarak kuramlar açısından incelenmemelidir; bu onları belli bir kalıba sokmak anlamına gelecektir. Kuramlar eleştirmenlerin incelemelerini kolaylaştırmaktadır, bu tarz kategoriler yönlendirmeyi kolaylaştırır.⁸³

⁸¹ Collingwood, R. G. (2011). *Kısaca Sanat Felsefesi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 22.

⁸² Mengüsoğlu, 1992, a.g.e., 216-217.

⁸³ Mengüsoğlu, 1992, a.g.e., 218 – 223.

Sanat ve bilim arasında her ne kadar farklılıklar olsa da birbirlerinden ayrı iki alan olarak düşünülmemelidir. Kendilerine özgü ifade etme biçimleri olduğu için birinde ifade edilemeyen bir olgu diğesinde rahat bir şekilde ifade edilip aktarılabilir. Bilimle anlatılamayan bir olayın özünü, biçimini biz bir sanat eserinden çıkarabiliriz.⁸⁴ Mutlaka tam bir anlayış için işin teorik boyutuyla ilgili bilgiye sahip olmamız gerekir; bu noktada sanat eğitiminin önemi çok büyüktür. Çünkü sanat eğitimiyle birlikte insanın eseri kavrayış biçimi şekillenip gelişecektir.

Toplumda çoğu insan kendi bilgi birikimi doğrultusunda sanatın etkisini farklı şekillerde yaşamında hisseder. Bir birey olarak insan sanatla ilgili bilgi birikimini arttırırken çeşitli mekanizmalardan yararlanmaya çalışır. Özellikle merakın öğrenme arzusunu tetikleyici yapısıyla durumların ve olayların altında yatan nedenleri araştıran insan, çoğu durumda bu öğrenme eğilimini sanata yönlendirmeye çalışarak sanatı incelemeye alır; sorgular ve elde ettiği verilerden öznel sonuçlar çıkarır. Çıkarımlar da incelenen alanla ilgili belirli tanımların doğmasında fayda sağlar.

İnsanın merak güdüsünü yönlendirdiği alanlardan biri olan sanatın oluşumundaki etkilere bakıldığında toplumda buna katkının çoğunlukla çeşitli eğitimcilerin elinde olduğunu görmekteyiz. Bu eğitimcilerden sanat alanında hizmet veren ve aynı zamanda psikolog olan Rudolf Arnheim “Thoughts of Art Education” (Sanat Eğitimi Üzerine Düşünceler) isimli eserinde görsel algı deneylerinin insanların görsel imgeleri oluşturmasındaki rolüne dikkat çeker. Ona göre bütün ve parça ilişkisi açısından sanat eseri ortaya bir anlam çıkartmaktadır.

“Kompozisyonun dış yapısını sadece dış yapıyı organize etmekten daha fazlasını yaptığı ortaya çıktı. Tek elemanların her biri anlam ifade ediyordu, ancak bu anlam sadece bütünlük bağlamında anlamlıydı ve bütünün bağlamı parçaların biçimsel ilişkilerinden geçti. Tüm kalıbın organizasyonu aşağı yukarı hoş bir süs değil sanatçının dünyayı nasıl gördüğünün de sembolik bir ifadesiydi.”⁸⁵

Bir yapıt onu oluşturan sanatçının ifadesiyle çok farklı bir yapıya dönüşebilmektedir. Renkler ve şekillerin birbirlerine etkisiyle bir yapıt tamamen farklılaşabilmektedir ve bu algı yönetimi sanatta belirli kurallar üzerinden gerçekleşmektedir. Fakat sanat eseri üzerinde yapılan bu uygulamalar aşırıya kaçtığında izleyenin dikkatini yakalama açısından başarılı olmayabilir. Değerlendirmede bütünsel ahenk etkilidir. Bu ahenk ise sanat eserini oluşturan parçaların birbiriyle kurduğu anlamsal ilişkiyle şekillenir. Sanatçı zihninde

⁸⁴ Mengüsoğlu, 1992, a.g.e., 225.

⁸⁵ Arnheim, R. (1989). *Thoughts On Art Education. Occasional Paper 2. Los Angeles, 10.*

oluşturduğu dünyayı ifade etmek istediği şekilde, fakat rastgele oluşturmaktan uzak, özel bir bağ ile anlamlandırıp eserine yansıtır ve felsefeden matematiğe her disiplin de bu anlamlandırmaya katkı sağlar.

Rudolph Arnheim sanatın insan üzerinde oluşturduğu etkiyi açıklarken, fizyolojik açıdan bir başlangıçla düşüncelerini aktarır. Düşünür bu konuda insanın vizyonunun gelişimi adına evrimin ilk basamaklarından hareket ederek görme organlarındaki evrimsel gelişmeden bahseder.

“En alt kata geri adım attığımızda organizmaların, hayatta kalma amacına hizmet eden çelişkilerden oluşup, kayalardan nehirlerden ve bulutlardan farklılık gösterdiğini hatırlatırız. Bu cihazlar arasında en önemlisi, canlı yaratığın çevrede sunulan kaynaklara cevap verdiği ve kaçınılması gereken tehlikeyi algıladığı duyuşsal algı organlarıdır. Ancak evrimin ilk aşamalarında görsel oryantasyonun gerçek organları henüz mevcut değil. Çiçekler ve yapraklar gözlerin yararı olmadan güneşe dönmeyi başardılar.”⁸⁶

Başlangıçta canlılar görme faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için gelişmiş bir mekanizmaya sahip değildir; ancak canlılık zamanla gelişme kaydetmiş ve evrilmiştir. Görme faaliyetlerinde temelde insanın da hayvanın da sahip olması gereken birtakım özellikler vardır. Arnheim'e göre “İhtiyaç duyulan şey çeşitli görüntülerin ortak özelliklerini kavrama, genelleme yeteneğidir. Bu yetenek olmadan bir hayvan veya bir insan bir şeyler görebilir ama bunu tanıyamaz.”⁸⁷ Bir sanat eserinin anlamlandırılma sürecinde görüntülerin ortak özelliklerini niteliksel olarak yakalayabilmek ve bunun üzerinden genelleme yapabilmek gerekir. Evrim canlıları daha karmaşık varlıklara dönüştürmüş ve bu dönüşümle canlıların algı mekanizması daha da gelişmiştir. Bu gelişim sonucunda hayvanlardan ve insanlardan beklenen karşıda gördükleri yapıyı gruplandırma renklerine ayırma gibi fonksiyonlarla ayırt etmeleridir. Bu bakımdan görülen şeyi değerlendirmek basit bir görme işi değildir; içinde hem psikolojik hem de fizyolojik bir süreci barındıran bir eylemdir.⁸⁸

Sanatla görme arasındaki bağlantıya dikkat çekerken yazar bir sanat eserinin yorumlanmasının ve insanın vizyonunun gelişmesinin görünenden daha fazlasıyla ilgili olduğuna dikkat çeker. “Sanattaki temsili imgelerin doğasını takdir etmek için kişi ilk olarak vizyonun, gözdeki optik ve fizyolojide belirmesinden çok daha önemli olduğunu anlamalıdır.”⁸⁹ diyerek daha ayrıntılı bir açıklamayla insanın sanattaki vizyonunu

---

⁸⁶ Arnheim, 1989, a.g.e., 13.

⁸⁷ Arnheim, 1989, a.g.e., 13.

⁸⁸ Arnheim, 1989, a.g.e., 13.

⁸⁹ Arnheim, 1989, a.g.e., 13.

geliştirmenin yollarını arar. Bu noktada görmenin biyolojik olarak gelişimi yeterli değildir; zekâyı ve kavram oluşturabilme etkinliğini de içine alan bir süreç gereklidir.

Bir insanın vizyonunun gelişmesinde kalıtım ve çevre birlikte hareket eder. Çevreden gelen uyaranların etkisiyle zihinde işlevsel bir süreç başlamaktadır. “Vizyon biyolojik olarak çevreyle ilgili bir yönelim aracı olarak gelişir. İşlevini yerine getirmek için mekanik kayıtlarla sınırlı olamaz. Hafızanın ve kavram oluşumunun zihinsel uygulamalarına ayrı ayrı bağlanmalıdır.”⁹⁰ Kişinin kendi vizyonunun gelişmesinde düşüncesini harekete geçirecek etmenler gereklidir. Arnheim’e göre “Anlayış en geniş genellemelerden daha özellikli yapılara doğru ilerler. Bunu yapan, erken sanat eseri, kendisini çevreye yönlendirmek için insan zihninin kullanabileceği en güçlü araçlardan biridir. Duyuların uyandığı dünya kolay anlaşılabilir bir yer olmaktan uzaktır.”⁹¹ Bir yapıyı oluşturan etmenleri keşfetmek için biyolojik aşamaların yanı sıra dikkatle o yapıya odaklanmak şarttır. Bu noktada sanatın bilinmesi, yorumlanması ve bu yorumlama yeteneğini artırıcı faktörler üzerinde durulması gerekmektedir. Yorumlama yeteneğindeki artış hayatın her alanına katkı sağlayacaktır.

Arnheim sanatın bilime olan etkisine şu sözleriyle katkıda bulunur: “Bilimlerde teknik amaçlar için oldukça gerçekçi temsil gereklidir. Ancak önemli ölçüde yeterli, mekanik taklitten daha fazlasına ihtiyaç var. Üretme çoğunlukla yorumlamayı içerir ve bilimsel veya teknolojik resimler yalnızca belirli fonksiyonel özellikleri netleştirdiklerinde yararlıdır.”⁹² Rudolph Arnheim bilimin kendini yansıtırken sanattan yararlanması üzerine dikkat çeker. Yeni bir anlatım söz konusu olduğunda ana fikri yansıtıcı nitelikte bir tasarım gereklidir; bu tasarım gerçeğe yaklaştıkça etkisini arttıracak ve ana fikri açığa vuracaktır.

Her dönemde sosyokültürel yapı sanatta etkisini gösterirken endüstri döneminde bu etki daha belirgin hale gelmiştir. Sanatçının kendisini giderek özgür hissettiği bu dönemle birlikte sanat eserlerinde geleneksellikten uzak ve cesur bir çizgide ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle Avrupa’da 19. Yüzyıl öncesinde, üzerinde saray ve kilise otoritesini hissedilen sanatçı, eserlerine tam olarak istediği duyguyu yansıtamazken bu gidişat sanayi devrimiyle birlikte kırılmış ve daha modernist bir yapıya bürünmüştür. Bu modernist yapıya geçişi hızlandıran olaylardan biri ise Fransa’da sanatçının bağımsızlığının yasallaştırılması olmuştur. 1836 yılında Fransız parlamentosunun yasayı onaylamasıyla ilk defa sanatta

---

⁹⁰ Arnheim, 1989, a.g.e., 15

⁹¹ Arnheim, 1989, a.g.e., 17

⁹² Arnheim, 1989, a.g.e., 17-19

daha özgür bir yapı hâkim olmaya başlamıştır; ancak her değişimde olduğu gibi bu farklılaşma net ve keskin bir şekilde gerçekleşmeyerek sancılı bir sürece yayılmıştır. Örneğin gelenekselliğe başkaldıran ressamlardan biri olan Manet'in özgürlükçü eserleri 1863 yılında akademi üyeleri tarafından dışlanmış ve "Reddedilenler Sergisi" adıyla farklı bir kategoriye alınarak sergilenmiş; Bu sergi ise halkın alay etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu ve bunun gibi birçok olay sanatta özgürlük adına verilen önemli mücadeleler arasında yer almaktadır.⁹³

Özgürlük sınırsızlık demek değildir. Sınırsız olan düşünce özgürlüğü iken eylemsel olarak bir değerlendirme yapıldığında kişinin başkalarının alanına geçmesine engel olan ince bir sınır vardır. Dolayısıyla özgürlük aşamasında bu sınır belirleyicidir ve eylemlerimizi uygularken birtakım yükümlülükleri de beraberinde getirir. Bu yükümlülüklerin belirlenmesinde en önemli etmenler akıl ve iradedir. Bu yüzden karşıdakinin alanına müdahale etmeyi engelleyen ve sınırı çizen aklımız sayesinde, özgürlük insanın kendi iradesini kullanarak istediğini yapabilmesinden geçer.

Geleneksel sanat anlayışının kendisini özgürlüğün ellerine bırakmasıyla kavramsal açıdan özgürlük farklı şekilde yorumlanmaya başlamıştır. Bir anlam birliği yaşanmadığı için özgürlük modern dünyada çoğu zaman kuralsızlık olarak anlaşılmış, bu algı sanatta da kendini hissettirmiştir. Kuralsızlığın sanata yansıyan boyutlarına bakıldığında bu durumun yönetim biçimlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Özellikle kilise ve otorite baskısı yerini demokratik yönetim biçimlerine bırakmaya başlayınca sanata da özgürlük başlığı altında bir rahatlama gelmiştir. Bu rahatlık daha önceden salt yapıt çevresinde dönerken gittikçe içine "ruh ve anlam" bakımından özgürlüğü de alarak toplum yaşantısına yansımıştır.⁹⁴ Değerlerin toplumsal yaşantımızı şekillendirdiği düşünüldüğünde belli bir sınırın konması hedeflerimizden sapmamak adına önemlidir. Mümkün olduğunca sanat da dâhil her alanda araç amacı aşmamalıdır; bu doğrultuda ilerledikçe hedefe giden yol kısalacak ve bu yol sonunda daha verimli sonuçlar alınacaktır.

2.4. Felsefi Düşünmede Sanat Kuramları

2.4.1. Taklitçilik

Taklitçilik Yunan geleneklerine göre mimesis kavramıyla adlandırılmakta ve köken olarak da Platon'a dayanmaktadır. Tarih içerisinde Platon güzel kavramını sistematik

---

⁹³ Elmas, H. (2006). " Ondokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Özgürlük Bağlamında Sanat Neydi, Ne Oldu ", S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15, 281-298.

⁹⁴ Elmas, (2006), a.g.m., 281-298.

açından ele alan ilk filozoftur. Tek bir tanım yapmaktan kaçınan Platon kimi zaman haz üzerinden ilerlerken kimi zaman iyi ve güzeli sentezleyerek düşüncelerini aktarır. Sonunda güzeli idealist bir çerçeveye oturtan Platon için insan metafiziksel olarak da güzelden bir parça barındırır ve her daim kendi eksikliği içinde sonsuz olan güzelin arayışındadır. Bu yolculukta sanat güzeli aramada yardımcı kaynaktır. Kuramsal yapı içinde taklitçilik kavramı mimesis ile özdeşleştirilmiştir. Kelime ilk olarak “mimos” şeklinde kullanılan bu kavram “Dans eden” ve “göz boyayan” gibi anlamlarda kullanılmış, Platon’la birlikte sanı, aldatma anlamlarını içermiştir. Mimesis’in kavramsal olarak sanı şeklinde kullanılması Platon’un ontolojik ve epistemolojik anlayışıyla paralellik göstermektedir. Ontolojik açıdan irdelediğinde Platon âlemi idealar ve gölgeler dünyası olarak ikiye ayırır. Gerçeklik mutlak olarak idealar dünyasında yer alırken gölgeler dünyası ideaların birer yansımasıdır. Bu yansıma sanatta mimesis kuramıyla anlam bulmaktadır. Benzetme sanatı olarak nitelendirilen mimesis tıpkı aynanın görüntüleri yansıttığı gibi gerçeği yansıtır ve bu noktada gerçeklikten uzaktadır. Dolayısıyla sanatta oluşturulan ürünler birer taklitten ibarettir.⁹⁵

2.4.2. Biçimcilik

Bir sanat eserinin biçimsel özelliklerine bakıldığında renginden, dokusuna, şekline kadar birçok özelliklerle karşılaşmaktadır. Sanata şekil bazında yaklaşan ve olabildiğince basite indirgeyerek ele alan biçimciliğe göre estetik açıdan ilgi eserin bu biçimsel özelliklerinin üzerindedir ve ortaya çıkan ürünler kontrol edilebilir niteliktedir. Sanatta Biçimcilik bir sanat eserinin biçimini oluşturan özelliklerin maddede uygulanmasıyla ilgilidir. Maddenin kendisi doğal güzel olarak sonsuzluğu, çeşitliliği içinde barındırır ve sanatçı bu doğal güzellikleri kendi özgün bakış açısıyla daha da güzelleştirir. Bu yolda eserin malzemesi sanatçıyı yönlendirdiği gibi sanatçının bulunduğu koşullar ve benimsediği kuramlar da onu yönlendirir; ancak sonuçta dikkat edilen şey eserlerin biçimsel yönüdür. Geçmişle beraber getirilen yapı sanatçının bakış açısını ve estetik yönünü geliştirmiş ve bu sanat eserine yansıyarak estetik deneyime dönüşmüştür. Sanatçının estetik yönünün zenginleşmesi eserin biçimini de etkilemiştir. Collingwood’a göre sanatçının geçirdiği estetik deneyim üzerine derinlemesine düşünmesi kullandığı

---

⁹⁵ Ülger, E. (2013), “Platon’un Sanat Kuramının Düşünsel Evrimi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 15-28

malzemelerin ve beraberinde getirdiği geleneğin farkına varmasını sağlar ve bu refleksiyon için önemlidir.⁹⁶

2.4.3. Duyguya Dayalı Görüş

Bu anlayış insanın içsel dünyasını duygularıyla anlatması gerektiğine inanmaktadır. Buna göre belli kurallara bağlı kalmaktan ziyade sanatçı içinden geldiği duyguların etkisiyle eserlerini oluşturmalıdır. Sanatçının kendi dünyası merkezdedir ve önemli olan etrafı nasıl algıladığı, bunu hangi duygularla yansıttığıdır. Bu hususta sanatçının kendi duygularının hâkimiyeti üzerinden bir şekillenme gerçekleşmektedir. Birebir gerçekliğin aktarılması sanatta istenen bir şey değildir; dışarıdaki gerçeklikten ne algılanıyorsa o yansıtılmalı, bu aktarıma duygular aracı olmalıdır. Hayal dünyası sanatçının yardım eden unsurlar arasındadır; bu doğrultuda sanatçı kendi özgürlüğü içinde hayal gücünü de kullanarak özgün eserler üretmelidir. Modernizmin de alt yapısında yer alan romantizmi savunanlar arasında C. Baudelaire gibi isimler yer almaktadır; ona göre sanatçı kötü olarak nitelendirilen bir şeyi bakış açısıyla güzele çevirebilir. Romantizmi estetik bir kuram haline getiren Eugène Véron'a göre ise eseri oluşturan, onu farklı kılan ve değerli hale getiren sanatçıdır. Hegel gibi düşünürler de sanatta duyguyu ön plana alarak sanatçının yorumuna dikkat çekmişlerdir.⁹⁷

2.4.4. Sezgicilik

Sezgicilik akımı bilgi edinmenin temelini sezgiyi yerleştirir; bundan dolayı insan aracısız olarak bilgi edinir. Sezgicilikte gerçekliğe ulaşma süreci zor olarak algılsa da süreç sonunda hakikate ulaşmak imkânsız değildir. Sanatın özel boyutu üzerinden bir değerlendirmeye gidildiğinde sanatçı ve filozof zor olarak görünenin peşinden gitmelidir. Sezgiciliğin en önemli temsilcileri arasında yer alan Bergson için sanatçılar görünmeyen peşinden gitmeli ve onu insanlara göstermelidir. Sanatçı kendi sezgi gücüyle bilinmeyi yakalamalıdır; bunu yakalama gücü ise sezgicilere göre yine sanatçının kendi içinde yatmaktadır. Kandinsky'e göre sanatçı çoğunluğun yakalayamadığı görüşleri ilk fark edendir; ancak bunu yaparken tam bir farkındalık içinde değildir. Kendi sezgi gücüyle ilerleyen sanatçı merakıyla birlikte etrafındaki nesnelerin içselliğini kavramakta; hatta anlık olarak dolaylımsız bir şekilde bunları yakalamaktadır. Söz konusu derin bir kavrayış

⁹⁶ Collingwood, 2011, a.g.e., 77-79.

⁹⁷ Ötügen, C. (2009). "Sanat Yapıtına Yaklaşım Biçimleri", *Gazi Sanat Tasarım*, 159-178.

devreye girmektedir.⁹⁸ Sezginin dışında akıl, duygu gibi unsurlar insanı hataya götüreceği için hakikatin bilgisine ulaşma yolunda tek tercih edilen yol sezgidir. Duyularımıza dayalı edindiğimiz tecrübelerin bilgi edinmede yeri olmamasını nedenlerinden biri sezgicilerin içsel bilgiyi hakikat kabul etmeleridir. Akıl ve duyularla elde edilen bilgiler sınırlı bir alanda kalacağından her zaman eksik olacaktır. Oysaki sezgiye dayalı bilgiyle bu açık kapanacak ve doğru bilgiye ulaşılacaktır.

2.5. Antik Yunan'da Sanat

Milattan önceki bin yıl içerisinde Yunan dünyasında özgün bir kültürel yapı meydana gelmiştir.

“Yunanistan, Ege adaları, Anadolu kıyıları ve batıda Sicilya ve Güney İtalya'yı kapsayan Yunan dünyasında, bu zaman süresinde türdeş bir kültür gelişmiştir. Geometrik, Arkaik, Klasik gibi değişik üslûplar gösteren çeşitli evreleri aştığı halde, bu kültürün ana varlığı bu süre içinde değişmeden kalmıştır.”⁹⁹

Yunan sanatının Batı dünyasında bilimsel olarak incelenmeye başlaması ise 19. Yüzyıla denk gelmektedir. Her ne kadar Mısır sanatı Yunan sanatından önce gelse de Batı dünyasının sanat ve kültür anlayışının temelini Antik Yunan kültürü oluşturmaktadır. Tarihte uygarlıklara bakıldığında Mezopotamya ve Eski Mısır etkileri de sanatta görülmektedir; özellikle bu kültürlerdeki sanatçılar mimari açıdan Yunan kültürünü geçecek nitelikte eserler bırakmışlardır. Fakat sanat üzerine tam yetkinlikte bir üslup geliştiremediklerinden dolayı Yunanlılara göre sınırlı bir alanda kalmışlardır. Yunanlılar heykel alanında daha çok ilerleme göstermişler, mimaride ise heykel niteliği taşıyan eserler üretmişlerdir. Bir bakıma efsanelerle örülü bir sanat anlayışına yer verilen Eski Yunan döneminde heykeller idealize edilen temsili yapıtlar olarak görüldüğünden modellerde her zaman birebir yansımalarına rastlanmamaktadır. Üretilen eserlerin değer görmesi, toplum tarafından yorumlanması Eski Yunanlılar için önemlidir; bu yüzden eserler halka açık alanlarda sergilenmiştir.¹⁰⁰

Eski Mısır'da heykeller kişiler üzerinden şekillendiği için eserlerin kimlere ait olduğu ve neyi temsil ettiği önemli görülmüştür. Fakat Yunanlılarda belirli kişiler üzerinden değil daha çok ideal bir tiplere üzerinden eserler üretildiğinden kişiler önemsizleşmektedir. Daha çok anlatılmak istenen olaylar, hareketler, yaşamlar önem kazanmakta ve bunlar eserlere yansıtılmaktadır. Sanat bu noktada Eski Yunanda bir eğitim

⁹⁸ Güler, A. (2015). “Sanatta Farklı Bir Görme Biçimi Olarak Sezgi”, *New World Sciences Academy-Fine Arts, Ocak, D0160, 1-10*.

⁹⁹ Richter, G. (1984). *Yunan Sanatı*. (Çev: Beral Madra) İstanbul: Cem Kitabevi, 10.

¹⁰⁰ Turani, A. (2010). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 129.

aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Madde önemsizleşerek yerini değerlerin, formların ön plana çıkartıldığı bir ifadeye bırakmaktadır.¹⁰¹

Antik Yunan dönemine ait sanat yapıtlarının başarılı olmasının arkasındaki etkenler iklim koşulları, yönetim biçimindeki uygulamalar ve o dönemin düşünce yapısıdır. Doğanın tesiriyle verimli topraklarda yaşayan Yunanlılarda güzellik özel bir anlama sahiptir. Toplumda insanlar birbirlerini güzellik üzerinden de tanımlamaktadır; hatta Demetrius Phalereus gibi sadece kaşları güzel olduğu için kendilerine özel ad verilen isimler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Elis topraklarında düzenlenen güzellik yarışmaları da Eski Yunan döneminde güzelliğin yaşamdaki yerine dair örnekler arasında yer alır.¹⁰² İklimin etkisi, yönetim biçimindeki uygulamalar dönemin özgürlük anlayışına tesir ederek sanatın gelişmesini sağlamıştır. Antik Yunan döneminde düşüncenin gelişmiş olmasında özgürlüğün payı büyüktür. Özellikle Herodot Atina'nın güçlü olmasını özgürlüğe bağlamaktadır; bu yapı yönetime de yansıdığı için Atina kalkınmıştır. Özgürlüğün sanat dallarına etkisine bakıldığında Retoriğin gelişmesinde büyük paya sahip olduğu görülmüştür. Atina'da en saygın kişiler bilgelerdir; Sokrates'e göre sanatçılar bilgelere de daha ileri düzeydedir; bu yüzden bilgelikleriyle yeri geldiğinde yasaların oluşmasına katkı sağlamaktaydılar.¹⁰³

Antik Yunan'da sanatın en fazla geliştiği yer Attika bölgesindeki Atina'dır. Burada Yunanlılar atalarının izlerinden gitmiş, onların geliştirdiği kurallara tam bir bağlılık göstererek sanatlarını uygulamışlardır. İlk zamanlarda taşları kullanarak tapınakları inşa etmeye çalışan Yunanlılar sonrasında kendi üsluplarını geliştirmişlerdir. Özellikle Yunan sanatçıları eski kurallardan faydalansalar da kendi yöntemlerini bulma ve bunu geliştirme konusunda diğer uygarlıklardan ayrılmaktadırlar. Mısırlılar sanatta kurallara bağlı kalarak kendi eserlerini muntazam bir şekilde üretirlerken Yunanlılar bu çizginin dışına çıkarak sanata daha deneysel bakmaya çalışmışlardır. Bu durum heykelerde süregelen anlayışın dışına çıkmaya sebep olmuştur; ancak sanatta farklılık arayışı her zaman yerini korumuştur. Heykel sürekli ön planda olsa da Yunan sanatında resim kimi zaman çağını aşan bir nitelik kazanmıştır. Günümüze kalan resimler arasında çanak çömleği içeren resimlerden kültürel yaşama dair bilgiler çıkarılmaktadır. Bu resimlerden Yunanlıların Çömlekleri şarap ve yağ koymak için kullandıkları görülmektedir.¹⁰⁴

¹⁰¹ Turani, 2010, a.g.e., 130.

¹⁰² Winckelmann, J.J. (2017). *Antikçağ Sanat Tarihi*. (Çev: Oğuz Özügül) İstanbul: Say Yayınları, 113-114.

¹⁰³ Winckelmann, 2017, a.g.e., 116-117.

¹⁰⁴ Gombrich, E.H. (1997). *Sanatın Öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 77-78.

Antik Yunan döneminde sanata çok erken dönemlerde başlanmasının nedenleri arasında insanların kendi anılarını koruma ihtiyaçları da yer almaktadır; bu yüzden çeşitli simgeler üzerinden anıt niteliğinde birtakım eserler yapılmıştır. Özellikle ilk eserler kendini spor alanında göstermiştir. Yarışlarda başarı kazanan sporcuların heykelleri dikilerek genç insanların spora yönelmesi teşvik edilmiştir. “Platon bile Korinthos’taki İsthamos oyunlarına ve Sikyon’daki Pythia oyunlarına güreşçi olarak katılmıştır.”¹⁰⁵ Bu dönemde nitelikli sanat eserleri mutlaka takdir görmüştür. İyi zanaat hususunda tekne yapan ustadan nakış işleriyle uğraşan terziye kadar herkes birbirini tanımış, özellikle iyi işler ustalarının isimleriyle anılmıştır.¹⁰⁶

Antik dönemde sadece bir heykel güzelliğinden dolayı bulunduğu kente kendi ismini verebilmekteydi; bronz Pallas’tan ötürü ünlenen Aliphera kenti buna örnektir. Heykel yapımı Antik dönemde mimarlığa göre daha erken gelişme göstermiştir. Mimarlıkta işin kuram ve düşünce yönü diğerlerine göre daha ayrıntılı hesaplama gerektirdiğinden bu alan geç gelişmiştir. Heykel yapımı bu noktada resimden de mimari tasarımdan da daha erkendir. Çünkü heykeller Tanrılarla insanların bağlantısı olan birer simgelerdir ve bunlar Tanrılara tapma isteğinde artışa sebep olduğundan dolayı diğerlerine göre daha erken gelişme gösterir. Resim ise birer adanma şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Samos’taki “Juno Tapınağı” gibi çeşitli yerlerde resim galerileri bulunmakta; önemli görülen resimler buralarda sergilenmektedir; fakat Yunanlılarda resim tapınma aracı olarak kullanılmamaktaydı. Yunan sanatındaki dallar sık kullanılma ve kutsal görülme durumlarına göre yaygınlaştığından şiir retoriğe göre, heykel yapımı ise mimari ve resim gibi alanlara göre daha erken gelişmiştir.¹⁰⁷

Antik Yunanda tragedya ve komedy türünden oyunları da içeren tiyatro yasal olarak M.Ö. 486- 250 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Bu süre zarfında komedyanın eski orta ve yeni olmak üzere üç evreden oluştuğu görülmektedir. Sanatın tüm görkemiyle yaşandığı Eski Komedy dönemi olarak adlandırılan ilk dönem M.Ö. 5. Yüzyılda yaşanır. Bu dönemde Perslerle olan savaşta kazanılan zafer ve yönetim biçimindeki değişimin etkisiyle Atina’da daha demokratik bir yaşam gözlemlenir. Bu hava sanattan spora birçok alana yansiyarak sosyal yaşamın gidişatını değiştirir.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Winckelmann, 2017, a.g.e., 115.

¹⁰⁶ Winckelmann, 2017, a.g.e., 119.

¹⁰⁷ Winckelmann, 2017, a.g.e., 120-121.

¹⁰⁸ Yüksel, A. (1990). *Antik Yunan Tiyatrosu’nda Komedy’nin Evreleri*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 33(1-2), 557-569.

Eski çağa damgasını vuran komedyanın temelinde Aristoteles'e göre "fallus türküleri" yer almakta, bu türkülerle bolluk, bereket, yaratıcılık, üretkenlik gibi amaçlar hedeflenmektedir. İnsanların yaşamlarına aldığı bu amaçların yanında ana ekseninde "dionisos kültü" yatan eski komedyaya döneminde eğlence yaşamının etkileri özellikle cinsellik ve sanat üzerinden hissedilmiştir. İnsanların maske takarak çeşitli hayvanlara benzemeye çalıştığı, içinde yarışmaların yer aldığı "komos" olarak adlandırılan içkili eğlenceler Atina yaşamında dikkat çeken ritüeller arasında yer almıştır. Bunun yanı sıra Dor kültürünün görüldüğü yerlerde "fars" olarak nitelendirilen güldürü temalı komedyalar da sanat yaşamına renk katmıştır. Kratinus, Krates ve Aristofanes Eski çağ komedyasında etkisi görülen isimler arasında yer almaktadır. Özellikle Aristofanes tiyatroyu eğitim açısından kullanmaya çalışarak halkın sesi olmuş, oyunların aralarında halka seslenerek onların izledikleri oyuna karşı eleştirel bir bakış geliştirmelerini sağlamıştır.¹⁰⁹

Mö. 404 yılında Atina'da karanlık bir dönem başlar; Pelepones Savaşlarında alınan yenilgiyle birlikte toplumsal açıdan gerilemeye giren Atina M.Ö 330 yılında Makedonya'ya bağlanır. Bu gerilemenin etkisi her alanda görüldüğü gibi sanat alanında da hissedilir. Özellikle ifade özgürlüğünün kaybedilmesiyle birlikte oyunlarda halkla bütünleşme sekteye uğratarak halkı yönlendirme etkisi ortadan kalkmıştır. Toplumsal yaşamda gerileme ekonomiyi de olumsuz etkilemiştir. Yaşanılan kayıplarla birlikte ekonomik olarak çıkmaza giren Atina'da oyunların sayısı azalmış, bu da insanların kendilerini gösterme imkânlarını azaltmıştır. Burada eğitimin özelleşmesinin sanata etkisi de görülmektedir. Özellikle zengin aileler eğitim için Sokrates ve Platon gibi filozoflardan ders görmeyi seçtikçe halkın zihninde, tiyatro, oyun, toplum bütünlüğüne dair süregelen anlayış ortadan kalkmış daha bireysel bir yapı oluşmaya başlamıştır.¹¹⁰

Mö 405- 336 yıllarında Orta Komedyaya dönemi yaşanmıştır. Epikarmos ve Krates isimli düşünürlerin daha etkili olduğu bu dönemde sanatta mitoloji etkisi gözlenmiştir. Yabancı yazarların etkisi Atina'da gösterilen oyunların metinlerine yansımış, oyunlardaki yurttaşlık sevgisine özendirilen anlatılar yerini eğlendirmeye yönelik güldürü temalarına bırakmıştır. Genel kaygı eğitmekten ziyade eğlendirme yönüne kaymış; ifade özgürlüğünde azalma her ne kadar görülse de Retorik etkisi yavaş yavaş hissedilmeye başlanmıştır. İnsanı, doğasını anlamlandırmaya yönelik bir yaklaşım görülmektedir. Bu dönemde sanattaki değişim heykellerde de görülmektedir. Özellikle orta komedyaya

---

¹⁰⁹ Yüksel, 1990, a.g.m., 557-569.

¹¹⁰ Yüksel, 1990, a.g.m., 557-569.

döneminde heykellerde insanların hareketlerinde artış, görünümünde ise sadeleşme gözlenmiştir.¹¹¹

Yaşanan kayıplar ve yenilgilerin de etkisiyle M.Ö. 336 yılında Makedonya egemenliğine giren Atina'da sanatta da durgunlaşma yaşanmıştır; bu durum sanatın diğer toplumlara göre daha dar bir alanda uygulanmasına sebep olmuştur. Buna rağmen süregelen uygulamaların devam edilmesine izin verilmiştir. Bu noktada sürekliliği bozmayan, düzeni korumaya yönelik oyunlara yer verilmesine rağmen içeriği oluşturan politik mesajlarda azalma gözlenmiştir. Yine de sanat yerini korumaya devam etmiştir. Bu dönemle ilgili eserlerin çoğu kaybolmuştur. Bu yüzden günümüze çok az eser ulaşmıştır; bunlardan en önemlileri arasında Menendros'un oyunları yer almaktadır. Bu oyunlarda çoğunlukla insanların ele alındığı görülmektedir. İnsanlar tüm problemleriyle birlikte bütünüyle felsefi açıdan sorgulanmaktaydı. İyiliğin yayılabilmesini insanın karakterindeki düzelmelere bağlayan Menendros komedyaya üzerinden bir anlatı tercih ederken güldürmeyi hedeflemenin yanında düşündürmeyi de ihmal etmiyordu. Onun yanı sıra Yeni Komedyaya döneminde Antik Yunan'da tragedya alanında ün salan başka düşünürler de vardı. Bunlardan biri Orpides'tir. O dönemde Oripides'in çalışmalarının da etkili olduğu iddia edilmiştir. MÖ 4. Yüzyılda popülerliğini sürdüren Oripides'in özellikle oyunlarda planlama açısından izlediği yol, insanı sorgulayış biçimi yeni dönem sanatını da etkileyerek geliştirmiştir.¹¹²

Antik Yunanlılar Tanrılar adına çeşitli şenlikler düzenlemekteydi ve bu şenliklere tüm halkın katılabilme hakkı vardı. Bunlardan en çok ses getirenler arasında Elis kentindeki Olimpiya'da yapılan panhelenik oyunları yer almaktadır. Özellikle spor karşılaşmalarına sahne olan Olimpiya'da koşu ve at yarışlarının yapıldığı yapılar bulunmaktadır. Bu oyunların gerçekleşmesindeki en önemli sebep Tanrılara olan minnettarlığın gösterilmesidir. Özellikle Tanrılarının ve insanların başında bulunan Zeus'a olan bağlılığın gösterilme yollarından biri bu törenlerdir. Olimpia'da düzenlenen törenler daha sonraları bir ritüel şekline dönüşerek olimpiyat başlığı altında düzenlenmiştir. Dövüşlerin de yer aldığı çeşitli müsabakalara yer verilen bu törenlerde "pankration" isimli şiddet içerikli dövüş sanatının da oynandığı görülmüştür.¹¹³

---

¹¹¹ Yüksel, 1990, a.g.m., 557-569.

¹¹² Yüksel, 1990, a.g.m., 557-569.

¹¹³ Tekin A. ve Tekin G., (2014). *Antik Yunan Dönemi: Spor ve Antik Olimpiyat Oyunları. Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7,(18), 121-140.

M.Ö. 350 yılında sistemli bir şekilde gerçekleşen oyunlara onsekiz yaşından büyük her Yunanlı katılabilme hakkında sahipti. Oyunlarda yemin törenine ayrı önem verilirdi; sporcular da “Hellanodikai” denilen hakemler de herhangi bir suç işlemeyeceklerine ve kurallara sadık kalacaklarına dair domuz eti üzerine yemin ederlerdi. Sanatın da etkisinin görüldüğü bu olimpiyatlarda kurallar katı bir şekilde işlenmekteydi; herhangi bir kural ihlali sonucunda sporculara kırbaç ve para cezası verilirdi. Yunanlılar bu ceza sonrasında toplanan paralarla “Zanes” isimli heykeller yaparlardı. Bu heykellere hileye yeltenenlerin, kural ihlal edenlerin isimlerini yazar ve halkın yaşanan olaylardan ibret alması için bunları olimpiyat yollarına dikerlerdi.¹¹⁴

Antik Yunan döneminde M.Ö. 7.yüzyıla kadar Yunan heykellerinde çeşitlilik görülmemiştir; o güne dek yapılan heykeller küçük ebatlarda olup çeşitli kabartmalardan ve kimi zaman ise tahtalardan yapılmıştır. Heykelciliğin gelişmesini doğudaki ülkelerle olan ilişkilerin artması sağlamıştır. İlk etapta heykellerde Mısır ve Mezopotamya etkileri görülse de kısa zamanda Yunan heykelciliği kendi özgün yapısını oluşturmuştur. “Kuros” isimli ayakta duran genç erkek heykelleriyle, “Kore” isimli ayakta duran kadın heykellerinde Eski Mısır etkisi görülmektedir; ancak Yunanlılar kolların gövdeyle bütünleşmesi ve heykellerin çıplak olması gibi nedenlerle bu uygarlıktan ayrılmıştır.¹¹⁵

M.Ö. 5. Yüzyılda Antik Yunan döneminde idealizm etkisi yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Bu etkiyi sanatta heykel alanında kullanan isimler arasında Argos’lu Polykleitos yer almaktadır. Rönesans dönemindeki sanatçıları bile kendine hayran bırakan Polykleitos’un özgünlüğü idealist anlayışını Pythagoras hesaplamalarıyla birleştirmesinde yatmaktadır. Sayıya evrensel bir anlam yükleyen pythagorasçılar onu evrendeki her şeye yansıtmişlerdir; sanattaki yansımaya bakıldığında özellikle müziğin içindeki ritmi ve sayısal yapıyı keşfetmeleri bu noktada önem teşkil etmektedir. Sayılar varlıkların oluşumundaki düzenin kaynaklarından biridir. Polykleitos’un heykellerinin kendinden sonra gelenleri etkileme sebeplerinden biri sayıları kullanarak o muntazamlığı yakalama çabasıdır. Bu etki Rönesans’ta Leonardo da Vinci’nin ”Vitruvius adamı” çiziminde, Donetello’nun Davud heykelinde, Michelangelo’nun Doryphoros yapıtında Polykleitos ve pythagoras etkileri yer almaktadır.¹¹⁶

¹¹⁴ Tekin, A. ve Tekin G., 2014, a.g.m., 121-140.

¹¹⁵ Richter, 1984, a.g.e., 41-42.

¹¹⁶ Demiralp, D. (2008). “Sanatını çağının felsefesi ışığında biçimlendiren bir heykeltıraş: Antik Yunanlı Polykleitos”, *Gazi Üniversitesi G.S.F. Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2, 67-80.

Eski Yunan heykellerinin çıplak olmasının sebebi ise cinselliğin ön plana çıkartılmasından değil, eğitime işaret edilmesinden, değerlerin simgelenmesinden kaynaklanmaktadır. Maddi olanın ön plana çıkartılmaması heykellerdeki insanları normal tiplerden uzaklaştırmıştır; anlatılmak istenen şeye göre kimi zaman heykellerdeki uzuvların yeri ve yönü ideal insan tipinden farklıdır. Heykellerde biçimi sağlayan hareket, vurgulanan anlatı içten dışa doğru etkili olmakta ve heykeli oluşturan uzuvların farklı yöne bakacak şekilde yer almasına sebep olmaktadır. Denge içten dışa doğru gerçekleştiği için farklılık ve parçaların birbirine olan konumu ters durmaktadır.¹¹⁷Burada hareketin ve temanın aktarımının ön planda olduğu, bunu yaparken ise matematiksel estetiğin getirdiği muntazamlıktan ödün verildiği görülmektedir. Sanatsal ifade de söz konusu anlatım farklı boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Eski Mısır'dan beri süregelen sistemlilikten bir nebze olsun uzaklaşmıştır.

Yunan mimarisinde en başta gelen yapıtlar arasında Tapınaklar yer almaktadır. Tanrılara minnetlerin iletildiği bu yapılar içlerinde hazine alanlarının, süslü yapıtların ve çeşitli sunakların yer aldığı kutsal olarak nitelendirilen yerlere yapılmıştır. “Gymnasion”, “Stadion” isimli spor ve dinlenme için inşa edilen alanlar da bu kutsal yerlerde bulunmaktadır. Mimarideki diğer yapıtlara bakıldığında surlar dikkat çekmektedir; Yunanlılar savaşlarla iç içe oldukları için koruma sağlama adına şehirlerini surlarla çevirmişlerdir. Çeşitli tapınaklar, spor tesisleri, tiyatro ve pazarlar Yunan kültürünün ana unsurları arasında yer almaktadır; buldukları yerlerde bu yapıları oluşturmaya özen göstermişlerdir.¹¹⁸

Antik Yunan döneminde mimari açıdan bakıldığında gymnasium denilen koşu alanlarıyla stadyumlar önemli bir yer tutmaktaydı. Bu yapılara tesis edilen özel alanlar vardı. Gymnasiumların parçası olan Palaistra denilen tesislerde dövüş sporlarına yer verilirdi ve bu alanların mimarisi de ona göre dört tarafı kapalı olacak şekilde düzenlenmişti.¹¹⁹

Antik Yunan döneminde müzik varlığını tüm toplumda hissettirmekteydi; kutlamaların yanı sıra cenaze gibi çeşitli törenlerde duyguların yansıma aracı olarak karşımıza çıkan müzik yaşamın neredeyse her anında yer almaktaydı. Cenaze törenlerinde ağıtlarla ölülerini defneden Yunanlılar mutlu ve barışçıl zamanlarda coşkulu müziklerle

---

¹¹⁷ Turani, 2010, a.g.e., 130.

¹¹⁸ Richter, 1984, a.g.e., 11.

¹¹⁹ Tekin A ve Tekin G., 2014, a.g.m. .121-140.

yaşamlarını renklendirirdi. Hislerini müzikle tercüme etseler de araştırmalara göre Eski Yunanlılar orijinal bir çalgı aracı geliştirememişlerdir. Eski Yunan müziği de ithal olmakla birlikte çoğu ritmi Asya ve Anadolu'dan almıştır. Kullanılan çalgı aletlerinde yabancı isimlere yer verilmesi eski Yunan müziğinin orijinal bir yapıya sahip olduğu iddialarını çürütmektedir. Müzik şiirle birlikte topluma aşılandığı için şiirin duygusu ve sözsel olarak vurgulamaya çalıştığı anlam müziği arka plana itmiş; bu durum sanatsal açıdan müziğe verilen önemde eksilmeye sebep olmuştur. ¹²⁰

Mousike kavramsal olarak Mousa'nın sanatı şeklinde nitelendirilmektedir. Mousa dokuz kızdaki oluşan ilham perileri olup sanatsal eylemleri bünyelerinde barındırmakta ve yeryüzündeki ozanlara ilham olmaktadır. Sanatın gelişimi yeryüzünde kültürle iç içedir; bu açıdan entelektüel yaşamın sembelleri arasında yer alan müziğin etkisi çeşitli sınıflarda da görülmektedir. Yunanlılar bu açıdan kültürlü kişileri "Mousikos Aner" olarak nitelendirmişlerdir. Eski Yunanda müzik eğitimi "Paidagogos" isimli öğretmenler vermekteydi. Aulos, lyra isimli çalgılar derslerde kullanılırken eğitim yazarak değil daha çok işitsel yolla gerçekleşmekteydi. Günümüzle paralel olarak derslerde başarı gösteren öğrencilere öğretmenler daha fazla ezgi öğretir ve büyük şöenlerde yer almaları için öğrencilere tecrübe kazandırırlardı. Öğrenciler genellikle bu eğitimlerini öğleden sonra müzik ve edebiyat eğitimi almak için gönderildikleri "Didaskaleion" isimli okullarda almaktaydı. ¹²¹

---

¹²⁰ Çelik, S. (2008). *Apollon ve Müzik. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir*, 28-29.

¹²¹ Çelik, S. (2008), *a.g.m.*, 29-30.

3. PLATON'DA SANAT EĞİTİMİ

3.1. Platon'un Eğitim Anlayışı

Felsefe tarihine bakıldığında eğitimin kurumsallaşmasında payı olan ilk düşünür Platon'dur. Atina'da kurduğu Akademia isimli okulla eğitim anlayışını pratik hayata geçiren Platon'u diğer düşünürlerden ayıran en önemli etkenlerden biri kurduğu eğitim sistemiyle topluma etki ediş biçimidir. Bu sistem, içinde birçok alt disiplini barındıran bir niteliğe sahiptir. O güne kadar filozoflar etik, siyaset, varlık, doğa gibi alanlardan bir veya birkaçıyla ilgilenirken Platon bu disiplinlerin tamamını içeren bir anlayışla felsefesini oluşturmuştur.¹²² Oluşturduğu bu felsefe de Yunan kahramanı Akademos'un mezarının yanına kurulan Akademia'da matematik aracılığıyla aktarılmıştır. Platon bu eğitim kurumunda filozof kral olarak nitelendirdiği yöneticiler de dâhil birçok kimsenin eğitilmesini istediği için bu kurumda yoğunluklu olarak bilimin ve felsefenin aracılığıyla siyasi bir eğitim tasarlanmıştır.¹²³ Bu ve bunun gibi hedeflerle kurum eğitim vermeye devam ederken felsefenin içeriğinde eğitim toplumdaki yeriyle sınırlan en önemli alanlar içerisinde yer almıştır.

Yaşantıya etki eden en önemli faktörlerden biri çevredir. Etkileşim alanı üzerinden şekillenen yaşantıyla birlikte insan hem zihinsel hem bedensel olarak gelişim göstermektedir. Platon'un yaşadığı dönem ve çevre itibariyle düşünce dünyasında birtakım değişimler görülse de etik açıdan savunduğu ilkelerin kapsamı değişmemiştir. M.Ö 5. Yüzyıl Antik dünyasında yaşanan savaşlar ve sıkıntıların yanı sıra refah seviyesi açısından ortalamanın üzerinde bir yaşam sergilemesi onun felsefi dünyasını zenginleştirmiş, tahlil yeteneğini kuvvetli hale getirmiştir. Bu yaşantı zenginliği içerisinde hocası Sokrates'in yolundan giden Platon'un eğitim anlayışında da birçok nitelikli içerik kendini göstermektedir.

Platon'un eğitim anlayışının temelinde ahlak sağlam bir zemin oluşturmaktadır. İnsan sürekli değişim içinde bir varlık olarak mutlak iyinin rehberliğinde yol aldıkça sağlam adımlar atmaktadır. İyi yönlendirici bir etken olarak gerek Sokrates'in gerek Platon'un aktarımıyla kendi varlığını hissettirmektedir. Bu doğrultuda iki filozofun eğitim alanında görüşlerinin paralellik göstermesinde ahlakın etkin bir rol oynadığı görülmektedir.

---

¹²² Platon.(2014). *Kritias - Kharmides*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 8.

¹²³ Platon, 2014, *Kritias- Kharmides*, a.g.e., 13.

Eğitimin insan yaşantısında nasıl bir başlangıca sahip olduğuna bakıldığında gerçekte eğitim Platon'a göre yeraltında başlamaktadır. Burada alınan silahlı eğitimle birlikte Tanrıların izniyle insanoğlu yeryüzüne çıkmaktadır. Toprağı insana hayat veren ve insanı eğiten bir anne olarak düşünen Platon'a göre herkesin ona karşı borcu olduğundan toprağa saldıran düşmanlara karşı savaşmak ve bu toprak üzerinde yaşayanları korumak kutsaldır. Burada en büyük görev yöneticilere aittir. Tanrı yöneticilere altın, yardımcılara gümüş katarken halktan insanlara tunç ve demir katmıştır. Bu açıdan bakıldığında çocukların içlerindeki madenlerin keşfedilmesi toplumsal olarak yapılanmanın şekillenmesinde önemlidir. Eğer askerlerin çocuklarında tunç ve demir varsa özel bir muameleye tabi olmadan yapılarına uygun toplumsal işlere yönlendirilmelidir. Aynı durum toplumdaki sıradan insanların çocukları için de geçerlidir; eğer bu insanların çocuklarında altın ve gümüş varsa o zaman gerekli eğitimlerden geçerek yönetici olarak yetiştirilmelidir.¹²⁴

Platon kendi eğitim anlayışı içerisinde liyakata büyük önem atfetmektedir. Toplumsal yapılanma içinde düzenli ve verimli bir işleyişin olabilmesi için çocuklar kendi yeteneklerine uygun bir şekilde öğrenim görmelidir. Bunun için küçük yaşlardan itibaren çocukların yetenekleri keşfedilmeli ve bu yeteneklerine uygun bir şekilde işbölümüne yönlendirilmelidir. İleride hak ettikleri yerlere gelmeleri bu şekilde gerçekleşebilir, aksi durumda devletin düzeninin sarsılması kaçınılmazdır.

Askerlerin alacağı eğitim onların tirana dönüşmelerini engelleyeceğinden Platon askerlerin eğitilmesine ayrı önem vermektedir. Bu eğitimin temelinde toplumun düzen içinde gelişmesi yattığı gibi insanların birbirlerine iyi davranmalarını sağlamak da yatmaktadır. Bu noktada askeri eğitimin yine diğer eğitimlerde olduğu gibi iyiye yönelmeyi amaçladığı görülmektedir. Askeri eğitim çerçevesinde zorunluluğun olmadığı durumlarda kişisel mal varlığına sahip olmak yasaktır. Bu yüzden askerlerin yiyeceklerini halk karşılamaktadır, içlerinde altını barındıran askerlerin gözü fazlasında olmayacağından bu tarz bir yaşam erdemli bir şekilde hareket etmelerini sağlayacaktır.¹²⁵

Platon kutsal ve önemli gördüğü devletin kalkınmasında askerlere büyük önem atfetmektedir. Bir askerın eğitim alması kalkınmaya ve korumaya katkı sağlaması açısından elzemdir. Görülüyor ki askeri eğitimi şekillendiren yönlendirici etkenler ahlaki gelişimden geçmektedir. İyiye yönelim ve onun yolunda ilerleme adına sarfedilen çaba

¹²⁴ Platon. (2016). *Devlet*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 142-143.

¹²⁵ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 144-145.

içinde kişi tüm hazlarından olabildiğince arındığında eğitimde istenilene doğru yönelme gerçekleşecektir. Bu ahlaki çatı bir askerin aldığı eğitimde de kendinin gösterdiği için siyasi kalkınmada ahlakın ve bireysel eğitimin katkısı önemli bir yere sahiptir.

Platon ruhun iyiye ve aydınlanmaya yönelmesini sağlayan şeyin eğitim olduğunu birçok yerde vurgulamaktadır. Ruh kendi yapısı içerisinde doğruyu bulabilme gücüne sahiptir; bu yüzden doğru bir şekilde yönlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Eğitim ruhun doğru yöne yönelmesini sağlayan yegâne etkidir. Düşünce ise her insanın dünyaya gelirken beraberinde getirdiği bir güçtür. Bu güç iyiye yöneldiğinde insanı iyi hale getirmektedir; ancak tam tersi durumların da yaşandığını vurgulayan Platon için kötü bireyler kötü düşüncelerini çoğalttıklarında korkunç olaylara sebep olabilmektedir.¹²⁶ Bu yüzden ruhun ve düşüncelerin küçük yaşlardan itibaren geliştirilmesi gelişimin istenilen yönde olmasını sağladığı gibi yaşanabilecek kötü olaylara da engel olmaktadır. Eğitim kişinin yaşamında bu kötü olaylara engel olabilecek bir etken olduğundan bu eğitimin niteliği her aşamada önem kazanmaktadır.

Platon eğitimsiz insanların yönetici olmasını istemez; bunun yanı sıra bilimle uğraşan insanlar da yönetici olmamalıdır. Çünkü bilim insanları dünyada mutluluğu elde etmişlerdir; bu onların çabalamalarına engel olacaktır. Bununla birlikte yöneticiliğin gerektirdiği işlere de yönelmek istemeyeceklerinden yönetici olmamaları gerekmektedir.¹²⁷

Platon'un bakış açısı içinde eğitim toplumsal kalkınmanın sağlanması için gereklidir. Herkesin yetenekli olduğu alanda eğitim alması ve toplumdaki işbölümüne bu alan üzerinden katkı sunması gerekmektedir. Görülüyor ki başarı bir noktada önemliken insanın uzmanlığı dışındaki alanlarda görev almasını Platon etik bulmamaktadır. Bu durum kişinin yaşadığı doygunluktan dolayı diğer alanlarda yeterince istekli olmayacağına bağlandığı için burada psikolojik ve ahlaki bir etkinin eğitimdeki yerine ve toplumsal oluşuma yön vermesinin önemine vurgu yapıldığı düşünülmektedir.

Platon için eğitimin temelinde Tanrıya yaklaşmak vardır, özellikle doğru eğitim bu amaca hizmet etmektedir. Doğru eğitim alamayan insanlar ise Platon'a göre adeta vahşi hayvanlara dönüşmektedir.¹²⁸ Bu doğrultuda eğitimin inanç boyutunu içerdiği de görülmektedir. İnsanı hayvanlardan ayıran en temel özellikler arasında yer alan eğitim Tanrıların memnuniyetini kazandıran bir araç niteliğindedir.

---

¹²⁶ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 274.

¹²⁷ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 275.

¹²⁸ Platon. (2012). *Yasalar*. (Çev: Candan Şentuna ve Saffet Babür). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 232.

Temel eğitim pedagojik açıdan Platon'a göre anne karnında başlayarak şekillenmektedir; bu yüzden annenin özel bir bakım içinde aşırı duygulardan uzak sakin bir hamilelik dönemi geçirmesi gerekmektedir. Çocuklar dünyaya geldikten sonra küçük yaşlardan itibaren oyunla eğitilmelidir ancak bunu yaparken disiplin elden bırakılmamalıdır. Sistematik olarak eğitimde ilerlemeyi sağlayan şey ise yerinde verilen cezadır. Ödül ceza yöntemiyle eğitim hayatlarına atılan çocuklara pratik bilgilerin kazandırılması çok önemlidir. Erkekler okçuluk, binicilik gibi derslerle öğrenim görürlerken kızlara isteğe bağlı olarak bu dersler verilmelidir; ancak herkesin küçük yaşlarda silah kullanmayı öğrenmesi gerekmektedir.¹²⁹

Platon'un bu görüşleri üzerinden çocuk gelişiminde annenin ruhsal durumunun MÖ 5. Yüzyıl Antik dünyasında da önemsendiği görülmektedir. Annenin ruhsal gelişimi kendi bütünsel yapısı içinde çocuğun gelişimine etki ettiği için Platon pedagojinin bu yönü doğrultusunda uyarılarda bulunmaktadır. Bununla birlikte dünyaya gelen çocuk net bir disiplinle eğitim yaşamını sürdürmelidir, bu disiplin katı ve istenmeyen boyutta değildir; zihinsel olgunluğa erişene dek çocuğun davranışları uygun anlarda ödül ve ceza yöntemiyle şekillendirilirse ileride istenilen ahlaki yapıya ulaşması da kolaylaşacaktır.

Bir sofist olan Protagoras eğitimin niteliğinden bahsederken çocuğun gelişimine yönelik çeşitli bilgiler vermektedir. Antik Yunanda da eğitim ailede başlamaktadır ve anne, baba çocukların edinmesi gereken bilgileri çeşitli yönlendirmelerle onlara kazandırmaktadır. Bazı uyarılara rağmen eğitim tam olarak gerçekleşmiyorsa Protagoras günümüzde tanımlanan birinci tip ceza gibi fiziksel müdahalelerin çocuklara yapılmasını uygun görmektedir. Okullarda eğitimin önceliği öğrencilere bilgi vermekten ziyade belli başlı erdemlerin kazandırılmasına yöneliktir. Öğrenciler okumaya başladıktan sonra onlara çeşitli büyük şairler öğretilir. Bu öğretimin amacı şairlerin yardımıyla çocuklara bakış açısı kazandırmaktır; çünkü büyük şairlerin şiirleri epik nitelikte olup zaferleri öven bir takım özelliklere sahiptir. Bunları okuyan öğrencilerin bu şiirlerle kahramanlara öykünmesi sağlanmaya çalışılmıştır.¹³⁰

Görülmektedir ki eğitimde içeriğe verilen önem yine ahlakın rehberliğindedir. Bilgi ettiği destekler nitelikte oldukça öğrencinin eğitim kalitesi yükselmektedir. Sanat alanının araç ve ürünlerinden biri olan şiirin de çocuklara zengin bir bakış açısı kazandırmak ve

¹²⁹ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 265- 267.

¹³⁰ Platon. (2013). *Diyaloglar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 408.

vatan sevgisi yönünde toplumsal bir değer katmak için kullanılması bu noktada dikkat çekmektedir.

Bugün eğitim dünyasında önemli bir yere sahip olan pedagoji ve çocuk gelişiminin temel öğretilerinin Platon'un eğitim sisteminde yer aldığı dikkat çekmektedir. Anne karnında başlayan gelişimin önemini vurgulayan filozof için annenin huzurlu bir hamilelik dönemi geçirmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra davranış şekillendirmede kullanılan ödül ceza yönteminin izleri de Platon'un eğitim felsefesinde yer alan özellikler arasındadır. Bütünsel eğitimi hedefleyen Platon çocukluk döneminde özellikle pratik alana vurgu yapmaktadır. Bunun nedenini çocuğun bir yetişkin kadar zihinsel gelişime sahip olmamasında görmekteyiz. Bu doğrultuda pratik alanda gerekli olan kazanımlara yer verilmektedir. Savaş yoğunluğunun yaşanmasından dolayı çocukların küçük yaşlarda okçuluk gibi pratik bilgileri kazanması da yine önemli görülen unsurlar arasında yerini korumaktadır.

Platon'un Lakhes diyalogunda eğitim üzerine bir tartışma gerçekleştiği görülmektedir. Lysimakhos, Nikias ve Lakhes'in oğullarını nasıl yetiştirdikleri üzerine başlayan diyalog çeşitli görüşlerle birlikte bir çocuğun yetişmesi için eğitimin nasıl olması gerektiği yönünde devam etmektedir. Görüşlerden ilki çocukların silahla nasıl savaşılacağını öğrenmesine yöneliktir; bu hususta silahla savaşmayı öğrenmenin gerekli olup olmadığı üzerinden tartışma devam etmektedir.¹³¹ Bu diyalog Platon'un çocuk eğitimi üzerine fikirlere yer verdiği önemli diyaloglar arasında görülmektedir. Nikias silahlı eğitimin gerekliliğini tartışırken silahla savaşmayı öğrenmeyi en azından öğrencilerin boş işlerle uğraşmaması yönünde bir adım olarak görür. Bunun yanı sıra bedensel açıdan öğrencileri güçlendireceği ve savaş esnasında gerektiğinde teke tek dövüş gerçekleşeceği için ona göre bu eğitim gereklidir. Savaş ilmine bütünsel olarak yaklaşmaya çalışan Nikias bu ilmi öğrenmenin öğrencileri bu ilmi tamamlayan taktikler gibi diğer ilimleri öğrenmeye teşvik edeceğini de düşünür. Buna karşın Lakhes bu alan gerçekten bilimse öğrenmeye değer olarak görmektedir.¹³²

Bu doğrultuda eğitimin bir yönüyle çocukları boş işlerden alıkoyan yönü dikkat çekmektedir. Diğer yönüyle alınan eğitim toplumun kalkınmasına ve korunmasına hizmet etmektedir. Ancak eğitimi Lakhes'te olduğu gibi bilimsel açıdan değer yönüyle ele alan görüşler de bulunmaktadır. En nihayetinde toplumun, devletin refahı hedeflendiği için

¹³¹ Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 334.

¹³² Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 336.

eğitimde çeşitliliğe yer verilmesi gerekmektedir. Fakat bu çeşitlilik Platon ve Sokrates'e göre Tanrıların öğretileri doğrultusunda şekillenen gelenek yönünde devam etmelidir.

Sokrates düzenin devam ettirilmesinden yana olup eğitimde çok fazla yeniliğe açık değildir. Özellikle askerler beden ve ruh eğitimine tabi olduklarında yenilikler tehlike getireceğinden bunlardan uzak durmalı. Yeniliğin getirdiği bir davranış bozukluğu toplum tarafından alışkanlık haline gelebilir ve bu geleneği etkilediği gibi yasaları da kötü yönde etkileyebilir. Bu yüzden çocukluktan itibaren her kural düzenli bir şekilde yaptırımlarıyla birlikte uygulanmalıdır. Küçüklükte çocukların kurallara uymasını sağlamak ileride yurttaş olduklarında yasalara uymalarını sağlayacağından eğitimin küçük yaşta başlaması alışkanlığın oluşması adına önemlidir.¹³³

Eğitimde yenilik bir yönüyle belirsizliğe sahiptir; yeterince uygulamaya tabi olmayan yeniliklerin toplumda hangi noktada etki edeceği bilinmediğinden yenilik tehlikeli görülmektedir. Bu noktada çocuklarda hedeflenen net kuralları içeren disiplinin öncülüğünde gerçekleşecek bir eğitimidir. Bunun yanı sıra bu görüşle çocukların aldığı eğitim ve devlet yapısındaki düzeni sağlayan yasalar arasında bir bağ kurulduğu görülmektedir. Çocuklukta disiplinle alınan eğitim geleceğe yatırım olarak görülmekte ve devlet düzeninin korunması adına ilkeli bir eğitim hedeflenmektedir.

Sokrates'in eski gelenekleri kutsal olarak görmesinin ve onların rehberliğinde ilerleme sağlanması gerektiğini savunmasının sebebi ilk yasaları Tanrıların koymasından ileri gelmektedir. Halk Tanrılardan gelen bu yasalarla geleneği oluşturmuştur; dolayısıyla Tanrı buyruklarının devamının sağlanması gerekmektedir.¹³⁴ Platon'un eğitim felsefesinde Tanrı adeta ilk öğretmen niteliğindedir. Bu açıdan bakıldığında gelenekten gelen eğitimin kutsal ve bozulmaması gereken bir yapıya sahip olduğu yadsınmamalıdır; ancak yeniliğin gelişimi ilerleten boyutu günümüzle kıyaslandığında Antik dönemde farklı bir bakış açısının izlendiği görülmektedir. Bu doğrultuda geleneğin felsefi yapısı içinde daha önceden bahsedilen eğitim kuramlarından idealizm ve realizmin başlangıç noktasının izleri de bu anlayışta görüldüğü dikkat çekmektedir.

Geleceğin getireceği etkinin iyi veya kötü olmasının bilinmezliği geleneğin kurallarını benimsemedeki bir etken olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra geleceğe bağlılığı sağlayan bir diğer etken Tanrılardan gelen buyrukların kutsallığında yatmaktadır. Gelenek bozulursa Tanrıların buyrukları ortadan kalkacak ve kutsallık yitirilecektir. Bunun

---

¹³³ Platon, 2016, *Devlet, a.g.e., 153-154.*

¹³⁴ Platon, 2016, *Devlet, a.g.e., 157.*

sonucunda Tanrılar insanları cezalandıracağı için de eğitimde yeniliğe şüpheyle yaklaşılmaktadır.

Sokrates'e göre eğitimin önemi yasaların devamını sağlamasından gelmektedir. İnsanlar neyin yapıp neyin yapılmaması gerektiğini aldıkları eğitimle öğrendiklerinden yasaların kalıcılığı da yine alınan bu eğitimle gerçekleşecektir. Özellikle Sokrates bunun cesaret gerektiren bir davranış olduğunu belirtmekte ve cesur insanların aldıkları eğitimle sahip oldukları değerleri koruma çabası içinde olduklarını düşünmektedir.¹³⁵ Dolayısıyla eğitim bir açıdan yasaları koruyan konumda hizmet vermekte ve bunun gerekliliğini yine eğitimin kendisi insanlara öğretmektedir. Diğer açıdan eğitim insana kattığı değerlerle insanı toplumda bir birey haline getirdiği için her insan bu çabaya katkıda bulunmalıdır. Sokrates'e göre ise insan bu noktada yasaların varlığını korumak için çalışmalıdır.

Platon'un Yasalar kitabında Atinalı ve Kleinias arasında geçen diyaloga bakıldığında Atinalı için eğitilmiş insanların aynı zamanda erdeme sahip insanlar olduğu görülmektedir. Erdemin insana sağladığı bireysel kazanç beraberinde başarıyı da getirmektedir; bu başarıya savaşlarda galip gelmek de dâhildir. Ancak zaferin insan bünyesinde oluşturacağı kibre dikkat edilmesi gerektiğini düşünen Atinalı bu kibrin tehlikesini "Kadmos Zaferi" deyişiyle anlatmaktadır. Bu zaferde galip gelen kaybedene göre daha zararlı çıktığından galibiyetin bünyede oluşturacağı etkilere dikkat edilmelidir.¹³⁶ Buradan alınan eğitimle insanların erdemli birey haline geldiği ancak bu erdemi korumanın da erdeme sahip olmak kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim erdemin elde edilmesini sağlamakta ve başarı getirmektedir; ancak eğitimle gelen bu başarı ahlakın çerçevesinden taşıdığı anda önemini yitirdiğinde ahlaki yapı her daim yerini denge içerisinde korumalıdır.

Ahlakın eğitim üzerindeki belirleyiciliği doğrultusunda Platon başarının küçük yaşlarda zihinlere yerleştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bununla birlikte çocuklar bu yaşlardan itibaren başarı doğrultusunda eylemlerde bulunmalıdır. Hangi meslek seçilecekse çocuklara o mesleklerle ilgili oyuncaklar ve oyunlar sunulmalıdır. Burada amaç haz oluşturarak zihinlerinde kalıcı ve verimli bir etki yaratmaktır. Eğitimde her zaman erdem başat bir rol üstlendiğinden mesleğin gerektirdiği erdemlere çocuğu yönlendirmek bu noktada Platon için çok önemlidir. Hak kavramını önemseyen ve uygulayan vatandaşların yetiştirilmesi adına da eğitim her zaman gereklidir; bu açıdan insanlar eğitim almayı küçümsemedikçe toplum kalkınacak ve gelişecektir. Platon

¹³⁵ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 160.

¹³⁶ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 71.

bozulma yaşandığında eğitimin bu bozulmayı düzelteceğini Atinalı'nın görüşleri üzerinden vurgulamaktadır.¹³⁷

Platon çocukların kendi gelişimlerine göre eğitim almalarına inanmakta ve alınan bu eğitimin sıkıcı olmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bunun doğrultusunda çocuk yaparak yaşayarak eğitimini gerçekleştirirken aldığı bu eğitimin önemli olduğunu kavramalıdır. Bu anlayış beraberinde toplumsal kalkınmayı da getirmektedir; dolayısıyla Platon'un bu düşüncesinden toplumda belli bir eğitim bilinci oluşturulması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bilinç yeri geldiğinde düzeltici bir işlevle toplumsal kalkınmayı sağlayacağından çocukların erdem eşliğinde yeteneklerine göre sıkılmadan eğitim almaları gerekmektedir.

Platon'a göre bir bireyin davranışları haz ve acıdan şekillenmektedir; bundan dolayı çocukların davranışları için de bu yol üzerinden gidilmelidir. Platon için küçük yaşlarda başlayan eğitimin niteliği yetişkinlikteki karakteri de belirlediğinden aklın henüz devreye girmediği çocukluk dönemindeki doğru yönlendirmeler uygun alışkanlıkların kazanılmasını kolaylaştırmaktadır. Erdemin kazanılması da bu yönlendirmelerle doğrudan ilişkilidir. Eğitimde belirleyici olan akıldır, usamlamanın da etkisiyle doğru ve yanlışın belirgin şekilde ayrılması eğitimi oluşturmakta ve gelişime katkı sağlamaktadır.¹³⁸

Haz ve acılarla insan davranışları şekillenirken zaman zaman bozulmalar da gerçekleşmektedir. Platon bu bozulmaların düzeltilmesi için Tanrıların insanlara çeşitli şenlikler verdiklerinden bahsetmektedir. Musalar, Apollonlar ve Dionysos bu şenliklere katkı sağlayan Tanrılardandır. Her insan özü itibarıyla sahip olduğu ritim duygusunu farklı şekillerle dışarı yansıtmaktadır. Bu uyumu insanlara veren bu Tanrılardır ve insan onların sayesinde birbirleriyle dans ederek içsel sevinçlerini açığa çıkarmaktadır. Topluluklar halinde şarkılarını dile getirmek için kurulan koroların yöneticileri Tanrılar olduğundan bu eğitim Platon'a göre Tanrılardan gelmektedir. Bundan ötürü kimi zaman eğitimsiz denildiğinde "korodan anlamayan" eğitilmiş denildiğinde ise iyi dans edebilen tabirleri kullanılmaktadır.¹³⁹

Platon'un eğitim anlayışında öğrenmenin bilinenden bilinmeyene doğru ve bol örneklerle gerçekleştiği görülmektedir. Çocuklara parçalı olarak sunulan bilgiler bütünü kavramada yardımcıdır. Örneğin kelime anlamlandırmalarına kısa hecelerden başlayan

¹³⁷ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 74-75.

¹³⁸ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 85-86.

¹³⁹ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e. 86-87.

çocuklar uzun heceleri daha çabuk kavramaktadırlar.¹⁴⁰ Bu doğrultuda çocuğa bilgi aktarımı yapılırken genellikle tümevarımı içeren bir yol izlendiği görülmektedir. Böylelikle küçük parçaları öğrenerek birleştiren çocuk bütüne giden yolda zorlanmamaktadır.

Platon'un Timaios diyalogunda düşünme üzerine bir sorgulama gerçekleşmektedir. Timaios Sokrates'le olan diyalogunda bir şeyi kavramanın ancak eğitimle gerçekleşebileceğini, düşünmenin ise ispata ihtiyaç olmadan kendiliğinden oluştuğunu belirtir. Düşünmek her insanın yapabileceği bir eylemken kavrayış herkeste görülmemektedir.¹⁴¹ Buradan eğitimin bu insanın kavrama yeteneğini arttıran yönüne vurgu yapıldığı çıkarılmaktadır. Her insan düşünen bir varlık olarak dünyaya gelmekte ama kavrama yeteneği eğitimle geliştirilmektedir. Dolayısıyla bu kavrayışın geliştirilmesi Platon'a göre küçük yaşlardan itibaren belli tekniklerle sağlanmalıdır.

Platon'un anlayışı çerçevesinde eğitim söz konusu olduğunda erkeklerin müzik, beden ve askeri eğitimle yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu iyi bir devlet yapısının oluşması için gereklidir. Verimliliğin sürdürülmesi için kadınların da aynı süreçten geçmesi gerektiğini savunan Platon'a göre bu sağlanırsa devlet yapısında bir düzen inşa edilecektir. Ancak kadınların müzik ve beden eğitimiyle yetiştirilip askeri eğitim almaları geleneğe ters düşmektedir. Çünkü beden eğitiminde erkekler giysileri olmadan eğitim görmekte ve her yaş grubundan insan bu eğitime katılmaktadır. Eğer kadınlar da bu eğitime tabi olurlarsa aynı kurallar kadınlar için de geçerli olacağından bu durum başkaları tarafından tepki çekecektir.¹⁴²

Bu doğrultuda Platon'un herkesin eğitim hakkından yararlanması gerektiğine inandığı anlaşılmaktadır. Ancak geleneğin belirleyiciliği çerçevesinde toplumun tepkisini çekmemek için askeri alanda birtakım değişikliklerin yapılması gerektiğine giden yolun kapısı da aralanmaktadır. En nihayetinde Platon'un genel anlayışı çerçevesinde savaş tekniklerini herkesin bilmesi gerekmektedir; kadınların bu eğitimden mahrum olması devletin düzeninin devamı için risk teşkil etmektedir.

Sokrates'in Theages ile yaptığı diyalogta Theages'intüm vatandaşları yönetecek bir tiran olmak istediği görülmektedir. Sokrates onun bilgelik yolculuğunda ulaşmak istediği hedefi öğrendikten sonra ahlaklı bir tiran olabilmesi için hangi eğitimlerden geçmesi

¹⁴⁰ Platon. (2014). *Devlet Adamı*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 65.

¹⁴¹ Platon. (2015). *Timaios*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 64.

¹⁴² Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 188.

gerektiğini bulmaya çalışır. Sokrates'in aktarımıyla M.Ö. 480- 406 yıllarında yaşamış olan Euripides'e göre bir insan ancak bilge insanların yanında bilge hale gelebilir.¹⁴³ Buradan da Antik Yunan'da entelektüel açıdan aydınlanabilmenin yollarından birinin bilgelerle birlikte vakit geçirmekle mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Bilge olan daha az bilge olana kendi bilgeliğini yansıtmakta, bilgilerini öğretmektedir. Dolayısıyla herkesin tek başına eğitim almasından ziyade etkileşime yönelik bir yöntemin izlendiği görülmektedir.

Yöneticilik söz konusu olduğunda bir yöneticinin yanında eğitim görmek en önemli imkânlar arasında yer almaktadır. Sokrates'in iyi bir yönetici olmaya çalışan Theages'e söylediği sözlerden bunu anlıyoruz. Sokrates: "... Biz seni Atinalı siyasetçilerden hangisine istersen vermeye hazırız. Bu sayede hem bu iş masrafsız olacak hem de insanların gözünde başka bir öğretmenden ders almakla asla kazanamayacağın bir üne kavuşmuş olacaksın."¹⁴⁴ der.

Görülüyor ki bir yöneticiden ders almak bilgeliğe katkı sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda Atina'da ün sahibi olmaya da sebep olmaktadır. Bunlarla birlikte Platon'un düşüncesinde bir kişinin sadece ailesinden eğitim alması uygun görülmemektedir. Mektuplar isimli eserde Sokrates Dion ile birlikte Dionysios'a hayat üzerine çeşitli öğütlerde bulunurken eğitim üzerinden de yorum yapmaktadır ve Dionysios'un eğitimini sadece babasından aldığı için yetersiz görmektedir.¹⁴⁵ Bu noktada alınan eğitimin aileden çıkması ve topluma taşması gerekmektedir. Sadece ailede alınan eğitimi Platon'a göre insanı bir noktaya kadar götürmektedir. Onun için uzmanlık alanlarına göre çeşitli hocalarda öğrenim görmek ve deneyimli bilge kişilerin tecrübelerinden yararlanmak gerekmektedir.

Platon için kaliteli eğitim insanı hem bedensel hem de ruhsal açıdan daha iyiye taşımalıdır ve eğitim çocukluktan itibaren sistematik bir şekilde kazandırılmalıdır.¹⁴⁶ Ancak Platon'un eğitim anlayışında beden eğitimi ve akıl eğitimi arasında fark bulunmaktadır. Özellikle bilimsel eğitimlerin sonuna kadar devam ettirilmesi gerektiğine inanan Platon için insan beden eğitimine göre akıl eğitiminden daha çok sıkılabilmektedir. İlginin ve sürekliliğin eğitimde önemli olduğunu vurgulayan Platon'a göre yaşadığı dönemdeki eğitim sisteminin gerileme nedeni bu ilginin kaybolmasında yatmaktadır. Bu

---

¹⁴³ Platon.(2016). *Büyük Hippias - Theages*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 73.

¹⁴⁴ Platon, 2016, *Büyük Hippias - Theages*. a.g.e., 77.

¹⁴⁵ Platon. (2015). *Mektuplar*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 66.

¹⁴⁶ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 258.

yüzden insanların kendi doğalarına göre yetiştirilmeleri önemlidir.¹⁴⁷ Kendi doğasının gerektirdiği yönde eğitim alan insan öğrenmeye daha meyilli hale gelmektedir. Platon'un bu doğrultuda eğitim içeriğinin bunu gözeterek oluşturulması gerektiğine inandığı düşünülmektedir. Öğrencinin dikkatini ayakta tutacak nitelikte bir eğitim yapısı akli gelişimine katkı sağlayacaktır.

Platon için beden eğitimi belli kriterler dâhilinde bir tür sanat eğitimi olarak da nitelendirilmektedir; bu kriterler arasında ise eğlenmenin yanı sıra beden beklenen ve istenen şekilde gelişmesine önem verilmesi yer almaktadır. Bu beden eğitimi çerçevesinde dansın da önemine değinen Platon için insan doğuştan birtakım ritimlerle dünyaya gelmekte ve bu ritim duygusunun zihinde bıraktığı güçle dans etmektedir.¹⁴⁸ Beden eğitiminin önemini vurgulayan Sokrates'e göre ise bu eğitime çocukken başlamak gereklidir. Her ne kadar önemli görülse de ruh eğitiminin önüne geçememektedir. Ruhun iyi olması bedeni etkilerken beden iyi olması ruhu etkilememektedir; dolayısıyla ruhun daha yönlendirici ve kapsayıcı olduğu bu eğitimin şekillenmesinde de görülmektedir.¹⁴⁹

Tüm bu anlatımlar çerçevesinde Platon için akıl ve beden birbirlerini etkiler nitelikte bütünsel gelişime katkı sunan unsurlardır. Çocuğun gelişimi için bu iki alanın mutlaka birbirlerini destekleyen bir yapıda ilerlemeleri şarttır; Platon her ne kadar aklın gelişimini öncelese de beden eğitimi sağlanmadan tam bir gelişimin gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu yüzden çocukların erken yaşlarda bu iki eğitim çatısı altında öğrenim görmeleri hem bilgiler hem toplum tarafından desteklenmelidir.

Platon için bir insanın kendi başına doğru ve yanlış ayırt etmesi çok önemlidir, bu bir toplumda eğitim sisteminin ne durumda olduğu hakkında da fikir vermektedir. Eğer önemli olarak görülen insanlar da avukat ve hekim arayışındaysa Sokrates'e göre eğitim kötüye gitmektedir. Bu yüzden insanın kendisinin bu bilgilere sahip olması ve ayırım farkında olması gerekmektedir.¹⁵⁰

Eğitimin iyiliği tanımaya büyük oranda katkısı vardır. Sokrates'e göre iyi olan bir kimse aldığı eğitimin sayesinde iyilik ve kötülük hakkında bilgi edinir ve kendi iyiliğini arttırabilir. Ancak bu kimse eğer kötüyse kötülüğün gölgesinde kaldığından iyiliği bilemeyeceği gibi tam olarak kötülüğün de ne olduğunu bilemez.¹⁵¹ Burada amaçlanan şey

---

¹⁴⁷ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 297.

¹⁴⁸ Platon, 2012, *Yasalar*, 115-116.

¹⁴⁹ Platon, 2016, *Devlet*, 127.

¹⁵⁰ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 129.

¹⁵¹ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 135.

iyiliktir ve iyiliğin artmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri iyi eğitimidir. Bunun doğrultusunda eğitim Platon'a göre insanlarda öngörü oluşturmakta ve onları aklı selim bireyler haline getirmektedir.

Platon'a göre insanın eğitim yolunda ilerleyip kendinde fark oluşturması elzemdir. Bunun etkileri bir toplumda fazlasıyla hissedilecektir. Platon'un toplum adına edindiği amaçlardan biri hocası Sokrates'le birlikte Atina'nın yaşadığı politik krize çare bulmaktır. Bu açıdan bakıldığında eğitim ön plana çıkmakta ancak yeterli bir unsur olarak görülmemektedir. Gelişimin gerçekleşmesi için eğitimde olduğu gibi ahlakta ve siyasi alanda da belli reformlar yapılmalı ve bu reformlar hayata geçirilmelidir. Bunun sağlayacak en etkin insanlar filozoflar olduğu için reformların gerçekleşmesinde filozoflar görev almalıdır.¹⁵²

Bu noktadan bakıldığında Platon toplumda her yönden gelişimi hedeflemekte ve bunun gerçekleşmesi için filozofların işin ehli insanlar olarak birtakım görevlere sahip olması gerektiğine işaret etmektedir. Eğitimde her alanda gelişim vurgulanırken bu gelişimin topluma yansıyan yönü unutulmamalıdır. Platon'un anlayışı çerçevesinde özellikle toplumdaki diğer kesimlere alınan eğitimin yansıtılması gerekmektedir.

Toplum içinde refahın sağlanması Platon'a göre demokratik ve özgürlükten ziyade daha kapalı ancak uzmanlığın ve işbölümünün ön planda olduğu bir düzenle mümkündür. Bu doğrultuda filozoflar aklıselim tavırlarıyla sofistlere göre bu toplumun oluşumuna fazlasıyla katkı sağlayacak grup içinde yer almaktadır. Kendi eğitim anlayışlarını ve bilgi birikimlerini kullanarak edindikleri hakikat bilgisiyle yönetimde söz sahibi olması gereken tek kesim bu yüzden filozoflar olmalıdır.¹⁵³ Filozofların yönetici sınıfını oluşturmalarındaki sebebin altında eğitimleri ve bilgelikleri yer aldığı için Platon ancak onlar tarafından oluşturulacak bir yönetimin devleti ileriye götüreceğine inanmaktadır.

Öğrenmenin önemi Platon'un birçok eserinde gözlemlenirken yaşlılık diyaloglarından biri olan Theaitetos'da bilgi problemi çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu probleme yaklaşım öncelikle öğrenmenin ne olduğuna dair sorgulamayla başlamaktadır. Diyalogta Sokrates'in öğrenmeyi, öğrenilmek istenen ne ise o alanda bilge olmaya gayret göstermek, bilge olmak şeklinde tanımladığı görülmektedir.¹⁵⁴ Dolayısıyla

---

¹⁵² Cevizci, A. (2014). *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*. İstanbul: Say Yayınları, 82.

¹⁵³ Cevizci, 2014, *Felsefe Tarih Thales'ten Baudrillard'a*, a.g.e., 83.

¹⁵⁴ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 455.

bir şeyi öğrenmede Platon'a göre ilk ilke o şeyi öğrenmeyi gönüllü olarak istemek ve bu istek doğrultusunda hareket ederek bilgi birikimini arttırmak yer almaktadır.

Platon'un bilgiyi öğrenme sürecinde kavramsal olarak belli kelimelere vurgu yaptığı da görülmektedir. Kratylos diyalogunda adlar üzerine ilerleyen bir tartışma gerçekleşmektedir. Hermogenes adların bir uzlaşmadan ibaret olduğunu düşünür. Sokrates ise bu adlandırmayı önce Protagoras'ın "İnsan her şeyin ölçüsüdür." lafı üzerinden sorgulamaya çalışır. Adı bir araç olarak gören Sokrates adlandırmayı yaparken bu adlandırmanın "gereğince" olmasına önem verir. Gereğince kavramsal açıdan irdelendiğinde bilgi edinme sürecinde Sokrates için yöntemsel olarak herhangi bir konuyu öğretmek ve onu araştırmak anlamında kullanılmaktadır. Bir noktada bilgiyi hakkıyla ele almak söz konusudur.¹⁵⁵ Dolayısıyla her alanda bir bilgi ele alınırken o bilginin hakkıyla incelenmesi için yöntemsel olarak araştırılması, açıklanması gerekmektedir. Bilginin sistematik şekilde ilerlemesi için araştırma ve açıklamaya yönelik bir tutum sergilenmelidir.

Şeylerin açıklanması sürecinde Platon'un felsefesinde tanımlamalara verilen önem de dikkat çekmektedir. Sokrates bilgi neyin bilgisiyse ona göre bir tanımlamadan kaçınır, daha ziyade bilginin ne olduğuna, onun özüne dair bir tanımlama yapmayı uygun görür. Önemli olan öze dair olanı belirlemektedir ve bu belirlenmedikçe nesneye ait sözcükler hiçbir anlam ifade etmeyecektir. Bilgi kavranmadıkça söz konusu sanat veya zanaatin ne olduğu da anlaşılmayacaktır.¹⁵⁶

Bu açıdan bakıldığında bilginin özüne ve bilginin adına dair yapılacak ayırım net bir şekilde belirlenmelidir. Özün bilgisi bulunduğu nesneye anlam katmaktadır. Platon'a göre özün bilgisi sanatın da anlaşılmasına bu noktada yardımcıdır. Sanat dâhilinde sürecin ve süreç sonunda ortaya çıkan ürünün anlam ve değeri özün bilgisinde gizlidir.

Bilginin özü ve adı için bir ayırma gidilirken eğitim söz konusu olduğunda m.ö. 465-399 yılları arasında yaşamış Sokrates öncesi dönem düşünürlerinden Prodikos kelimelere önem vermekte ve yapılacak ilk işin kelimeleri düzgün bir şekilde kullanmayı öğrenmek olduğunu düşünmektedir. Bu görüşü Sokrates de onaylarken Euthydemos diyalogu içinde öğrenmek kelimesinin anlamını sorgulamaktadır. Prodikos toplumda çoğu insanın öğrenmeyi bilinmeyenin bilgisini elde etmek ve bunu hem teorik hem de pratik olarak kullanma alışkanlığı edinmek olarak düşündüğünü ileri sürmektedir. Sokrates'e göre ise

¹⁵⁵ Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 196-200.

¹⁵⁶ Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 457.

kelimenin anlamı bilen ve bilmeyen insanlara göre farklılık göstermektedir.¹⁵⁷ Bu doğrultuda Sokrates'in kavramsal açıdan kelimelerin tam olarak bilinmesi gerektiğine işaret ettiği düşünülmektedir. Böylelikle anlam karışıklığının önüne geçilecektir. Başarıyı sağlayan şey Sokrates'e göre bilgeliktir. Yarar ve bilgelik ilişkisini sorgulayan Sokrates en başında öğrenilmek istenen bilginin gerçekten gerekli olup olmadığını sorgulamak gerektiğine inanmaktadır. Ardından bir insanın erdemli olmasını sağlayacak bilginin arayışında olmak gerektiğini düşünmektedir.¹⁵⁸

Pratik ve teoride alınan eğitim Platon'un eğitime bakış açısı kapsamında düşünüldüğünde birbirini destekler niteliktedir. Teorik olarak alınan eğitim anlamını toplum içerisinde bulmakta, pratik boyutuyla toplumun gelişmesini sağlamaktadır. Bilgelige giden yolda öğrenilecek şeye duyulan istek önemli görülmektedir. Bu isteğin yanı sıra öğrenilecek bilginin işe yarayıp yaramadığı üzerine bir sorgulama gerçekleşmektedir. Bilgi yeri geldiğinde ahlaki oluşuma hizmet eden bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda Platon'un felsefesinde ahlak her anlamda öncülüğünü korumaktadır.

Sokrates kendisine yöneltilen suçlamaları savunmasında değerlendirirken para karşılığında öğretmenlik yaptığını dair iddiaları reddeder. Bununla birlikte gerçekten bir bilgi aktarımında bulunan insanların bu eylemleri karşılığında para almalarının da onurlu bir davranış olduğunu düşünür.¹⁵⁹ Bu noktada Sokrates için öğretimin maddi bir karşılığı vardır ve bunun olması ahlaki oluşuma engel değildir; ancak bu gerçekten bir bilgi aktarımına dayanıyorsa onurlu bir davranıştır. Aksi takdirde eylem tıpkı sofistlerde olduğu gibi amacını aşacaktır. Çünkü sofistler parayı önceleyerek bilgiyi sunduklarından ahlaki oluşuma aykırı davranmaktadırlar. Platon da tıpkı hocası Sokrates gibi hak kavramı üzerinden bir eğitim anlayışı geliştirmektedir. Verilen eğitimin hakkıyla karşılığı verilmelidir ve bu eğitim insanı iyiye yönelten gerçek bir eğitim olmalıdır.

Eğitimsizliğin sonunda yaşanacak durumlara ise Kritias diyalogunda rastlamaktayız. Bu diyalogta Tanrıların inandırıcılığı üzerinde durulmaktadır. İnsanlar Tanrılarla ilgili sözlere hemen inanmaktadırlar. Hatta Tanrıların ikna ediciliği insanların ruhlarında söz sahibi olmalarına sebep olmuştur. Tüm bunlar bir yana kentin içinde yaşanan sıkıntılara değinilen diyalogta savaşın yarattığı sonuçlara vurgu yapılmaktadır. Özellikle Atina'da

---

¹⁵⁷ Platon. (2016). *Euthydemos – Parmenides*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 34-35.

¹⁵⁸ Platon, 2016, *Euthydemos – Parmenides*. a.g.e., 43.

¹⁵⁹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 13.

yaşanan savaşın eğitimli insanların ölmelerine sebep olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum da geriye kalan topluluğun eğitimsiz insanlardan oluşmasına sebep olmuştur. Kadınların ve çocukların da savaşta olması ülkenin sosyo ekonomik durumunu kötüye çekmiştir.¹⁶⁰

Platon Kritias diyalogunda eğitimsizliğin etkisiyle oluşturulan bir toplumun gidişatına neyin yön verdiğiine işaret etmeye çalışmaktadır. Atina içinde her ne kadar yenilikler yapılsa da hafızası kuvvetli olmayan ve eğitim almayan insanların yönetici olduğu bir toplumda başarıya ulaşmayacağı da vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda eğitim ve yönetim kavramlarının toplumun gelişiminde önemle ağırlık kazandığı görülmektedir.

Platon'un diyaloglarında kavramsal açıdan bilgelik pek çok metnin altında yatmaktadır. Her defasında erdemli olmanın ve bilge olmanın öneminin sorgulandığı bu metinlerde bilgeliğin çok çeşitli içeriklerde kullanıldığı görülmüştür. Sokrates kimi zaman bilgeliği iyi ve sakin bir iş yapmak üzerinden değerlendirir. Bu yüzden bilgelik, işini düzgün ve sakin bir biçimde yapmaktan geçmektedir.¹⁶¹ Burada bilgelik söz konusu olduğunda herhangi bir işi aceleye getirmeden yapmanın gerektiği ve orta yoldan ilerleme üzerinden ölçülülük kavramına vurgu yapıldığı görülmektedir. Platon aşırılıklardan uzak durulan bir yaşam içerisinde bir bilgeden işini hakkıyla ve sakince yapmasını beklemektedir.

Dephoi yazıtında “Bilgelik insanın kendini bilmesidir.” yazar.¹⁶² Bundan hareketle insanın kendini bilmesi ve kendinin, çevresinin, yaşadıklarının farkında olması bilgeliğe yapılan çağrıdır. Sokrates'in bilgeliği sorgulama serüveninde “insan bir şeye sahipse o sıfatı hak eder, çabuk hareket ediyorsa hızlıdır. Bilime sahipse bilgindir.”¹⁶³ dediği de görülmektedir. Altı boşaltılmış kavramlardan ziyade insanın belli özel bir niteliğe sahip olması için bu nitelik üzerine çalışması ve onu hak etmesi beklenmektedir. Bu noktada kendini bilme ve ilim sahibi olma yolunda eğitimin geliştirici yönü unutulmamalıdır.

Platon birçok diyalogunda bilgeliğe yer vererek sorgulama yapmıştır. Özellikle Sokrates'in Savunması'na bakıldığında gerçekten bilge olarak adlandırılan insanların nitelikleri üzerine bir gözlem gerçekleştirdiği görülmektedir. Yaptığı sorgulamada en bilge olarak bilinenlerin gerçekte bu unvanı taşımadıklarını görür. Devlet adamlarından sonra çeşitli yazarların bilgeliği üzerine sorgulama yapar; bunu gerçekleştirmek için bu insanların eserlerini inceleyip eserle ilgili sorular sorar. Bu sorgulamalarından sonra

¹⁶⁰ Platon, 2014, *Kritias Kharmides*, a.g.e., 26-30.

¹⁶¹ Platon, 2014, *Kritias Kharmides* a.g.e., 54.

¹⁶² Platon, 2014, *Kritias Kharmides* a.g.e., 63.

¹⁶³ Platon, 2014, *Kritias Kharmides* a.g.e., 71.

aslında yazarların bilgilerinin birer abartıdan oluştuğuna kanaat eder. Hatta ozanların sanatında bilim değil içgüdülerinin rol oynadığını dile getirir. Bu noktada kendi yazdıklarının bilincine varmadıkları sonucuna ulaşır ve sahip oldukları yeteneklerin gölgesinde kaldıklarından kendilerini bilge gibi görmelerinin doğru olmadığını düşünür.¹⁶⁴

Bilgenin Platon'un dünyasında gerçekçi olabilmesi için ne olduğu ve nasıl görüldüğü konusunda çelişmemesi gerekmektedir. Gerçek bilge hakkıyla biriktirdiği bilgi birikimini yaşamına yansıtan ve ürettiği eserlerde bunu gösteren kişidir. Sanatta da eğitimde de çizgi geleneğin rehberliğindeki bilimselliktir ve bu çizginin dışına çıkanlar gerçek bilgiyi kullanmadıkları için görünürde bilge olmaktadır. Platon öncülüğü kendi felsefesi içinde gerçekliğe bırakmaktadır; dolayısıyla ona göre bilim insanları da sanatçılar da bu gerçekliğin farkına vararak ürettikleri eserlerin zihniyetleriyle çelişmeyen anlamı taşıdıklarına emin olmalılar.

Platon bilgelik sorgulamasını yaparken el sanatlarıyla uğraşan insanlar üzerine düşünür. Bu sanatçılar kendi alanlarında birer uzmandır; ancak uzmanlıklarının diğer alanlarda da olduğunu iddia etmelerinden dolayı bilgeliklerine gölge düşmüştür. Bu açıdan Platon hiçbir zaman bu insanlar gibi olmak istemeyeceğine karar verir.¹⁶⁵ Bu doğrultuda görülmektedir ki gerçeklik rehber iken insanın kendini, kendi sınırlarını bilmesi gerekmektedir. Platon sanatçının kendi yeteneği doğrultusunda hareket etmesini ve abartı biçimde bilgelik iddialarından kaçınması gerektiğini düşünmektedir.

Platon için bilgelik kapısı özün bilgisiyle aralanmaktadır. Bu doğrultuda bilgelik hakikati sorgulamak ve ona ulaşma yolunda çaba sarf etmekle edinilmektedir. Platon'a göre bir şeyi bilmek için "isim, tanım, imge, bilgi ve o şeyin kendisi" gerekmektedir.¹⁶⁶ Örneğin masa dendiğinde önce bir isim ardından bu ismin çeşitli dil kurallarıyla tanımlanması gelmektedir ve kavram zihinde belli olan nesneye bilgisiyle birlikte işaret etmektedir. Bilgi bu öğelerin bilinmesiyle oluşur ve akılla kavramayı gerektirdiğinden önemlidir. Platon'a göre isim ve tanımda "mutlak değişmezlik" görülmemektedir. Bu tanımlar çeşitli dilbilgisi kurallarıyla oluşturulduğundan farklı şekillerde kullanımları özlerini değiştirmeyecektir. Ancak öz ve nitelik üzerinden bir değerlendirme yapıldığında söz konusu öğrenme olunca ruh özün bilgisine ulaşmayı hedeflemektedir. Bilgi bahsedilen ilk dört ögenin yorumlanması ve kavranmasıyla oluşmaktadır. Platon özellikle bilginin

---

¹⁶⁴ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 16.

¹⁶⁵ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 17.

¹⁶⁶ Platon, 2015, *Mektuplar*, a.g.e., 78.

oluşmasında akla fazlasıyla önem vermektedir. Çünkü ruh yeterli derecede yorumlama kabiliyetine sahip değilse hakikati göremeyecek derecede kör kalacaktır.¹⁶⁷

Platon'un felsefesinde öğrenme aşamasında özün bilgisi her daim vurgulanmaktadır. Bilgelik bu özü sorgulayan akıl aracılığıyla elde edilecek bir özelliktir. Özün bilgisinde kendi kavramsal bütünlüğü içinde bir anlamlandırma bulunmaktadır. Ruh bu anlamlandırmayı yaparak ve kavrayarak hakikate ulaşmaktadır. Bilginin elde edilmesi sürecinde Platon ruha ayrı bir değer atfetmektedir.

Platon'un felsefesinde özün bilgisine ulaşmayı sağlayan en önemli aracın akıl olduğu görülmektedir. Bilgiye giden süreçte akıl anlamlandırmayı ve kavramayı sağlamaktadır. Gerçek öğrenme aklın yardımıyla öze ulaşma çabası içinde gerçekleşmektedir. Bu noktada ruhun özü yorumlama yeteneği bilgiyi elde etmede belirleyici bir rol üstlenmektedir. Platon'a göre gerçekten bilgi sevgisine sahip olanlar özün bilgisini, gerçekliği elde etmeye çalışırlar. Gerçeği kavradıkça doğruya ulaşırlar ve bu çabalarından hiçbir zaman vazgeçmezler.¹⁶⁸ Süreklilik ve özün bilgisini arama çabası bilgiye giden yolda önemli görülmektedir.

Platon'un dünyasında bilgi meselesi zaman zaman seçimler üzerinden de sorgulanmaktadır. Küçük Hippias diyalogunda yalan söyleyen insanların zihinsel yapılarının kuvvetli olduğu ve bu alanda aynı zamanda yetenekli oldukları vurgusu yapılmaktadır; ancak tam tersi bir durumda nelerin yaşandığı merak edilmektedir. Bilgisiz birinin de yalancı olup olmayacağı sorgulaması için bilgili insanların da yalan söyleyebilecekleri ön kabulü üzerinden hareket ederler. Bilgisine güvenen Hippias kendisinin matematikte de iyi olduğunu düşünür. Sokrates ise sorgulama yöntemiyle aslında yanıtı vermenin bir tercih meselesi olduğu sonucuna götürür. İnsan ne kadar bilgili de olsa eğer doğruyu söylemeyi tercih etmiyorsa ortaya yanlış bir sonuç çıkması kaçınılmazdır.¹⁶⁹ Sokrates ilerleyen konuşmalarda Hippias'ın bilgi konusunda yetkin biri olduğuna dikkat çeker. Hippias ise Sokrates'in metoduna dikkat çeker. O bir meseleye bütünsel yaklaşımdan ziyade en karmaşık noktasını irdelemeye çalışmaktadır. Sokrates kendini anlatırken insanlara yönelme nedeniyle değer yattığından bahseder. Eğer

---

¹⁶⁷ Platon, 2015, *Mektuplar*, a.g.e., 78-80.

¹⁶⁸ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 237.

¹⁶⁹ Platon. (2011). *Küçük Hippias*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul : Say Yayınları, 35-37.

karşısındaki biri onun için değerliyse sorgulamalarını o kişiyle gerçekleştirmektedir. Bu da onun tercihlerinden biridir.¹⁷⁰

Görülüyor ki eylemlerin ahlaki olmasını sağlayan şey sadece bilgi değildir, aynı zamanda ahlaki olmayı seçmek gerekmektedir. Seçim bir açıdan değer vurgusuyla da yönelmektedir. Sokrates karşısındaki insan değerliyse onun bilgeliğini irdelemektedir. Bu noktada insan yaşantısındaki bilgelik yolculuğunda seçimin Platon'un anlayışında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Sokrates bilerek insanları kandıranların bilmeden bunu yapanlardan daha iyi olduklarını iddia eder. Sokrates'e göre bir koşucu hızlı koştuğu için hızlı bir koşucudur; yani eylemini en iyi şekilde yaptığı için diğerlerinden daha iyidir. Bunun tersi de mümkündür; fakat Sokrates sorgulamasını bilinçli bir şekilde hızlı koşmayı tercih etmeyen koşucular üzerinden yürütür ve Hippias bu tercihe rağmen o koşucunun alanında iyi olduğunu söyler. Sokrates'e göre iyi bir koşucu tercihe bağlı olarak iyi koşmamayı seçebilir ve bu ona kötü bir ün olarak geri dönebilir. Burada bir seçimin sonucu söz konusudur; eğer biri, işi yapabilecek tam kapasiteye sahip olmasına rağmen onun tamamını kullanmayı tercih etmiyorsa, burada o işi bilerek kötü yapma durumu ortaya çıkmıştır.¹⁷¹

Sokrates Küçük Hippias diyalogunda bu yüzden bilerek kötülük yapmanın daha iyi olduğuna dikkat çeker. Burada kişi tam bir bilgi donanımına sahiptir; ancak bunu kullanmayı tercih etmemiştir. Dolayısıyla seçimlerin insan davranışlarını bütünüyle etkilediği de görülmektedir. Yalnız insanın kötüye eğilimli bir davranış sergilemesi bu davranışın niteliğini bilmesinden daha iyidir. Bu noktada bilgelik her anlamda davranışın bütününe tesir eden bir unsur olarak Platon'un felsefesinde yerini korumaktadır.

Bilginin tercihe göre şekillenmesi Sokrates için önemlidir, bir hata söz konusuysa cahillikten ziyade o hatanın bilerek yapılması daha uygundur. Adlandırılma yaparken ise eylem bilerek ve isteyerek kötülüğe yönelme şeklinde gerçekleşmiştir. Sokrates bu durumu ruh açısından da değerlendirmektedir. "Bizler kölelerimizin istedikleri zaman hata yapabilen ruhlara sahip olmalarını isteriz. İstemedikleri halde kötülük yapmalarını tercih etmeyiz. Çünkü birinci türdeki ruhlar çok daha fazla işe yararlar ve bu nedenle ikinci türdekilerden üstündürler."¹⁷² Daima bilgiye ve bilince vurgunun yapıldığı bir anlayış görülmekte, ruhun üstünlüğüne giden yolda bilgi önemsenmektedir.

¹⁷⁰ Platon, 2011, *Küçük Hippias*, a.g.e., 40-41.

¹⁷¹ Platon, 2011, *Küçük Hippias*, a.g.e., 45-48.

¹⁷² Platon, 2011, *Küçük Hippias*, a.g.e., 51.

Sokrates'in aktarımıyla Platon'un bilgiye üst bir değer atfettiğini anlıyoruz. Özellikle tam bir bilgi edinimine sahip olma hususunda kişi tercihe bağlı olarak erdemi içermeyen davranışlarda bulunmayabilir. Eğitim kişinin erdemli olmasında etken bir husus olarak karşımıza çıksa da zaman zaman bu bilgiye rağmen kişi istenmeyen davranışlar sergileyebilmektedir. Platon tam bir bilgiye sahip olunmasına rağmen ahlaki alanın dışına çıkan insanların kötülüğe sebep olacaklarını düşünmektedir. Bu yüzden erdemın bilgisi kadar erdemsizliğin bilgisine sahip olmak ve bu bilgi çerçevesinde ahlaki olmayan davranışları tercih etmemek gereklidir. En son durumda Platon bilginin yönlendiriciliği üzerinden yanlış yönlendirmeye bilgisizliği tercih etmektedir. Buradan da insanın eğitimsiz cahil bir yapıya sahip olması yerine bilgili ama tercihen uygun olmayan davranışlara yönelmesinin uygun görüldüğü anlaşılmaktadır.

Platon'un hemen hemen her diyalogunda bilgi ve bilgelik üzerinden sorgulamaların yapıldığı görülmektedir. En temel anlamda bilgeliğin cehaleti giderici etkisi üzerinde durulmaktadır. Theaetetos diyalogunda buna net bir yorumun yapıldığına rastlamaktayız. Bilgeliği erdem olarak niteleyen Sokrates'e göre insan kendi bilgeliğini arttırmalıdır; aksi halde cehaletin elinde budalalılığıyla yaşamını anlamsızlaştıracaktır. Bilgeliğini kullanamayanlar ve cehaletleriyle sanat yapmaya çalışanlar ise bayağılaşacaktır.¹⁷³

Bu doğrultuda eğitim yaşam boyu devam etmesi gereken ve hayata anlam katan bir değer olarak karşımıza çıkarken bilgeliği sağlamadaki katkısıyla insan yaşamını kaliteli hale getirmektedir. Bakıldığında Platon'a göre bir sanatçı da bilgeliğin tüm olanaklarından yararlanmalı ve kazandığı değerlerle sanatına anlam katmalıdır.

Platon'un düşüncelerinde bilginin bir algı olup olmadığı üzerine çeşitli yorumlar yapılmaktadır. Theaetetos diyalogunda konu üzerine çeşitli yorumlar ve açıklamalar yapılmaktadır. Platon için insan kendisine etki edeni algılayan bir varlıktır. O etki kişi için olmakla beraber başkasına ait değildir. Bu hususta etkiyle birlikte oluşan algı insanın varlığına dayandığı için gerçektir. Var olanlar üzerindeki değerlendirmeler de bu noktada yanlış olmayacağından Platon için insan algılayan ve aynı zamanda bilen bir varlıktır. Bilgiyi de bu açıdan ilk olarak algı şeklinde nitelemekte; ancak bunun yine incelenmesini düşünmektedir.¹⁷⁴

Theaetetos diyalogunda bilgi ve algı sorgulaması derinleşirken Sokrates bir şey öğrenildiğinde o öğrenilen şeyin bilmeden hatırlanıp hatırlanmayacağı üzerine bir

¹⁷³ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 495.

¹⁷⁴ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 475.

sorgulama yapar. Ona göre bir şey öğrenildiğinde o şeyin bilgisi edinilmiş olur ve bu bilgi gerektiğinde hatırlanır. Algılanan, daha önceden öğrenilmiş olan şeyler için bu gerçekleşir. Ancak gördüğümüz şeyleri zihnimiz hatırlamaya çalışırken tekrar görme gerçekleşmez; sadece zihindeki bilgi hatırlanır. Görmek ve bilmek kelimeleri aynı anlamda kullanıldığında Sokrates'e göre görmediğimiz ama hatırladığımız şeyleri bilmeden hatırlamış olmaktadır. Bu da bilgi ve algıyı aynı kapıya çıkarmamaktadır.¹⁷⁵

Söz konusu öğrenme başlığı altında unutmak Platon'un anlayışında bilgi olarak nitelendirilen epistemenin kaybolmasına işaret etmektedir. Odak noktasının kaybolmasıyla yitirilen bilgi yerine yenisi konulmaya çalışılarak temsili bir oluşum sağlanır. Kaybolan bilginin yerinde onu hatırlatan yenisi vardır. Bilme Platon için bir açıdan var olanın varlığını koruması yok olmaması anlamına gelirken unutmak söz konusu olduğunda episteme ortadan kaybolmaktadır.¹⁷⁶ Ancak bilgi oluştuğunda gerekli olduğu zaman hatırlanır. Bu hatırlamada tekrar görme gerçekleşmediği için zihnin saklı olduğu yerden bilgi geri getirilir.

Platon'un bilgiye dair en dikkat çekici görüşlerinden biri Theaitetos diyalogunda görülmektedir. Bilginin duyu olup olmadığı üzerinde duran Sokrates duyular aracılığıyla elde edilen izlenimlerin bilgi olmadığını düşünür. Bilgi bu izlenimleri içeren düşüncelerde yer alır; çünkü varlık ve gerçeklik bu soyut alanda bulunmaktadır. Bunun tersi ise ona göre mümkün değildir; bu yüzden bilgiyi algıda değil ruhun şeylerle meşgul olduğu o özel alanda aramak gerekmektedir.¹⁷⁷ Hakikate giden yolda özün bilgisi de bu özel alandaki düşüncelerde yer alır. Bu noktada Platon'a göre bilgiye duyularla değil zihinsel faaliyetlerle ulaşılmaktadır. Zihinsel faaliyetler sonucunda bilgi elde edilmekte veya hatırlanmaktadır. Zihin aracılığıyla ulaşılan o dünyada gerçek bilgi yer almaktadır. Bu doğrultuda Platon'un gerçeklikle bağlantı kurduğu idealar dünyasını içeren ontolojik anlayışı epistemolojisinin altında yatan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgiyle kurulan bağlantı varlık açısından ana gerçekliğe bizi ulaştırmaktadır.

Platon'un bilgiyi elde etme şekline dair anlayışı ruhun ölümsüzlüğüyle de desteklenmektedir. Ona göre her insan sorgulandığında bilgiyi hatırlamaktadır, bunu sağlayan şey kendisinde bulunan akıldır. Bu akılla birlikte ruh ve beden birleşimiyle meydana gelen insan, var olmadan önce de bir ruha sahiptir. Eğer bu ruh insanın dünyaya

---

¹⁷⁵ Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 479-480.

¹⁷⁶ Haşlakoğlu, O. (2016). *Platon Düşüncesinde Tekhne*. İstanbul: Sentez Yayıncılık., 94.

¹⁷⁷ Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 507-508.

gelmesinden önce var olmasaydı bilginin hatırlanarak elde edilmesi mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla insanın sahip olduğu bu ruh ölümsüzdür ve bunun sayesinde hatırlama gerçekleşmektedir. Bilgiyi elde etme metotlarından biri olan hatırlama Platon'a göre ilişkiseldir. Bu yüzden tanıdığımız bir kimseye ait eşyayı gördüğümüzde beraberinde o kişinin aklınıza gelmesi gibi her hatırladığımız şeyle birlikte bağlantılı olduğu şeyi de hatırlamaktasınız. Eşyanın o kişiye ait olması önemli değildir, önemli olan size hatırlatma şeklidir.¹⁷⁸

3.2. Platon'un Sanat Anlayışı

Platon'un epistemolojik anlayışı çerçevesinde en belirgin öğretiler mağara benzetmesi, bölünmüş çizgi analojisi ve idealar kuramıdır.¹⁷⁹ Bu bağlam üzerinden bakıldığında epistemoloji ve ontolojinin etkisiyle sanat anlayışının içeriği şekillenmektedir. Ortak bir başlık altında ifade etmek gerekirse Platon'un sanat anlayışının içeriğinde bir "sanat ontolojisi" yer almaktadır. Bu içerik idealizm ve metafiziğe dayanır. Özellikle ele aldığı güzel gibi kavramların temelinde bu yatmaktadır. Öncelikle dış dünyada gözlem ve duyuyla bilgisi edinilen güzel nesnelerin oluşturduğu farkındalıkla metafizik açıdan güzel ideasının kapısı aralanır. Bu metafizik alana ulaşma aşamasında eros da yaratmaya teşvik eden bir güç olarak pay sahibidir. Erosun etkisiyle meydana gelen sevgi sayesinde duyuusal alanda güzele yönelme gerçekleşir. Duyusal alanda gerçekleşen bu yönelme güzele karşı uyanış bakımından önemli ancak yeterli değildir; çünkü istenilen gerçek güzele yönelmedir.¹⁸⁰ Burada güzeli bulma, ona yönelme ve yaratıcılığı tetiklemede erosun Platon'un felsefesinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Güzelin kendi başına güzel olan yönüne yönelmek için duyular aracı bir göreve sahiptir. Onların sayesinde duyuusal alandaki güzel nesneler fark edilmektedir; fakat bahsedildiği gibi fark etmek yeterli değildir, yanında birtakım zihinsel faaliyetler de gerekmektedir.

Güzel Platon'un sanat anlayışında etkin bir role sahip kavramlardan biridir. Kimi zaman ahlaksal yönüyle iyiyi içermektedir; bu durum güzel ve iyinin bütünleşme imkânını oluşturmaktadır. Platon bu ahlaki ve estetik birleşime sonradan eklediği doğruluk kavramıyla bilgiden ziyade özü anlamlandırma adına ontolojik bir boyut katar. Özellikle Platon'un son döneminde güzelin Tanrıyla ilişkisinden metafizik bir anlam çıkar.¹⁸¹

¹⁷⁸ Platon. (2015). *Phaidon*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 65-68.

¹⁷⁹ Cevizci, 2014, *Felsefe Tarih Thales'ten Baudrillard'a*, a.g.e., 87.

¹⁸⁰ Ülger, 2013, a.g.m., 17-18.

¹⁸¹ Ülger, 2013, a.g.m. 19.

Böylece estetik alanda başlayan serüven metafizik alana geçerek yerini bütüncül bir felsefenin içinde sağlamlaştırır.

Özellikle sanat alanının şekillenmesinde ilk açılımı mağara metaforu üzerinden gerçekleştirilecektir. Bu metafora göre yeraltında mağarada bir grup eğitimsiz insan zincirlerle bağlanmış ve kıpırdayamayacak şekilde yaşamaktadır. Mağaranın içinde yukarıda ateş bulunmaktadır ancak ateşe yönelmeyi engelleyen unsurlarından biri alçak örülü duvardır. Bunun yanı sıra duvarın diğer tarafında kuklalar taşıyan insanlar bulunmaktadır; fakat kukla taşıyan bu insanlar duvardan dolayı diğer grup tarafından görülmemektedir. Görülen şey taşıdıkları kuklalardır. Duvarın diğer tarafında zincire bağlı duran insanların gördükleri tek şey ateşin etkisiyle mağara duvarına yansıyan kuklalardır. Zincirin etkisiyle kıpırdayamadıkları için gördükleri tek şey gölgelerdir ve bu gölgeleri gerçeklik olarak nitelendirmektedir. Gözleri karanlığa alışan bu insanlar eğer zincirlerinden kurtulursa ateşten gelen ışığın etkisiyle ilk önce gözleri acıyacak ama direndikleri sürece gözleri ışığa alışacaktır. Mağaradan dışarıya çıktığında ise gün ışığının etkisiyle görme alanı daha da genişleyecektir. Gölgelerle başlayan görme yolculuğu yerini gerçek nesnelere bırakarak tamamlanacaktır. Bu gerçekliği görmeyi sağlayan şey ise güneştir, aydınlanma güneş sayesinde gerçekleşir.¹⁸²

Platon mağarayı gölgeler dünyası olarak simgelerken mağaranın dışındaki dünyayı gerçeklik olarak göstermektedir. Mağaranın dışına çıkana kadar gerçekliği bu karanlık dünya olarak algılayan insanoğlu mağaranın dışında gerçeklikle yüzleştğinde yanılgısının farkına varacak ve eski dünyasına geri dönmek istemeyecektir. Platon gerçek dünyanın içinde aynı zamanda iyi ideasının olduğunu düşünmektedir. Bunu görebilmenin yoluysa iyi olarak adlandırılan her şeyin ona ait olduğunu bilmekten geçmektedir. Mağaranın içinde tepede yer alan ateşin kaynağında bile iyi ideası yer almaktadır. Bunlara ulaşıldığında Platon'a göre gerçekliğe de ulaşılmış olunur.¹⁸³

İyi kendi başına yüksek bir değer olarak Platon'un felsefesinde ulaşılmak istenen en temel hedefken asıl gerçeklik de burada, idealarda yer almaktadır. Platon'un varlık ve bilgi anlayışının da temelinde yer alan idealar gölgeler dünyasının görünen "gerçek"liğinin yanında hakikati içinde barındıran gerçekliğe sahiptir. Bu noktada insan duyuların etkisinde kaldığı bu mağaradan çıkarak ateşin gerçek kaynağına yöneldikçe hakikate

---

¹⁸² Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 269-271.

¹⁸³ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 272.

ulaşacak ve hakikatle bir kez karşılaştıktan sonra bir daha gölgeler dünyasının yanıltıcılığına kapılmayacaktır.

Platon'un epistemolojisinde bir diğer rol bölünmüş çizgi analogisine aittir. Bakıldığında Platon varlık alanını gösterdiği tek dikey çizgiyi ortadan ikiye ayırır. Bu çizginin dikey oluşu en üstte olanın gerçek ve değerli olması gerektiğinden kaynaklanmaktadır. Ortadan ayrılan dikey çizginin üst kısmı gerçekliğin (alethia) yer aldığı idealar dünyasına aitken çizginin altındaki kısım gölgeler dünyasını temsil etmektedir. Bir yönüyle mağaranın içindeki dünyayı temsil eden bu yerde ise duyuşal dünya gizlidir. Platon tekrar bu çizgileri ortadan ikiye ayırarak dört ayrı alana yer açar. Nedensellik açısından bakıldığında gidişat üst kısımdan alta doğru olduğu için en yüksek noktada yer alan idealar fenomenel dünyadaki nesnelere sebebi olarak değerlendirilmektedir. Nedensellik sayesinde aşkın olan idealar dünyadaki nesnelere kendilerini göstererek içkin hale gelirler. Platon'un varlık alanı epistemolojisiyle paralellik gösterdiğinden ontolojik açılımın etkisiyle episteme ve doksa olarak iki biliş şekli karşımıza çıkmaktadır.¹⁸⁴ Episteme akıllı kullanarak idealara yönelik geliştirilen felsefi bilgiyken doksa duyuşal aracılığıyla gölgeler dünyasından edinilen bilgidir. Bölünmüş çizgi analogisiyle varlık ve epistemolojik anlayışını idrak ettiğimiz Platon için bilginin nesnesi akıl yoluyla ulaşılan gerçeklikler olan idealardır. Söz konusu gölgeler dünyasının ürünleri ise bize gerçek bilgiyi vermemektedir.

Platon'un epistemolojisinde temelde bilgi olarak episteme yer almaktadır. Bu, çıkarsamacı bilgi (dianoia) ile sezgisel bilginin (noesis) birleşiminden meydana gelen bilgidir. Dördüncü bilgi türünde yer alan ise inançtır (pistis); ancak bu bilgi türü birer yanılgıdan ibarettir.¹⁸⁵ Dolayısıyla gerçek bilgi Platon için epistemedir ve bilginin konusu da her açıdan idealarda gizlidir.

Sofistlerin görelilik ve septisizmlerine eleştirel yaklaşarak ortaya çıkan idealar kuramında bilginin konusunun gerçeklik olduğuna yani idealara işaret edilirken, bunun yanında metafizik yönü güçlü sadece bilginin değil ahlaktan varlığa birçok alanı kapsayan bir öğretinin de öne sürüldüğü görülmektedir. Bir noktada Platon birlik üzerinden tüm bu alanları açıklamaktadır.¹⁸⁶ Göreliliğe karşı çıkılmasının zemininde gerçekliğin ispatı

¹⁸⁴ Cevizci, 2014, *Felsefe Tarih Thales'ten Baudrillard'a*, a.g.e., 89-91.

¹⁸⁵ Arslan, A. (2010). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları*, 316.

¹⁸⁶ Cevizci, 2014, *Felsefe Tarih Thales'ten Baudrillard'a*, a.g.e., 93.

yatmaktadır. Gerçeklik değişen bir yapıda olmadığı için görelî olduğunu iddia edenlerin bu doğrultuda Sofistlerin görüşü Platon tarafından eleştirilmektedir.

Platon idealara zihinde yer alan kavramlardan ziyade bir öz ve içerik olarak da yaklaşmaktadır. Her ne kadar Aristoteles'in form olarak öne sürdüğü yapılara karşılık gelse de idealar "kendinde var olan bir kendilik" olarak düşünölmelidir. Platon'un kendi anlayışı çerçevesinde nesnelere var olma olasılıklarının kendilerine bağılı olduğu bu yapıların içi boş değildir. Aristoteles töz ve tümelin birbirine karıştırıldığı yapıları kendi kendine yüklenen şekilde görse de Platon'a göre bu yapılar kendi kendisiyle özdeştir.¹⁸⁷ Platon ideaların oluşumuna dair iki husus konusunda nettir. Biri beden dünyaya gelmeden önce ruhu sayesinde ideaları bilir ve Tanrı fenomenal dünyadaki şeyleri idealara göre yaratır. İdealar dünyasında da bir hiyerarşi söz konusudur. Bu sıralamaya göre üst kısımlara gidildikçe bilgi açısından daha geniş ve soyut idealara yer verildiğı görölmektedir.¹⁸⁸ Kendinde var olan bu kendilikler öz niteliğinde olduğu için de insanın bu özün arayışı içinde olduğu görölmektedir. Ruh öze, hakikate ulaştıran bir araç olarak nesnelere oluşum sebebini idealarda bulmakta, hiyerarşik yapılanma içinde en üst seviyede yer alan ideaya ulaşmaktadır.

İdealar bir gerçeklik olarak Platon'un düşüncesinde Alfred Weber'in deyimiyile "ahlakın, zevkin kanunları" niteliğinde olup Aristoteles'in kategorilerinde olduğu gibi nesnenin kendisine göre tasarlandığı yapılardır. Görüntü nesnelere gelirken düşünce soyutlama ve genelleme şeklinde bu tümel gerçeklikten gelmektedir. Bu gerçeklik Platoncu realizme karşılık gelmektedir. Bunun farkında olmamak Platon'a göre aklın kusurundan kaynaklanmaktadır.¹⁸⁹ Bahsedilen zihinsel faaliyetlerin soyutlama ve genelleme gibi etkenler olduğuna dikkat çekilmektedir. Gerçek olana ulaşamamak ise Platon'a göre gerçekliğin kendisinden değil aklın kusurundan kaynaklanmaktadır. Göz bir açıdan görüntüyü görmekte ancak anlamlandırmayı zihin yapmaktadır; dolayısıyla hakikate ulaşamamanın sebebi gözde değil akıldadır.

Platon'un anlayışında Tanrı ve ide bütünseldir. Her ne kadar ide Tanrının zihninde yer alsada Tanrının ideden çıktığı görüşler de mevcuttur. Yine de idenin Tanrıyla beraber olduğu ve ezeli ebedi yapısıyla görünür âlemdeki nesnelere şekil verdiği düşünölmektedir. Tanrı en yüksek iyiliğin nedenidir. İdeler kendilerine duyumla ulaşılabilen gerçekler

¹⁸⁷ Cevizci, 2014, *Felsefe Tarih Thales'ten Baudrillard'a*, a.g.e., 93-94.

¹⁸⁸ Cevizci, 2014, *Felsefe Tarih Thales'ten Baudrillard'a*, a.g.e., 98.

¹⁸⁹ Weber, A. (2015). *Felsefe Tarihi*. (Çev: H. Vehbi Eralp). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 64-65.

olarak zihinde yer alan ve ancak zihinsel faaliyetlerle idrak edilebilen gerçekliklerdir.¹⁹⁰ Sokrates'e göre duyumun kişiden kişiye değişiyor olması belirleyici olanı ortadan kaldırmakta ve değişkenliği ortaya çıkarmaktadır. Bu da Platon'un felsefesine uymamaktadır.¹⁹¹ Duyum gölgeler dünyasındaki nesnelere dair farkındalığın oluşmasında bir açıdan aracıdır; fakat aldatıcı bir nitelikte olmasından dolayı gerçeklikten uzaklaştırıcı olduğu unutulmamalıdır. Gerçeklik dışarıda değil zihinde yer aldığı için duyumla değil hatırlama, genelleme, soyutlama gibi zihinsel faaliyetler gerçekliği bulmada yardımcıdır.

Platon'un felsefesi üzerinden bir değerlendirme yapıldığında idealar bir öğreti olarak en temelde yer almaktadır. Akli ön plana alarak duyular dünyasını açıklamaya giden Platon için idealar duyular dünyasında bulunan nesnelere oluşumunu sağlayan neden ve bir modeldir. Bu modeller bir gerçeklik olarak Platon felsefesinde yer alır. Ancak Platon ideaları soyut kavramlardan ayırmaktadır, ona göre idealardan ayrı olarak var olan ve değişmeyen varlıklar da bulunmaktadır. Bu soyut kavramlar duyular dünyasında gözlenen varlıkların modelleri olmadığı gibi değiştirilebilir nitelikte de değildir. Platon'a göre tek tek gözlenen her bir varlığın şekilsel olarak zihinde bulunan kavramları vardır. Bu değişmeyen kavramların yok edilmesi de mümkün değildir. Bir varlığın gözle görülen görüntüsünde bir değişim olsa da o varlığın zihinde temsil ettiği kavram aynı kalmaktadır. Örneğin doğada birtakım değişiklikler olsa da zihinde temsil edilen doğaya ait çeşitli kavramlar vardır ve bu değişim göstermemektedir. Bu doğrultuda kavramlar gerçektir ve bu kavramların gerçekliği Platon'un hem bilgi hem ahlak felsefesini temellendirmesi açısından önemlidir.¹⁹²

Platon ideaları insan zihninin dışına yerleştirirken, gerçekliği değişmeyen soyut kavramları insan zihnine yerleştirmiştir. İkisi arasında her ne kadar bağlantı kursa da bir ayrımın olduğu görülmektedir. İdealar nesnelere nedeni ve gerçekliği noktasında karşımızda çıkmaktadır. Bu gerçekliğin gölgesi ise duyular dünyasındaki nesnelere. Platon soyut kavramların gerçekliğini sorgulayarak ideaların gerçekliğine ulaşır.¹⁹³ Bu doğrultuda soyut kavram kendisine zihinsel faaliyetlerle ulaşılması gereken yapılardır ve bu yapılar idealara ulaşmayı sağlayan şeyler olarak Platon'un felsefesinde karşımıza çıkmaktadır.

---

¹⁹⁰ Weber, 2015, *Felsefe Tarihi*, a.g.e., 68-69.

¹⁹¹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 463.

¹⁹² Paksut, F. (1980). *Platon ve Platon Sonrası*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 444-446.

¹⁹³ Paksut, 1980, *Platon ve Platon Sonrası*, a.g.e., 446-447.

Bilginin temellendirilmesinde kavramların gerçekliği rol oynarken dış dünyanın temellendirilmesinde idealar rol oynamaktadır. Dış dünyanın değişimi Platon'un idea öğretisinde gizlidir. Bu değişimin açıklanması insanın temel bir düşünceye bağlanmasını sağlayacağından dünyadaki denge içerisinde bir ahlaki tutum geliştirmek de kolaylaşacaktır. Bu doğrultuda ideaların insan zihnini aşan ve Tanrının zihninde yer alan duyular dünyasındaki yapılanmanın gerçek modelleri olduğu düşünülmektedir. Kavramlar ise insanın zihninde bulunan ve dünyaya ait olan modellerdir. İdea düşüncesi Platon'un düşünce yolculuğu sonunda ulaştığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır, bir ön kabul değildir.¹⁹⁴

Platon'un sanat anlayışındaki metafizik boyutun yaşlılık dönemine doğru artmasında ve ideaların varlığının bu sanatsal yapının zemininde hissedilmesindeki etkiye de bu yönden yaklaşılmalıdır. İdealar varlık alanında olduğu gibi Platon'un temel sistemi içerisinde eğitim, ahlak ve sanat alanında da belirleyici bir konumdadır. Bu belirleyici özellikleriyle gerçek olan ideaları çözümleyen insan ulaştığı netlikle kendi ahlaki düşüncesinde de istikrarlı olabilecektir.

İdealar hatırlama, diyalektik ve aşk yoluyla bilinebilmektedir. Platon özünde benzerin benzer olanı bilebileceği anlayışından hareketle ruhun ideaların bilgisine ulaşacağını savunur. Bu doğrultuda bilgi anımsanır. Ruhun ideayla aynı doğaya sahip olması kurulan ilişki açısından olumlu bir bağ kurmakta ve gerçekliğe giderek septisizmin de önüne geçmektedir. Bunun yanı sıra diyalektik sayesinde zihin şeyler arasında ilişki kurar ve birtakım soyutlamalar yaparak bilgiye ulaşır. Aşk ise kendisini nesnede göstererek güzellik ideasına ulaşılmasını mümkün kılar. İnsan gölgeler dünyasındaki güzel nesnelere varlığını kavrayarak zihinsel birtakım faaliyetlerle güzel ideasına ulaşır.¹⁹⁵ Platon'un felsefesinde ruhun ideaları bilme hususundaki özelliğinin benzerlikten ve işlevsellikten geldiği düşünülmektedir. Bu noktada bilme ve hatırlama aynı doğrultuda gerçekleşmektedir. İlişkilendirmeyi sağlayan diyalektikken eros yine yönelim özelliğiyle güzel nesnelere üzerinden güzele ulaşılmasını mümkün kılmaktadır. Tüm bu faaliyetler gerçekleştiğinde idealara ulaşmaktadır.

Platon'un bilgi felsefesinde ulaşılması gereken gerçek varlık olan ideaların bilgisidir. Bunu sağlayacak şey ise insan zihnindeki kavramlardır. Bu bilgiler kavrandıkça insanın dünyaya gelme amacı ve toplumdaki yeri de kavranacaktır. Bu bütünsel gerçekçi bilgiyi

---

¹⁹⁴ Paksut, 1980, *Platon ve Platon Sonrası*, a.g.e., 448-449.

¹⁹⁵ Cevizci, 2014, *Felsefe Tarih Thales'ten Baudrillard'a*, a.g.e., 99-100.

kavramının yolu da diğer bilgileri edinmekten geçmektedir. Böylelikle ruh dünyaya gelmeden önce gördüğü gerçekliği hatırlayarak bilgiye ulaşacaktır.¹⁹⁶ Sokrates için bilgiyi yeniden elde etmek onu hatırlamaktan geçmektedir. Bu Menon diyalogunda da karşımıza çıkmaktadır. Yol gösteren olmadan acaba yeni bilgiler edinilebilir mi sorusunun da cevabını arayan Sokrates önbilgisi olmayan bir köleye geometride çeşitli çözümler yaptırarak sonuca ulaştırmaya çalışır. Platonun bilgi anlayışıyla da paralellik gösteren bu anlatıda ruh bilgiyi her zaman taşımaktadır. Gerçeklik kendini ölümsüz olan ruhta taşır ve insan her daim bu gerçekliği hatırlamak için çabalamalıdır. Sokrates için bilinmeyen şeyi araştırmak ve bunu bulmaya inanmak esastır.¹⁹⁷ Platon'un anlayışında varoluşsal yönün bilgisi idealarda saklıdır. Bilgide bütünsellik önemli görüldüğünden parçaların birleştirilmesi, başka bilgilerin kullanılması da gereklidir. Bu hatırlamayı da kolaylaştırmaktadır.

Platon'un geliştirdiği metafizik teori epistemolojik anlayışıyla uyum içindedir. İnsanın ölümden sonra da tekrar var olacağını tamamen yok olmayacağını belirtmesinin yanı sıra hakikati anlamlandırma yolunda gerçek varlık olarak nitelendirdiği ideaların üzerine kurulu bir anlayış geliştirdi.¹⁹⁸

Platon'a göre görünür âlemdeki nesnelere ideaları varken tikel varlıkların, olayların ideası yoktur. İnsan ideası kavramsal olarak var iken herhangi bir insanın, olayın ideası yoktur. İdealar değer açısından da görünür âlemdeki varlıklardan farklıdır. Platon ahlaki değerler, estetik ve matematik dünyasının ideaları üzerine sorgulama gerçekleştirmiş, onları şüphe edilemeyen gerçeklikler olarak görmüştür. Sanatsal açıdan yaklaşıldığında görünür âlemdeki güzelliklerin kendisinden pay aldığı bir güzel ideası bulunurken taklitle oluşturulan sanat eserlerinin ideasının da olması gerektiği kanaatindedir. İdealar üzerine inancının olmadığı yalnızca form olarak adlandırdığı yapı üzerinden bir tanımlama yaptığı gerçeğine karşın Platon için idealar gerçek varlıklardır.¹⁹⁹

Görünür âlemde var olan şeyler ideaya göre şekillenmektedir; ne kadar çeşit olursa olsun her var olan ait olduğu idea başlığı altında toplanmaktadır. Örneğin doğada birçok ağaç bulunmakta ve her biri ağaç ideası altında değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda Platon'a göre görünür âlemde var olanlar ideaların birer kopyalarıdır. Bu yüzden

---

¹⁹⁶ Paksut, 1980, *Platon ve Platon Sonrası*, a.g.e., 454.

¹⁹⁷ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 170-171.

¹⁹⁸ Cevizci, 2014, *Felsefe Tarih Thales'ten Baudrillard'a*, a.g.e., 83-84

¹⁹⁹ Arslan, 2010. *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*. a.g.e., 253-254.

sanatçıların ortaya koyduğu eserler gerçeklikten ziyade gerçekliğin kopyaları olarak nitelendirilmekte ve hiçbir zaman gerçek olarak düşünülmemektedir.²⁰⁰

Gerçeklik Tanrıya ait olup idealar dünyasında var olmaktadır. Bu gerçekliğe benzer şeyleri üretenler onları taklit edenlerdir. Örneğin bir marangoz, bir ressam, bir şair aynı objeyi konu alarak sanat eserleri üretebilirler. Marangoz bu objeyi somutlaştırıp üç boyutlu hale getirebilirken, ressam kâğıt üzerine renklerle kendi zihin dünyasını yansıtabilmekte şair ise bu objeyi konu alan bir şiir yazabilmektedir. Platon'a göre tüm bu sanatçılar gerçeklikten, ideadan değil gerçeğin taklidi üzerinden yola çıktıkları için üretilen tüm bu eserler taklidin taklidi olarak değerlendirilmektedir.²⁰¹ Sanatçılar ister yeryüzünde var olan herhangi bir obje üzerinden eser üretsün ister doğada var olan herhangi bir varlığı konu edinsin fark etmemektir. Üretilen eserler görünür dünyada var olanlar üzerinden şekillendikleri için taklidin taklidi olarak görülmekte ve bu eserler gerçeklikten uzak bir kopya olarak nitelendirilmektedirler.

Platon'a göre sanat alanında bilgi sahibi olduğunu iddia etmek bilgili olduğunu sanmaktan ibarettir. Taklide dayalı bir alanda gerçek manasıyla bilgi sahibi olmak imkânsızdır. Tıpkı tragedya yazarlarında olduğu gibi şairler de dâhil tüm sanatçıların gölge yarattığını düşünmektedir.²⁰² Devlet isimli kitabında bu görüşünü destekler nitelikte birçok sorgulama yapmaktadır. Bunu şu dizelerden de anlamaktayız: "...ressamlar ayakkabıcılığın ne olduğunu bilmeden ayakkabı resmi çizerler, konu hakkında bilgisi olmayanlar da aynı şekilde oradaki resimlere ya da şekillere bakarak onların gerçek olduklarını sanırlar."²⁰³ Görülüyor ki Platon'a göre sanatçılar gerçeklikten uzakta olmalarından dolayı gördükleri ve düşündükleri şeyin gerçek olduğunu sanmakta, bu sanılara kapılarak sanatlarını icra etmektedirler.

Platon sanatçıların yaptıkları benzetmelerin birer taklidin taklidi olduğunu düşünmektedir. Görünür dünyadaki varlıklar gerçeklikten ziyade birer taklit olduklarından onlara benzetilerek ortaya çıkan eserler de taklit olarak nitelendirilmektedir. Bu yüzden bu varlıklar gerçeğe uzak olup Platon tarafından birer aldatmaca olarak kabul edilmektedir. Gerek görünür dünyadaki varlıklar olsun gerek onlara benzetilerek oluşturulan eserler olsun her biri şekil, renk gibi biçimsel özellikler açısından çeşitli durumlarda değişkenlik göstermektedir. Bu da Platon'a göre onların aldatıcı özelliklerini desteklemektedir. Bu

²⁰⁰ Platon, 2016, Devlet, a.g.e., 379.

²⁰¹ Platon, 2016, Devlet, a.g.e., 380-381.

²⁰² Platon, 2016, Devlet, a.g.e., 382.

²⁰³ Platon, 2016, Devlet, a.g.e., 385.

aldatıcı özelliğe sahip şeyler ona göre değersizdir ve değersiz şeyler bir araya gelerek yine değersiz şeyleri meydana getirmektedir.²⁰⁴ Bir parça bütün ilişkisine bakıldığında taklit taklidin oluşumuna sebep olmakta, değersiz olan yine değersiz olanın sebebi olarak görülmektedir. Benzetmeler birer taklit olup gerçekte aynı olmadıkları için Platon'a göre bunlar aldatıcı niteliktedir. Bu doğrultuda sanatın temelindeki yapı aldatıcı olup gerçeklikten pay almadığı ve onu yansıtmadığı için değersiz görülmektedir.

Platon benzetmeye değersizlik atfetmektedir. Gerçekliği barındıran idealar dünyasının yansıması olan görünür âlemde yer alan nesnelere gerçek olmadığı için değersizdir ve buna dayalı ortaya çıkan her şey değersizdir. Sanatçılar da bu değersiz olanla ilgilenmektedir. Platon'a göre insanın en değerli parçası akıldır; fakat şikâyet etme, kötülük üzerine düşünme gibi aklın devreye girmediği bazı durumlar vardır. Platon benzetme yapıldığında da aklın devreden çıktığını düşünmektedir; çünkü akıl benzetmeyle ilgilenmemektedir. Sanatçılar en değerli olan aklı ön plana çıkarmak yerine en değersiz olanla ilgilendiklerinden aklın gelişimine de zarar vermektedirler.²⁰⁵ Akla zarar gelmesi yasaları da tehlike altına soktuğundan burada sanatçıların varlığının düzene karşı bir tehdit olarak algılandığı da görülmektedir. Bu yüzden taklidin takliidiyle ilgilenen sanatçılar farkında olmasalar da insanı doğrudan uzaklaştırarak yaşamı tehlike altına sokmaktadırlar.

Platon'un idealara dair görüşlerine Philebos diyalogunda rastlamaktayız. Her şeyin birden ve çoktan geldiğini düşünen Sokrates için doğa bu şeyleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında her şeyin bir ideası olduğunu düşünmemiz gerektiğini ve ardından neyi inceliyorsak onun içinde birden fazla ideanın, çokluğun olup olmadığını araştırmamız gerektiğini düşünür. Bu noktada örneklendirmesini sanat üzerinden sürdüren Sokrates müziğin içindeki sesin birliğine vurgu yapar. Ama aynı zamanda bu ses kimilerine göre sonsuzluğu içermektedir. Atalarından gelen bilgi mirasının da etkisiyle bunu fark ettiğini dile getiren Sokrates için birliği ve çokluğu kavramak bilgeliğin kapılarını açmaktadır.²⁰⁶ Parmenides diyalogunda ise Bir olan idea Platon'a göre zaman içerisinde değildir; çünkü zamansallık o bir için yaşlanmayı da beraberinde getirecektir. "Bir" herhangi bir şeye benzemediği için bu zamansallık içinde bir şeye göre daha yaşlı ve daha genç olarak değerlendirilemez. Bu durumda bir zaman dışı olarak kabul edilmektedir ve bu noktada Tanrıyla ilişkilendirilmektedir.²⁰⁷

²⁰⁴ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 388-389.

²⁰⁵ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 391-392.

²⁰⁶ Platon. (2013). *Philebos*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 40-42.

²⁰⁷ Platon. (2018). *Parmenides*. (Çev: Saffet Babür). Ankara: İmge Kitabevi, 57.

Ruh sürekli bir devinim içinde olduğu için Platon onun ölümsüz olduğunu düşünür. Burada ölümlü olmakla devinmek arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Devinim kendiliğinden gerçekleştiğinde son bulmayacağından beraberinde ölümsüzlüğü de getirmektedir. Ruhun temelinde devinim süreklidir bu da ondan koparılamayan bir şeydir. Bu yüzden ruh oluşan ve oluşturan ve ölümsüz olandır, dışarıdan müdahaleyle oluşmuş olan değildir.²⁰⁸

Platon felsefesinde Tanrıya yönelen insanlar bu tanrısal mükemmellikten pay aldığı için bir nevi deli olarak görülmektedir. Bu delilik içinde güzelle tanışan kimse hakikati hatırladığı için ruh hali değişmekte ve kendinden geçmektedir; onu deli hale getiren bu gerçekliktir. Bundan pay alındığında güzel sevilir ve güzeli seven kişi Platon'un gözünde âşık olarak nitelendirilmektedir. Bu dünyadaki uyku halinde güzeli görmek kolay değildir. Bundan dolayı buna erişecek ruh sayısı azdır. Platon bu ruhların da güzelle karşılaştıklarında bir daha eski hallerine dönemeyeceklerini düşünür. Güzelin içinde ruh adına bir parlaklık vardır. Duyular arasında görme en keskin olanıdır ve Platon aklı başında olma durumu haricinde gözün her şeyi görmeye önemli bir işleve sahip olduğuna inanır.²⁰⁹

Görülüyor ki güzeli keşfetmede görme bir yeti olarak Platon'un felsefesinde en önemli araçtır; ancak yine de anlamlandırmayı ve özün keşfini sağlayan şeyin ruh olduğu unutulmamalıdır. Güzel Tanrıdan pay almanın etkisiyle insanı dönüştürmektedir. Bu dönüştürücü etki bir noktada hakikatin bilgisinin sağladığı etkidir. Güzel ancak zihinsel faaliyetleriyle uykusundan uyanan adeta mağaradan çıkmayı başarabilen insanların ulaşacağı bir imkân olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakikat ise gerçekten keşfedildiğinde insan uykusundan bir daha o uykuya geri dönmek üzere uyanmaktadır.

Güzelin ruhu ürperten bir yanı vardır ve bu, güzele benzeyen varlıklarda da görülmektedir. Bu varlıklarla karşılaşan insanlar ürperdikten sonra korkuya kapılabilmektedirler. Güzellik göz aracılığıyla bedene tesir ettiğinde bedeni normal halinden uzaklaştırmakta ve bedende ağır bir etki yaratmaktadır. Bir insanda tutkuyu oluşturan şey karşısındaki güzelden kendisine gelen yoğun etkidir. Bu tutku bedende değişime sebep olmaktadır; ancak bu değişim kötü olarak algılanmamaktadır. Güzel ruha etki ettiğinde o kişide neşe yaratır; ama aynı zamanda ruhtan uzaklaştığında onda özlem oluşturur. Ruh ızdırabını ancak güzele kavuştuğunda giderir. Bunun yanı sıra ruh Tanrıları

²⁰⁸ Platon. (2016). *Phaidros ya da Güzellik Üzerine*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 44-45.

²⁰⁹ Platon, 2016, *Phaidros ya da Güzellik Üzerine*. a.g.e., 50-51.

onurlandırmak için onlara benzemeye çalışır. Platon burada güzelle kurulan bağa ve ruhun kendisine en iyi gelen aşkı seçtiğine işaret etmektedir.²¹⁰

Platon'a göre güzel kendi gerçekliğiyle tesir ettiği ruhta değişim yaratır ve bu değişimin etkisi yoğun bir şekilde hissedilir. Görülüyor ki idealara ve Tanrılara yakınlaştıkça ruh kendi anlamını bulmaktadır. Bu noktada güzel ideası da ruha kattığı anlamla insanın bedenine etki etmekte ve onun üzerinde coşkuya dayalı bir değişim gerçekleştirmektedir. Bu değişim ruhu tedirgin etse de olumlu yönde bir değişim olarak görülmelidir.

Sokrates “kendini bil” cümlesini sorgularken ruh ve beden üzerinden hareket eder. Bu açıdan bakıldığında insanın kendini bilmesi ruhunu bilmesiyle eşdeğerdir. Bu yüzden bedene ait bilgiler bedenle ilgili olup insanın kendini bilmesini içermemektedir. Sokrates insanın kendini bilmesinin kolay olmadığını düşünmektedir. Çeşitli zanaatkârların, hekimlerin, sanatla uğraşanların mesleki bilgiye sahip olmalarına rağmen kendilerini bilmediklerini düşünür. Bilgeliği kendini bilmekle eşleştiren Sokrates bu mesleklere sahip insanların bilge olmadıklarını, bu yüzden uğraştıkları sanatların sıradanlıktan öteye gitmediğini iddia eder. Değerin bilgelikten geçtiğini düşünen Sokrates, bu bilgelige sahip olmayan sanatları bu yüzden değerli insanlara yakıştırmamaktadır.²¹¹ Bilgelik sanatla bütünleştiğinde sanatın değerine katkı sağlamaktadır; dolayısıyla bilgelik olmadığı bir sanatta mesleki bilgiden öteye gidilmemekte bu da uğraşılan sanatı değersizleştirmektedir.

Bilgi Platon'un felsefesinde en temel yönüyle yer etmektedir. Ona göre bir noktada insanın kendi özünü bilmeden ona neyin ait olduğunu bilmesi mümkün değildir. Kendini bilmek bütünüyle insanın bilinmesine işaret etmektedir. Dolayısıyla bedene ait şeylerin bilinmesi ruhun özüne yani insanın kendini bilmesine bağlı kılınmıştır. İnsan kendini bildikçe başkalarını da bilecektir.²¹² Bu bilgi anlayışı çerçevesinde görülüyor ki bilgiyi hakkıyla kullanmanın yolu yine insanın kendisini bilmesinden geçmektedir. Bütünsel olarak bir biliş sağlanınca ortaya farkındalık çıkmakta ve bu farkındalık oluşan değeri arttırmaktadır.

Her insan yaptığı şeyi en iyi şekilde yapmalıdır. Bunun için Sokrates bilginin önemine ve bu bilgiyi en muntazam şekilde kullanmanın önemine dikkat çeker. Özellikle sanat içinde kişi önce kendi dünyasında hangi alanla uğraşıyorsa o sanatsal alanda

---

²¹⁰ Platon, 2016, *Phaidros ya da Güzellik Üzerine*. a.g.e., 52-54.

²¹¹ Platon. (2010). *Alkibiades*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 85.

²¹² Platon, 2010, *Alkibiades*, a.g.e., 90.

kullandığı araç gereçlerin bilgisine sahip olmalı, onu kullanmalı sonrasında başkalarının araç gereçleriyle ilgilenmelidir. Aynı durum devleti yönetme sanatı için geçerlidir. Herkes en iyi bildiği işle uğraşmalıdır.²¹³

Daha önce pek çok diyalogunda da görüldüğü üzere Platon bilgi ve sanat anlayışı çerçevesinde herkesin en iyi bildiği işle uğraşmasını istemektedir. İşbölümünde oluşan bu dağılım kalkınmayı hızlandırdığından bu bilinç her vatandaşta yer etmelidir. Bunun için herkes uzmanlığının gerektirdiği kuralları bilerek yetkin bir tutum sergilemelidir; yine de daha önceden de belirtildiği gibi sanat beraberinde getirdiği bilgelikle anlam kazandığı için bu bilgelige verilen değer ölçüsünde insan yetkinleşmektedir.

Platon varlık anlayışı çerçevesinde yaşlılık dönemlerine doğru tikel ve tümel ayırımına giderek tümelin kendine özgü varlık alanını netleştirmiştir. İdealar dünyası bir varlık alanı olarak karşımıza çıkarken görünür âlem bu dünyanın birer yansıması olarak nitelendirilmekte ve görünür âlemdeki varlıkların oluşumu pay alma (meteksis) ve taklit (mimesis) olmak üzere iki tasarı üzerinden değerlendirilmektedir. Görünür âlemdeki nesnelere değişen, var olabildikleri gibi yok olabilen varlıklarıyla idealar âlemindeki değişmez evrensel idealarından pay almaktadır ve bu pay alma devam ettikçe görünür, duyusal âlemdeki varlıklarını sürdürebilmektedir. İdealar bu nesnelere varlığını kestiği anda nesnenin görünür âlemdeki varlığı son bulmaktadır. Dolayısıyla görünür âlemdeki nesnenin varlığı için pay alma nesneye süreklilik kazandırmaktadır.²¹⁴

Görünür âlemdeki nesnelere aslı varlık âleminde yer almaktadır. Bu gerçeklik çerçevesinde bir nesne, ideasına benzediği sürece gerçeğin kendisi olamasa da ona yaklaşmaktadır. Duyular âlemi içerisinde bir sanatçı eserinde gerçeği oluşturmadan yalnızca taklit ederek gerçeği yansıtmaya çalışır.²¹⁵ Nesne gerçekliğe yaklaşırsa da son tahlilde bir kopyadır. Bu noktada yeryüzündeki nesnelere güzelliğin birer kopyası oldukları için tepki çekmektedirler. Sokrates Gorgias diyalogunda gerçek güzelliği yansıtmadığı için süsü, süslenmeyi dalkavukluğun bir parçası olarak nitelendirir. Güzelliği sahtelikle ilişkilendiren Sokrates için güzelliği vaat etme adına boyalarla insanlar aldatılmaktadır; oysaki gerçek güzelliği insana veren şeyin beden eğitimi olduğunu düşünmektedir.²¹⁶ Buna beden eğitimi açısından yaklaşmasındaki sebep güzel yarar ilişkisiyle paralel ilerlemektedir.

²¹³ Platon. (2013). *Hipparkhos-Kleitophon-Rakipler.* (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 43.

²¹⁴ Arslan, 2010. *İlkçağ Felsefe Tarihi 2. a.g.e.*, 262.

²¹⁵ Arslan, 2010. *İlkçağ Felsefe Tarihi 2. a.g.e.*, 263.

²¹⁶ Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 65-66.

Güzel algısını sorguladığında Sokrates güzel olarak adlandırılan şeyin sağladığı yarar veya karşdakine verdiği tat üzerinden bir değerlendirme yapmaktadır. Özellikle beden güzelliğinden yasaların güzelliğine kadar ölçütün bu olduğunu düşünmektedir.²¹⁷ Bu noktada güzel yarar ve hoş olma durumuyla ilişkilendirilmektedir. Sokrates Kharmides diyalogunda beden ve ruh ile ilgili düşüncelerinden bahsederken söz konusu hastalıklar olduğunda bedenin iyileşebilmesi için öncelikle ruhun iyileştirilmesi gerektiğini söyleyerek aradaki bağa dikkat çeker. Ruhun iyileşmesi için büyümlü kelimelere ihtiyaç olduğunu söyleyen Sokrates bununla güzel sözlerin önemine dikkat çeker. Böylelikle ruh güzel sözlerle olgunlaşır, bilgeleşir ve bedenin iyileşmesine de katkı sağlar. Ancak insan güzel söz dinlemeye meyilli olmalıdır; ruh bu şekilde sözlerin varlığını kabul edecektir.²¹⁸

Güzel kavramı kavramsal içeriği çerçevesinde Platon'un birçok diyalogunda karşımıza çıkmaktadır. Büyük Hippias diyalogunda Sokrates güzel kavramını sorgulamaktadır. Hippias ve Sokrates'e göre insanların edindikleri sıfatları eylemleri doğrultusunda oluşmaktadır. Bu noktada insanlara doğru sıfatının doğru davrandıkları için verildiği konusunda hemfikirdirler. Doğruluğu gerçeklik olarak adlandıran Sokrates'e göre güzel olan her şey gerçek olan güzellik kavramından dolayı güzel olarak adlandırılmaktadır. Bu noktada Sokrates teker teker var olanların hangisinin güzel olduğuyla ilgilenmez; kavramsal olarak güzelin ne olduğu üzerinden bir sorgulama gerçekleştirir.²¹⁹

Güzel tek tek varlıklar üzerinden değil kavram dâhilinde anlam ifade etmektedir. Platon'un güzel olana bakış açısı da güzel ideası üzerinden belirlenecektir. Büyük Hippias diyalogu Platon'un hocası Sokrates'ten yoğun bir şekilde etkilendiği gençlik dönemi diyaloglarından biridir. Birçok alanda olduğu gibi güzeli anlamlandırma yolunda da Platon Sokrates'in yolundan gitmektedir. Bu doğrultuda güzel ideasının belirtileri bu diyalog kapsamında da görülmektedir.

Sokrates güzeli tanımlamaya çalışırken Büyük Hippias diyalogunda çömlek örneği üzerinden bir tanımlama yapmaktadır. Eğer ki tam anlamıyla işin ehli insanlar tarafından yeterli sürede ve eksiksiz bir şekilde pişirilirse o çömlek Sokrates'e göre güzeldir ve bu güzellik dile getirilmelidir.²²⁰ Sokrates'in burada sanatsal oluşum açısından eserin güzel olabilmesini o alanda yeterli bilgiye sahip ve yetenekli kimselerin emeği sayesinde

²¹⁷ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 78.

²¹⁸ Platon, 2014, *Kritias Kharmides*, a.g.e., 51-52.

²¹⁹ Platon, 2016, *Büyük Hippias – Theages*, a.g.e., 34-35.

²²⁰ Platon, 2016, *Büyük Hippias – Theages*, a.g.e., 37.

gerçekleştiğine inandığı görülmektedir. Eser her ne kadar güzel olan ideadan pay almış olsa da yeterli bilgiye sahip usta kimselerin elinden çıkan eserler bu emek sayesinde güzelleşmektedir. Bunun yanı sıra güzel etki ettiği alanı da güzelleştirmektedir. Sokrates'in güzel kavramıyla ilgili aradığı şey “bir şeyekatıldığı ya da eklendiği zaman diğer tüm şeyleri güzelleştiren, onları süsleyen şey” dir.²²¹

Zaman zaman güzele karşıtı üzerinden yaklaşımların da gerçekleştiği görülmektedir. Sokrates Hippias'la olan diyalogunda güzelin ne olduğunu sorduğunda Hippias “asla, hiçbir yerde, hiç kimseye çirkin görünmeyen şey” yanıtını vererek Sokrates'in onayını kazanır.²²² Sokrates bu noktada Hippias'ın güzel tanımını kabul eder; ama bu tanımla yetinmez. Çünkü karşıtlık üzerinden bir tanımlamaya gidilmiştir. Sokrates nesnelere eklendiğinde tam anlamıyla onu güzel kılanın peşindedir. Bir şeyin ne ise o olması önemlidir; dolayısıyla uygun olanı aramaktan değil gerçek olanı bulmaktan yanadır. Uygun olan şey bir şeyin gerçekliğini vermemektedir. Sokrates'e göre bir nesneye uygun olanın eklenmesiyle o nesne gerçeklikten uzaklaşıp daha güzel gözükebilir; oysa tam anlamıyla gerçeklik bu nesne ne ise bize onu verendir.²²³ Dolayısıyla güzele giden yol o güzel olan nesnenin oluşumuna sebebiyet veren gerçek güzellikten geçmektedir.

Sokrates Hippias'la olan diyalogunda hayvanlardan eşyalara kadar birçok şeye güzel yargısında bulunmasının sebebini onların yararlı olmalarında görür; çünkü yararda içerdiği amacından kaynaklı bir değer vardır. Bu değer kendini güçte de gösterir. Güçlü olandan da başarı sağlanması beklendiği için bu başarıdaki değerden kaynaklı olarak Sokrates güçlü olmanın güzel olduğu yargısına varır.²²⁴ Fakat ilerleyen diyaloglarda beklenmedik ve istenmeyen sonuçlara sebep olan eylemlerimiz üzerine bir fikir geliştirmeye çalışır. Sokrates hoş karşılanmayacak eylemlerin sonuçlarına bakıldığında buna sebep olan gücün güzeli içermediğini düşünür. Bu yüzden gücün her zaman güzel olduğu görüşünden vazgeçer.²²⁵ Bu doğrultuda gücün güzel üzerinde etkisi görülmemektedir. Güzel tek başına anlam katan bir değerdir.

Platon'un güzel üzerine gerçekleştirdiği bazı düşüncelerde güzelin iyi anlamına geldiği görülmektedir. Ancak Büyük Hippias diyalogu kapsamındagüzelin ne olduğunu aramaya devam eden Sokrates güzel ve iyi kavramları arasında bir sebep sonuç ilişkisi

²²¹ Platon, 2016, *Büyük Hippias – Theages, a.g.e.*, 38.

²²² Platon, 2016, *Büyük Hippias – Theages, a.g.e.*, 41.

²²³ Platon, 2016, *Büyük Hippias – Theages, a.g.e.*, 46.

²²⁴ Platon, 2016, *Büyük Hippias – Theages, a.g.e.*, 48.

²²⁵ Platon, 2016, *Büyük Hippias – Theages, a.g.e.*, 50.

kurmaya çalışır. Güzel ve iyi ona göre aynı şeyler değildir. İyinin güzelden kaynaklandığını düşünen Sokrates güzeli daha kapsayıcı bir açıdan ele alır; hatta güzel için “iyinin babası gibi bir şey” tanımını yapar. Bundan dolayı güzel olan bilgeliğin açığa çıkardığı iyilik de insanın ulaşmayı beklediği ve istediği bir şeydir.²²⁶ Burada tam olarak farklı olmamakla birlikte birbirlerini tamamlayan yönleri olduğuna vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Platon’un genel felsefesi çerçevesinde düşünüldüğünde iyi her anlamda üst idea olarak anlaşılmaktadır. Bir açıdan bakıldığında erdem eylemleri yönlendiren bir etken olmakta ve hiçbir zaman güzelliğin önüne geçmemektedir.

Alkibiades diyalogunda ise her güzel şeyin iyi olamayacağını sorgulandığı anda Sokrates savaş örneğiyle durumu anlamaya çalışır. Ona göre savaşta canı pahasına arkadaşlarına yardım etmeye çalışan kimseler cesaret göstermektedir. Cesaret güzel olduğu kadar tehlikelidir; çünkü gösterilen cesaret ölüme de sebebiyet verebilir. Burada Sokrates tek bir açıdan değerlendirme yapılamayacağına vurgu yapmaktadır. Yardım etmek cesareti içerdiği gibi güzeli de içermektedir. Ancak bu eylemin iyiliğinin güzel olmasına bağlı olup olmadığı Sokrates’i düşündürmektedir. Alkibiades’in görüşleri üzerinden sorgulamasını yaparken bir şeyin güzel kaldığı sürece iyi olarak nitelendirildiğini ancak tam tersi durumlarda kötü olabileceğini düşünerek güzel ve iyi arasında süreç bakımından bir bağ kurduğu görülmektedir.²²⁷ Güzelin oluşumunda iyinin etkisi kaçınılmazken iyinin oluşumuna güzel bir sebep değildir.

Platon ‘a göre insanların içinde iyi ve baskın oldukları efendi bir yön ile daha kötü oldukları köle bir yön bulunmaktadır; bu açıdan ona göre tercih edilmesi gereken bu iyi ve baskın olan yöndür. Değer sıralaması içinde önce tanrılar sonra kahramanlar ve ardından insanın kendi ruhu önem arz etmektedir. Hazların peşinden koşanlar ruhlarının değerini düşürmektedir. Tüm bunların yanı sıra güzelliği erdeme tercih eden bir ruh da Platon’a göre değersizdir; çünkü bu doğrultuda güzelliğin erdeme tercih edilmesiyle beden ruha üstün gelmiştir. Platon bedenin ruhtan daha değerli olamayacağını geldikleri köken açısından ele almaktadır. Bedenin varlığı toprağa bağlıyken ruhların varlığı Tanrılara bağlıdır; dolayısıyla ruhlar bedene göre daha değerli kalmaktadır. İnsan varlığında Tanrıya en yakın olan şey ruhudur ve bu özelliği de ruhu daha değerli kılmaktadır.²²⁸ Görülüyor ki güzellik erdemin gerisinde kaldığında bedensel hazlar insan ruhunu ele geçirmekte ve insanı değersizleştirmektedir. Beden hiçbir şekilde ruha galip gelmemelidir. Bu Platon’un

²²⁶ Platon, 2016, *Büyük Hippias – Theages*, a.g.e., 51.

²²⁷ Platon, 2010, *Alkibiades*, a.g.e., 52-54.

²²⁸ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 186-187.

tüm yaşantısı boyunca güzellik anlayışına etki eden ve değişmeyen düşüncelerinden biridir.

Aslolan güzellikten ziyade görünür güzelliğe kapılanlar Sokrates'e göre sanıyla yetinmektedir. Bu durum insanı gerçeklikten uzaklaştırmaktadır. Sanı insanı görünürle oyalamakta gerçek olanın özüne yaklaştırmamaktadır. Dolayısıyla ses, renk gibi görünür güzelliklerle uğraşanlar güzelin özünü kavrayamamaktadır. Sokrates öze ulaşma çabasını bilgiye ulaşma çabası olarak nitelendirir, dolayısıyla bu insanlar sanıdan uzaklaşmakta ve gerçeğe yol almaya çalışmaktadır.²²⁹ Güzelin ruhu derinleştiren ve değerli kılan yönünün yanı sıra insanı gerçeğe ve öze yaklaştıran yönü Platon felsefesinde bir diğer değişmeyen özellikler arasındadır; fakat bilgiye yaklaştıran şey görünürden ziyade gerçek olan güzeldir. Dolayısıyla sanıdan uzaklaşmanın yolu gerçek güzele yönelmekten geçmektedir.

Gerçek güzel Platon'a göre kendiliğinden güzel olandır. Ona göre "Güzelin kendisi güzeldir, birbirinden farklı şeyler güzel değildir. Güzel kendiliğinden var olan bir şeydir ve farklı şeylere toplanmamıştır."²³⁰ Güzel başlı başına güzel olandır. Güzel karşıtlık içinde bir değerlendirmeye alındığında bu karşıtlık bir ayırım olarak görülmektedir. Platon Sofist metninde kavramsal olarak güzel-değil kelimesini özüyle güzelden ayrı her şey için kullanır. Güzel ve güzel- değil arasında varlıksal olarak bir hiyerarşi yoktur. Bir karşıtlık değil bir ayrı olma durumu söz konusudur.²³¹

Platon için dünyada güzel olarak adlandırılan her şey mutlak güzelden pay almıştır. Burada pay sahibi güzelliştir. Ondan pay alan her varlık güzelleşmektedir. Platon'un felsefesi çerçevesinde dünyada her var olan şey o şeyin ideasından pay almaktadır; dolayısıyla bu durum sadece güzel olan için geçerli değildir.²³² Platon'a göre var olan her şey özlerine aittir. Bu öz o şeye kendi özelliğini verdiği için dolayı var olanlar o özelliğe göre anılmaktadır.

Platon görünür dünyadaki güzel nesnelere insanların kolayca fark etmesine karşın kendince güzel olanı idrak edememelerini eleştirmekte ve sebebi aklın kusurunda bulmaktadır. Bu doğrultuda gerçek güzelin fark edilebilmesi için aklın geliştirilmesi

---

²²⁹ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 227.

²³⁰ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 242.

²³¹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 608-609.

²³² Platon. (2015). *Phaidon*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 105-106.

gerekmektedir.²³³ Tanrısal düşünceye giden yol aklın gelişiminden geçmektedir. Kopyanın geçiciliğinin fark edilmesi de Tanrısal gerçekliğin fark edilmesi de aklın idrakine bağlıdır.

Güzelin görünür âlemdeki yansıması nesnelere ortaya çıkmakta ve bir nesnenin güzel olup olmadığı karşısına göre değerlendirilmektedir. Ancak iki güzel olan nesne birbirleriyle karşılaştırıldıklarında daha fazla güzel olanın yanında daha az güzel olan kendi güzelliğini kaybetmektedir. Bu da gölgeler âleminde güzelliğin geçiciliğini ve birer kopyadan ibaret olduğunu göstermektedir.²³⁴

Söz konusu eylemler olduğunda kendi başlarına güzel veya çirkin olarak değerlendirilmemektedir. Bunu Platon'un "şölen" diyalogunda görmekteyiz. Eylemin hizmet ettiği amaç eğer erdeme, iyiye doğruya yönelikse o eylem güzel olarak değerlendirilmekte aksi durumlarda ise eylem çirkinleşmektedir.²³⁵

Sokrates haz ile güzel arasındaki ilişki üzerine de bir değerlendirme yapmaktadır. Haz üzerinden akıl yürütürken insanın sahip olduğu tüm duyuları devreye sokmaz; sadece görsel ve işitsel olanın verdiği hazda güzelliği arar. Bir resme baktığınızda hissettiğiniz haz veya dinlediğiniz müziğin sizde bıraktığı etki üzerinden sonuca ulaşır. Bu da görsel ve işitsel hazların bizi güzel olana götürdüğü yönündedir; ancak tam olarak güzelin kavramsal açıdan karşılığını alamamıştır.²³⁶ Burada güzele ulaştırılan duyular arasında bir ayrım yapıldığı görülmektedir. Demek ki diğer duyuları Sokrates daha etkisiz görmektedir.

Sokrates diğer duyuların arasında sadece görsel ve işitsel olanı seçmiştir. İnsanın haz alma mekanizmaları çok çeşitli olmasına rağmen Sokrates'in bu iki özel alanda güzel olanı aramaya çalışmasında tek bir etken sebep değildir. Bu konuda şu sözlere yer verir: "Diğerleri arasında bunları haz verenler olarak seçme nedenimiz haz vermelerinin dışında başka bir şey değil mi? Her ikisinde de onları diğerlerinden ayıran bir özellik var ve bu güzellik nedeniyle onlara güzel dedik."²³⁷ Sokrates bu hazların ayrı da olsalar beraber de olsalar özlerinden kaynaklı bir nedenden dolayı güzel olduklarını düşündüğü için bu özü aramaya çalışır. Sokrates Büyük Hippias diyalogunda isminden bahsetmediği bir tanıdığına vereceği cevap üzerinden güzel kavramını sorgulamaya çalışır. Aradığı şeyin güzeli güzel yapan şey yani onun özü olduğu görülmektedir.²³⁸

²³³ Weber, 2015, *Felsefe Tarihi*, a.g.e., 65.

²³⁴ Weber, 2015, *Felsefe Tarihi*, a.g.e., 66.

²³⁵ Platon. (2015). *Şölen*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 54.

²³⁶ Platon, 2016, *Büyük Hippias – Theages*, a.g.e., 52.

²³⁷ Platon, 2016, *Büyük Hippias – Theages*, a.g.e., 55.

²³⁸ Platon, 2016, *Büyük Hippias – Theages*, a.g.e., 60-64.

Hazzın acı ve güzelle olan ilişkisine bakıldığında Sokrates bunları bazı durumlarda birbiriyle iç içe kavramlar olarak görür; fakat diyaloglara bakıldığında belirli farklılıklar olduğu da görülmektedir. Örneğin dostunu kıskanmanın verdiği ruhtaki acı memnuniyetin de etkisiyle hazza dönüşmektedir. Bu yüzden haz ve acının iç içe olması sadece sanatta değil günlük hayatta da görülmektedir. Sokrates hazzı acının ortadan kalkması olarak nitelendirmez. Bazen hazların görünürde gerçek olmasına rağmen gerçeklikten pay almadığını düşünür. Ona göre gerçek haz kendini güzel olanda gösterir. Bu kimi zamanda güzel bir görüntüde olduğu gibi kimi zaman da güzel bir şarkıda görülmektedir. Hazzın yok olması bedene ve ruha acı vermiyorsa orada gerçek bir haz vardır. Sokrates görüntü güzelliğini bedensel olandan ziyade daha çok geometrik şekillere yükler. Onun için geometrik şekillerde mutlaka bir güzellik bulunmaktadır.²³⁹

Timaios diyalogunda haz ve acı ilişkisinde doğaları üzerinden bir değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Timaios'un düşüncesine göre acının kaynağında doğaya uygun olmayan herhangi bir şeyin yarattığı yoğun etki bulunmaktadır. Bu etki birden azaldığında hazzı da beraberinde getirmektedir. Etkinin yoğun ve hızlı şekilde azalması hazzın çıkmasını etkilemekte, yavaş olarak azalan durumlarda yoğun bir haz durumu ortaya çıkmamaktadır.²⁴⁰ Bu noktada Sokrates'in haz ve acının birbirlerine etki ediş biçimini güzel üzerinden değerlendirmeye aldığı görülürken Timaios'un görüşündeki gibi haz ve acının birbirlerini etkileyen bir tavırda olduğu görüşüne de dolaylı yoldan karşı çıktığı görülmektedir. Sokrates hazzın da bir noktada güzelle olan ilişkisini kurarak haz ve acının birbiriyle ilişkili olduğu çizginin dışına çıkmıştır.

Sokrates'e göre iyilik ve haz özü itibariyle iki ayrı şeydir ve bu iki kavramı ayrı kılan en önemli özellik iyiliğin özünde bilgeliğin olmasıdır.²⁴¹ Bileliğin kattığı değerle iyiliğe yönelerek ilerlemek gerekmektedir. Sokrates'e göre bilim ve sanatlar ruha ait şeyler arasında yer aldığından hazla kıyaslandığında bu uğraşlar insanları iyiliğe daha çok yaklaştırmaktadır.²⁴² Bu doğrultuda ilim insanın ölçülü olmasında en temel ilke olarak insanı hazdan kurtarmakta ve iyiliğe yaklaştırmaktadır. Hakikate giden yolu engelleyen etkenler arasında bedenin yaşadığı hastalıkların yanı sıra ihtiyaç ve arzuların sebep olduğu istekler de yer almaktadır. Bu yüzden bedenin isteklerinden arınmak ve varlıkların özüne yönelmekle hakikate giden yol aralanmaktadır İyiliğe bedenin isteklerinden, hazzın

²³⁹ Platon, 2013, *Philebos*, a.g.e., 92-94.

²⁴⁰ Platon, 2015, *Timaios*, a.g.e., 81.

²⁴¹ Platon, 2013, *Philebos*, a.g.e., 106.

²⁴² Platon, 2013, *Philebos*, a.g.e., 114.

boyunduruğundan kopmakla ulaşılmaktadır.²⁴³ Sokrates söz konusu haz olduğunda kötülüğün ortaya çıkmaması için Tanrının müdahalesinin olduğunu da düşünür. Bu yüzden aşırı haz istenmemektedir ve Tanrı hazza sınır koymaktadır.²⁴⁴

Sokrates'in düşüncelerinde hazzın ve bedenın isteklerine fazlasıyla kapılmanın zararı hemen hemen Platon'un tüm diyalogları içeriğinde bulunmaktadır. Genel felsefe çerçevesinde düşünüldüğünde ölçülü olmayan istekler hem Tanrılar açısından uygun görülmemekte hem de insanların zararına sonuçlara neden olmaktadır. Bu yüzden ölçülülük sanat da dahil her alanda temel kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. iyiliğe giden yol bu doğrultuda netleşmektedir.

Platon'un sanata olan ilgisinin gidişatına bakıldığında Sokrates'in onu yoğun bir şekilde etkilediği görülmektedir. Diogenes Laertios Platon'un gençliğinde şiir yazmakla ilgilendiğini belirtir; ancak Sokrates'le tanışmasının ardından bu ilgisinden vazgeçmiştir. Platon'un hayatında Sokrates derin izler taşır; özellikle Sokrates'in etkisiyle felsefeye yönelen Platon'un bu noktada sanata olan ilgisi azalmıştır.²⁴⁵ Bu ilginin azalmasında Sokrates'in sanatı anlamlandırmadaki kıstaslarının rol oynadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Sokrates yaptığı kıyaslama içinde felsefeyi en üst noktada görür. Bunun dışındakileri sıradan sanat olarak nitelendirir.²⁴⁶ Bu doğrultuda Platon için de sanat felsefeye göre önem bakımından daha alt seviyede yer almaktadır.

Platon için büyük sanatlar mutlaka doğa ve gökyüzü üzerine düşünmeyi gerektirmektedir. Hekimlik sanatıyla retorığın farklı yollardan ilerlediğini düşünen Platon hekimlik için bedenın, sanat için ruhun doğasını ayırmak gerektiğini iddia eder. Sanatı uygularken onun yapısını belirlemek Platon'a göre çok önemlidir. Ona göre bu yapı basit mi yoksa birçok türün birleşiminden mi oluşuyor bu soruların cevabı aranmalıdır. Eğer sadece bir türe aitse bu türün oluşumunu etkileyen şeylerin belirlenmesi gerekmektedir. Diğer türlü ise birleşik yapıda olan bir sanatı oluşturan türler saptanmalı ve her birinin ne üzerine etkili olduğu düşünülmelidir. Platon için bu hususta bir söylevin hakkını vermek için onun sanata uygun şekilde aktarılması sağlanmalıdır. Bu karşıdakinin ruhuna hitap etme biçimlerinden biridir.²⁴⁷

---

²⁴³ Platon, 2015, *Phaidon*, a.g.e., 55-56.

²⁴⁴ Platon, 2013, *Philebos*, a.g.e., 54.

²⁴⁵ Platon, 2014, *Kritias Kharmides*, a.g.e., 9-10.

²⁴⁶ Platon, 2015, *Phaidon*, 47-48.

²⁴⁷ Platon, 2016. *Phaidros ya da Güzellik Üzerine*. 80-81.

Genel görüş içerisinde her ne kadar Platon'un sanata karşı olumsuz bir tavra sahip olduğu kabul edilse de kendisinin olumlu yönden de sanata yaklaştığı görülmektedir. Bir sanat eserinin yapısını ince ayrıntısına kadar bilmek ve onun üzerine düşünmenin önemi üzerinde de durmaktadır. Böylelikle bilginin gücüyle eser kendi doğasına yaklaştıkça sanatın hakkını vermeye devam edecektir. Platon zaman zaman sanat incelemelerini kişiler üzerinden gerçekleştirirken sanatı kavramsal olarak başlıklara ayırmakta ve bu başlıkları da kendi içeriklerine göre alt başlıklarda gruplandırma yaparak irdelemektedir. Bu durum özellikle Sofist kitabında görülmektedir.

Platon sofist kitabında Theaitetos ve yabancı arasında geçen diyalogta sanatı tarım ve mutfak gereçlerinin yapımı olarak ikiye ayırmaktadır. Burada bir açıdan sanatın zanaat yönü devreye girmektedir. Bunlara mutlaka taklit sanatını da eklemekte ancak tek bir başlık altında ifade etmenin yollarını aramaktadır. Bununla birlikte sanat eserlerinin yapım aşamasında rol oynayan unsurlar arasında, özne bu eseri meydana getiren kişiyken nesne süreç sonunda eserin oluşması olarak tanımlanmıştır. Gerek tarım gerek mutfak aletlerinin yapımı olsun bunların oluşum aşamaları sonucunda bir ürün ortaya çıktığından tüm bunlar "meydana getirme sanatı" başlığı altında toplanmaktadır. Yarış ve avcılıkta olduğu gibi birtakım kazançla, gözlemlerle elde edilen daha önceden var olan üzerinden bilginin elde edildiği sanatlar da "elde etme sanatı" olarak görülür. Elde etme sanatına ise gönüllü ve zorbalıkla olmak üzere iki açıdan yaklaşmaktadır.²⁴⁸

Platon'un sanat anlayışı çerçevesinde çok farklı tanımlama ve ayrımlar yapıldığı görülmektedir; ancak elde etme ve meydana getirme olarak yapılan ayırım en temel olanlardan biridir. Sanat bu noktada bir şeyi oluşturma ve elde etme üzerinden şekillenmektedir. Eser de o doğrultuda meydana gelmektedir; bunun gerçekleşmediği yarış gibi durumlarda ise o esere sahip olunmaktadır. Ancak elde etme sanatları daha çok zanaat ve üretim yönüyle değerlendirilmektedir. Bu noktada sanatın kavramsal açıdan Platon felsefesinde kapsayıcı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Zorbalıkla elde etme sanatı içerisinde avcılık yer almaktadır. Avcılık içerisinde ise hayvan avları yer alırken bu av çeşidi de karadaki ve denizdeki hayvanlara yöneliktir. Denizde yaşayan hayvanlar arasından balıklar ise yaralayarak yakalandıkları gibi olta ile avlanmaktaydılar. Sofist diyalogunda Yabancı sofistlerle olta balıkçıları arasında bir benzetme kurmaktadır. İkisini de elde etme sanatı içerisinde değerlendirmeye alan yabancı için olta balıkçıları denizdeki canlıları avlamaya yönelirken sofistler karadaki zengin

²⁴⁸ Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 549.

gençlerin peşine düşmüştür.²⁴⁹ Bu açıdan bakıldığında Platon'un Sofistlerin gençler üzerine yaptığı yorumun yanı sıra elde etme sanatı olarak avcılığı değerlendirdiği de görülmektedir.

Platon sanat çeşitlerine yaklaşırken öncelikle yapılış şekilleri ve isimleri yoluyla bir ayrıma gitmektedir. Aynı alt dalda yer alıyor gibi gözükse de dokumacılık ve elbise sanatını isim aracılığıyla birbirinden ayırır.²⁵⁰ Platon'un bu doğrultuda benzer sanat dallarında bir ayrıma gittiği ve tanımlamasını isimler üzerinden gerçekleştirdiği öğrenilmektedir.

Platon'a göre sanatta ortaya çıkan eserlerin bir ana nedeni bir de yardımcı nedeni vardır. Bir eserin oluşmasını sağlayan şey ana neden iken kendisi oluşturulmasına karşın varlığı olmadan o eserin üretilmeyeceği durumlarda oluşuma sebep olan etken yardımcı neden olarak tanımlanmaktadır. Örneğin bir heykel yapımında kullanılan aletler birer yardımcı neden iken heykelin ham maddesi ana neden olarak görülmektedir. Sanatta yeterlilik ölçüyü yakalamakla oluşmaktadır. Ölçü küçük ve büyüğün birbirlerine göre durumlarından ve genel geçer olarak kabul edilen bir miktara göre kıyastan meydana gelmektedir. Bu yüzden bir eserin iyi veya kötü olarak belirlenmesinde ölçü ana kriterdir ve genel olarak kabul gören doğru ölçüden farklı boyutlardaki sanat eserleri iyi olarak nitelendirilmemektedir.²⁵¹ Görülüyor ki sanat eserinin oluşum sürecinde gelenekselliğin bozulmasına karşı bir duruş sergilenmektedir. Olması gerekenden farklı oluşturulan eserler aykırı ve uyumsuzluk kapsamında görüldüğünden hoş karşılanmamaktadır.

Platon'a göre sanatlar toplumda yardımcı ve yetiştirici olarak ayrılmaktadır. Tıpkı dokumacılıkta olduğu gibi aletler o dokumanın olması için gerekli olan ana malzemeler olmayıp dokumanın oluşmasını sağlayan yan ürünler olarak yardımcı malzemelerden sayılmaktadır. Tıpkı burada olduğu gibi alet yapımını içeren bu sanatlar yardımcı sanatlardır ve yardımcı sanatlar devlet adamının oluşmasına da katkı sağlamaktadır.²⁵²

Platon'a göre sanatçının bilgi sahibi olması yeterli değildir, bu bilgiyi pratik hayatta özgün eserler ortaya koymak için kullanılmalıdır. Sanatçının işlevsel olması daima önemlidir. Dolayısıyla Platon sanatın hem teorik hem pratik boyutuna önem vermektedir. Mimarlığın içinde bilgi sahibi olma ve bu bilgiler doğrultusunda işçileri yönlendirme

---

²⁴⁹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 552-553.

²⁵⁰ Platon, 2014, *Devlet Adamı*, a.g.e., 67.

²⁵¹ Platon, 2014, *Devlet Adamı*, a.g.e., 70-74.

²⁵² Platon, 2014, *Devlet Adamı*, a.g.e., 78.

olduğu için mimarlık sanatında sadece teorik bilgi rol oynamaktadır, pratik boyut işçilere aittir.²⁵³

Sanat ile ilgili sorgulamalara bakıldığında Devlet kitabında Thrasymakhos ve Sokrates arasında geçen diyalogta sanat ve sanatçının içeriğine dair bilgilere rastlanmaktadır. Thrasymakhos'a göre sanatçılar hatasızdır, eğer ki herhangi bir konuda hataya düşüyorlarsa bunun sebebi o konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmamalarından kaynaklanmaktadır. Ona göre sanatçı sıfatına sahip olmak kolay değildir, uğraş ve bilgi gerektirmektedir.²⁵⁴ Burada sanat kavramının içeriğinin geniş olmasının yanı sıra bilgi gerektiren bir uğraş olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu ve bunun gibi birçok diyalogta Platon sanatın bilgelikle birlikte ilerlediğinde hakkını vereceğine işaret ettiğinden Platon'un felsefesinde sanat gerçek manada bilgelikle kendini gerçekleştiren bir alandır.

Sokrates'in yaptığı sorgulamalarda belirli alanları kapsayan sanatların yeterli olduğu, sanatların yarar sağlama bakımından birbirlerine ihtiyaç duymadığı görülmektedir. Örneğin hekimliğin bedeni kaplayan sıkıntı ve hastalıklarla uğraşması yeterlidir. Özellikle sanat hangi dala ilgileniyorsa o dalın gelişimine ve yararına hizmet etmelidir.²⁵⁵ Minos diyalogunda ise Sokrates hekimliği hastaların tedavisini sağlayan bir sanat dalı olarak görmektedir. Hekimlerin sağlıkla ilgili olarak sorumlu oldukları bu göreve dair bilgileri yazıya döktüklerinde hekimlikle ilgili kanunların oluşmasına katkı sağladıklarını belirtmektedir.²⁵⁶ Bu noktada Sokrates sanatların tamamlayıcı, yarar sağlayıcı yönlerinin de olduğuna işaret etmektedir. Yarar sağlama eylemde bulunan kişiye yönelik değildir. Sanatçı hangi alanda hizmet veriyorsa o alana yarar sağlama amacı içindedir.

Platon sanatçı kavramını terimsel olarak savaşta korumayı sağlayan komutanlar için de kullanmaktadır. Bu noktada bu sanatçıların işini tam anlamıyla yaptıklarında mükâfatlandırılmaları önemlidir. Özellikle savaşta görevinin hakkını verenler onurlandırılmalı ve yasalar da bu onurlandırılmayı destekler nitelikte düzenlenmelidir.²⁵⁷ Bu durum Platon'un genel olarak sanatçıya bakış açısını desteklemektedir. Yönetim sanatı da olsa sanatçı hizmet verdiği alana her açıdan yarar sağlamalıdır.

Platon genel felsefesinde olduğu gibi sanatta da belli bir denge içinde ilerlemek gerektiğine inanmaktadır. Ona göre bir şeyin aşırı olması o şeyin meydana gelmesine

---

²⁵³ Platon, 2014, *Devlet Adamı*, a.g.e., 37-39.

²⁵⁴ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 46.

²⁵⁵ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 48.

²⁵⁶ Platon. (2013). *Minos- Epinomis*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 33.

²⁵⁷ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 432.

engeldir. Bu doğrultuda Platon bir işin yapılmasını engelleyen şeyleri zenginlik ve fakirlik olarak görmektedir. Zenginliğin sağladığı refah seviyesine alışan kişi eskiden olduğu gibi işine iştahla yaklaşamaz ve tembelleşmeye başlar. Bu da onun işinde gittikçe kötüleşmesine sebep olur. Fakirliğin etkisi ise işin gerektirdiği malzemelerin alınmasını engellemekte kendini göstermektedir. Gerekli malzemeleri alamayan zanaatkâr işinde başarısız olacak, daha da isteksizleşecek ve aynı zamanda yanındaki çıraklarını gerektiği gibi yetiştiremeyecektir.²⁵⁸ Dolayısıyla Platon iyi bir sanatçının mesleğini icra edebilmesi için orta halde olması gerektiğine işaret etmektedir. Ona göre iyi bir sanatçı maddi açıdan ne doyumsuz ne de aşırı doymuş olmalıdır.

Toplum içindeki işbölümüne bakıldığında her sanatçının ürettiği ürünü fazladan yapması uygun görülmektedir. Böylelikle diğer ihtiyaç sahiplerinin istekleri de işin uzmanları tarafından karşılanacaktır. Sanatta özellikle zanaatin devamı açısından bu durum öncelikli olarak görülmektedir.²⁵⁹ Platon yasaların el sanatçıları için belli düzenlemelerden geçmesini uygun görmektedir. Ona göre yasalar bu sanatçıların ikinci bir işle uğraşmasını engelleyecek derecede düzenlenmelidir; çünkü kimse iki alanda uzmanlaşacak kadar yeterli bilgiye sahip değildir. Aynı zamanda denetleme de güçleşeceğinden herkesin tek bir meslekten kazanç sağlaması uygun görülmektedir.²⁶⁰ Bu bağlamda zanaat açısından toplumda sosyal hayatın devam etmesi konusunda sanatçılara büyük roller düştüğü de görülmektedir. Sanatta uzmanlaşma verim alabilmek için öncelikler arasında yer almaktadır. Bu yüzden uzmanlığa engel olacak her davranıştan uzak durulmalıdır.

Her ne kadar Platon'a ait olmadığı üzerine görüşler olsa da Keitophon diyalogunda da Sokrates'in sanat ve toplum yapılanmasıyla ilgili görüşlerine yer verilmektedir. Zengin olmak hedefiyle ilerledikleri için kendi görevlerini ihmal eden insanları eleştiren Sokrates'e göre uyanış gerçekleşmediği için toplum kötüye gitmektedir. Tam anlamıyla doğruluk, erdem hedeflenmediğinden insanlar "yapıyormuş gibi görünmek" üzerinden ilerlemekte ve hayatlarını buna göre şekillendirmektedir. Kleitophon'un aktarımıyla öğrendiğimize göre Sokrates'in eğitime sanatsal olarak yaklaşılmasına eleştirel bir bakış sergilemesinin altında bu tavır yatmaktadır. Özellikle Sokrates insanların erdem öğretmenin en iyi yolunun sanat olduğu düsturuyla hareket etmelerine keskin bir eleştiri getirdiği görülmektedir. Bunun arka planında maksadı aşan bir tavır sergilendiğini düşünen Sokrates bir açıdan insanların bilgisizliğinin sanata mal edilmemesi gerektiğini de

²⁵⁸ Platon, 2016, *Devlet, a.g.e., 149-150.*

²⁵⁹ Platon, 2016, *Devlet, a.g.e., 83.*

²⁶⁰ Platon, 2012, *Yasalar, a.g.e., 335.*

düşünürken diğer yanda insanların böyle bir yolu tercih ediyor olmalarından kaynaklanan bir yanlışın olduğuna dikkat çekmektedir. Bilgisizlikten ziyade insanlar erdem çatısı altında sanatı kullanmayı tercih etmişlerdir.²⁶¹

Sanat eserlerine bakıldığında görevi koruma olan türler bulunmaktadır. Özellikle vazo hem yapımı hem işlevi açısından bu başlıkta yer almaktadır. Taşıt ise bir diğer tür olarak yapısı nasıl olursa olsun çömlekçilik veya demircilik gibi sanatlarda kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Platon diğer bir türü sığınak olarak adlandırır ve bu türün altında giysilerden, çeşitli silahlara kadar birçok yapı toplanmaktadır. Son olarak yer alan tür içerisinde resim, müzik heykel gibi sanatlar bulunmaktadır ve tüm bu dalların ortak yönü taklitle oluşmalarıdır. Bu sanatlar insanın zevkine hitap ettiklerinden dolayı da eğlence başlığı altında toplanmıştır. Platon'a göre zanaatlardan da sanat türemektedir; özellikle altın gümüş gibi çeşitli madenlerin ham madde olarak kullanıldığı eşyalar, soyma aletleri bu türe örnek gösterilmektedir. Yiyecek Platon'un yaptığı sınıflandırmada gösterilen bir diğer türdür. Bedene katkıda bulunması açısından avcılık, aşçılık, çiftçilik gibi sanatlar da bu tür altında değerlendirilmektedir. Evcil hayvanları ise yetiştirme sanatı içine almaktadır.²⁶²

Sanat Platon'un anlayışı çerçevesinde hiçbir alana net, mutlak kurallar koyamaz; çünkü insanın olduğu her yerde değişim vardır ve sanat da bu değişimden payını almaktadır.²⁶³ Ancak bundan yola çıkarak sanatı kuralsızlıkla da bağdaştırmamak gerektiği düşünülmektedir. Bir noktada sanat yasaların yolunda hareket etmelidir. Platon kanunları sanatın düzenleyicisi ve uygulayıcısı olarak da görmektedir. Denizcilik hekimlik sanatı gibi alanlarda bilgi sahibi olmamasına karşın bilgili olduğunu iddia edenlerin cezalandırılması gerektiğine inanmaktadır. Özellikle sofistler bu alanda bilginmiş gibi göründüklerinden ve gençleri kendi yollarında etkilediklerinden Platon'un tepkisini çeken grup içinde yer almaktadırlar.²⁶⁴

Sanat çeşitlerine bakıldığında Platon'un felsefesinde çömlekçilik ve dokumacılık temel sanatlar arasında yer almaktadır. Platon Yasalar kitabında Atinalı aracılığıyla bu sanatların kurtarıcı konumda olduklarını ve insanların zor zamanlarını aşabilmeleri için Tanrılar tarafından verildiklerini belirtmektedir. Bu sanatlar insanların yoksul olmalarını engellemektedir. Refah seviyesinin yüksek olduğu ortamlarda ne çok fakirlik ne de çok

²⁶¹ Platon, 2013, *Hipparkhos-Kleitophon*, a.g.e., 41-42.

²⁶² Platon, 2014, *Devlet Adamı*, a.g.e., 79-81.

²⁶³ Platon, 2014, *Devlet Adamı*, a.g.e., 88.

²⁶⁴ Platon, 2014, *Devlet Adamı*, a.g.e., 95-96.

zenginlik yaşanacağından haksızlık, suç gibi istenilmeyen davranışlarda azalma görülecektir. Bu durum ise Platon'a göre daha soylu insanların yetiştirilmesine zemin hazırlamaktadır.²⁶⁵ Bu doğrultuda incelendiğinde sanatın insan karakterini dolaylı yollardan şekillendirdiği görülmektedir. Uğraşılan sanat dalıyla birlikte ekonomik açıdan insan iyiye gitmekte ve insanın iyileşen bireysel yapısı topluma yansımaktadır.

Siyaset zaman zaman Platon'un felsefesinde bir sanat olarak ele alınırken özellikle yönetim ve bu yönetimin içeriği üzerinden bir değerlendirilmenin yapıldığı görülmektedir. İnsanların yönetimde pay sahibi olması için yetiştirilmesini hedefleyen bu alanı Platon "çobanlık sanatı" olarak da adlandırmaktadır.²⁶⁶ Ancak diyaloglar çerçevesinde retorik (söylev) siyasetin sanatsal yönünü oluşturduğu görülmektedir. Bu doğrultuda retorik bir söylev sanatı olarak Platon'un eserlerinde vurgulanmakta ve bu sanatı kullanan sofistler üzerinden bir bilgi aktarımı yapılmaktadır.

Genel çerçeve üzerinden bakıldığında Sokrates için siyaset sanatı öğretilebilir sanatlar arasında yer almaz. Herhangi bir sanat alanı olduğunda bunu işin ehlerinden öğrenmek şarttır ve bu hususta Sokrates insanların bu öğrenim alanıyla ilgili uzmanlara başvurduklarından, uzman olmayanlara ise rağbet etmediklerinden bahseder. Ancak söz konusu siyaset olunca herkes kendisini uzman olarak görmektedir. Sokrates herhangi bir özel öğrenimleri olmamasına karşın kendilerini söz sahibi olarak görenleri eleştirmektedir.²⁶⁷ Burada dolaylı yoldan da olsa sofistlere eleştiri gelmektedir. Özellikle kendilerini uzman gören sofistlerin bilgi konusunda büyük iddialarda bulunmaları Sokrates tarafından eleştirilmektedir.

Platon döneminde söylevle uğraşan bazı insanların ruhun yapısını bilmelerine rağmen buna uygun konuşmadıklarından dolayı onları hilekâr olarak nitelendirir. Onun için söz düşüncüyü belirlediğinden iyi bir konuşma yapmak isteyen ruhun çeşitleri hakkında bilgi sahip olmalıdır. Platon buradan insanın bilinmesi gerektiğine dikkat çeker. Böylelikle kişiye göre bir söylem belirlenir ve o kişiye hitap edecek inandırıcılığı yüksek bir içerik hazırlanır. Bu da beraberinde farkındalık ve algı düzeyinin yüksek olması zorunluluğunu getirmektedir. Ancak bu şartlarla sanata uygun bir retorik gerçekleşmektedir. Retorikte inandırıcılık erdemin önüne geçmektedir; bu noktada bir

---

²⁶⁵ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 122-123.

²⁶⁶ Platon, 2014, *Devlet Adami*, a.g.e., 51.

²⁶⁷ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 402.

kişinin erdemli olması zorun değildir. Tam anlamıyla sanat olabilmesi için gerektiğinde hakikatten uzaklaşıp akli bir tavır sergilenerek söylem gerçekleşmektedir.²⁶⁸

Platon'un Protagoras diyalogunda bilgelikle sanat arasında bağlantı olup olmaması üzerinden bir sorgulama gerçekleşmektedir. Sokrates ressamı, mimarı birer bilgi öğretmeni olarak görmekte ve her birinin uzmanlığının farklı olduğuna kanaat getirmektedir. Örneğin ressamlar iyi resim yapabildikleri gibi nasıl portre yapılacağını da aktarmaktadırlar. Bu doğrultuda sanatçıların aynı zamanda bilgiyi öğreten insanlar olduğu görülmektedir. Diyalogun ilerleyen bölümlerinde Sokrates'in arkadaşı sofistlerin de bir bilgi öğretmeni olduğunu ve usta bir şekilde konuşma sanatını öğreten kişiler olduğunu iddia eder; ancak bu cevap Sokrates'i tatmin etmemektedir. Çünkü Sokrates Sofistlerin tam olarak neyi bildikleri ve neyi öğrettikleri konusunda kafalarının karışık olduğunu düşünmektedir.²⁶⁹ Bu diyalogta Sokrates'in sanatçıları bildiklerini öğreten kimse olarak görürken Sofistleri tam anlamıyla sanatçı olarak değerlendirmedeği görülmektedir. Aynı zamanda Sokrates Sofistlerin neyi bildikleri konusuna şüpheyle yaklaşmaktadır.

Sofistlerin de sanatla ilgilendiğini ve bunu öğrettiğini Platon'un Protagoras metninden öğreniyoruz. Öğrencilerinin kendisiyle vakit geçirdikçe günden güne farklılaşacağını iddia eden Protagoras diğer Sofistlerden ayrı bir alanda konumlanmaktadır. Diğer sofistlerin öğrencilere fazlasıyla bilgi yüklemesi yaptıklarını ve öğrenciler istemedikleri halde onlara müzik, astronomi gibi sanatları öğrettiklerini dile getirir. Oysa Protagoras bu noktada diğerlerinden farklıdır, kendisi bir bilgi öğretmeni olarak öğrenci neyi öğrenmek için kapısını çaldıysa onu öğreteceğini söyler. Bu açıdan bakıldığında Sokrates Protagoras'ın uzmanlık alanını siyaset sanatı olarak değerlendirir.²⁷⁰ Sokrates Protagoras'ı retoriğe olan tutumundan dolayı diğer Sofistlerden ayırmaktadır. Tam anlamıyla sanatçı olarak değerlendirmese de retoriğe bakış açısından dolayı Protagoras siyaset sanatıyla ilgilenen biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Platon'un Gorgias diyalogundasöylev sanatı ve retorik üzerinden bir anlatımın gerçekleştiği görülmektedir. Sokrates Gorgias diyalogunda söylevciliği ikiye ayırır. Biri dalkavukluğun bir parçası olarak içerikten bağımsız sadece karşıdakini ikna etmeye yöneliktir. Diğeri ise daha soylu olmakla beraber anlatılmak isteneni dürüstçe aktaran, ruhun yüceltilmesini amaçlayarak doğrudan hiçbir şekilde ayrılmayan niteliktedir;

²⁶⁸ Platon, 2016, *Phaidros ya da Güzellik Üzerine*, a.g.e., 82-84.

²⁶⁹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 396.

²⁷⁰ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 401-402.

Sokrates söylevin bu türünün sanat olarak nitelendirirken henüz bu sanatla karşılaşmadığını belirtir. Bu diyalog çerçevesinde sanatçı tanımlamasına bakıldığında kurallardan ayrılmayan ve her daim yararlı olmayı amaçlayan bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Sanatın hangi dalında olursa olsun sanatçı sıradanlıktan, kuralsızlıktan uzak, belli bir plan dâhilinde çalışmalarını ortaya koymaya çalışır ve bu çalışmalarını da uyum gözeterek gerçekleştirir.²⁷¹ Bu bağlam içerisinde Platon'un retoriğe karşı olumsuz bir tavır geliştirmediği, eleştiri oklarını yönelttiklerinin bu sanatı gereğince kullanmayanlar olduğu görülmektedir. Sofistler bu noktada retoriğin hakkını vermeyenler olarak eleştirilmektedir.

Sokrates için söylevciliğin ruhları koruyan bir yönü vardır; oysaki gemicilik gibi büyük sanatlar ruhları koruduğu gibi aynı zamanda bedenleri ve malları da korumaktadır. Tüm bunlara rağmen gemiciler söylevciler gibi kibirli değildir.²⁷² Bu düşüncelerden söylevciliğin olumlu yönlerinin de olduğu çıkarılmaktadır, özellikle ruhu koruması açısından olumlu görülmektedir; ancak büyük sanatlarla kıyaslandığında olumsuz yönü ağır bastığından Sokrates bu noktada söylevciliği eleştirmektedir.

Gorgias diyaloguyla konu bağlamı açısından aynı yönde olan Meneksenos diyalogunda Sokrates retorik karşıtlığı üzerinden bir yol izlemektedir. Diğer diyaloglarla kıyaslandığında özellikle Meneksenos'ta Sokrates'in hitabet yönüyle öne çıktığı görülmekte ve ironi Meneksenos aracılığıyla retorik üzerinden ilerlemektedir. Meneksenos siyasete hazırlık yapmaya çalışan iyi eğitilmiş bir birey olarak diyalogta ölenlerin arkasından konuşma yapmaya hazırlanan hatip rolündedir. Meneksenos diyalogunun önemi retoriğin siyaset alanında belirleyici olmasına yönelik yorumlardan geçmektedir. Sokrates ve Platon eğitimde yoğunluklu olarak retoriğin işlenmesinden ve bununla birlikte siyasi yaşamda retoriğin etkili olmasından yakınmaktadırlar. Retorik Platon için yozlaşmaya sebep olan etkenler arasındadır. Bununla birlikte retoriği kullanarak toplumda yer edinmeye çalışan Miltiades, Themistokles, Perikles gibi siyasetçileri eleştirir.²⁷³

Meneksenos diyaloguyla retoriğin pratik hayattaki etkisi vurgulanmaktadır. Diyalog üzerinden Platon'un sofistlere karşı duruşunun altındaki nedenlerin vurgulandığı görülmektedir. Eğitimde amaca giden yolda retoriğin bir araç olarak kullanılmasına karşı çıkılmamasına karşın amacın retorik olduğu yerde tehlikenin ortaya çıktığı görülmektedir.

---

²⁷¹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 111-112.

²⁷² Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 119-120.

²⁷³ Platon. (2011). *Meneksenos*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 21-23.

Özellikle siyasi yaşamda retorik Sofistler tarafından hakkıyla kullanılmadığı ve sadece bir amaç olarak görüldüğü için Platon tarafından eleştirilmektedir.

Yunan geleneğinde savaş kahramanları cesaretlerinden dolayı şairler tarafından övülmektedir; Sokrates kimi zaman bu övgülerin yetersiz kaldığını düşünerek Meneksenos diyalogunda çeşitli başarılarından bahsetmektedir. Bu başarılar arasında Perslere karşı Avrupa'nın köleleştirilmesini Atina'lı kahramanların engellediği yer almaktadır.²⁷⁴ Sokrates Atina'nın Pers savaşlarında elde ettiği başarılarla yer verse de bunlardan bazılarının doğru olmadığına dair birçok düşünürün yorumu vardır. Buradaki çarpıtmadan kasıt ise sebep ne olursa olsun savaş kahramanlarını övme çabasıdır.²⁷⁵ Kahramanlığın altında geleneklere bağlılık ve vatan uğruna çaba sarfetme yer aldığı için övüldüğü düşünülmektedir. Tüm bunlar doğrultusunda kaderin getirdiği yolda hizmet verildiği için Sokrates tarafından kutsal görülmektedir.

Meneksenos diyalogunda savaşta ölmüş Atinalılara karşı minnet duygusu üzerinde durularak ölen kişileri yücelten sözlere yer verilir. Onların soylu ve erdemli insanların evlatları olduklarından bahsedilerek kahramanlıkları övülür. Sokrates savaşta ölmenin Atinalılar için ne anlama geldiğinden bahseder. Cenaze törenlerinde şehit kimselere akla gelebilecek tüm iyi değerler atfedilir; bu değerlere sahip olmasalar bile ruhlarını yüceltmek amaçlandığı için övgü dolu sözlere yer verilir. Bu noktada amaçlanan saygı ve hayranlıktır; değerli sözler dile geldikçe kahramanlık öykülerine tanık olan insanların şehitlere olan saygısı ve hayranlığı artmaktadır.²⁷⁶ Burada retorik insanın yaşamlarındaki etkisi eleştirilmektedir. Atina'da şehitlik önemli görüldüğü için bu önem hak ve değer kavramlarının önüne geçmektedir. Bu durumda iyi değerlere sahip olmasanız bile size değer atfedilmesi, hak etmemenize rağmen belirli niteliklerle övülmeniz daha önemli görülmekte, gerçek ikinci sıraya gerilemektedir. Bu hususta hitabet gücünün gerçeğin önüne geçecek kadar kuvvetli bir araç olduğuna da dikkat çekilmelidir.

Sokrates bir şeyi yapmak ve onu kullanmak için bilimin gerekli olduğunu vurgulamaktadır ve ona göre örneğin bir müzik aletinin yapımını bilirken aynı zamanda onu kullanmanın bilgisine de sahip olmak gerekmektedir. Sokrates bir ürünü oluşturma sanatıyla onu bilip kullanma sanatının aynıymış gibi gözükmelerine karşın birbirlerinden çok farklı olduklarını belirtmektedir. Çünkü ürünü oluşturan kişi zaman zaman bunu

---

²⁷⁴ Platon, 2011, *Meneksenos*, a.g.e., 40.

²⁷⁵ Platon, 2011, *Meneksenos*, a.g.e., 26

²⁷⁶ Platon, 2011, *Meneksenos*, a.g.e., 32

kullanmayı bilmemektedir. Klenias bu durumun söylev sanatı için de geçerli olduğunu, onu hazırlamakla kullanmak arasında farklılıkların bulunduğunu düşünmektedir.²⁷⁷ Sokrates söylev sanatının büyümlü ve tanrısal bir yönünün olduğunu vurgulamaktadır; ancak bu mutluluk için yeterli değildir.

Sanatların mutluluğa etkisi üzerinden Sokrates ve Klenias arasında bir diyalog gerçekleşmektedir. Sokrates “komutanın sanatının” diğer sanatlara göre mutluluk getireceğini düşünürken Klenias bunun bir çeşit av sanatı olduğunu iddia eder ve mutluluk getirmeyeceğine inanır. Av sanatının içeriğinde avı yakalamak yer alırken yakalanan avın nasıl kullanılacağına dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Komutanların sanatı da Klenias için böyledir; bir yeri ele geçirmelerine rağmen burayı nasıl yöneteceklerini bilmemektedir.²⁷⁸ Dolayısıyla Klenias bilgiyi elde etme ve onu kullanma üzerinden bir ayırım yaparak bu sanatın düşünüldüğü şekilde mutluluk getireceğine karşı çıkmaktadır.

Retoriğin gerçekten insan mutluluğu için gerekli olup olmadığının cevabını Platon’un Gorgias diyalogunda görmekteyiz. Gorgias, Polos, Kallikles, Sokrates ve Khairephon’un yer aldığı bu diyalog Gorgias’ın sanata bakış açısı sorgulanarak başlamaktadır. Ancak bu sorgulama içerisinde bir sofist olan Polos kendi sanat anlayışından ve Gorgias’ın iyi biri olmasından bahsederek sorunun cevabından uzaklaşmaktadır. Polos Gorgias’ın sanatı üzerine fikirlerini kendi sanat anlayışı ve Gorgias’ın iyi bir insan olması üzerinden aktarır. Polos’a göre sanatı şekillendiren görgüdür. Yaşayışımızın belli bir yoldan gitmesi için görgü şarttır, bununla birlikte herkes görgünün doğrultusunda farklı sanat dallarıyla ilgilenir. Gorgias da iyi biri olarak Polos için bu sanat dallarıyla ilgilenenlerin en soyluları arasında yer almaktadır; ancak Sokrates buna karşı çıkmaktadır; çünkü bu anlatım Sokrates için söylevden ileri gidememiş ve sorunun cevabını karşılayamamıştır.²⁷⁹

Gorgias kendi sanatının söylev olduğunu söylemesi üzerine Sokrates söylevin niteliğini sorgulatmaya başlar. Gorgias için söylev sanatı diğer sanat dallarından farklıdır; çünkü diğer sanat dalları ortaya somut bir ürün koyarken söylev sanatı sözlerin şekillenmesiyle oluşmaktadır. Sokrates bu görüşü tekrarlar; ancak aritmetikte, bazı şans oyunlarında olduğu gibi sözle ilgilenen başka sanat dallarının da olduğunu dile getirir. Dolayısıyla söylev sanatının kapsamı değişkenlik göstermektedir. Sokrates bunu

---

²⁷⁷ Platon. (2016). *Euthydemos – Parmenides*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 55.

²⁷⁸ Platon, 2016, *Euthydemos – Parmenides*. a.g.e., 56.

²⁷⁹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 48-49.

netleştirmek için Gorgias'a göre söylevin sadece sözden doğması ve sözle oluşmasıyla ilgili olduğunu belirtir.²⁸⁰

Gorgias kendi söylev sanatından bahsederken sözün gücüne ve insanların birbirlerini söz vasıtasıyla etkilemesine dikkat çeker. Söz kendini siyasette de ticaretle de göstermektedir; ancak bu noktaya dikkat çekerken sözün işlevselliğini ve sözle ne anlatılmak istendiğini önemsemez. Söz söylev sanatında daha çok etkileme gücüyle ayaktadır. Bu noktada Sokrates retoriği bir “kandırma sanatı” olarak niteler.²⁸¹ Sokrates kandırmayı iki açıdan ele alır. Bunlar bilgiyi kullanarak inandıran kandırma ve bilgisiz inanmayla oluşan kandırmadır. Gorgias ise Retoriği bu noktada sadece karşıdakini inandırmaya çalışan bir kandırma çeşidi olarak nitelendirir. Bilgiden ziyade inandırmayla ilgilidir. Gorgias bu inandırarak kandırma hususunda dikkatli olmak gerektiğini düşünmektedir; ona göre insanlar bu durumu kötüye kullanmamalıdır. Çünkü söylevler her alanda yapılabileceğinden bu duruma özen gösterilmeli, hak yenmemelidir. Fakat bir kandırma sanatı olan retoriğin ana temasıyla bu görüş çelişmektedir.²⁸²

Sokrates retoriği bir sanat olarak görmez, hatta bu alanı dalkavuklukla ilişkilendirir. Söylev Sokrates için bu noktada siyasetin de bir yansımasıdır, bunu bir sanat olarak görmediği gibi soylu olarak da nitelendirmez. Dalkavukluğun içinde duruma uygun hareket etmekten ziyade en uygun olan düşünülmeden o an için hoş giden ne varsa o verilmektedir. Aynı zamanda gerçekliğin de örselenmesi söz konusudur. Söylevde de bu olduğu için Sokrates söylevi Gorgias diyalogunda sanat olarak değerlendirmez.²⁸³

Platon'a göre amaçları para kazanmak olan sanatlar insanların duygusal yönlerine hitap etmeye çalışırlar. Onların hoşlanmalarını sağladıktan sonra adeta onları yem olarak gören bir tavır sergilerler. Bunu daha çok “dalkavukluk sanatı” veya “her şeyi hoş giden yönüyle gösteren sanat” olarak nitelendirir.²⁸⁴ Kandırma sanatında belirleyici olan şey neyi amaçladığıdır. Eğer ki sanatta erdem yerini maddiyata, paraya bırakırsa orada kandırma gerçekleşmekte ve gerçek amaçtan uzaklaşmaktadır.

Elde etme sanatı içinde avcılık ve “karşılıklı değişim alanı” yer almaktadır; karşılıklı değişimde ise hediye yoluyla bir değişim veya tecim denilen kazanç sağlama maksatlı ticaret yapılmaktadır. Yapılan bu ticaretler kimi zaman insanın ruhuna kimi zaman da

²⁸⁰ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 51.

²⁸¹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 53.

²⁸² Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 56-58.

²⁸³ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 65-66.

²⁸⁴ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 555.

bedenine iyi gelen şeylerin para üzerinden değerlendirilmesini içerdiği için hangi amaçla olursa olsun sanat üzerine yapılan bu tecimler eleştirilmektedir. Bilginin de bu şekilde ticaretini yapanlar bu noktada hoş görülmemektedir.²⁸⁵ Platon'un sofistlere eleştirel yaklaşımı burada net görülmektedir. Gösteriş ve maddi kazanç amacıyla olan Sofistler bilgi ticareti için zengin ailelere yöneldiklerinden bu davranışları kabul edilmemektedir. Erdemin satılmasına karşın net bir tutum vardır.

Elde etme sanatları içinde kavga dövüş de yer almaktadır. Bu bedensel olabildiği gibi söze dayalı da olmaktadır. Sözel atışmalar hak ve haksızlık üzerinden ilerliyor ve halka açık ortamlarda gerçekleşiyorsa "hukuk tartışması" ismini almakta ve sanatın da bir parçası olarak nitelendirilmektedir; ancak iki kişi arasında atışma şeklinde ve halka açık olmayan bir ortamda gerçekleşiyorsa buna "çelişme sanatı" denmektedir. Çelişme sanatı tam olarak sanat şeklinde değerlendirilmekten ziyade bir tür olarak görülmelidir. Ancak tartışma sanatları (eristik) tam bir sanat olarak görülürken bu sanatların para kazandıran bir yönü de vardır. Özellikle Sofistler bu yönü temsil etmektedir.²⁸⁶ Bu noktada Sofistlerin "elde etme sanatı" içerisinde ve "kavga-dövüş" bölümü altında para kazanma amaçlı bir sanat sergiledikleri dikkat çekmektedir.

Platon sofist diyalogunda sanatı Theaitetos ve Yabancı üzerinden anlamlandırırken tanımlamalarda ayıklama sanatına yer verir. Bu sanat birbirine benzeyen şeyleri ayırmada veya karşıtlıkları birbirinden ayırmada kullanılmaktadır. Özellikle bu karşıtlarda iyiyi bulan ve kötüyü ondan ayıran ayıklama işlemine temizleme denmektedir. içsel ve dışsal temizlemenin de yer aldığı bu temizlemede önemli olan ruhun temizliğini diğerlerinden ayırtmak ve bunun farkında olmaktır.²⁸⁷

Hemen hemen birçok sanat üzerinden değerlendirme yapan Platon'un şiir üzerine görüşlerine İon diyalogunda rastlamaktayız. Bu diyalogta Atina'da yapılan şiir yarışmalarından çeşitli örnekleri ve ozanlar hakkındaki görüşlerini Platon bizlere Sokrates aracılığıyla aktarmaktadır. Ozanların her zaman güzel görünümlü olmaları ve büyük şairleri takip etmeleri genel özellikleri arasında yer almaktadır; bunların yanı sıra Platon'a göre ozanlar daima şairlerin düşünce yapıları hakkında fikir sahibi olmalıdır. Bu yüzden salt olarak şiir ezberi yeterli değildir.²⁸⁸

---

²⁸⁵ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 556.

²⁸⁶ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 558-559.

²⁸⁷ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 560- 561.

²⁸⁸ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 263.

Platon sanatları kavrayış yöntemi üzerine görüşlerine İon diyalogunda değinir. Ona göre bir sanat dalını tüm yönleriyle anladığımızda aynı yöntemi diğer sanat dallarına uygulayabilir, onları da anlayıp, değerlendirmede bulunabilirsiniz.²⁸⁹ Önemli olan burada bütünlemesine bir bakış geliştirmenizdir. İon yaşadığı dönemde Homeros hakkında en çok bilgiye sahip olan ve bu bilgisini en iyi şekilde yansıtabilen düşünürlerdendir; ancak Sokrates onun bu yetisinin doğuştan gelen bir yeti olduğuna inanır, sanatsal bulmaz. Sokrates'in aracılığıyla aktarılan bu düşünceye bakıldığında sahip olunan yeteneğin Tanrılardan, yani doğuştan geldiği görülmektedir. Ona göre “Kahramanlık şiirlerini yazmış büyük şairlerin, duygu şiirlerini yaratmış büyük şairlerin o güzel şiirleri, sanatın değil, insanın yüreğine, benliğine üflenmiş tanrısal bir nefesin ürünleridir.”²⁹⁰ Bu açıdan bakıldığında Tanrıların etkisiyle ortaya çıkan bir sanatsal çaba ve ürün söz konusudur. Ortaya çıkan bu ürünler sanata dayanmadığı için tatmin edici nitelikte değildir. Platon şairleri Tanrıların adeta bir elçisi olarak görür. Bu elçiler Tanrıların söylemek istediklerini insanlara aktarmaktadır. Yeri geldiğinde bu aktarımları çok sıradan insanlar aracılığıyla da gerçekleştirmektedir; bu sıradanlıktan baş döndürücü yapıtların çıkma sebebi de bu noktada Platon'a göre Tanrılardır.²⁹¹

Sanatsal akışı bir zincirleme olarak düşündüğümüzde en başta Tanrılar yer almaktadır. Tanrılar ozanlar aracılığıyla düşüncelerini aktarırken bu zincirin son halkasında bulunan seyircilere kendi değerlerini ulaştırmakta ve bu yolla onların ruhlarını yönlendirmektedir. Bu Platon'un genel olarak eğitim anlayışını oluşturan özelliklerden biri olarak da karşımıza çıkmaktadır. Platon şairlerin bir takım şiir tanrıçalarına göre hareket ettiklerinden bahseder ve bu durumu da “tutulma” olarak adlandırır. Ona göre bu adeta bir tutsaklıktır ve bu tutsaklığın etkisiyle şairler şiirlerini aktarır. Şairlere de bu etkiyle başkaları bağlanır. İşte İon'un Homeros'a bağlılığı da bu şekilde gerçekleşir. Homeros hakkında iyi konuşması sanattan değil Tanrısal vergiden kaynaklanmaktadır.²⁹² Tüm bu benzetmelerin altında da Tanrıların ilk eğitmen özellikleri ve bilgilerini insanlara aktarmaları yatmaktadır.

Şairler anlatı yaptıklarında sözü söyleyenin ismini ve bu sözün nerede ne zaman söylendiğini belirtmektedirler. Bu noktada bir aktarma gerçekleşmekte ve taklitten bahsedilmemektedir. Fakat şair bir başkasının ağzından olayları anlattığında o kişinin

²⁸⁹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 266.

²⁹⁰ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 267.

²⁹¹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 267-268.

²⁹² Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 269.

temsil ettiği karakter ve rol üzerinden bir aktarım yapmaktadır. Bu noktada aktarım benzetme gayesine dayandığı için ortaya taklit çıkmaktadır. Bu açıdan Sokrates şiiri ikiye ayırmaktadır. Biri şairin anlatmak istediğini kendi ağzıyla aktarmasıyken diğeri tragedya gibi türlerde görülen taklide dayalı şiir anlatısıdır. Sokrates'e göre bir sanatçı sadece bir alanda taklitte başarılıyken diğer alanlarda başarılı olması mümkün değildir. Bu aynı sanat dalının farklı türleri için de geçerlidir. Örneğin tragedyada başarılı olanın diğer şiir türlerinde başarılı olması beklenmemelidir.²⁹³ Bu Platon'un sanat anlayışı içerisinde sanatçıların sadece bir uzmanlık alanı seçmeleri gerektiği düşüncesini desteklemektedir. Görülüyor ki Platon'un bu anlayışı diyalogların farklılaşmasına rağmen değişim göstermemiştir. Platon her zaman her sanatçının kendi uzmanlık alanı dâhilinde hareket etmesini beklemiştir.

Platon'un Şölen diyaloguna bakıldığında Agathon'un aşkın insana şiir yazma gücü verdiği inandığı öğrenilmektedir. Özellikle Musaların aşka sahip olmalarından dolayı çeşitli bilgileri edindiklerine işaret eder. Sanatla ilgilenen Tanrılar arasında aşktan yoksun olmak onları geriye atan bir unsur olarak görülmektedir. Okçuluk ve tıp gibi zanaatları Apollon aşk sayesinde bulmuştur.²⁹⁴ Burada aşkın tetikleyici ve tamamlayıcı yönü olmakla birlikte sanata, güzele yönlendiren bir özelliğe sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Platon'un sanat anlayışında tüm sanatlar arasında en çok uyum ve dengenin vurgulandığı dal müziktir. Müzikte karşıtlıkların içinde bir uyum yer almaktadır. Sokrates için müzikte en güzele ulaşmanın yolu tizden kalın sese kadar sonsuz içerikteki sesin birbiriyle uyumu yakalamasından geçmektedir. Bu sonsuzlukta bir ölçülülük vardır ve Sokrates'e göre güzel olanın içinde sonluyla sonsuzun o ölçülü uyumu yer almaktadır.²⁹⁵ Görülüyor ki müzik güzele ulaştırıcı bir araç olarak içinde seslerden oluşan uyumu barındırmakta ve bunu dışarı yansıtmaktadır.

Platon sanatta gelenekselliğin korunmasından yanadır; çünkü yenilik başka nesnelere taklidiyle gerçekleşeceğinden var olan kurallar korunmayacaktır. Bu geleneğin korunabilmesi için yapılacak şenliklerin tam bir plan içinde gerçekleştirilmesi ve Mısırlılarda olduğu gibi Tanrılara adanması gerekmektedir. Şenliklerde hangi şarkıların söyleneceği net bir şekilde belirlenmelidir.²⁹⁶ Platon'un sanat felsefesinde geleneksellik bu

²⁹³ Platon, 2016, *Devlet*, a.g.e., 114-116.

²⁹⁴ Platon, 2015, *Şölen*, a.g.e., 75.

²⁹⁵ Platon, 2013, *Philebos*, a.g.e., 54.

²⁹⁶ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 273.

doğrultuda içine disiplini de alarak sosyal alana tesir etmektedir. Bu durum müziğin önceden belli bir plana göre belirlenmesi üzerinden de sunulmaktadır.

Dans bir noktada müzikteki uyumu bedenle yansıtan bir etkinlik olarak varlığını gösterirken Platon'un felsefesinde dansın oluşumunda rol oynayan yetinin taklit olduğu görülmektedir ve Platon için güzel bedenler bu dansları gerçekleştirirken soylu olana benzemeye çalışarak hakkıyla dans etmektedir. Özellikle barış dansları güzel bedenlere sahip insanların savaşlarda yiğitlik gösteren soylu kişileri taklit etmeleriyle oluşmaktadır. Bunun tam tersi olarak çirkin olan bedenlerin değersiz olana rağbet göstermesi sanattaki değeri de düşürmektedir.²⁹⁷ Bu noktadan bakıldığında Platon taklitte olabildiğince güzelin yansıtılması gerektiğini desteklemektedir. Bu kendini dansa da göstermektedir, dansın içinde de değer algısı sanatsal açıdan değerlendirilmektedir.

Sokrates şarkılarda nota bilgisine sahip olan ve sesleri şarkı bütünlüğü içinde ayırt edebilen sanatçıları flvtacı ve kitaracı olarak nitelendirmektedir. Kendi alanlarında iyi bir sanatçı olmaları için iyi müzik bilgisine sahip olmaları ve kanunların da farkında olmaları gerekmektedir.²⁹⁸ Görülüyor ki Sokrates'e göre iyi bir sanatçı ilgilendiği dala ait sanat bilgisine sahip olmasının yanı sıra her zaman yasaların farkında olmalı ve yasalara muntazam bir şekilde uymalıdır. Birey olarak belli bir kültürel birikime sahip olmak ısrarla vurgulanmaktadır.

Platon müzik yarışmaları için müziğin türlerine göre farklı hakemlerin seçilmesini uygun bulmaktadır. Bu hakemler kırk yaşın üzerinde olup deneyim sahibi olanlar arasından oylamayla seçilmektedir ve seçilenler ise bir yıl süreyle görev almaktadır.²⁹⁹ Jüri hususunda bilgelik açısından belli bir seviyenin beklendiği açıktır. Güzele karşı beğeni duygusunun göreceli olmasını sorgulayan Platon için herhangi bir sanatsal içerikli yarışmada söz sahibi olan kişinin erdem, yaş ve eğitim açısından üst seviyede olması gerekmektedir. Özellikle cesaret ve aklı başındalık sanatsal açıdan en güzeli kavramada önemli görüldüğünden bu erdemler belirleyici bir rol üstlenmektedir. Sanatsal yarışmalarda jüriler bu erdemlerin etkisiyle hiçbir etki altında kalmadan ettikleri yemin altında karar verirler. Jüriler öğrenen değil öğreten konumunda olduğundan hakkıyla karar almalıdırlar. Platon çoğunluğun beğenisine göre oylamayla saptama yapan hakemlerin sanatta bozulmalara sebebiyet verdiklerine dikkat çekmektedir.³⁰⁰ Bu açıdan bakıldığında

²⁹⁷ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 295.

²⁹⁸ Platon, (2013). *Minos- Epinomis*. a.g.e., 36.

²⁹⁹ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 231.

³⁰⁰ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 94.

erdem hem sanat eserlerini oluşturmada hem de bu eserlerin niteliğini belirleme sürecinde etkin bir rol oynamaktadır.

Platon'un en önemli gördüğü sanat dalları arasında heykeltçilik de yer almaktadır. Antik Yunan döneminde heykeltçilik en sık görülen sanat türleri arasında olmakla birlikte özellikle bazı Tanrıların heykelleri tüm kutsallıklarıyla çeşitli tapınaklarda yer almaktadır. Platon'a göre Tanrıların heykelleri onları onurlandırmak için yapılmaktadır. Görülebilen Tanrılar doğrudan kutsanırken görülemeyenler heykelleri aracılığıyla önemsenir ve kutsanır. Böylelikle onurlandırılan cansız Tanrılar aracılığıyla diğer canlı Tanrıların sevgisi ve ilgisini kazanmak amaçlanır.³⁰¹ Buradan sanatın Tanrıları kutsayan yönü olduğunu ve onlara karşı minnet duygusunu belirtme adına bir araç olarak kullanıldığını çıkarmaktayız.

Antik Yunan dönemi tapınaklarında süslemelerin, heykellerin var olduğunu ve bunlara verilen önemi Platon'un Kritias diyalogunda da görmekteyiz. Akropolis içindeki Poseidon tapınağından ve içindeki heykelden bahsederken Platon şu ifadeleri kullanmaktadır: "Biri savaş arabası içinde ayakta duran ve altı kanatlı bir atı süren bir tanrı heykeliydi. Bu heykel o kadar büyüktü ki neredeyse kafası tavana değecekti. Yüz Nereis'in yunuslar üzerinde de tasvirleri vardı; çünkü o zamanlar Nereis'lerin yüz tane oldukları sanılıyordu."³⁰²

Tapınakların işlemeleri yapılış biçimleri ve içlerinde yer alan heykeller önemli görülmektedir. Kutsal sayılan bu tapınaklar arasında Poseidon'un da yönetimde belirli bir işleve sahip olduğu görülmektedir. Yöneticiler Poseidon tapınağında kurbanların kanına ülkeyi adaletle yönetmek için yemin ederler. Adaletin sağlanması, yönetimde erdemli kralların söz sahibi olması gerekmektedir. Bu yönetim içinde adaletin sağlanması adına yöneticiler birbirlerine silah kullanmamak üzere de yemin etmişlerdir.³⁰³ Bu kutsallık zamanla değerini kaybetse de Platon'un aktarımıyla sergilenen ritüellerin önemli olduğu görülmektedir ve bu ritüeller adaletin erdemin, yönetimde disiplinin sağlanması için kurallarına uygun şekilde gerçekleşmiştir.

Platon'un sanat anlayışı içinde Tanrıların bir eğitmen olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Özellikle mitoloji kapsamı altında insanlara yetilerini Tanrıların verdiğine inanılmaktadır. Prometheus ve Epimetheus bahsi geçen bu Tanrılar arasında yer almaktadır. Epimetheus hayvanların yaşaması ve barınması için kendi gücünü fazlasıyla

³⁰¹ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 444.

³⁰² Platon, 2014, *Kritias Kharmides*, a.g.e., 38.

³⁰³ Platon, 2014, *Kritias Kharmides*, a.g.e. 42-44

harcadığı için insan ırkıyla Prometheus ilgilenmiştir. Hayvanların ihtiyaçlarının tam anlamıyla karşılandığını gören Prometheus insanların giyinme barınma açısından pek çok şeye ihtiyacı olduğunu görmüştür; ancak insana barınması ve kendini koruması için verecek bir şey bulamadığından Hephaistos ile Athena'dan ateş ve sanatın bilgisini çalıp bu bilgiyi insanlara öğretir. Böylece insanlar hayatlarını devam ettirebilmek için gerekli bilgiyi edinmiş olur; ancak bu bilgi içinde siyaset sanatı yer almamaktadır. Çünkü siyasetin bilgisi başka bir Tanrı olan Zeus'a aittir. İnsan bu bilgilerle birlikte Tanrının bilgisinden pay almış, sanatını iyi bir yaşam için kullanmıştır Minnettarlığını göstermek için Tanrılar adına çeşitli heykeller yapıp kurbanlar vermiştir.³⁰⁴

Antik Yunan döneminde insanların çeşitli sanatları öğrenmesi her ne kadar ömürlerini uzatsa da vahşi hayvanların varlığı yaşam için birer tehditti. Bu yüzden topluluklar halinde yaşamaya ihtiyaçları vardı; fakat bu topluluğu bir arada tutacak siyasetten yoksun oldukları için toplulukları bozuluyor ve insanlar yaşamlarını yitiriyorlardı. Bu noktada Zeus Hermes aracılığıyla insanlara erdemlerden doğruluk ve utanmayı iletir. Bunun için belli sanatların belli insanlara bölüştürülmesinden farklı olarak bu erdemlerin herkese iletilmesi gerektiğini emreder; çünkü bir toplumun ayakta tutunabilmesi için erdemlerin herkeste bulunması gereklidir. Zeus bu emri içerisinde utanma ve doğruluktan çıkan insanların da ölümle cezalandırılacağını belirtir.³⁰⁵ Erdem her yurttaşın sahip olması gereken ahlaki bir öğreti olmasının yanında sanatla birlikte dayanışmayı sağlayan bir özellik olarak Tanrılar tarafından insanlara verilmiştir; erdemsizliğin sonunda insanları ahlaki çöküşün yanında Tanrıların cezalandırması da beklemektedir.

Antik Yunan döneminde sanatlardan belli Tanrılarının sorumlu olduklarına inanılmaktaydı. Platon'a göre el sanatlarından sorumlu olan Tanrılar Hephaistos ve Athena'dır. Üretilen sanat eserinin korunmasını sağlayan Tanrılar ise Ares ve Athena'dır. Sanatçı kendi sorumluluğu dâhilinde sanat eserlerini bağlı olduğu Tanrıya karşı tam bir saygınlık içinde üretmelidir; bunu yaparken yalan söylemek gibi bu saygınlığı bozacak davranışlardan kaçınmalıdır. İşini tam olarak hakkıyla yapmayan sanatçılar için belli yasaların olması gerektiğini savunan Platon'a göre kural ihlal eden sanatçılar ilk olarak Tanrılarının cezasına mahkûm olmalıdır. Ardından o işi kimden aldıysa ve kime karşı

---

³⁰⁴ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 404.

³⁰⁵ Platon, 2013, *Diyaloglar* a.g.e., 405.

sorumluysa onun bedelini ödemelidir.³⁰⁶ Platon'un anlayışı içinde sanatçı kadar işveren de korunmaktadır. Bu doğrultuda gözetilen şey hakkın tam olarak yerini bulması ve toplumun adalet içinde istikrarının sağlanmasıdır. Birey eylemlerini gerçekleştirirken önce Tanrılara sonrasında çevresine karşı sorumlu olduğunu unutmamalıdır.

Tanrıların öğretici yönüne Meneksenos diyalogunda da yer verilmektedir. Aspasia'nın hazırladığı nutukta savaşta ölenlerin erdemli olmalarının nedenlerinden biri olarak aileleri gösterilmektedir. Özellikle bu insanlar iyi ve erdemli ebeveynlere sahip olmakla birlikte kaliteli eğitim almış kimselerdi. Yaşamdaki birikimleriyle birlikte kendi vatanlarına layıkıyla hizmet ederek iyi birer vatandaş olduklarını gösterdikleri ve atalarının ruhlarını yücelttikleri için her açıdan övgüyü hak etmektedirler. Bu noktada savaş kahramanlarının dünyaya gelmesini sağlayan ebeveynleri ve Tanrılar da nutukta övülmektedir. Toprak da aileler ve Tanrılar kadar kutsal görülür; çünkü bereket topraktır. Savaşçıların arpa, buğday gibi besin kaynakları topraktan geldiği için insana yemeklerini sağlması açısından toprak değerlidir. Topraktan gelen bereketi işlemek, yaşamdaki tehlikelerden sakınmak için sanat gereklidir. Atina'da sanat Tanrılar sayesinde gelişmiştir; çünkü yaşama belirli bir düzen katan ve insanlara sanatı öğreten Tanrılardır. Atina halkı özellikle düşmanlarından korunmak için silah yapımını Tanrılardan öğrenerek belli bir disiplin geliştirip devlet yapılarını düzenlerler.³⁰⁷

Erdem bilgi değildir dolayısıyla bilgi olmadığı için öğretilemez sonucuna varan Sokrates'e göre insanı doğruya götüren iki şey vardır: doğru sanı ve bilgi. Tesadüf olana itimat etmeyen Sokrates bu iki unsurla insanın doğruya yöneleceğini düşünür. Erdemi bilgi olarak kabul etmeyen Sokrates yöneticilerin bilgi dışında başka bir şeyle sitemleri yönettiklerine inanır ve bu da doğru sanıdır. Tam bir farkındalık oluşmadan ve söylediklerinin manasından net olarak habersiz bir şekilde doğruya yönelen bu yöneticilerin elde ettiği başarıları Sokrates tanrısal olarak adlandırır. Bu noktada Sokrates şiirle ilgilenen dehaları, sanatçıları da tanrısal bulur; çünkü onlar da Tanrının etkisiyle tam olarak farkında olmaksızın ortaya değerli işler çıkarmışlardır.³⁰⁸ Bu hususta Sokrates'in nitelikli sanatçıların tanrısallığını vurgulamakta ve Tanrıdan gelen yetenekle sanatlarını icra ettiklerine işaret ettiği görülmektedir.

³⁰⁶ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 431.

³⁰⁷ Platon, 2011, *Meneksenos*, a.g.e., 36-37.

³⁰⁸ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 187.

Platon bir sanatı öğrenme şartları arasında görgüye yer vermektedir. Özellikle bu görüşü Theaitetos diyalogunda ebelik sanatı anlayışında kendini göstermektedir. Sokrates'e göre bir daha doğum yapamayacak kadınlar gebelik sanatıyla uğraşmaktadır. Görgü sanat için gerekli olduğundan hayatında hiç doğum yapmamış veya hiçbir zaman yapamayacak olan kadınlar bu sanatla uğraşmamaktadır. Bunun doğrultusunda Sokrates kendi doğurtma sanatını ebelerin sanatına benzetmektedir. Ancak yaptığı ayırmda bu sanatın erkeklere ve onların ruhlarına yönelik bir yol izlediğinin altını çizmektedir. Özellikle amacı karşısındaki erkeğin ruhundaki anlamı sorgulamak ve hakikati ortaya çıkarmaktır. Bir ebenin kendi çocuğunu bir daha dünyaya getiremeyeceği gerçekliğindeki benzetmeden yararlanan Sokrates kendisini bilgelik alanında kısır görmekte, hiçbir şekilde bilge olduğunu iddia etmemektedir. Bu sanatı yapmasını sağlayanın da Tanrı olduğunu düşünmektedir.³⁰⁹ Dolayısıyla sanatın Tanrıdan geldiği, Tanrının birer armağanı olduğu görüşü Platon için yaşlılık döneminde de devam etmektedir.

Sokrates'e göre bir sanatı en iyi şekilde yapabilmenin yolu o sanatı kurallarına göre uygulamaktan geçmektedir. İster herhangi bir müzik aleti olsun ister bir spor dalı olsun hangi alanda uğraş veriliyorsa o alanda iyi olabilmenin cevabı kurallarda aranmalıdır. Yunan düşüncesinde sanatın Tanrılardan geldiğine dair bilgiye Alkibiades diyalogunda da rastlanmaktadır. Özellikle müziğin Zeus ve hafıza Tanrıçası Mnemosyne'nin kızları Musalardan geldiğine inanılmaktadır. Müziğin uygulama boyutunun geliştirilmesi onu daha iyiye taşımaktadır ve bunun sağlanması Sokrates'e göre müzisyene bağlıdır.³¹⁰

Antik Yunan döneminde her sanatın bir tanrısı bulunmaktadır. Hekimlik de bir sanat olarak Asklepios isimli Tanrı tarafından yönetilmektedir.³¹¹ Antik Yunan döneminde ilham perileri olarak adlandırılan Musaların sahip olduğu öz, düzenli hareketlerden oluşmaktadır ve Timaios'a göre bu özün kendi ruhumuzdaki özle aynı olmasından kaynaklı olarak insan kendi içsel düzenini bulmaktadır. Müzikte ortaya çıkan sesi dinleten sebep de budur.³¹² Müziğin içinde zıtlıklar olsa da bu zıtlıklar uyumu ve sevgiyi yakaladığı için ortaya melodi çıkmaktadır.³¹³ Bu doğrultuda sanatın içindeki dengenin sevgiyle birleştiği ve ortaya anlamlı bir sanat eserinin çıktığı düşünülmektedir. Tanrılar tarafından verilen uyumun insanın içsel mekanizmasını düzenlemeye yardımcı olduğu da müzik sayesinde ortaya

³⁰⁹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 460-461.

³¹⁰ Platon, 2010, *Alkibiades*, a.g.e., 37-38.

³¹¹ Platon, 2015, *Şölen*, a.g.e., 62.

³¹² Platon, 2015, *Timaios*, a.g.e., 59.

³¹³ Platon, 2015, *Şölen*, a.g.e., 62.

çıkılmaktadır. Müzik dengenin oluşmasını sağlayan bir sanat dalı olması yönüyle önemli olarak görülmektedir.

3.3. Platon'un Sanat Anlayışında Bir Tekhne Olarak Mimesis

Antik Yunan döneminde sanatın şekillenmesini sağlayan şey teoriden ziyade onun pratik boyutudur. Tekhne bu süreçte bir meydana getirme, oluşum faaliyeti içinde sanat ve zanaati kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkmakta ve bu faaliyetler içinde bilgi (episteme) temele alınmaktadır. Platon'un sanatla ilgili temel düşüncesinde her ne kadar sanata karşı olumsuz bir tavır sergileniyor gibi gözükse de bu durum sanatçının bizatihi kendisine yönelik değil, sanatçının "aletheia" adı verilen hakikatle olan ilişkisiyle ilgilidir. Bu ilişki sonucunda ortaya çıkan problem sanata yönelik olmamakta, hakikati bir kenara bırakarak gölgeler dünyasının sığ gerçekliğine kapılmakla oluşmaktadır.³¹⁴

Tekhne temel olarak yaratıcılığı kullanılarak herhangi bir şeyi yapma, meydana getirme faaliyetleri anlamında kullanılmaktadır. İçinde epistemik olarak bilgiyi de taşıyan bu faaliyetler sanatları ve çeşitli zanaatları kapsamaktadır. Dolayısıyla heykelcilikten gemi işçiliğine kadar birçok faaliyet tekhne içinde yer alır ve bu faaliyetlerin gerçekleşmesi için mutlaka bir fail şarttır. Sofist diyalogunda yaratma sürecine iki açıdan yaklaşılmaktadır: var olmayan bir şeyin meydana getirilmesi olarak "poetikai tekhnai" ve önceden var olanın edinilmesine karşılık gelen "ktetika tekhnai" dir. Ayrıca yaratma sürecine ilahi ve beşeri olarak yaklaşılmaktadır. Mimesis ise beşeri yaratma süreci içinde aslolanın farklı şekillerde ifade edilmesini içerirken aynı zamanda bir araçla veya taklitle bir şeyi meydana getirme, oluşturma faaliyeti anlamında kullanılmaktadır. Mimesis ne taklit ediliyorsa o şeyin bilgisini içerir; fakat gerçeğin birebir yansıması ve temsili değildir.³¹⁵

Tanrıların isimlerinden erdemlere kadar adların sorgulandığı Kratylos diyalogunda Platon Sokrates aracılığıyla sanatı isim açısından sorgulamaktadır. Sanatın Yunanca karşılığı tekhne sözcüğüdür. Sokrates bu sözcükteki harflerin birtakım değişikliklerle "ekhonoe" uslu sözcüğüne dönüştüğünü, dil alanıyla uğraşanların zaman zaman sözcüklerin kulağa hoş gelmesinden kaynaklı bu yollarla değişiklikler yaptığını da belirtir.³¹⁶ Eğer adlar olmasaydı nesnelere tarif ederken bedensel hareketlerden

³¹⁴ Haşlakoğlu, 2016, *Platon Düşüncesinde Tekhne*, a.g.e., 14-16.

³¹⁵ Haşlakoğlu, 2016, *Platon Düşüncesinde Tekhne*, a.g.e., 50-51.

³¹⁶ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 229.

yararlanmak gerekecekti. Adın yerine geçen tarif etme aracı olarak beden kullanılacaktı. Bu noktada tarif ederken ad nesnenin yerine geçerek tarifi kolaylaştırmaktadır.³¹⁷

Adın doğruluğunu nesnenin doğasıyla ilişkilendiren Sokrates için adları oluşturmak da tıpkı sanatta olduğu gibi öykünmekle gerçekleşmektedir. Ona göre ilkel adlar resimlere benzemektedir. Resimleri ortaya koyarken isteğe bağlı düzeltmeleri, eklemeleri yaptığımızda kimi zaman resim yarım kalabilmektedir. Adlar da tıpkı böyle harfleri bir araya getiren kişinin insiyatifindedir. Nesnenin doğasına uygun bir ad verilirse tam olarak adlandırma gerçekleşmektedir. Adların oluşturulmasını da bir tür sanat olarak gören Sokrates adları oluşturanlara “yasa koyucu sanatçılar” ismini vermektedir.³¹⁸ Adın oluşması için kendine uygun harflere ihtiyaç vardır. Kötü olan adların da nesneye uygun harflerden oluştuğu görülmektedir. Ama başlangıçta da nesneye öykünmeyle adlar çoğaltılmıştır. Sokrates en güzel konuşmaların adların nesnelere uygun olmasıyla gerçekleştiğini düşünür.³¹⁹

Mimesisi Platon felsefesinde taklit olarak tanımlamak bu tanımlamayı dar bir alana sıkıştırmak anlamına gelmektedir; çünkü kavramsal açılımına ve Platon’un sanat anlayışındaki yapılanmaya bakıldığında mimesisin taklitten daha fazla anlam içeriğine sahip olduğu görülmektedir.

Mimesis’in taklit yönünün yanında sanat eserinin oluşum sürecine bakıldığında içinde yaratmayı da barındıran oluşla (genesis) ilişkili bir faaliyet karşımıza çıkmaktadır. Daha çok aslolana benzemeye çalışırken bu benzemenin nereden kaynaklandığı mimesisin kapsadığı alan içinde yer almaktadır.³²⁰ Burada gerçeğe ulaşma ve ona giden süreç içerisinde taklit yaratıcılık ve bunun doğrultusunda oluşan anlamın nereden kaynaklandığına ilişkin bir yapılanmanın etkili olduğu görülmektedir.

Herhangi bir sanat eserinin oluşumunda rol oynayan unsurlar arasında sanatçı, süreç ve süreç sonucunda ortaya çıkan ürün rol oynamaktadır. Her sanatçı sanatsal faaliyeti esnasında bir şahıs olmaktan ziyade bir sanatçı olarak var olmaktadır, burada ortaya çıkan sanat ürününden dolayı sanatçı olunmaktadır. Dolayısıyla sanat ürünü sanatçının kendini oluşturmasını sağlamaktadır. Bir nevi kendi kendini yaratması söz konusudur. Mimesis’teki oluşumda ise kendisinden olandan ziyade benzer olanı yaratma vardır.³²¹

³¹⁷ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 239.

³¹⁸ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 248-249.

³¹⁹ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 251-254.

³²⁰ Haşlakoğlu, 2016, *Platon Düşüncesinde Tekhne*, a.g.e., 68.

³²¹ Haşlakoğlu, 2016, *Platon Düşüncesinde Tekhne*, a.g.e., 75-76.

Dolayısıyla bu yaratma içerisinde gerçeklik ana etken olsa da ortaya çıkan ürün gerçeğe benzeyen ancak gerçek olmayan nitelikte benzer bir üründür.

Mimesis MÖ.5. yüzyılda Yunan düşünürleri tarafından taklit ve tasvir olmak üzere iki anlamda kullanılmıştır. Yaygın bir şekilde kullanılan bu kavramın içeriğine bakıldığında taklitten kasıt gerçeğin kopyası iken tasvir taklidin daha genişletilmiş hali olarak algılandığı görülmektedir. Ancak tasvir yapılırken gerçeklikten yararlanılmayıp o gerçeklik oluşturulmaktadır. Dolayısıyla tasvirin içeriğinde taklit olduğu gibi bir şeyin açıklanarak anlatılması da yer almaktadır. Özellikle Aristoteles akla uygun bir hareketin, fiilin mimesisi dediğinde filozofun taklitten farklı bir anlayış ortaya koyduğu görülmektedir.³²² Bu noktada mimesisi sadece taklit olarak anlamlandırmak basit bir hata olmaktan daha fazlasını içermekte, kelimenin altını boşaltmaktadır. İçinde tasvirin de olduğu kavramsal bir yapı içerisinde yaratma rol oynarken sadece benzetmeden değil aynı zamanda geniş çaplı tasvirlerden de yararlanıldığı görülmektedir.

Platon'un mimesise bakış açısında ise taklit vardır ve taklit yoluyla ortaya çıkan eser değer bakımından orijinal olan gerçeklikten daha aşağıdadır.³²³ Görülüyor ki taklidin değere etkisi gerçekliği kapsamadığı için olumsuzdur. Platon'un sanat eserlerine kimi zaman değersizlik atfetmesinin altında yatan nedenin de bu olduğu öğrenilmektedir. Ancak bu değersizliğin içinde bilginin de rolü önemszenmektedir.

Platon'un sanat felsefesinde ortaya çıkan bilgi epistemenin bilgisi değildir, bu bilgi tekhnenin bilgisi olarak taklitle ortaya çıkan ve hakikate ulaştırmayan bilgidir. Bir sanat eserinin iyi olması gerçekliği yansıtmasıyla değerlendirilir, eser gerçek olanı ne kadar başarılı taklit ederse o kadar niteliklidir. Ancak taklit etme gücü arttıkça aldatıcılığı da artacağı için ahlaki açıdan istenmeyen bir durum oluşacaktır. Bunun yanı sıra taklit etme gücü azaldıkça, gerçeğe benzeme gücü azalmaktadır; fakat bu durum ahlaki aldatıcılığında olumlu bir etki yaratmamaktadır. Sonuçta taklit yoluyla yine bir aldatma söz konusu olduğundan eserin değer kaybı devam etmektedir.³²⁴ Bu doğrultuda gerçeği iyi derecede yansıtan bir sanat eseriyle kötü derecede yansıtan bir sanat eseri her anlamda ahlaki açıdan olumsuz bir durum oluşturmaktadır. Gerçeğe yaklaşmakla belirginleşen değer algısı gerçekten uzaklaştıkça silikleşmektedir. Ancak aldatıcılığı her daim yerini koruduğu için bu durum taklide olumsuz bir tavır oluşturmaktadır.

---

³²² Soykan, Ö. N. (1997). *Sanatın Ne'liği - Sanatçının Kimliği Sorunu. İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi.* (30) 22

³²³ Soykan, 1997, *Sanatın Ne'liği - Sanatçının Kimliği Sorunu. a.g.m., 27*

³²⁴ Soykan, 1997, *Sanatın Ne'liği - Sanatçının Kimliği Sorunu. a.g.m., 30-32.*

Platon'un sanat anlayışının oluşmasını sağlayan en önemli kavramlar taklit ve tasviri içine alan mimesisle yaratma anlamına gelen poieses'tir. Mimesis ve Poieses birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmamakla birlikte mimesisin ahlaki, estetik olarak olumsuz bir tavır oluşturmasının yanında poieses daha çok olumlu bir anlamda kullanılmaktadır. Dolayısıyla Platon'un sanat anlayışının olumlu bir yönü olduğu gibi olumsuz bir yönü olduğu ve bunların ayrı olmakla birlikte zaman zaman iç içe bir anlam oluşturduğu görülmektedir. Mimesis ve poieses tam olarak iç içe olduğu sanat anlayışı Aristoteles'te görülmektedir.³²⁵ Buradan yaratma her bakımdan varlığını eserler üzerinde hissettirdiği çıkarılmaktadır. Oluşum üzerinde olumlu bir etki yaratması Platon'un sanata bakış açısının tamamen olumsuz olduğu görüşleri çürütmektedir. Ancak tam anlamıyla olumlu bir anlayışa sahip olduğu düşünülmemektedir.

Platona göre bir ressam, tablosunda gerçeğe ne kadar yaklaşırsa izleyici o kadar memnuniyet duyar. Ama tablo gerçek olandan uzaklaştığında resmedilen şey hakkında izleyicinin bir fikri olmaz. Platona göre resimlerin aldatıcılığı burada da kendini gösterir; hatta bu sonuç hakkında Kritias diyalogunda "... Tartışılacak bir şey yoktur ve yine aldatıcı olan bu resimlere razı olmamız sonucuna ulaşılır." yorumunu getirmektedir.³²⁶ Buradan sanat eserinin gerçekle olan ilişkisinin önemli olduğu görülmektedir. Gerçekten uzaklaşan eser değerini daha da yitirmekte ve bu değersizlik duygusu seyirciye de yansımaktadır.

Platon Kratylos diyalogunda ise resme dair görüşlerini iletirken taklit ile gerçek olan arasındaki ayrımı çizmektedir. Kratylos ve Sokrates arasında geçen diyalogta Sokrates bir Tanrının resme birebir Kratylos'u yansıtması üzerinden bir sorgulama başlatır. Bu Tanrı o resme Kratylos'u tüm canlılığı ve genel özellikleriyle yansıtırsa Kratylos ve resim arasında hiçbir farkın kalmayacağını belirtir. Bu sorgulama sonucunda nesne ile o nesneyi yansıtan resmin birbirleriyle normal koşullarda aynı olamayacağı sonucuna varır.³²⁷ Bu açıdan resmin hiçbir zaman gerçeği yansıtamayan ancak gerçeğin kopyası olabilecek bir eser olduğu görüşüne varılmaktadır.

Platon'un taklidi yüksek bir şaka sanatı olarak nitelendirdiği de görülmektedir. Ona göre Sofistlerin de her şeyi bildiklerini sanmaları ve bunu kısa yoldan herkese iletebileceklerini iddia etmeleri birer şakadır. Platon tek bir sanatla birçok şeyi

³²⁵ Soykan, 1997, *Sanatın Ne'liği - Sanatçının Kimliği Sorunu*. a.g.m., 35.

³²⁶ Platon, 2014, *Kritias Kharmides*, a.g.e., 26.

³²⁷ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 250.

oluşturduğunu iddia etmenin inandırıcı olmadığını düşünür. Bu görüşü savunan kimseler gerçeği değil kopyayı üretir. Bu taklit sanatına da eğitimsiz gençlerin kanacağını belirtir. Taklide kanmanın sebebi ise yine bilgisizlik ve deneyimsizliktir. Henüz gerçeikle tanışmayan gençlerin asılsız bilgilere inanma olasılığı yüksek olduğu için bu anlarda gençler aldanmaktadır.³²⁸

Eğitim gerek sanat eğitimi yönüyle gerek kendi başına bütünsel olarak gerçeği fark etmede baş etken bir rol üstlenmektedir. Platon'un felsefesinde sanatın varlığı ve taklidi içerdiği inkâr edilemeyen bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır; ancak eğitimin getirdiği bilgelikle taklide karşı farkındalık oluşturmak gerekmektedir. Platon aldanmakla bilgisizlik arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Bilgi bir yönüyle gerçeği fark ettirdiği için taklitle aldanmanın önüne geçen unsurlar arasında yer aldığı görülmektedir.

Platon taklit sanatında kopya olup gerçeğe uygun bir görünüm kazandırılmaya çalışılmasını sanat eserlerinin oluşumu üzerinden de değerlendirmektedir. Örneğin bir nesne eni, boyu ve derinliğiyle birlikte aslına uygun olarak birtakım renklerle kopya edilebilir. Ancak bu tüm eserlerde geçerli değildir; Platon özellikle büyük eserlerin sanatçılarının bu yönteme başvurmayacağını söyler. Ona göre esere yakın olan kısım büyükken esere uzak olan kısımlar orantıdan dolayı küçük olacaktır. Bundan dolayı sanatçılar gerçeklikten kaçarlar ve kopyayı üretirler. Gerçeği yansıtmaya da tam olarak gerçeğe yakın olan bu şeye “görüntü–resim” denmektedir. Bu tabir resim dışındaki sanatlar için de geçerlidir.³²⁹ Görülüyor ki eser büyüdükçe sanatçının bu eseri aslına benzetme olasılığı düşmekte ve görüntü-resimler niteliğinde ürünler meydana gelmektedir. Aynı zamanda Platon'un insanın bedensel sınırlılıkların olmasının da eseri birebir yansıtmaya engel olacağını düşündüğü görülmektedir.

Platon bir şeyi meydana getirme sanatı olarak nitelendirdiği yapıyı insansal ve Tanrısal olmak üzere iki alana ayırır. Tanrısal boyutta varlıkların meydana gelmesi söz konusuysen insansal boyutta kopyanın hâkim olduğu bir yaratma biçimi vardır. Tanrısal yaratmada yaratılmış olan varlıklara karşılık onlardan ayrı olan resimler(hayaller) bulunmaktadır. Uykudaki hayaller, rüyalar, gün boyunca meydana gelen ışıktaki değişimler bunlara örnektir. Yaratılanlar ve onlara karşılık oluşan hayaller Tanrıların etkinlikleri arasında yer alır. İnsanların etkinlikleri de varlıkların aslına benzetmeyle ilgilidir. Özellikle tam anlamıyla öykünmenin gerçekleşmesi benzetmeye çalışan

³²⁸ Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 571-572.

³²⁹ Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 574.

sanatçının vücuduna egemen olup onu kontrol etmesiyle oluşmaktadır. Öykünme kimi zaman farkındalıkla kimi zaman da farkında olmadan gerçekleşebilmektedir.³³⁰

Platon'a göre sanatta hoş olan değil doğru olan aranmalıdır; çünkü sanat taklitle oluştuğundan taklit edilen gerçek nesneye yaklaştıkça sanatsal nesnenin önemi artmaktadır. Platon taklit edilen nesneyle oluşan nesne arasındaki ilişkiye önem verir. Ortaya çıkan sanat ürününün anlaşılması önemlidir; çünkü sanatsal nesne bize gerçek nesne hakkında fikir vermektedir ve anlatılmak isteneni tam anlamıyla kavramak için her iki yapıyı anlamlandırmak gerekmektedir. Taklidi anlamak ve hakkında fikir sahip olabilmek gerçek nesnenin bilinmesinden geçtiğinden kişi bu gerçeklik doğrultusunda taklidin gerçeğe ne kadar benzediğini saptayabilmektedir. Özellikle bir sanat ürünü ele alınırken onun ne olduğu, ne derece doğru olarak aktarıldığı ve müzik, ritim gibi sanatın çeşitli öğeleriyle ne şekilde canlandırıldığı iyi bilinmelidir.³³¹

3.4. Platon'da Sanat Eğitimi

Platon sanatı içeren her diyalogunda gerçeklikle anlamsal bir bağ kurmakta ve bunun fark edilmesi için insanın farkındalık gücünün artması gerektiğine inanmaktadır. Bu da her daim bilgelikle kazanılacak bir yetidir. Dolayısıyla sanat eğitimi sanatın gerçek olanla ilişkisini çözümllemek adına gerekmektedir.

Antik Yunan eğitiminde her dersin özünü erdemler oluşturmaktadır. Ünlü bir sofist olan Protagoras'ın aktarımıyla pek çok eğitmen derslerini bu erdemleri öğretmeye yönelik planlamaktadır. Harp öğretmenlerinin temel amaçları arasında çocuklara ölçülü olmayı kazandırmak yer almaktadır. Belli erdemler öğretildikten sonra çocuklar harp çalmayı öğrenir ve lirik şiirleri ezberlemeleri sağlanarak sanatlarını icra etmeleri kolaylaştırılır. Ölçülülüğün de etkisiyle çocukların ritm ve denge duygularının gelişmesi sağlanır ve bunun ardından çocukların bedensel gelişimine önem verilir. Fakat tüm bunların gerçekleşmesi maddiyatla orantılı olduğu için zengin ailelerin çocukları böyle özenli bir eğitime tabi olmaktadır.³³² Antik Yunandaki sanattan, astronomiye, tıp ilmine kadar her eğitimin ana ekseninde erdemli olmak yatmaktadır. Erdemli bir birey bilgiyi tam olarak alabilmekte ve hayata katkı sağlayabilmektedir. Ancak bireyin tam bir gelişim sağlanması amaçlandığı için sanatsal gelişiminin yanı sıra bedensel gelişimin de önemli olduğu görülmektedir.

³³⁰ Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 621-623.

³³¹ Platon, 2012, *Yasalar, a.g.e.*, 108-109.

³³² Platon, 2013, *Diyaloglar, a.g.e.*, 408.

Platon'un Timaios diyalogunda Timaios hem beden hem de ruh açısından güzel olmayı bütünsel gelişimde görmektedir. İnsan herhangi bir şeyle uğraşırken aklını kullanmalı ve bu sırada bedenini de kullanmayı ihmal etmemelidir. Tüm bunlar olurken ruha da önem verilmesini isteyen Timaios için bunun yolu müzik ve felsefeyle ilgilenmekten geçmektedir. Bu bütünlük içinde bedenin dengede olması önemlidir. En güzel hareket de bedenın tıpkı evrenin kendi içinde olduğu gibi yaptığı devinimdir. Bu doğrultuda Timaios'a göre bedenın eğitilmesi önem teşkil etmektedir.³³³

Platon felsefesinde eğitim aşamasında sanat bizi güzele ulaştıran bir etken olarak gerekli ancak tek başına yeterli değildir. Eğitimi tamamlayan şey insan aklıdır ve bu noktada Platon sanata katkı sağlama açısından yaklaşır. Ancak eğitimi tamamlayan şey insanın iyiye yönelerek edineceği erdemle birlikte kazanacağı felsefedir. Sanat eğitim aşamasında katkı sağlayan bir etken olarak görülmektedir. En önemli eğitim iyi ve kötünün ayırımına varacak zihinsel bir yapıya ulaşmakla sağlanacaktır. Platon salt bilgi öğretilmesinden kaçınır, bu eğitim mutlaka aklın bütünselliği içinde sorgulanarak edinilirse eğitim amacına ulaşacaktır.³³⁴

Platon ozanların söze ve şiire yatkın olan gücünün farkında olduğundan dolayı devletin alanına bu sanatçıları sokmak istememiştir. Nedeni ise onları küçümsediğinden değil onların sanatlarını ahlakın yolunda kullanmayışlarının açacağı sıkıntıları öngördüğü içindir. Bu noktada Platon sanatın ahlaka hizmet etmesi gerektiğini düşünmektedir.³³⁵ Sanat eğitimi söz konusu olduğunda Platon'un bu eğitime karşı çıkmadığı ancak eğitimin yönü ve hizmet ettiği amacın ahlaki boyuttan ayrılmaması gerektiğine inandığı görülmektedir.

Ruhun doğru bilgiden ayrılmasına sebep olan şey bilgisizliktir. Dolayısıyla anlayışsız bir ruh doğru yoldan sapmış ve çirkinleşmiştir. Ruhun içindeki kötülükler korkaklık, haksızlık gibi erdemsizliği içeren şeylerle bilginin olmayışı gibi ruhun çirkinleşmesine sebep olan şeyleri içermektedir. Bu noktada ruhun iyileşmesini, tedavisini sağlayan sanatlarda en etkili olan öğretme sanatıdır. Platon kişinin kendi bilgisinin farkında olmasına önem verir; özellikle bilgili olduğunu sanıp da aslında bu yetiye sahip olmamak düşüncenin en fazla yanıldığı anlardandır. Bu farkındalığa sahip olmamayı kara cahillikle ilişkilendiren Platon'a göre bunun giderilmesini sağlayan şey eğitimidir. Öğretimde

---

³³³ Platon, 2015, *Timaios*, a.g.e., 111-112.

³³⁴ Paksut, 1980, *Platon ve Platon Sonrası*, a.g.e., 467.

³³⁵ Paksut, 1980, *Platon ve Platon Sonrası*, a.g.e., 468.

ataerkillikten gelen katı bir tutum vardır. Bunun dışında hataların daha yumuşak yollarla giderildiği metotlar da bulunmaktadır; ancak Platon kendi döneminde ataerkil yapının hala devam ettiğini belirtmektedir. Bilgisizlik hiçbir şekilde kabul görmemektedir. Platon kendini bilge olarak nitelendirenlerin hâkim oldukları alanda herhangi bir yeni bilgi öğrenmeye çalışmamalarını eleştirir. Uyarma sanatını eğitimi kapsayan sanatın bir bölümü olarak nitelendiren Platon bu sanatın da bu gibi kimselerde işe yaramadığını düşünür. Fakat yine de ruhun arındırılması şarttır.³³⁶

Sokrates bir konu hakkında araştırma yaparken danıştığımız kişinin işin ehli olmasına büyük önem vermektedir; dolayısıyla bir alanın insanın eğitimini etkilemesi üzerine bir araştırma yapılırken öncelikle bu alanla ilgili iyi eğitimleri bulmak gerekmektedir. Sokrates söz konusu sanat olunca alanlarında ne kadar iyi olduklarını iddia etseler de somut olarak ortaya koydukları ürünleri görmedikçe o kimselerin sanatçı olduklarına ikna olmanın mümkün olmadığını dile getirmektedir. Bu noktada Sokrates iyi bir eğitmenin önceden aldığı eğitimleri, hangi hocaların öğrencisi olduğunu ve bu hocaların nitelikli bir eğitmen olduklarını kanıtlaması gerektiğine inanmaktadır.³³⁷ Bu noktada Sokrates savaş eğitiminin gerekli olup olmadığı yönünde bir karar vermekten kaçınır; çünkü karar verebilmek için konunun uzmanıyla görüşülmesi ve onun fikirleri yönünde, yani tam olarak bilgiye sahip olanın görüşlerine göre hareket etmek şarttır.

Sokrates Meneksenos diyalogunda alaycı tavrıyla övgüyü gereksiz yere kullananları yererken alınan eğitimlerin insanı bu noktada uzmanlaştırabileceğini savunur. Özellikle Sanat alanında müzik için Lampros'tan hitabet sanatı için Rhamnunsioslu Antiphon'dan ders alınırsa Sokrates'e göre bu doğrultuda insan Atina'da övgü konusunda ün kazanabilir.³³⁸ Görülüyor ki Sokrates sanat eğitimine karşı değildir. Özellikle işin ehli insanlardan bir eğitim alındığında insan öğrenim gördüğü alanda uzmanlaşırken bulunduğu çevrede ün sahibi de olabilmektedir. Her alanda olduğu gibi sanat alanında da eğitim görmek farkındalığı arttırmakta ve kişiye uzmanlık sağlamaktadır.

Sanatın ve eğitimin koruyucu etkisi Platon'a göre ilk insandan beri vardır. Bunu evren ve insanlığın gelişimi üzerinden de anlamlandırmaktadır. Evren gelişimini kendi kendine yaparken Tanrıların yardımını insanlardan esirgemesi insanların üzerinde güçsüzlük yaratmıştır. Yetenek sahibi olamayan ve güçsüz kalan insanlar kendilerini

---

³³⁶ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 563-565.

³³⁷ Platon, 2013, *Diyaloglar*, a.g.e., 340.

³³⁸ Platon, 2011, *Meneksenos*, a.g.e., 34.

koruyacak aletleri yapamadıklarından hayvanlar tarafından öldürülmüştür. İnsanların bu durumuna acıyan Tanrılar sonunda onlara eğitim ve sanat vererek kendilerini korumayı öğretmişlerdir.³³⁹

Platon'un aktarımına göre sanatın ihtiyaçtan kaynaklı olarak Tanrılar tarafından hediye edildiği görülmektedir. Bu hediye insanın kendi hayatını yine kendi devam ettirebilmesi için elzendir. Sanatın özellikle zanaat kısmıyla iç içe olduğuna ve bu sayede insanın kendi yaşamına şekil verebildiğine işaret edilmektedir. Bu doğrultuda görülüyor ki Platon'un felsefesinde ilk öğretmen Tanrılardır, insanlar Tanrılardan gelen bilgiyle hayatta kalabilmiş ve çevrelerindeki kaliteyi arttırabilmişlerdir.

Sanat eğitiminin içeriğine bakıldığında özellikle askerler yetiştirilirken müzik ve beden eğitimine ağırlık verildiği görülmektedir. Buradaki amaç hem bedenin hem de ruhun eğitilmesine yöneliktir. Ruhun yetiştirilmesi öncelikli olduğundan müzik ve hitabet eğitimiyle işe başlanmaktadır. Özellikle çocukların eğitiminde küçük yaşlar önem kazanmaktadır; çünkü bu yaşlar onların kolaylıkla eğitilmesini sağlamaktadır. Sokrates'e göre çocuk eğitiminde masallara ağırlık verilmelidir. Bu masalların içerikleri önemli kılındığından seçili masalların anlatılması şarttır; aksi takdirde rastgele seçilen masallar çocukların yetişkinlik döneminde kötü alışkanlıklar kazanmalarına sebep olabilir.³⁴⁰ Sokrates'e göre şairlerin gerçeği yansıtması ve gerçeğe uygun masalları anlatması önemlidir ve bu masallar çocukların dünyalarını şekillendirdiği için belli anlatılara göre kurgulanmalıdır. "Masallarda tanrıların ve kahramanların kendi dostlarına karşı bir sürü düşmanlık yaptıkları da görülüyor. Eğer askerlerin o kent içinde yaşayan insanların birbirlerine düşmanlık duymalarının günah olduğuna inanmalarını istiyorsak bu durumda çocukken onlara anlatmamız gereken şeyler bambaşkadır."³⁴¹

Glaukon Sokrates'le olan diyalogunda müzikle ilgili fikrini belirtirken müziğin içeriğine değinir. Kendisi müzikte sözlerin anlamlı olmasına ve bu sözlere uygun makamların seçilmesi gerektiğine inanır. Özellikle savaşan askerlerin üzüntü verici makamlardan uzak durmaları gerektiğine inanır. Serbest İon ve Lydia gibi makamlar keder verdiği için askerin ruh halini etkilemekte ve savaşmalarına engel olmaktadır. Bunların

---

³³⁹ Platon, 2014, *Devlet Adamı, a.g.e.*, 59-60.

³⁴⁰ Platon, 2016, *Devlet, a.g.e.*, 93-94.

³⁴¹ Platon, 2016, *Devlet, a.g.e.*, 95.

yerine daha coşkun makamdaki müzikler tercih edilmelidir. Sokrates ise makam bilgisi olmamasına Glaukon'la rağmen aynı doğrultuda düşünmektedir.³⁴²

Müzik insanı güzel olana yaklaştırdığı için Sokrates tarafından en iyi eğitim olarak görülmektedir. İnsanın içinde yer alan ritm duygusu müzikle birlikte ehlileşmektedir. Düşüncenin de yardımıyla insan güzel olanın farkındadır ve ona benzemeye çalışmalıdır. Müzik bu hususta alınan iyi eğitimin de yardımıyla güzele giden yolu kısaltmaktadır. Bu amaç doğrultusunda bir diğer alan ise yazı eğitimidir. Harflerin öğrenilmesiyle birlikte insan okuma yazma bilen biri durumuna gelerek yazılan yazıları tanır. Yazının oluşmasında her bir harfin önemi vardır ve bunları anlamlandırabilmek eğitim sayesinde gerçekleşmektedir.³⁴³

Sokrates'in düşüncesinde alınan eğitimlerin içsel arzuları dengeleyici bir yönü vardır. Buradan kaynaklı olarak müzik eğitimi beraberinde ölçüyü ve dengeyi getirirken beden eğitimi içsel arzuları dizginlemektedir. İçsel arzu geliştirildiğinde ve dengeye ulaştırıldığında adalete bile katkı sağlanacaktır. Sokrates bu hususta insanın bir hâkime bile ihtiyacı olmayacağını belirtmektedir. Belirtilen tüm bu eğitimler dengeyi sağlamak için birlikte alınmalıdır; çünkü sadece birine verilen önem diğer alan üzerinden gelişime engel olmaktadır. Müzik ruhu geliştirip iyileştirirken beden eğitimi vücudun daha sağlam hale gelmesine yardımcı olmaktadır. Fakat Sokrates'e göre sadece beden eğitimine önem verildiğinde kişi kabalaşmakta ve sert bir karaktere dönüşmekte aynı şekilde sadece müzik eğitimine önem verildiğinde yumuşak bir mizaçta kalmaktadır. Dolayısıyla eğitimde bütünsel gelişime önem verildiği burada da görülmektedir.³⁴⁴

Platon için toplumda uyumu ve düzeni sağlayan şey yasalardır. Eğitim de bu yasalara uymayı kolaylaştıran bir etki yaratmaktadır. Bu doğrultuda çocukların ruhları yasalara uyum sağlayacak ve aşırılıklardan uzak duracak şekilde eğitilmelidir. Eğitim yolunda yol gösterici olanlar yaşlılardır; bu açıdan hayattaki uyumu yakalama adına yaşlıların yolundan gidilmelidir. Şarkıların ruhu etkileyen yönüne vurgu yapan Platon için müzik kendi ritmi içinde hayattaki uyumu yakalamaya yardımcıdır. Fakat gençler müziğin bu derinliğini etkisini görmezden gelerek onu bir eğlence aracı olarak nitelendirmektedir. Oysaki müziğin işlevi daha farklıdır. Platon yasayı oluşturanların sanatçıları erdemli olmaya ve

---

³⁴² Platon, 2016, *Devlet, a.g.e.*, 120-121.

³⁴³ Platon, 2016, *Devlet, a.g.e.*, 125-126.

³⁴⁴ Platon, 2016, *Devlet, a.g.e.* 136.

hayatın ritmini yakalamaya yönlendirecek şekilde üretmelerini sağlayacak yasalara ağırlık vermelerinin önemini vurgulamaktadır.³⁴⁵

Platon sanat dalları arasında müziğin anlaşılması güç olduğundan ayrı dikkat gerektirdiğini düşünmektedir. Kithara ve flavta gibi çalgılar sıra dışı melodilerin oluşmasına sebep olmaktadır; ancak istenilen bu sıra dışılıktan ziyade sanatta uyumun neyi yakaladığıdır. Özellikle şarkı söylemenin eğitimle paralel gitmesi gerektiğini vurgulayan Platon dor gibi çeşitli makamların bilgisiyle birlikte uyum ve ritmin doğru bir şekilde oluşturulmasını eğitime dayandırmaktadır. Platon eğitimin artan niteliğiyle birlikte şarkı söyleyen sanatçılar gençlere iyi örnek olacaktır.³⁴⁶ Platon müziğin nitelikli olarak anlamlandırılmasına önem vermektedir. Bilginin gücüyle birlikte bu sanatla verimli bir şekilde uğraşmak genç öğrencilere de örnek olacağından önemlidir. Müzik hakkıyla icra edildiğinde gençleri erdeme ulaştıran bir araç olarak görülmektedir.

Sanatın içindeki güzelliğin eğitimle olan ilişkisine Yasalar kitabında Atinalı'nın görüşlerinde yer verilmektedir. Şarkı ve dansın özündeki güzellik kavrandığında doğru eğitilmiş olanla ilgili de fikir sahibi olunmaktadır. Platon için doğru eğitime giden yol bu noktada güzel müziğin ve güzel dansın keşfedilmesinden geçmektedir. Güzel müziği belirleyen şey ise ruh ve beden erdemini içererek belirli bir ritmi yakalamasıdır.³⁴⁷ koronun gücü taklitle dayanmaktadır.

Platon için müzik eskiden çeşitli türlere ayrılmakta ve her duygu durumu için ayrı bir tür bulunmaktadır. Örneğin “hymnos” denilen ilahiler Tanrılara yakarma için söylenirken “paianlar” zafer anlarında kutlamalar için kullanılmaktaydı. Günümüzde olduğu gibi şarkılar beğenildiğinde alkışla karşılık verilmiyordu; daha çok sessiz kalmak uygun görülmekteydi. Zaman içinde bozulmanın nedeni eğitimsiz, usule uygun davranmayı bilmeyen ve aşırı zevk düşkünü sanatkarların varlığıydı. Olması gerekeni bir kenara bırakan bu sanatçılar her şeyden önce zevk almayı amaçladıklarından ve kuralları umursamadıklarından müzikte bozulmayı hızlandırdılar. Platon sanatta da aristokrasinin, bilirkişilerin egemenliğini savunmaktaydı; ancak sanatçıların kural tanımazlığı sanatta aristokrasi egemenliğini derinlemesine bozduğu için artık sanat halkın egemenliği altındaydı.³⁴⁸ Burada bilginin değerinin sarsılmasının etkilerinin sanattaki yansımaları görülmektedir. Özellikle eğitim kurallarındaki aksamalar sanattaki gidişatın dengesini

³⁴⁵ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 95.

³⁴⁶ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 110- 111.

³⁴⁷ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 88.

³⁴⁸ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 153-154.

bozmuş ve sanatı istenilmeyen bir boyuta taşımıştır. Halkın eğitimsizliği kendi cehaletlerini görmelerine engel olduğu için müziğin sadece kulağa hoş gelmesi yeterli bulunmuş ve gelişmesine katkı sağlayacak kurallar bütünü öğrenmek göz ardı edilmiştir. Bu da gelişimi baltalayan etkenler arasında görülmektedir.

Platon sadece tek bir alanda oluşacak başıboşluğun toplumun her alanına etkisi olacağına inanmaktadır. Özellikle müzik alanındaki kural tanımazlığın etkilerinden yola çıkan Platon bu durumun insanın kişiliğine yansıtacağını ve yeri geldiğinde toplumdaki kurallara da karşı çıkmaya başlayacağına yer vermektedir. Zincirleme etki içinde aileye, topluma ve sonrasında Tanrılara karşı isyan etmenin tetikleneceğini düşünmektedir.³⁴⁹ Adeta tek bir halkanın tüm zincirin yapısını etkileyeceğini düşündüğünden Platon bu kuralsızlıkların önüne geçilmesine dikkat çekmektedir.

Platon şarkıların devlet yapısına göre düzenlenmesi gerektiğine inanmaktadır; bunun için elli yaş altında oluşturulan bir kurulun kurulmasını ve bu kurulun gelenekten gelen şarkılardan uygun olanları seçmesini önermektedir. Uygun olmayanlar için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler sonucunda her iki durumda da müzik verdiği zevki kaybetmemektedir; ancak iyi müzik eserleriyle yetişmiş biri sanat eserlerindeki niteliği kolay bir şekilde ayırt edebilmekte ve hakkıyla değerlendirme yapabilmektedir. Platon şarkıların cinsiyetlere göre düzenlenmesini uygun bulmaktadır; ona göre yiğitlik ve cesaretlik temalı şarkılar daha erkeklere özgüken düzenli ve ölçülü olan şarkıların kadınlara ait olduğu belirtilmektedir.³⁵⁰

Platon kent içindeki okullarda yabancı hocaların verdiği derslerle savaş ve müziğin öğretilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Eğitim her erkek için zorunludur. Platon her kız için de bu eğitimin zorunlu olması gerektiğine inanmaktadır; özellikle aynı dönemde Karadeniz civarlarında yaşayan Sarmat halkının kadınlarının aldığı eğitimi örnek olarak göstererek bu eğitimin gerekliliğini ve yasaların bu hakları garantiye alması gerektiğini vurgulamaktadır.³⁵¹

Platon tüm vahşi hayvanlar arasında en durdurulamaz olanın çocuklar olduğunu düşünmektedir; çünkü çocukların zekâsı henüz ehlileşmemiştir, eğitimin de katkısıyla çocuklar gerekli bilgileri edinerek özgürleşecektir. Ancak Platon bu eğitim içerisinde çocukların aileleri tarafından köle gibi yetiştirilmesine kesinlikle karşı çıkmaktadır.

³⁴⁹ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 154.

³⁵⁰ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 278-279.

³⁵¹ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 281-283.

Özellikle bunun gerçekleşmemesi için yasalarda iyileştirme yapılması gerektiğine inanmaktadır.³⁵² Platon sanat eğitiminde müzik alanında eğitimcilerin müzik aletinin sesiyle insan sesi arasındaki uyumu yakalamaları gerektiğini düşünmektedir. Özellikle her türlü karışık ritmlerle müziğin aktarılmasına karşı çıkmaktadır.³⁵³

---

³⁵² Platon, 2012, *Yasalar, a.g.e.*, 286- 287.

³⁵³ Platon, 2012, *Yasalar, a.g.e.*, 292.

4. ARİSTOTELES’TE SANAT EĞİTİMİ

4.1. Aristoteles’in Eğitim Anlayışı

Eğitim Aristoteles’in felsefesinde pratik bir bilim olarak toplumun iç dinamiğini değiştiren bir unsurdur. Toplumunu etkilemiş hususunda siyasetle birlikte hareket eden eğitim Aristoteles’e göre devletin kalkınması için elzemdir; çünkü alınacak iyi bir eğitimle bireyler toplumun gelişimini sağlayacaktır. Bunun yanı sıra pratik hayatta artakalan boş vakitlerin iyi bir şekilde değerlendirilmesi yine eğitim sayesinde gerçekleşecektir.³⁵⁴ Aristoteles’e göre bir insanın iyi yaşamasını sağlayan etkenler arasında eğitim, erdem ve yetenek en ön sırada yer almaktadır. Topluma mutlak eşitlikten ziyade farklılık katan bu unsurlarla insan yaşamını yönlendirmekte ve iyiye ilerlemektedir.³⁵⁵ Tıpkı Platon’da olduğu gibi Aristoteles’in de eğitimi siyasetle birlikte ele aldığı ve bu yapılanmayla birlikte devletin kalkınmasını etkileyen yönüne ağırlık verdiği görülmektedir. İyi bir eğitim her iki filozofa göre devleti ileri seviyeye ulaştıracak ve kalkındıracak etkenlerden biridir.

Aristoteles’in felsefesinde mutluluk kendisi olması bakımından ulaşılmaması gereken şey olarak karşımıza çıkar ve bu mutluluk siyasetin yardımıyla da gerçekleşmektedir. Siyaset bir bilim olarak koyduğu kurallarla toplumun sivri yönlerini şekillendirirken eğitime de etki etmektedir. Özellikle öğretmenler yöneticinin kuralları doğrultusunda hareket ettiği için eğitim şekilleri devlet yönetimlerine göre de belirlenmektedir. Bir devlet yönetiminin sahip olduğu eğitim bir başka yönetimde iyi bir yurttaşın yetişmesine sebep olmayabilir; dolayısıyla eğitim işin ehli insanların eline bırakılarak ilerlemelidir.³⁵⁶ Aristoteles’e göre mutluluk özellikle kendisini pratik hayatta gösterir, iyi eylemek iyiyi amaçlamak mutluluk getireceği için insanı mutlu kılan şey iyi bir yaşamdır.³⁵⁷

Görülüyor ki eğitim belli bir disiplin doğrultusunda net kurallar üzerinden ilerlemeli ve bu kurallar devlet yönetim şekillerine göre belirlenmelidir. Yönetici bu doğrultuda eğitime doğrudan etki eden kişi konumundadır; koyduğu kurallar doğrultusunda yönetim gerçekleştiği gibi eğitim de bu kurallar çerçevesinde şekillenmektedir. Aristoteles farklı yönetim biçimlerinde farklı eğitim kurallarının belirlenebileceğini belirterek disiplini içeren bir eğitim sistemine daha esnek bir yön vermiştir. Evrensellikten ziyade toplumun yapısı dikkate alınarak oluşturulan kurallar da uzman insanlar dâhilinde toplumda yer alarak kalkınmaya destek vermektedir.

³⁵⁴ Burnet, John, (2008) *Aristoteles: Eğitim Üzerine*, (çev. Ahmet Aydoğan), İstanbul: Say Yayınları, 7.

³⁵⁵ Aristoteles. (2017). *Politika*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları. 1283a. 110.

³⁵⁶ Burnet, 2008, *Aristoteles: Eğitim Üzerine*, a.g.e., 13.

³⁵⁷ Aristoteles. (2016). *Magna Moralia*. (Çev: Y.Gurur Sev). İstanbul: Pinhan Yayıncılık. 1184b, 41.

Söz konusu disiplin olduğunda Aristoteles bunun katı bir tutumla yansıtılmasına ve eğitimde tek tipleştirmeye sebep olmasına karşıdır. Bu yüzden Spartıların uyguladığı eğitimi çocukların gelişimini kötüye etkilemeleri doğrultusunda eleştirmektedir. Eğitim çatısı altında edindikleri yanlış bilgileri çocuklara yansıtan her toplum tehlikelidir. Aristoteles özellikle çocuk eğitimi adına kendine güvenen milletlerin yanlış tutum sergilediklerini düşünmektedir. Cesur insan yetiştirmek adına sert bir eğitimin uygulandığı toplumlarda çocukların eğitimi kötüye gideceğinden Aristoteles'e göre buna dikkat edilmelidir. Ona göre soylu insanları yetiştirmek aşırı sert ve gereksiz uygulamalardan kaçınarak gerçekleştiğinden eğitimde disiplin çatısı altında katı uygulamalara yer verilmemelidir.³⁵⁸

Aristoteles Atina devletinde her gencin on sekiz yaşına geldikten sonra “demotlar” denilen yurttaş listesine yazıldığını belirtmektedir. Yemin etme törenlerinden sonra çeşitli kontrollerden geçirilen demotların yetişkin oldukları ispatlanmaya çalışılır. Bu kontroller içinde onsekiz yaşını doldurmaları ve anne babalarının yasal bir evliliğe sahip olmaları aranmaktadır. Aksi durumda köleliğe doğru gitme olasılıkları bulunmaktadır. Tüm bu kontrollerin sonucunda bir sorun görülmediğinde gençlere “ebheb” (delikanlı) ismi verilir. Ebheblere eğitmen bulma görevi babalarına aittir. Babaları kabilelerinden kırk yaşını aşmış üç kişiyi seçerek halk oylamasına sunar. Halkın seçimiyle kabilelere “sophonistes” denilen eğitimciler atanır. Halk bu eğitmenlerin yanı sıra “paidotrib” isimli beden eğitimi öğretmenlerini ve birtakım dövüş eğitmenlerini de seçer. Aristoteles ilk senelerinde ebheblerin bu eğitimcilerden savaş eğitimi aldıklarını ikinci senelerinde tiyatrolarda aldıkları eğitimleri halka gösterdiklerini belirtmektedir.³⁵⁹

Bu doğrultuda Aristoteles'in aktarımıyla eğitimin ailede başladığı ve ailedeki bireylerin aldığı eğitimden ilk etapta babaların sorumlu olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra belirlenen eğitmenler halkın da seçimiyle kabilelere atanmaktadır. Özellikle eğitimde birlik ve ortak karar alınmasının ayırt edici bir özellik olduğu öğrenilmektedir. Bu birlik içinde beden ve sanat eğitimi üzerinden uygulanan program sonucunda öğrenciler aldıkları eğitim çerçevesinde birtakım etkinliklerle halka sunum yapmaktadır.

Sanat ve beden eğitiminin yanında askeri eğitim de genel sistemin içerikleri arasında yer almaktadır. Askeri eğitimde Aristoteles'e göre önemli olan başkalarının boyunduruğu altına girmemek, çevre kentlerin yönetimine yarar sağlamak için kendi kentiniz yararına

³⁵⁸ Aristoteles, 2017, *Politika, a.g.e., 1339a, 259.*

³⁵⁹ Aristoteles. (1998). *Atinalıların Devleti. (Çev: Suat Yakup Baydur). Cumhuriyet Yayınları, 69-70.*

çalışmak ve belli bir disiplinle köle olan insanları yönetmektir. Askeri eğitim sadece askeri alanda değil yaşamın her alanında refah seviyesini sağlamak, insanların hayatlarına, değerlerine zenginlik katacak şekilde düzenlenmektedir. İnsanlar hem barış zamanında nasıl yaşayacaklarını hem de savaş zamanında nasıl korunacaklarını öğrenmekte, bu açıdan askeri eğitim belli bir düzen ve disiplin içinde verilmektedir.³⁶⁰ Aristoteles askeri eğitimi hayattan koparmadan iç içe bir eğitim olması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu eğitim hayata entegre oldukça insanın yaşamdaki farklılıklara adaptasyonu kolaylaşacak ve eylemler sonucunda bütünsel bir verim alınacaktır.

Aristoteles eğitime erken yaşlarda başlanması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre aile içi eğitim önemlidir çocuğun keskin yönlerinin bu yaşlarda törpülenmesi gereklidir. Bunun dışında beş yaşa girmesiyle birlikte çocuğun eğitim yönü değişmeye başlamaktadır. Bu yaşla birlikte çocuklar artık görme yetilerini ön plana alarak, olayları durumları gözlemleyerek öğrenmelidirler. Sonrasında Aristoteles eğitimde iki dönemin oluştuğunu düşünmektedir. İlki yedi yaşından ergenlik çağına kadar olan dönem ikincisi ise ergenlik çağından yirmi bir yaşına kadar süren dönemdir. Aristoteles bu süreç içerisinde çocukların her zaman doğaya göre eğitilmeleri gerektiğini düşünmektedir, eğitimin temel amacında bu düşünce yatmaktadır.³⁶¹ Aristoteles'in gelişimi dönemlerine ayırarak belirlemesi gelişim psikolojisinin Antik Yunan dönemindeki izlerini yansıtması açısından önemli görülmektedir. Bu eğitimin içeriğini daha planlı hale getirmektedir.

Aristoteles iki çeşit erdemden bahsetmektedir; bunlar düşünce ve karakter erdemleridir. Düşünce erdemi eğitimle oluşurken karakter erdemi alışkanlıklarla oluşur; dolayısıyla aralarında zamansal açıdan da bir fark vardır. Eğitim daha fazla zaman ve çaba gerektirdiğinden düşünce erdemlerinin oluşma süreci kısa değildir. Herhangi bir alışkanlığın kazanılabilmesi için bu alışkanlığı içeren eylemin tekrar edilmesi gerekmektedir. Aristoteles erdemli bireylerin de alışkanlıklarını böyle edindiklerinden bahseder; insan adaletli oldukça adil bir birey haline gelmektedir. Tıpkı erdemlerin oluşmasında olduğu gibi herhangi bir sanat alanı da tekrarlarla nitelikli hale gelmektedir. Aristoteles sanatta bu tekrarların belirleyici olduğunu dile getirir; eğer sanatçı iyi bir eser ortaya koymak istiyorsa sürekli üretmeli ve bu üretkenliğini tekrarlamalıdır. Bu noktada sanatçı ortaya çıkardığı eserin niteliğine göre iyi ve kötü sanatçı değerlendirmesine tabi kılınmaktadır. Eğer iyi bir heykel oluşturursanız iyi bir heykeltıraş olarak adlandırılırsınız;

³⁶⁰ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1334a, 247.

³⁶¹ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1337a, 254.

aksi durumda kötü bir heykeltıraş olarak anılmanız kaçınılmazdır. Aristoteles bu değerlendirmenin gerekliliğine inanır; çünkü eğitim bunun için vardır. Diğer türlü herkesin doğuştan iyi veya kötü olması gerekmektedir.³⁶²

Karakter erdeminin şekillenmesinde alışkanlıklar devreye girmektedir. Aristoteles için insanların huylarını belirleyen şey de edindiği alışkanlıklar ve sergiledikleri eylemleri sıklıkla gerçekleştirmeleridir. Bu alışkanlıkların oluşmasında insanın yapılan eylemden zevk alması veya acı duyması belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında Platon ve Aristoteles küçük yaşlardan itibaren insanların belirli konularda eğitilmesi gerektiğinde hemfikirdir. Bu konular acı ve haz üzerinedir. Aristoteles için gerçek eğitim küçük yaşlardan itibaren insanların haz ve acı üzerine farkındalık geliştirmeleriyle gerçekleşir.³⁶³

Aristoteles genç yaşta eğitim alınmasının insanları kolaylıkla şekillendirmek açısından önemli görmektedir. Çocukların yanı sıra kölelerin de yetiştirilmesi için eğitime erken yaşlarda başlamak gerekmektedir.³⁶⁴ Aristoteles çocukların ilk dönem eğitiminde okuma yazmaya, beden ve sanat eğitimine yer verildiğini belirtmektedir. Sanat eğitimi alanında müzik konusunda bazı çevrelerin tepkisi olduğunu dile getiren Aristoteles'e göre bu tepkiler müziğin bir haz aracı olarak görüldüğü yönündedir. Bu tepkilere karşılık verenler ise müziğin insanın doğasına uygun olarak boş vaktini keyifle geçirmesini sağlayan bir araç olmasından dolayı eğitim açısından sakıncalı görmemektedirler. Aristoteles genel olarak boş zaman aktivitelerine baktığında bu aktivitelerin kendi içinde bir değeri olması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylelikle zihin dinlenme anında da verimli bir şekilde aktif olmaktadır.³⁶⁵

Görülüyor ki eğitim çok erken yaşlarda başlamakta ve bununla birlikte sanat eğitimi içerik yönünde ilk dönem eğitime dâhil edilmektedir. Özellikle müzik eğitiminin etik boyutu birtakım çevrelerce sorgulanmasına rağmen Aristoteles buna karşı çıkmamakta sanatsal açıdan değeri olan müziklerin tercih edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Bir boş vakit aktivitesi olarak müziğin değerlendirilmesi birtakım çevrelerce olumsuz olsa da Aristoteles müziğin zihni bu anlarda çalıştırmamasından dolayı müzik eğitime karşı çıkmamaktadır.

---

³⁶² Aristoteles. (2012). *Nikomakhos'a Etik*. (Çev: Saffet Babür). Ankara: BilgeSu Yayıncılık. 1103a-1103b. 29-30.

³⁶³ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1104b, 32.

³⁶⁴ Aristoteles. (2016). *Ekonomi*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 27.

³⁶⁵ Aristoteles, 2017, *Politika*, 1338a, 257.

Aristoteles sanat eğitimi çerçevesinde müziğin yerini ayırmaktadır. Ona göre erken yaşta alınan eğitimler arasında okuma ve yazma ileride yapılacak olan işlerin öğrenilmesini sağlarken resim alanında alınan eğitim sanat eserlerini yorumlamayı kolaylaştırmaktadır. Ancak müzik özgür insanların uğraşı olan bir boş zaman aktivitesidir. Bu noktada amaç açısından diğer eğitimlerden farklıdır. Aristoteles özellikle özgür insanlara farklı bir eğitim verilmesi gerektiğini savunurken bu eğitime müziği dâhil etmektedir. Bunun yanı sıra resim, yazı, çizim gibi diğer eğitimler de verilmelidir. Aristoteles'e göre resim eğitiminin çok çeşitli amaçları vardır en belirgin olan temel amaç ise insanın güzel olanı fark edebilmesini sağlamasıdır. Bu doğrultuda resim eğitimi faydalı görülmektedir. Çocuklar tüm bu eğitimlerle birlikte beden eğitimini de tamamlamalıdır.³⁶⁶ Görülüyor ki sanat eğitimi kendi bütünselliği içinde eğitimde rol oynarken müzik bu içerikten sıyrılmakta ve insanlar üzerinde farklı bir etki yaratmaktadır. Bunun yanı sıra resim eğitimi güzelin fark edilmesi açısından uygun görülmekte ve tüm bu sanat eğitimi içeriği beden eğitimiyle desteklenmektedir.

Çocukluk yıllarında fazlasıyla beden eğitimine yer vermek gelişimi olumsuz etkileyeceğinden Aristoteles spor eğitiminin kararında olması gerektiğini de vurgulamaktadır. Beden ve akıl eğitiminde her zaman bir denge aranmalıdır; çünkü birine verilen önem diğerini olumsuz etkilemektedir.³⁶⁷ Dolayısıyla her eğitim gerektiği kadar ve tam bir denge içinde gerçekleşmelidir.

Aristoteles'e göre insan bilmeye eğilimli olarak dünyaya gelmektedir. Özellikle insan hafıza bakımından hayvanlardan ayrılırken bu ayrımı netleştiren şey bilmeye yönelik sistemli yaklaşımıdır. Bunu yaparken insan deneylerden yararlanmaktadır. Deneyle elde edilen pratik hayata dair çözümlerin yanı sıra bilgiyi elde etme yolunda sanat bir noktada daha geniş bir başlık altında karşımıza çıkmaktadır. Sanat bizi pratik hayata yönlendirirken bilim sanatı da aşarak hayata dair en önemli alan içinde yer almaktadır. Bilimin içinde yer alan bilgi sadece bilgi olmak bakımından aranan unsur olarak bilimi yüceltmektedir. Bilgelik ise evrensel bir anlam taşıyarak daha kapsayıcı bir rolde kendini göstermektedir.³⁶⁸ Buradan sanatın bilimsel sınıflandırmada bilimden daha sonra geldiği ve pratik hayattaki etkin rolüyle hayatı biçimlendirdiği çıkarılmaktadır.

³⁶⁶ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1338b, 258.

³⁶⁷ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1339a, 260.

³⁶⁸ Aristoteles. (1996). *Metafizik*. (Çev: Ahmet Arslan). İstanbul: Sosyal Yayınlar, 41.

Aristoteles eğitimin gerek sanat gerek diğer alanlarda amacının tam olarak toplum tarafından benimsenmediğini düşünmekte ve önce bu konunun netleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Eğitimin yönünün, amacının anlaşılması ondan alınacak faydayı da arttıracığından bunun netleşmesinden yanadır. Erdemin bir hedef olması gerektiğini düşünen Aristoteles her yararlı şeyin öğrenilmesi gerektiğine karşıdır.³⁶⁹ Dolayısıyla Aristoteles'in eğitimde de orta yolu izlediği görülmektedir. Erdemin doğrultusunda kararında ve insanın işine yarayacak şeylerin öğrenilmesi genel hedefler arasında yer almaktadır. Bu noktada Aristoteles'in eğitim anlayışı faydacılık üzerinden ilerlemektedir.

Aristoteles'e göre küçük olan eylemler büyük olana ulaşmak için yapılmaktadır. Bu doğrultuda amaçlanan büyük ve iyi olan şeylerdir. Yaşamın çalışma hayatı ve boş zamandan oluştuğunu düşünen Aristoteles için insan mutlaka çalışmalı ve gerektiğinde savaşmalıdır. Eylem açısından her zaman yarara yönelik bir eğilim gerçekleşmelidir. Bu yararın içinde bir değer gören Aristoteles'e göre eğitim de buna göre planlanmalı, barışçıl bir ortamda çok çalışmanın hedeflendiği bir toplum düzeni kurulmalıdır.³⁷⁰ Bu noktada eğitimde yine yönlendirici olanın erdem olduğu görülmektedir. En yüksek iyilik olan mutluluğa giden yolda insan tüm eylemlerini bu mutluluğu elde edecek doğrultuda planlamalı ve uygulamalıdır.

Aristoteles'e göre eğitim gören kişiler araştırma sahası el verdikçe olası olana değil kesinliğe ulaşmakla yükümlüdür. Ne kadar farklı alanda eğitim alırsa başarı da beraberinde gelecektir; bu yüzden eğitim bilgi ve tecrübe işidir. İyi bir yargıç olabilmek için farklı türdeki eğitimlerin gerekli olduğuna inanan Aristoteles gençlerin eğitimdeki deneyimsizliklerinden kaynaklı olarak siyasette başarılı olamayacaklarını dile getirir. Gençlerin tutkuyla hareket etmeleri de onlar için bu doğrultuda tehlike oluşturmaktadır.³⁷¹

Görülüyor ki Aristoteles her alanda eğitimi desteklemektedir; ancak gereksiz ve fayda sağlamayan bilgiden uzak durulması gerektiğine inanmaktadır. Eğitim alanında başarı bilgi ve tecrübeden geçtiği için insanın bilgi birikimini her daim arttırması gerekmektedir. Tıpkı Platon'da olduğu gibi Aristoteles'te de eğitim ve siyaset birbirlerini etkileyen iki alandır ve bu noktada Aristoteles siyasette başarının sağlanmasının alınan eğitime bağlı olduğunu düşünmektedir. Eğitim ve ahlaki insan yaşamında birbirlerini

---

³⁶⁹ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1337b, 256.

³⁷⁰ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1333b, 245-246 .

³⁷¹ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*. a.g.e., 1095a, 11.

destekleyen iki alan oldukları için Aristoteles insanın başarı yolundaki aşırı eğilimlerinin de dengeye ulaşması gerektiğine inanmaktadır.

Aristoteles söz konusu eğitim olduğunda akıl yürütme ve alışkanlıkların belli bir uyum içinde olması gerektiğini düşünmektedir. Akıl her ne kadar baskın olsa da hata yapma payını her zaman saklamaktadır. Ruh Aristoteles'e göre akıl ve aklın devreye girmediği hazların, arzuların ortaya çıktığı iki bölümden oluşmaktadır. Bedenin akıldan daha önce oluştuğunu düşünen Aristoteles için gerekçe çocukların yetişmesinde saklıdır. Bir çocuk dünyaya geldiğinde istek ve arzularına yönelik bir tutum sergilerken eğitim aldıkça zihinsel yapısı değişmekte ve ruhundaki akıl yönü ağır basmaya başlamaktadır. Bu doğrultuda Aristoteles küçüklükten itibaren bir bireyin beden eğitimine tabi olmasını da sanat eğitimini de ruh gelişimi için gerekli görmektedir.³⁷² Buradan beden kendi dengesi içinde aklın öncülüğünde hareket ederken eğitimin bu bütünlüğü koruyan ve geliştiren nitelikte olması gerektiği çıkarılmaktadır.

Görülüyor ki çocuk doğası gereği haz ve arzularına yönelik bir tutum sergilemekte ve bunu dengeye ulaştıran yegâne şey eğitim olarak görülmektedir. Çocuklar Aristoteles'e göre küçük yaşlardan itibaren belli ve bütünsel bir eğitim içinde gelişim sağladıkça bunu etkisi her alanda hissedilmektedir. Aldıkları beden eğitimi ruh gelişimlerine de hizmet ettiğinden Aristoteles bu eğitimi gerekli ve zorunlu görmektedir. Bütünsel bir gelişim içinde bireyin gün geçtikçe zihinsel kapasitesi gelişecek ve akıl yürütmelerde daha anlamlı sonuçlar elde edecektir. Dolayısıyla içinde zihinsel yapının da bulunduğu bütünsel gelişimi oluşturan her bir eğitim Aristoteles'e göre bu noktada önemli görülmektedir.

Mutluluk ahlaki oluşum içinde en temel hedef olarak görülürken Aristoteles'e göre herkes imkânları dâhilinde mutlu yaşam geçirmeye yönelik iyi bir eğitim alma, zengin olabilme gibi birtakım hedefler belirlemektedir. Ona göre bu hedefler belirlenirken sorgulanması gereken en önemli şey iyi yaşamın neye olduğu ve bu yaşama ulaşmak için ne gibi koşulların gerektiği yönündedir.³⁷³ Bu doğrultuda alınan eğitim de bu iyi yaşamı sağlama yolunda birer etken olarak görülmektedir. Yaşam eğer kişiye bağlı bir seçimse Aristoteles'e göre kişi siyaset, felsefe ve haz yaşamından birini seçmektedir. Bunların içeriğinden ziyade en önemli olan bu yaşam tarzlarının insanı mutluluğa yönlendirmedeki etkisidir.³⁷⁴ Buradan Aristoteles'in mutluluk getiren etkenleri kavramsal bütünlüğü içinde

³⁷² Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1334b-1335a, 248-249.

³⁷³ Aristoteles. (1999). *Eudemos'a Etik*. (Çev: Saffet Babür). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. 13-15

³⁷⁴ Aristoteles, 1999, *Eudemos'a Etik*. a.g.e. 21.

teker teker ele aldığı ve bunlar içinde en tercih edilir olanın mutluluğa en fazla ulaştıran olduğu çıkarılmaktadır. Mutluluk bu araçlar sayesinde gelirken eğitim de mutluluğa ulaştıran etkenlerden biri olarak iyi yaşama yönlendirmesi yönüyle Aristoteles'in felsefesi içinde yer almaktadır.

Aristoteles insanların genellikle eğitimle iyi olabileceği düşüncesinin hatalı olduğunu düşünmektedir; ona göre iyi olma durumu bir yönüyle daha çok doğadan kaynaklanmakta ve insanda doğuştan bulunmaktadır. Sözlü eğitimin kalıcı olmamasından dolayı insan alışkanlık kazanacak bir eğitime tabi tutulmalıdır; ancak alışkanlığın gençlere kazandırılması zordur. Özellikle erdemın ışığında ölçülü davranan bireylerin yetiştirilmesi için yasalarla güvence altına alınan bir eğitime ihtiyaç vardır. Aristoteles diğer eğitimlerle bireysel eğitimi kıyasladığında bireysel eğitimin kişinin ihtiyacına yönelik olmasından dolayı daha farklı olduğunu belirtir. Bireysel eğitimle herkes kendi için en faydalı olan içeriğe yönelecek ve bununla daha net sonuçlar alınacaktır.³⁷⁵ Aristoteles'in felsefesinde yasalar bu doğrultuda ahlakın sağlaştırılmasında rol oynamakta ve bu durum da eğitimin kalıcı hale gelmesinde etkili olmaktadır.

Aristoteles bir devlet içerisinde eğitim ve yasaları birbirlerini etkileyen iki sistem olarak görmektedir. Özellikle kendi eğitim anlayışı çerçevesinde bu iki kavramın birbirlerini etkileme yönü üzerinden bir anlayış geliştirmektedir. Ona göre yasalar eğitimi destekleyecek ve ileriye götürecek nitelikte olmalıdır. Böylelikle eğitim seviyesi yükselecek ve gerektiğinde devletin niteliğini arttıracak yasaların oluşması kolaylaşacaktır. Özellikle eğitimde devletin belirleyici olduğunu düşünen Aristoteles özelden ziyade devlete ait eğitimin önemini vurgulamaktadır. Eğitimin bir yönüyle toplumsallığını savunmakta ve topluma ait bir konuyla yine toplumun ilgilenmesi gerektiğini düşünmektedir.³⁷⁶

Aristoteles özellikle kadınların ve çocukların eğitimlerinde yasaların belirleyici olduğunu düşünmektedir. Devleti bir bütün olarak değerlendirdiğinde bu bütünün parçası olarak ailenin eğitimi yine devlete katkı sağlaması açısından önemlidir. Çocuklar gelecekte etkin olduklarından ve kadınlar da bu çocukların eğitilmesinde en etkin role sahip olduklarından devletin geleceği kadınların ve çocukların nitelikli bir eğitim almasına bağlıdır.³⁷⁷ Bu doğrultuda Aristoteles'e göre yasalar herkesin eşit olarak eğitim almasını

³⁷⁵ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1179b-1180b, 212-214.

³⁷⁶ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1337a, 255.

³⁷⁷ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1260b, 48.

sağlayacak nitelikte olmalı ve her yurttaşın haklarını korumalıdır. Sokrates'in bir devlette kadınların ortak olarak kullanılması gerektiği fikrine Aristoteles karşı çıkmaktadır. Sokrates devletteki birliğe inandığı için bunu öne sürer ancak Aristoteles bu birlikten ziyade devletin çokluktan meydana geldiğini ve tek tip insanların olduğu bir toplumda devletin yok olmaya doğru gerilediğini savunmaktadır.³⁷⁸ Bu doğrultuda Aristoteles'e göre eğitim bahsedilen farkındalığı oluşturacak boyutta olmalı ve herkesin eşit haklar çerçevesinde eğitim almasına olanak sağlayan kurallar oluşturulmalıdır. Çokluk ve çeşitliliğin Aristoteles'in eğitim felsefesinin belirgin özellikleri arasında yer aldığı görülmektedir.

Aristoteles'in bu çokluk anlayışı çerçevesinde eğitimin tek bir elde toplanmasına karşı çıktığı görülmektedir; çünkü böyle bir durumda istenmeyen bir öğretimin gerçekleşme olasılığı artmaktadır. Bununla birlikte ortak çatı altında toplanan eğitim gerçek amacından saparsa erdem açısından uygun olmayan nitelikte insanların yetişmesine sebep olabilir. Aristoteles bu noktada zenginliğe, mülkiyete aşırı düşkün insanların yetişebileceğini düşündüğünden tek elde toplanan ortak eğitime karşı çıkmaktadır.³⁷⁹ Aristoteles'e göre yasalar eğitimde adaleti sağlama adına gerekli güvenceleri bu noktada sağlamak zorundadır. Eğitimde tek elden yönetime engel olmak ve ahlaki yozlaşmaya sebep olmamak için bu önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Aristoteles adaleti sağlayan etmenlerden yasalara karşı gelmemek ve bunlara uyum sağlamak üzerinde de durmaktadır. Bu doğrultuda bakıldığında adalete evrensel ve özel olmak üzere iki açıdan yaklaşmaktadır. Bu ayrım içinde evrensel adalet daha çok geleneği içerirken özel adalette hak, kanaat, bireysel sorumluluk gibi kavramlar devreye girmektedir. Kişi kendi yaptığı eylemlerin sorumluluğu altında fazlasına değil hak ettiğine rıza gösteriyorsa adil bir davranışta bulunuyor demektir. Adaletin eşitliğe önem veren yönü ve gelir dağılımında insanların hak ettiği kadar pay almasını öne çıkarması onu özel kılmaktadır. Yasaların ışığı altında Aristoteles bu ölçülülüğü önemli bulmaktadır.³⁸⁰ Tıpkı Platon'da olduğu gibi Aristoteles için de adalet en yüksek erdemlerden sayılmaktadır. Bu durum her iki filozofun felsefelerinde etik ve siyasetin iç içe olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte adaleti sağlayan en önemli etkenlerden biri yasaları da içeren hukuksal düzendir. Bu düzen Platon'un devlet anlayışında filozofların kral

³⁷⁸ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1261a, 50.

³⁷⁹ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1267a, 65.

³⁸⁰ Topakkaya, A. (2008). *Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles-Platon Karşılaştırması*, *SDÜ Felsefe Bl. Dergisi*, 6, 41.

olmasıyla sağlanırken Aristoteles'in devlet anlayışında yasalardan ayrılmayan aristokrasi sınıfının başa geçmesiyle sağlanacaktır.³⁸¹

Aristoteles'e göre aristokrasi yasalarla yürürlüğe giren eğitimi temele almaktadır; çünkü eğitim beraberinde sadakati de getirecektir. Görev alan kimse o görevin sorumluluğunu en iyi şekilde gerçekleştirmesi gerektiğinden en üst düzeyde "en iyi insanlar" görev almalıdır. Böylelikle eğitimin ve toplumdaki kurumların devamı sağlanacaktır. Devlet yönetiminde demokrasi hâkimse hedeflenen şey insanların, toplumun özgürlüğüdür. Oligarşi zengin olunması gerektiğini hedeflerken tiranlık baştaki insanın çıkarlarını korumaya yöneliktir. Aristoteles'e göre bu yönetim biçimleri arasında eğitime en önem veren aristokrasidir.³⁸²

Aristoteles eşitlikten ziyade adaletin önemli olduğuna inandığından insanların yasalara göre eğitilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yöneticilerden de yasayı bozmadan onun kurallarına göre bir yönetim sergilemeleri beklenmektedir. Yasa bu doğrultuda Aristoteles'in felsefesinde üst belirleyici bir yapı olarak karşımıza çıkarken insan siyasette olduğu gibi eğitimde de yasaya göre hareket etmesi beklenen bir varlıktır. Yasalar insanlardan adalet oluşturacağından yasalara göre alınan eğitim insanı adil bir varlık haline getirecektir. Bu yüzden Aristoteles eğitimde de yasaların belirleyici olmasını düşünmektedir. Adalet nihayetinde Tanrıdan, akıldan gelmektedir. Yasalara göre belirlenen eğitim Tanrılara göre belirlenmiş olduğundan, böyle bir yönetim tercih edilmelidir. İnsanın vahşi yönünü vurgulayan Aristoteles'e göre yönetim insana bırakıldığı takdirde çıkara göre keyfi kararlar alınabilir ve yanlış bir yönetim gerçekleşebilir. Bu yüzden teoriye bağlı kalmak gerekmektedir.³⁸³

Aristoteles'e göre insanın bilme isteği doğuştan gelmektedir. Bu doğal isteğin kanıtı ise insanın aldığı zevktir. Özellikle görme duyusu eylemde bulunmadığımız zamanlarda bile bize verdiği bilgi ve beraberinde getirdiği zevkten kaynaklı olarak diğer duyular arasında bilgiyi elde etme açısından daha önemli görülmektedir. Aristoteles yaptığı kıyaslamayla hayvanlar arasında da öğrenme yeteneği yüksek türlerin olduğunu belirtmektedir; ancak hayvanlar imge ve hatıra dayalı bir öğrenme yolu izlediklerinden fonksiyonel açıdan kalıcı ve verimli bir öğrenme gerçekleştirmezler. Onlara kıyasla insanın akıl yürütme kapasitesi yüksek olduğu için sanat gibi komplike alanlara dair öğrenme

³⁸¹ Topakkaya, 2008, *Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles-Platon Karşılaştırması*, a.g.m., 43.

³⁸² Aristoteles. (2018). *Retorik*. (Çev: Mehmet H. Doğan) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 1366a. 63.

³⁸³ Aristoteles, 2017, *Politika*, 1287b, 121.

gerçekleştirebilmekte ve üretim sağlayabilmektedirler.³⁸⁴ Dolayısıyla insan doğuştan gelen, durdurulabilir olmayan öğrenme isteğiyle hayvanlardan ayrılmakta ve Aristoteles'e göre imge ile hatıranın yanı sıra daha çeşitli zihinsel fonksiyonları kullanabilmesi açısından sürekli öğrenebilen bir varlık olması yönüyle yaşamını devam ettirmektedir.

Aristoteles insanların şeylerin nedenini bilmekle o şeyi bilmek arasında bir bağlantı kurduklarını düşünmektedir. Bu bir anlamda insanların sahip olduğu ön kabuldür. Ancak bu ön kabul bir bilgiyi edinmede her şeyin bilinmesi gerektiği düşüncesini zihinlere yerleştirmemelidir. Bu doğrultuda Aristoteles bir konunun açıklanmasında tüm bilginin üzerinde durulmaması gerektiğini düşünür. Belirli ilkelere dayanan ve tüm bilgi içinde yanlış çıkarımları veren yapıların açıklanmaya çalışılması gerektiğini düşünen filozofa göre geriye kalan şeyler bu durumda önemsizleşmektedir. Bundan yola çıkıldığında örneğin matematik alanında bir görüş çürütülürken bununla sadece matematikçiler gereğince ilgilenmelidir.³⁸⁵

Aristoteles'e göre nesnelerin ilkeleri bilindiğinde gerçekten o nesnenin bilgisine sahip olunduğu da düşünülmektedir. Bununla birlikte bütüne içkin olan parçalar hangi yapıdaysa bütünün de o yapıda olduğu varsayılmaktadır. Burada her nesnenin olması gerektiği şekilde olduğuna işaret edilmektedir. Parçalar bütüne kıyasla ne eksik ne de fazladır ve her nesne belirli nesneden oluşmaktadır. İlkeler ise ne bir nesneye ne de başka bir şeye bağlıdır, onlar kendilerindedir ve her şey onlardan çıkmaktadır.³⁸⁶

Aristoteles öğrenimin açıklığa kavuşabilmesi için halk içinde yaygın kullanılan kavramlardan yola çıkılması gerektiğini vurgular.³⁸⁷ Bu noktada Aristoteles'in öğrenimde kavramsal bilgiye önem verdiği ve öğrenimin bu bilginin netleştirilmesiyle kolaylaşacağını düşündüğü görülmektedir. Herhangi bir bilginin öğrenilmesi ve aynı ortak dilin oluşturulması adına kavram bilgisi netleştirilmelidir.

Aristoteles öğrenim ve bilgiyle ilgili düşüncelerinden bahsederken her öğrenimin önceden edinilmiş bilgiden doğduğunu belirtir. Bu bilimin her alanında geçerlidir. Tasım ve tümevarımla yapılan öğretimlerde de önbilgiye ihtiyaç vardır. Söz konusu retorik olduğunda bu sanatı kullanan kişiler tümevarımla düşüncelerini belirttikleri gibi tasımdan da yararlanarak örneklerini sunmaktadır. Öğrenme kimi zaman önceden bilinenlerin

³⁸⁴ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e., 75-76.

³⁸⁵ Aristoteles. (2001). *Fizik*. (Çev. Saffet Babür). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 185a. 11.

³⁸⁶ Aristoteles. 2001, *Fizik*, a.g.e., 25-27.

³⁸⁷ Aristoteles, 2018, *Retorik*, a.g.e., 1355b, 36.

yardımıyla kimi zamanda ise o anda yapılan çıkarımla gerçekleşmektedir. Aristoteles bir çıkarımın yapılması için de önermelerin mutlak olarak bilinmesinin gerektiğini savunur.³⁸⁸

Aristoteles'in bilme yöntemlerinden biri tanıtlamadır. Bu, bilgiyi elde etmeyi sağlayan, oluşturan bir tasımdır. Tanıtlamanın önemi öncüllerin doğru olmasında ve bilgi vermesinde yatmaktadır. Sonuca göre daha önce bilinen öncüller bizi bilgiye götürmektedir. Bu hususta sonucun birer nedenleri olarak konumlanmaktadır. Aristoteles'e göre daha önce bilinen bilgiyle bir insana göre daha önce bilinen bilgi farklıdır. İnsan duyumun etkisiyle daha önce o bilgiyi elde edebilir. Bilgi elde etme sürecinde önceden bilinmesi gereken zorunlu bilgiler aksiyom olarak değerlendirilirken bilinmesi zorunlu olmayanlar da sav olarak nitelendirilir. Tasımların oluşması öncüllere bağlıdır; bu yüzden sonuca ulaşabilmek için sonuçların nedenleri olan öncülleri net bir şekilde bilmek gereklidir.³⁸⁹ Aristoteles bu noktada öncüllerin bilinmesine zorunluluk atfeder; çünkü sonucun bilinmesi bu öncüllere dayanmaktadır.

Aristoteles'e göre herhangi bir şeyi bilme fırsatı yakalayamazsanız ona inanmanız da güçleşmektedir. Aristoteles bilme sürecinde bilen öznenin neyi bileceğinin ayrımını iyi yapması gerektiğine inanır. Kararında bir bilmeye tanıtlamaya gidilmesi ve tanıtlamayı oluşturan ilkelerden haberdar olunmasını savunur. Her bilgi de tanıtlama yoluyla elde edilmez; çünkü doğrudan elde edilen bilgiler mevcuttur.³⁹⁰ Görülüyor ki farkındalık bilginin oluşum sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu farkındalık tanıtlamanın da doğru ve kurallarına uygun şekilde yapılmasını sağlamaktadır.

Bir tanıtlama aynı cinsi kapsayan unsurlar arasında yapılmalıdır. Dolayısıyla Aristoteles bir şeyi bilmekle o şeyin nedenlerini bilmenin ayrı alanlara denk geldiğini belirtmektedir. Burada kast edilen her şeyin kendi ilkeleri ve alanlarında tanıtlanacağıdır. Aristoteles için daha nitelikli ve çok bilgiye ulaşmak için yüksek nedenlere ihtiyaç vardır; çünkü bu nedenler kişinin bilgi birikimini arttırmaktadır. Dolayısıyla bilgi edinmede amaç önemlidir. Bir bilgiyi edinip edinmediğimizi fark etme süreci o bilginin ilkeleri ve alanı açısından değerlendirilmeye tabi olduğu için zordur. Aristoteles için sadece öncül ve sonuçlardan oluşan bir önerme yeterli değildir bu önermeyi oluşturan elemanlar mutlaka

---

³⁸⁸ Aristoteles. (2018). *İkinci Çözümlemeler*. (Çev: Ali Houshiary). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 71a. 9.

³⁸⁹ Aristoteles, 2018, *İkinci Çözümlemeler*, a.g.e., 71b-72a, 10-11.

³⁹⁰ Aristoteles, 2018, *İkinci Çözümlemeler*, a.g.e., 72b, 12.

aynı cinsten oluşmalıdır.³⁹¹ Aristoteles neyi nasıl bileceğinizi bilmenin gerektiğini düşünmektedir. İnsanlar yüksek bilgilere net amaçlar doğrultusunda ulaşmaktadır.

Bilgi oluşturmada tümevarım ve tasımdan yararlanılmaktadır. Tek tek tekiler üzerinden tümevarım yapılmakta ve tümel olana ulaşılmaktadır. Ayrıca duyular tümevarımdan yararlanmaya yardımcı olmaktadır. Duyular sayesinde tümevarım yapılmaktadır.³⁹² Ancak Aristoteles tam olarak duyumu bilgiyi elde etme yolları içine almaz. Bilgiyi başlatan şey duyum olsa da tümel olan belirli bir şey olmadığından onu duyumsamanın imkânı olmadığını düşünür. Bilgiye ulaşmak Aristoteles için tümele ulaşmakla paraleldir.³⁹³ Bilgi oluşumunda herhangi bir tanım yapılacaksa bu tanımlar varsayımlardan oluşamaz; çünkü varsayımların kesinliği ispatlanmamıştır. Oysa tanımlar neyse onu yansıtan ve bilinmeleri gereken yapılarıdır.³⁹⁴ Aristoteles bu doğrultuda bilginin oluşum sürecinde netliğe yer vermektedir. Kesin olan üzerinden hareket ettikçe netliğe ulaşılmaktadır.

Aristoteles'e göre bilgi "kendi başına bilinebilir olanın bilgisi" anlamında kullanılmaktadır. Bilinmesi mümkün olan ise "bir şeyle, bilgiyle bilinebilir olan" anlamındadır.³⁹⁵ Aristoteles'e göre bilinebilir olan ne varsa bilgiden daha önce vardır. Bu yüzden bilgi eğer yoksa bu durum bilinebilir olmayı engellemez. Ama tam zıttı durumun bilginin bilinen olandan önce var olması mümkün değildir. Bu durumda bir şeyin bilinmesi mümkünse o şeyin bilgisi ortada yoksa bile "bilinebilir olmanın kendisi" vardır.³⁹⁶

Aristoteles için bir şeyi bilmek onunla ilgili olmak anlamına da gelmektedir; bu yüzden Aristoteles'e göre bir şey bilindiğinde düşüncede niteliksel açıdan bir değişim gerçekleşmez. Oluş ve nitelik değiştirme burada gözlenmemektedir, bilgiyi kazandıkça ruh dengeye ulaşmaktadır. Aristoteles tamamen bilgisizken bilgili hale geldiğine inanmaz; ona göre daha önceden bilgiden yararlanamayan insan, düşünce yetisi dengeye geldiğinde bu bilgiyi kazanmaya olanaklı hale gelir. Bilimin başlangıcı ona göre bir tür sağlamlıktır; çünkü tedirginlik ve dengesizlik ortadan kalkmıştır. Küçük çocukların tıpkı yetişkinler gibi düşünememesi ve algılayamamasının altında bu yatmaktadır. Aristoteles'e göre küçük

---

³⁹¹ Aristoteles, 2018, *İkinci Çözümlemeler*, a.g.e., 76a, 21.

³⁹² Aristoteles, 2018, *İkinci Çözümlemeler*, a.g.e., 81a, 32.

³⁹³ Aristoteles, 2018, *İkinci Çözümlemeler*, a.g.e., 88a, 46.

³⁹⁴ Aristoteles, 2018, *İkinci Çözümlemeler*, a.g.e., 77a, 23.

³⁹⁵ Aristoteles. (2002). *Kategoriler*. (Çev: Saffet Babür). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. 12a, 69.

³⁹⁶ Aristoteles, 2002, *Kategoriler*, a.g.e., 7b-8a, 45-47.

yaşta düşünce yetisini sağlamlaştırmaya başlamak gerekmektedir ve bunu sağlayan etkenler arasında doğa gibi çevresel faktörler yer almaktadır.³⁹⁷

Olanaklı olma durumu kendini öğrenmede göstermektedir. Aristoteles'e göre öğrenme sürecinde olan bilgi sahibi kimselerin olanaklı olma durumuyla bu bilgiye sahip olmasına rağmen onu henüz kullanmayan kimselerin etkinliği arasında fark bulunmaktadır. Geçişler, henüz gerçekleşmemiş ama içinde gerçekleşme potansiyelini barındıran olanaklılıktan gerçekleştirmeye yani etkinliğe doğru ilerlemektedir. Öğrenme Aristoteles için olanaklı durumlar arası geçiş olarak da görülmektedir, bu adeta bir halden başka bir hale bürünme şeklindedir. Aristoteles olanaklılığı bilgiye göre sorguladığında bilgiye sahip olup onu kullanmama durumunu da bir çeşit olanaklılık içinde değerlendirmektedir. Çünkü yeni bilgiye sahip olan kişi eski durumuna göre değişiklik göstermiştir ve sahip olduğu bilgiyi kullanmasa da başka bir olanağa geçmiştir.³⁹⁸

Aristoteles bir konu üzerinde çalışma yaparken önce o konunun parçalara ayrılmasını doğru bulur. Cins türlere ayrıldıktan sonra bu türlerin tanımlaması yapılır ve ardından bu parçaların cinsi bulunarak çalışma yapılır. Parçaların cinsinden kasıt niteliksel olarak belirleme yapmaktır.³⁹⁹ Bir araştırma yapıldığında araştırılacak olanda benzerlikler ve ortak olan, o şeyden ayrılamayanlar üzerinden ilerleme sağlanmalıdır. Örneğin Aristoteles'e göre bir erdem araştırılacaksa o erdeme sahip bireyleri farklı kılan şeyin ne olduğu üzerinde durulmalıdır. Anlam böylelikle yerini bulacaktır. Yapılacak tanımlamaların açık olması da yine önem verilen unsurlar arasında yer almaktadır. O şeyi farklı kılan açıkça ve rahat bir şekilde tanımlanmalıdır.⁴⁰⁰

4.2. Aristoteles'e Göre Sanat

Yaratma ve eyleme arasında belirgin bir fark gören Aristoteles için sanat, oluşla, sanatı ortaya koymakla ilgilidir. Sanatın ilkesini ortaya çıkarılan üründe değil onu ortaya çıkaran kişide görür. Zorunlu veya doğal olarak olan nesnelere sanatının olmamasını da ilkeleri kendi bünyelerinde taşımalarına bağlar. Yaratma ve eyleme arasında kesin bir çizgi çizen Aristoteles için sanat yaratmayla ilgilidir.⁴⁰¹ Filozofun tanımsal olarak açıklamasına bakıldığında "Sanat doğru akılla birlikte giden yaratmayla ilgili bir tutumdur ve

³⁹⁷ Aristoteles, 2001, *Fizik*, a.g.e., 247a,b-248a,b, 435-437.

³⁹⁸ Aristoteles, 2001, *Fizik*, a.g.e., 255 a,b. s. 359.

³⁹⁹ Aristoteles, 2018, *İkinci Çözümlemeler*, a.g.e., 97a, 66.

⁴⁰⁰ Aristoteles, 2018, *İkinci Çözümlemeler* a.g.e., 97b, 68.

⁴⁰¹ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1140a, 118.

olduğundan başka türlü olabilen şeyle ilgilidir.”⁴⁰² dediği görülmektedir. Bu doğrultuda sanat aklın kontrolünde olan bir yaratma ve bu yaratma sonucunda gerçekleşen bir dönüşümle oluşmaktadır.Yaratmanın hedefiyle eyleminin hedefi birbirinden farklıdır; yaratma sonucunda bir değişim yaşandığı için kendisinden farklı olan şey hedeflenmektedir. Oysaki eylemede Aristoteles’e göre iyi eyleminin kendisi başlı başına bir hedeftir.⁴⁰³

Yaratma etkinliğini bir şeyle ilgisi olması bakımından ele alan filozof şu görüşle yaratmayı netleştirir: “Akıl yürütmenin kendisi değil bir şey için olan ve eylemle ilgisi olan akıl yürütme bir şeyi değiştirir, çünkü o, yaratma etkinliğini de yönetir.”⁴⁰⁴ Bu noktada Aristoteles insan eylemlerinde bir şeyi yaratmaya çalışırken bu şeyi oluşturduğunu ve bu oluşan şeyin bir şeye ait olduğundan bahseder. Herhangi iyi bir amaç hedeflenir ve iştah bu amaca dönük olarak insanı yönlendirir.⁴⁰⁵

Düşüncenin görevi Aristoteles’e göre doğruluktur. Ruh evet, hayır gibi çeşitli yönlendirmelerle doğruya ulaşırken sonunda sanat, bilgi, akli başındalık, bilgelik, us olmak üzere beş yapıyla karşılaşır. Aristoteles her insanın bildikleri doğrultusunda belli kabullerinin olduğunu düşünür. İnsan gördüklerini kabullenir ve bilgisi dışında gerçekleşen olaylar üzerinde kesin olarak fikir belirtmesi mümkün değildir. Bu noktada Aristoteles bilginin nesnesini zorunlu ve ebedi olarak görürken her bilginin öğretilebileceğini savunur. Her öğretim de ona göre önbilgi, tümevarım ve tasımla gerçekleşmektedir. Bilgiyi kanıtlama olarak gören Aristoteles ilkeleri kuralları bildiğimizde bilgiye ulaşabileceğimize inanır. Aristoteles her şey üzerine ayrıntılı bir düşünme eylemi içinde olunamayacağına inanır; ona göre sadece elimizden geldiğince ve gerçekleşebilecek şeyler üzerinde derinlemesine düşünebilmekteyiz. Kendi kendine gerçekleşen bilimlerde düşünmeye gerek olmadığını söyleyen Aristoteles için sanat ayrıntılı bir şekilde düşünmeye değerdir; çünkü ona göre sanatta insan daha çok tereddüt etmektedir. Belirsizlik bu noktada düşünmeyi tetikleyen niteliktedir. Herhangi bir şeye ulaşmak adına belirlediğimiz hedef üzerine değil bu hedefe giden yol ve bu yolu oluşturan unsurlar hakkında düşünmekteyiz.⁴⁰⁶

---

⁴⁰² Aristoteles, 2012, *Nikomakhos’a Etik a.g.e.*, 1140a, 118.

⁴⁰³ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos’a Etik a.g.e.*, 1140b 119.

⁴⁰⁴ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos’a Etik a.g.e.*, 1139b,116.

⁴⁰⁵ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos’a Etik a.g.e.*, 1139b,116.

⁴⁰⁶ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos’a Etik a.g.e.*, 1112b, 50.

Bir nesne bir amaca hizmet ederken aynı zamanda zorunlu olarak da var olabilmektedir. Aristoteles bu durumu ışık ve fanus ilişkisi üzerinden örneklendirmeye çalışır. Işık fanustan zorunlu olarak geçerken bir hedef doğrultusunda ilerleyebilir. Bu zorunluluk ve amaç doğrultusunda oluşan eylemler Aristoteles'e göre daha çok doğada görülmektedir. Düşünceyle oluşan şeylerin zorunluluk ve rastlantıdan ziyade bir amaç için oluşuklarını belirten Aristoteles sanatın da bir "amaç için oluşma" doğrultusunda hareket ettiğini düşünmektedir.⁴⁰⁷

İnsanın sanatla uğraşmasını sağlayan ve niteliksel olarak farklı kılan şeyi Aristoteles aynı zamanda deneyde görmektedir. Deney ise Aristoteles'e göre bir zihin ürünüdür ve bu zihin ürünüyle kazanılan deneyimlere dayalı olarak ortaya varılan kapsayıcı yargılardan sanat ortaya çıkmaktadır.⁴⁰⁸ Bu noktada insanın sanata yönelmesi ve birtakım zihinsel beceri geliştirebilmesinin kaynağında deney belirleyici bir rol oynamakta ve ortaya çıktığı kaynak olan zihin de insanı farklı kılan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aristoteles için sanatı uygulama bireyselliği barındırırken, sanatın kendisi kavramsal olarak tümel bir yapıya sahiptir ve sanatta ustalığın sağlanması için yapıp uygulamayı içeren pratik boyutun teoriyle desteklenmesi gerekmektedir. Bilgi ve bilgelik bu yönüyle deneyden önce gelmektedir; çünkü bir şeyi uyguladığınızda neden uyguladığınızı bilme zorunluluğu söz konusu değildir. Oysaki bilgelik nedenleriyle bir şeyi kapsadığından sanatın eksik kalan bu yönünü desteklemektedir.⁴⁰⁹ Dolayısıyla bu yaklaşım doğrultusunda Aristoteles'in sanatta bilgeliği, uygulamanın önüne aldığı ve bunun da genel felsefesiyle çelişmediği görülmektedir. Kavramın anlamını bilmek, onu nedenleriyle anlamlandırmaya çalışmak teoriyi yapılandırmaktadır. Özün de kavranmaya çalışılmasıyla sanattaki pratik boyut ikinci plana alınmaktadır. Bu durumda Aristoteles'in sanat anlayışında bilgelik anlamlılığı belirleyici bir faktör olarak ilk sırada yer almaktadır.

Aristoteles sanatların gelişmesini ayrıntının şekillenmesiyle ilişkilendirir. Ona göre bir şey öncelikle ana hatlarıyla belirlenir ve sonrasında o şeyi oluşturan kısım incelikle ele alınarak işlenir. Böylelikle eksik kalan kısım tamamlanmış olur.⁴¹⁰ Bu doğrultuda konuları değerlendirirken bilinenler üzerinden ilerlemek gerekmektedir. Bunlar bizim bildiklerimiz ve genel olarak bilinenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ona göre güzel olanın, siyasi konuların veya herhangi bilinen şeylerin hakkıyla değerlendirilebilmesinin yolu için iyi bir

⁴⁰⁷ Aristoteles, 2018, *İkinci çözümlerler*, a.g.e., 95a, 62.

⁴⁰⁸ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e., 76-77.

⁴⁰⁹ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e., 78.

⁴¹⁰ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1098b, 19.

ahlaktan geçmektedir.⁴¹¹ Aristoteles erdemi hedefleyen eylemlerin en yüksek iyiyi ve güzeli barındırdığını dile getirir. Mutluluk da bu doğrultuda en iyi ve güzel olandır. Bir insanın mutlu olması için yaşamsal açıdan farkındalığı yüksek olması ve erdemi içeren faaliyetlerden sorumlu olması gereklidir. Bundan dolayı Aristoteles çocukların, aklı başında olmayan insanların ve hayvanların mutlulukla ilgili bir sorumluluğu olduğunu düşünmez.⁴¹²

Aristoteles kendi doğasında insanın nihai amacı olan iyiliğe ulaşmasını ister. Bu amaç doğrultusunda insanın belli bir yetkinliği kazanmasını ve hayatını bu doğrultuda sürdürebilmesini önemsemektedir. İnsan bir politik hayvan olarak konuşması, zihinsel aktivitelerde bulunması ve doğruyla yanlışın farkında olması bakımından diğer canlılardan ayrılan özelliklere sahiptir. Bu bir kentin oluşması bakımından da önemli özellikler arasında görülmektedir. Adalet ve yasalara uyulması toplum içinde her şeyden de önemli olarak görülen kentin devamı için şarttır. Tıpkı Platon gibi erdeme önem veren Aristoteles de yasaların kenti ayakta tutan yegâne etkenler arasında görmektedir ve yasalar iynin yönlenmesi hususunda etken faktörlerden biridir.⁴¹³

Başarı için güzel, iyi olmak yetmez erdem ve ahlakla birlikte doğru bir şekilde eyleyenler yaşamlarında başarılı olmaktadır. Aristoteles için bir şeyden hoşlanabilmek ruhta gerçekleşmektedir. Bir şeyden hoşlanmak onu güzel bulmak anlamına gelmektedir ve bu herkese göre farklılık gösterir. Aristoteles için insanlar bir şeyi hoş bulurken bunu o şeyin doğasından kaynaklı olarak değil onlara göre hoş geldiği için öyle bulurlar. Bu yüzden hoşlanma herkese göre farklılık göstermektedir; oysa güzel olanın kendisi doğası gereği güzeldir ve bir şeyi güzel bulan onun doğası hoş olduğu için o şeyi güzel olarak adlandırmaktadır.⁴¹⁴ Hoşlanmak ve güzel arasında şeylerin doğalarından kaynaklı bir farklılık vardır. Bu da kişiyi ayırma götürmektedir.

Aristoteles için eylemlerimizde belirleyici olan unsurlardan biri orta yoldur. Ancak burada kastedilen matematiksel olarak belirlenen bir eşitlikten doğan orta değil hal ve durumlara göre belirlenen dengede olma durumudur. Bu yüzden her türlü aşırılık ve eksiklikten kaçınmak tercih edilmesi gereken bir durumdur. Orta yol kişiyi erdemli olmaya yönlendirdiği için olumlu yönde bir etki yapmaktadır. Aristoteles sanatçıların da bu yolda ilerledikçe iyi işler ortaya çıkartacaklarını düşünür. İyi işler onun için ne eksik ne fazla,

⁴¹¹ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1095b, 12.

⁴¹² Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1099b-1100a, 21-22.

⁴¹³ Aristoteles, 2017, *Politika*, 1253a-1253b, 26-27.

⁴¹⁴ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1099a, 20.

tam kararında olan işlerdir ve iyi sanatçıların amacı da iyi işler ortaya koymaktır.⁴¹⁵ Sanatçıyı farklı kılan etkenler arasında bildiğini öğretebilme yetisi de yer almaktadır, bu yeti onu sıradanlıktan kurtarmakta ve gerçek bir sanatçı olmasını sağlamaktadır.⁴¹⁶ Aristoteles'in bir sanatçıda iyi bir anlatım arama şartı bir öğretmenden beklenen nitelikler arasında da yer almaktadır. Ona göre iyi bir öğretmen ele aldığı konuyu hakkıyla aktarabilir. Bu durumda iyi bir sanatçının, sanat eğitimcisinin ve öğretmenin en önemli özellikleri arasında edindikleri bilgiyi iyi bir şekilde öğretebilmeleri yer almaktadır.

Bir şeye gücü olmak onu belli bir zaman ve yöntemle yapmaya gücü olmak anlamında kullanılmaktadır. Bir şeyi yapmaya gücü olmak bakımından sanatçılar bu güçlerini öğrenimle elde ederler. Canlı varlıkların gücünün akılsal olduğunu düşünen Aristoteles için birliktelik içerisinde gücünü uygulayan etkide bulunan iken bu güce maruz kalan etkiye uğrayan olarak nitelendirilmektedir. Akılsal olan her kimse kendi şartlarında arzu ettiği anda gücünü uygulamaya meyillidir; uygulamadığı takdirde eylem fiilen gerçekleşmemiş demektir.⁴¹⁷ Aristoteles, alanında en usta olan sanatçıları bilge olarak nitelendirir. Örneğin ona göre Pheidia bilge taş ustasıdır ve bu bilgeliğini hem ustalığından hem de sanatsal açıdan erdemli olmasından alır.⁴¹⁸ Burada bir sanatçının bilge olması için alanında usta olmasının yanı sıra erdemli olmasının da önem taşıdığı görülmektedir. Bir sanatın kurallarını erdemle, doğru eylemlerle birleştirmek bizi bilgelige götürmektedir.

Aristoteles'e göre "yapan yaptığı kadarını ve yaptığı gibi yapmasaydı, maruz kalan da o kadar ve o şekilde maruz kalmasaydı, sanatlar ortadan kalkardı."⁴¹⁹ Burada sanatta da belirli bir dengenin olması gerektiği göze çarpmaktadır. Aşırılıklar bir kenara, üretilen şeyin kararında olması eşitliği sağlayacak ve düzenin işlemesine yardımcı olacaktır.

Aristoteles için iyi kendisine ulaşılması hedeflenen şeydir; sadece o olduğu için veya ancak onun uğruna başka şeyin tercih edileceği bir etkidir. Erdemler de iyi olduğu için erdemli olmak insanı iyi hale getirmektedir; bu yüzden adalet, ölçülülük gibi erdemler de iyiye ulaşmak ve onu oluşturmak adına tercih edilmelidir.⁴²⁰

Sanat kendi içeriğinde Aristoteles'e göre genel iyiye hizmet etmez, hangi alan söz konusuysa o alanın içeriğini daha iyiye çıkarmakla ilgilenir. İyinin çoklu bir anlamı olduğunu düşünen Aristoteles'e göre bu anlamlardan biri de güzeldir. Bu doğrultuda en

⁴¹⁵ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik.*, a.g.e., 1106b-1107a, 36-37.

⁴¹⁶ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e., 79.

⁴¹⁷ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e., s. 401-402.

⁴¹⁸ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik.*, a.g.e., 1141a, 120.

⁴¹⁹ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik.*, a.g.e. 1133a, 100.

⁴²⁰ Aristoteles, 2018, *Retorik*, a.g.e., 1362a-1362b, 52-53.

güzel olan yapılan uğraşı en iyi şekilde ortaya koymaktır. Aristoteles eylemedeki amacı ön plana çıkararak bunu sanatların en başına yerleştirir. Bu noktada iyi temel ve en yüksek amaç iken onun altında kalanlar var olanların nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanatı diğerlerinden ayrı kılan en önemli unsur ise bu amaçtır.⁴²¹ Aristoteles'e göre güzeli amaç edinen insan ve kendinde güzeli taşıyan insan güzele ulaşır ve erdemli oldukça güzele ulaşması kolaylaşır.⁴²²

Aristoteles erdemini insanı iyiliğe götürdüğüne inanmaktadır; o yüzden insanın erdemli bir karaktere sahip olması hem hayatta yakalayacağı başarılar açısından hem de iyi bir hayat yaşaması açısından önemli görülmektedir. Erdemi ilkelerine ayırarak ele alan Aristoteles için Sokrates'in "erdemler bilimi" yaratması hatadır. Akıl Aristoteles'e göre ruhun düşünen kısmındadır ve erdemler de bu bölümde ortaya çıkar. Sokrates erdemleri bir bilim olarak addettiğinde ruhun akıl dışı ve duyguyla ilgili bölümünü göz ardı ettiği için Aristoteles Sokrates'in erdemleri tam anlamıyla iyi kavrayamadığını düşünmektedir.⁴²³

Bir bilim söz konusu olduğunda kişi o bilim hakkında yeterli bilgiye sahipse bilim adamı olup bu alanda hizmet verebilir ancak aynı durum erdemler için geçerli değildir. Cesaretin bilgisine sahip olan herkes cesur olamayacağından Sokrates'in yaptığı bilim adlandırması Aristoteles'e göre sakıncalı ve hatalıdır.⁴²⁴ Erdeme uygun gerçekleşen eylemler Aristoteles için güzel şekilde adlandırılmaktadır ve sonunda mutlaka güzele ulaşma çabası vardır. Her erdemde mutlaka güzeli içerme söz konusuysen cömertlikte de bu geçerlidir ve karşıdakine herhangi bir şey verirken bu eylem yine güzel için gerçekleşmektedir.⁴²⁵

Güzellik anlayışı Aristoteles için gençlik, olgunluk gibi hayatın çeşitli dönemlerine göre değişim göstermektedir. Genç insanlar güzelliğe bedensel açıdan yaklaşırlar; bu yüzden daha kuvvetli ve güzel görünmek için çaba gösterirler. Aristoteles bedensel açıdan bakıldığından insanın en güzel olduğu dönemin savaşa en hazırlıklı olduğu dönem olduğunu düşünmektedir. Bu dönemde insan güçlü ve güzel görünümüdür. Yaşlılıkta ise güzellik kendine yetebilmekle paralel olarak, ihtiyaçlarını başkalarına acı vermeden karşılayabilecek yetiye sahip olmaktır.⁴²⁶ Aristoteles'in bu bağlamda güzelliğe bedensel

⁴²¹ Aristoteles, 1999, *Eudemos'a Etik*, a.g.e., 39.

⁴²² Aristoteles, 1999, *Eudemos'a Etik*, a.g.e., 249.

⁴²³ Aristoteles, 2016, *Magna Moralia*, a.g.e., 1181a-1182a, 23-25.

⁴²⁴ Aristoteles, 2016, *Magna Moralia*, a.g.e., 1183b8, 33-35.

⁴²⁵ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e. 1120a., 69.

⁴²⁶ Aristoteles, 2018, *Retorik*, a.g.e., 1361b, 51.

açından bir yorum getirdiği görülmektedir. Dış görünüşe verilen önem zaman ilerledikçe yerini beceri ve sağlığa bırakmaktadır.

Aristoteles'e göre bir şeyin güzel olarak oluşumu, genel olarak oluşumundan önde ve kolaydır; eğer güzel bir masa oluşmuşsa, sadece bir masa, güzel olandan daha kolay oluşabilir. Oluşumda eğer bir başlangıç varsa son da olabilir. Bir şeyin nesnesi olduğu gibi sanatın da nesnesi mümkündür ve bu mümkünlük şu an var olmaya veya gelecekte var olabilmeye işaret etmektedir. Gerek zorlama gerek keyfi olsun insanın üretebileceği her şey mümkündür.⁴²⁷

Aristoteles için eylemler kişinin kendisine bağlıysa ya iyidir ya da iyi olarak gözükmektedir. Bunun içinde hazza dayalı eylemler iyi olarak gözüken eylemler arasındayken gerçekten iyi olduğu için yapılan eylemler de bulunmaktadır. Sıkça tekrar edilen eylemler alışkanlık haline gelebilir ve bu durum zevk vermeye başlayabilir. Dolayısıyla haz veren eylemlerden iyilik verene kadar birçok çeşitle karşılaşılmaktadır. Aristoteles iyiliğin zıttı olan kötülükten kaçmanın da iyi olduğunu vurgulamaktadır. Küçük olarak sayılan kötülükler de daha büyük kötülüklere göre iyi olarak düşünülmektedir.⁴²⁸ İyilik kavramına geniş bir anlam atfeden Aristoteles için her anlamda iyinin hedeflenmesi gerektiği görülmektedir. Kötülük üzerinden de bir değerlendirme yapıldığında boyutuna göre kötülüğün içinden de iyilik elde edilebilir. Yeter ki tam anlamıyla kişiyi iyiliğe götüren yolun önü engellenmesin.

Aristoteles ölçülülüğü “taşkınlık ve hazlara ilgisizliğin ortası” olarak adlandırır.⁴²⁹ Bu durumda iki aşırı uca belli bir mesafe olarak orta yolu bulma amaçlanmaktadır. Ölçülülük erdemlere giden yolun kapısını da aralamaktadır. Ölçülük her ne kadar haz ve acılara karşı orta yolu bulmayı hedeflese de Aristoteles bu durumun tüm haz ve acılar için geçerli olmadığını düşünmektedir. Ona göre bir sanat eserinin insan bedeninde uyandırdığı haz işitme, koklama ve görme sonucunda oluşuyorsa ortaya çıkan duygu aşırı bile olsa ölçülülük kapsamında değerlendirilmemelidir. Ancak dokunma ve tat alma duyuları söz konusu olduğunda ölçülü davranmak gerekmektedir.⁴³⁰ Burada duyu organları doğrultusunda alınan hazzın etkisinin çok çeşitli olduğu ve insanın karakterine ölçülülük düzeyinde etki ettiği görülmektedir. Özellikle sanat eserlerinde görme duyusuna hitap eden bir sanat eserinin etkisi ölçülülüğün konu alanına girmezken söz konusu tat alma ve

⁴²⁷ Aristoteles, 2018, *Retorik*, a.g.e., 1392b, 132

⁴²⁸ Aristoteles, 2018, *Retorik*, a.g.e., 1370a, 73.

⁴²⁹ Aristoteles, 2016, *Magna Moralia*, 1191a, 85.

⁴³⁰ Aristoteles, 2016, *Magna Moralia*, a.g.e., 1191b, 87.

dokunma olduğunda sınırın aşıldığı ve karakter erdemini tehlikeye attığı öne çıkarılmaktadır.

Hoş olan ve zevk veren dengede olduğu sürece varlığın doğal durumuna gelmesi sağlanmaktadır. Aynı şekilde acı da dengede yaşanmalıdır. Hoş olan zorlanmadan yaşanmaktadır ve içten gelen arzu eğer akıl süzgecinden geçiyorsa insanı hoş olana yönlendirmektedir. Aklın yönlendirmesinde çevrenin de etkisi vardır; çünkü kişi kendisine anlatılan doğrultusunda yönlendiği şeyin iyi olduğuna inanmakta ve onu istemektedir. İstenilen şeyler yaşanılanlardan kaynaklanmakta ve şu anda kendini göstermektedir. Aristoteles için bir şeye duyulan arzu geçmiş bilgilerden kaynaklanmakta, şimdiki zamanda istenmekte ve geleceğe dair bir beklenti oluşturmaktadır.⁴³¹

Aristoteles'e göre ölçülülük bedensel arzu ve hazlarla ilgilidir; ama tüm hazları içermemektedir. Örneğin herhangi bir resimden duyulan bir müzikten fazlasıyla hoşlanılabilir; fakat burada ölçülülük üzerinden haz düşkünü şeklinde bir değerlendirme yapılmamaktadır. Bunun yapılabilmesi için bir arzunun söz konusu olması gerekmektedir.⁴³² “Nasıl çocuk, eğiticinin buyurduklarına göre yaşamalıysa aynı şekilde arzulayan yanımızın da akla uyması gerekir. Bunun için ölçülü kişinin arzulayan yanı akılla uygunluk içinde olmalıdır; nitekim ikisinin ulaşmak istediği güzel olandır; ölçülü kişi de gerekenleri gerektiği şekilde, gereken zaman arzu eder.”⁴³³

Eylemlerimizi haz ve acılar şekillendirmektedir; bu yüzden ikisi arasındaki dengeyi yakalamak önemlidir. Aristoteles hazzın eylemleri yönlendirmedeki gücünün farkındadır ve insanların da bu farkındalığa sahip olmasını isteyerek uyarısını yapmaktadır. Özellikle hazzın öfke gücünden de daha etkili olduğunu söyleyerek onu zorlukla ilişkilendirdiği bir alana çekmekte, bu alanda sanat erdem gibi kavramlar da yer almaktadır. Sanat ona göre zordur; ancak önemli olan bu zorla ne kadar uğraşıldığıdır. Çünkü Aristoteles başarıyı zor olanı yenmede görmektedir.⁴³⁴

Tüm bunların yanı sıra Aristoteles hazzın sanattaki işlevselliği arttırdığını düşünür. Gerçekleştirdiğimiz eylemlerin içinde eğer haz varsa bu durum eylemleri değerlendirme şeklimize de etki etmekte, onu arttırmaktadır. Aristoteles için haz sanatta ilerlemeyi sağlamaktadır; kişi eylemde bulunduğu sanat alanından haz aldıkça o alanda ustalaşmaktadır. Ustalaştıkça da haz almaktadır; bu durum bir döngü şeklinde

⁴³¹ Aristoteles, 2018, *Retorik, a.g.e., 1370a-1370b, 73-74.*

⁴³² Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik, a.g.e., 1118a, 64.*

⁴³³ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik, a.g.e., 1119b-1120a, 68.*

⁴³⁴ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik, a.g.e., 1105a, 33.*

ilerlemektedir. Ancak haz aklın önüne geçerek uslamlamayı engellemektedir. Aristoteles her ne kadar hazların çeşitli olduğunu vurgulasa da herhangi bir durumda haz fazlaştıkça başka yetiler azalabilmektedir.⁴³⁵ Buradan söz konusu sanattaki verimi arttırsa da hazzın her zaman bir dengeye ihtiyacı olduğu çıkarılmaktadır.

İnsanların kendilerine iyi gelen şeyi mi yoksa genel geçer iyiyi mi sevdiğinin sorgulamasını yapan Aristoteles bunun zamana göre değişiklik gösterdiğini söyler; bu, sadece iyi değil aynı zamanda hoşlanma söz konusu olduğunda da bu değişim göstermektedir. İnsan karşısındaki şeyi yarar sağladığından dolayı seviyorsa orada kendine gelen bir iyilik vardır, ancak karşıdakinden gelen bir haz varsa burada devreye hoşlanma girmektedir. Hep bir şey aracılığıyla ortaya çıkan bir duygu durumu gözlenmektedir. Buradaki hoşlanma ve beğeni kişinin veya nesnenin kendisinden kaynaklı olmadığı için Aristoteles'e göre iliniksel, kalıcılığı olmayan bir sevgidir.⁴³⁶

Yiğitlik gibi erdemler de her zaman orta yolla şekillenmektedir; yiğit biri gerektiği zaman korkmalı gerektiğinde de cesaret göstermelidir. Aristoteles her zaman cesaret göstermeyi yiğitlikle bağdaştırmaz ve ona göre yiğitliği tercih eden biri için bu yönde davranışlar göstermek güzeldir. Kişi bu güzele ulaşmak için bu yönde eylemlerde bulunur. Aristoteles orta yolla ilerlemenin insanı güzele ulaştıracağını düşünür. İnsan erdemde de orta yolu güzele ulaşmak için tercih eder bir diğer seçenek de çirkin olandan kaçınmaktır. Söz konusu askerlik olduğunda da kaçmak onursuzluk olarak nitelendirilirken çirkin bir davranış olarak kabul edilmektedir. Ölmek bu hususta daha iyidir.⁴³⁷

Ahlakla sanatı karşılaştıran Aristoteles sanat eserlerinin doğası gereği iyi olduğunu düşünür, bu yüzden belirli özelliklere sahip bu eserler bu özelliklerini yansıtabilecek şekilde oluşturulmalıdır. Oysaki erdemi içeren eylemler doğalarından dolayı değil o eylemleri yapan kişilerin karakterlerinden dolayı bir nitelendirmeye tabi olurlar. Bu noktada erdemli insanların eylemleri doğru ve iyidir. Aristoteles ruhta olan şeyleri etkilenimler, huylar ve olanaklar olarak üçe ayırır. Haz ve acının oluşturduğu duyguları etkilenim olarak adlandırırken olanaklar bu duygulardan etkilenmeyi sağlayan yapılardır. Huylar ise etkilenimler sonucunda iyi veya kötü olarak ortaya çıkan durumdur. İyi ve kötünün belirlenmesinde hep dengeleyici bir yapı hâkimdir; eğer ki hırs, öfke gibi etkilenimler

---

⁴³⁵ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1175b, 202.

⁴³⁶ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1155b-1156a, 156-157

⁴³⁷ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1115b- 1117a, 58-61

aşırıya kaçıyorrsa burada kötü bir durum oluşmaya başlamaktadır. Duyguların bizde oluşturduğu iyi veya kötü durumla erdemler ortaya çıktığı için onlar birer huydur.⁴³⁸

4.3. Aristoteles'te Mimesis

Aristoteles mimesise bazı durumlarda söylenen söz, aslolan gerçeklik anlamına gelen *mythos* üzerinden yaklaşır. Özellikle eylemlerin taklitleri olarak şekillenen *mythoslar* şiirin içeriğini oluşturmak için kullanılır. Dolayısıyla gerçekliğin bu ifade ediliş biçiminde bir şeyi ortaya koyma vardır ve bu kimi zaman taklit üzerinden olduğu gibi kimi zaman da tragedyadaki gibi ilk kez oluşturulan özgün bir yapıta kendini gösterir. Dolayısıyla Platon'dan farklı olarak Aristoteles'in mimesis anlayışında taklidin yanı sıra başkasında rastlanmayan bir özgünlüğü kapsayan yapı da vardır.⁴³⁹

Aristoteles'in mimesis anlayışında sınırların daha da genişletildiği ve sadece tek bir kurala bağlanmayan bir kavramsal oluşum gözlenmektedir. Taklide bağlı kalmadan edindiği tavır sanata daha olumlu bir yaklaşımın doğmasına sebebiyet vermektedir. Böylelikle özgünlükle birlikte sanata yenilik gelmektedir. Dolayısıyla Aristoteles'in sanat anlayışı Platon'dan gelen geleneğin salt kopyası olarak yorumlanmamaktadır.

Aristoteles'in mimesis anlayışı insanın anlam arayışıyla bir bağ kurmaktadır. İnsan çocukluktan itibaren öğrenime taklitle başlamakta, bunu severek yapmakta ve doğasından gelen bu yetiyle hayatı anlamlandırma sürecinde diğer varlıklardan ayrılmaktadır. İnsanın eğitim sürecine etki eden yönüyle mimesis kendini gerçekleştirme yolundaki yapıtaşlarından biridir.⁴⁴⁰

Sanat doğa üzerinden taklidini gerçekleştirdiği için Aristoteles'e göre bir sanatçının madde ve biçim hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Örneğin bir heykeltıraş heykelin hammaddesi ve alacağı şekil üzerine bilgi sahibi olmalıdır. Aynı durum doğa bilimleri için de geçerlidir. Aristoteles kendi içinde sürekli bir harekete sahip olduğu için doğanın bir ereksel neden olduğunu düşünür. Maddeyi kullanan ve onu yaratan iki sanatın olduğunu düşünen Aristoteles için kurucu olan biçime etki ederken yaratıcı olan maddeye etki etmektedir. Bir şeyi bilen onun nasıl olduğunu gerçekten bilirken bir şeyi oluşturan, onu yapan o şeyin nasıl bir devinimde olduğunu bilir. Bu doğrultuda sanatçı sanat eserini oluşturmak için maddeye şekil veren kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴¹ Aristoteles bu

⁴³⁸ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1105b-1106a, 34-35

⁴³⁹ Soykan, 1997, *Sanatın Ne'liği - Sanatçının Kimliği Sorunu*. a.g.m., 30

⁴⁴⁰ Soykan, 1997, *Sanatın Ne'liği - Sanatçının Kimliği Sorunu*. a.g.m., 30

⁴⁴¹ Aristoteles, 2001, *Fizik*, a.g.e., 59-61.

noktada sanatçının madde hakkında bilgisinin önemine ve madde için ereksel nedene kadar bilmek gerektiğine dikkat çekmekte ve bu bilgi üzerinden bir değerlendirme yapmaktadır.

Aristoteles bir sanat eseri oluşumunda nedenleri de birbirinden farklı olarak görmektedir. Bir sanat eserine sanat eseri olması bakımından yaklaşıldığında o sanat eserinin hammaddesi madde olarak o eserin nedeniyken o eseri ortaya çıkaran sanat “değişmenin kaynaklandığı şey” olması bakımından bir nedendir.⁴⁴² Etkin olan nedenler etki ettikleri nesneyle aynı anda var olmaktadır. Ama söz konusu bir neden olanaklı haldeyse o zaman eş zamanlılıktan bahsedilmemektedir. Aristoteles bu durumda eseri oluşturan kişinin eserle birlikte aynı anda yok olmaması örneğini vermektedir. Nedenlerin bilinmesi Aristoteles için önemli görülmektedir.⁴⁴³

Aristoteles sanatın birer taklitten ibaret olduğunu düşünse de her şeyi taklit etme tavrına karşı çıkmaktadır. Sanatta abartı taklitler kişiyi amaca giden yoldan alıkoymaktadır.⁴⁴⁴ Şaşkırmak Aristoteles’e göre öğrenmenin belirtisidir; bunun yanı sıra insan öğrendiği karşısında şaşkınlık duydukça öğrenmeyi daha da arzular. Bilgiye ulaştıkça ve öğrendikçe kendi doğal dengesine ulaşır. Bu noktada öğrenme doğal durumu tetikleyici bir yönde etki ettiğinden öğrenme hoş olarak nitelendirilmekte ve taklit yoluyla elde etme de hoş olarak nitelendirilmektedir. Aristoteles için benzer benzere daha hoş gözükmektedir. Ancak taklit edilen nesnenin iyi veya kötü olması düşünülmeden taklidin, öğrenmenin verdiği hoşluk duygusuyla yeni bir öğrenmeye doğru insanı yönlendirdiği görülmektedir.⁴⁴⁵ Dolayısıyla Aristoteles insanın sanatta taklit yoluyla eser üretmesine bir şeyi öğrenmesi olarak da yaklaşmaktadır.

Taklit Aristoteles için doğuştan gelen ve insanı hayvanlardan ayıran bir yetidir. Öğrenme ona göre taklitte başlamıştır. Taklidin insanı mutlu kılan yönüne dikkat çeken Aristoteles gerçek hayatta yüzleşemediğimiz insan ve hayvan ölüleri gibi bazı kötü şeylerin taklitlerine daha katlanabilir olduğumuzu düşünmektedir. Burada Aristoteles taklidin öğrenmeye etki eden yönünü vurgulamaktadır; kötüye karşı katlanma isteği insanın merak ve öğrenme azminden gelmektedir. Bir resme bakmayı sağlayan şey onu anlama çabasıdır ve insan bu resimlere bakmaktan zevk almaktadır. Anlamlandırma ve

⁴⁴² Aristoteles, 2001, *Fizik*, a.g.e., 63.

⁴⁴³ Aristoteles, 2001, *Fizik*, a.g.e., 67.

⁴⁴⁴ Aristoteles. (2017). *Poetika*. (çev: Ari Çokona- Ömer Aygün). İstanbul: İş Bankası Yayınları, 81.

⁴⁴⁵ Aristoteles, 2018, *Retorik*, a.g.e., 1371b, 77.

öğrenme çabası insana haz verirken ilk defa karşılaşılan bir nesne resmedilmişse bu nesnenin ele alınış biçimi insanda haz oluşturmaya sebep olmaktadır.⁴⁴⁶

4.4. Poetika, Tragedya ve Retorik Üzerinden Sanat

Aristoteles destanların, şiirlerin, Tanrılara sunulan kimi ilahilerin birer taklitten ibaret olduğu ön koşuluyla hareket etmektedir. Ona göre bu sanatların her biri taklit çatısı altında toplanırken kullandıkları metotlar aracılığıyla birbirlerinden ayrılmaktadır. Müzikte ses devreye girerken şiirde söz bu farklılığa aracı olmaktadır. “Syrinks” gibi üfleli çalgılarla üretilen şarkıları diğerlerinden ayırıcı kılan melodi ve ritim iken dansta daha çok ritim bu farklılığın oluşmasına katkı sağlamaktadır. Her biri taklit olan bu sanatların içinde ozanlar belli ölçüleri kullanma şekillerine göre adlandırılmaktadır, bu doğrultuda kimileri Elegion ozanı (elegiopoios), kimileri ise destan ozanı (epopoios) şeklinde anılmıştır.⁴⁴⁷

Aristoteles sanatta taklit edilenin insanlar olmasına dikkat çeker. Sanatçılar kimi zaman daha erdemli insanları portre etme gayretini gösterirken kimi zaman ise birebir yansıtma yolunu tercih etmektedir. Polygnotos gibi ressamlar daha erdemli insanları resmederken Pauson gibi ressamlar daha kötü insanları çizmeye çalışmıştır. Toplum içinde Pauson’un çalışmaları bu yüzden sakıncalı bulunmuştur. Daha iyiyi veya kötüyü yansıtma gayreti sanatın diğer alanlarında da görülmektedir. Destanlarıyla ün salan ilk parodi yazarı Hegemon daha kötüler üzerinde dururken Homeros daha iyi olanın arayışı içinde olmuştur.⁴⁴⁸

Sanatta taklitler söz konusuysen sanat içeriklerinin farklılaşmasını sağlayan belli kriterlerin olduğu görülmektedir. Ayrımı belirgin hale getiren en önemli kriterlerden biri taklit etme şeklidir. Bu doğrultuda Homeros gibi ozanlar kılık değiştirerek anlatıyı tercih edebilmektedir. Aristoteles taklit tarzlarına kullanılan nesne açısından yaklaşmaktadır. İlk grupta Homeros ve Sophokles’i aynı tür içinde değerlendirir; çünkü bu sanatçılar taklit nesnesi olarak ağırlığı olan insanları tercih etmiştir. Bu doğrultuda belirleyici olan seçtikleri nesnelerdir. Bir diğer grupta Sophokles ve Aristophanes toplanmaktadır.⁴⁴⁹ Burada Aristoteles bu sanatçıların eylem halinde olan insanları tercih etmelerinden dolayı bu değerlendirmeyi yapar. Özellikle günümüzde bir öğretim metodu olarak da kullanılan dramaya bu noktada yer verildiği görülmektedir. Drama da eylemde bulunan insanların bu eylemlerini taklit etmekten geçtiği için Aristoteles sanatın bu şekline dikkat çekmektedir.

⁴⁴⁶ Aristoteles, 2017, *Poetika*, a.g.e., 9.

⁴⁴⁷ Aristoteles, 2017, *Poetika* a.g.e., 1-3.

⁴⁴⁸ Aristoteles, 2017, *Poetika* a.g.e., 5.

⁴⁴⁹ Aristoteles, 2017, *Poetika* a.g.e., 7.

Aristoteles'e göre şiir ritim duygusu olan yetenekli insanların doğaçlama yaparak oluşturdukları bir üründür. Bu doğrultuda ozanların karakterleri nasıl bir sanat ortaya çıkacağını belirlemektedir; karakterleri sıradanlaştıkça nesne olarak daha sıradan insanları kullanarak onların eylemlerini taklit etmektedirler. Sıradan ozanların yergilere yer verdiğini belirten Aristoteles taşlamalarda ölçü olarak iambik ölçünün kullanıldığını belirtir. Bazı ozanlar ise "to heroikon" olarak adlandırılan kahramanlık ölçüsünü kullanır. Homeros bu ozanlar içinde iyi eserler veren ve buna ilaveten dramatik taklitlerle sanat yapan kaliteli ozanlar arasında yer almaktadır. Doğaçlama aracılığıyla doğan Tragedya ve komedyanın varlığı ozanları ikiye ayırmıştır. Kimi ozanlar taşlamadan uzaklaşarak komedyaya yönelirken kimileri ise destanlardan uzaklaşıp tragedyaya yönelmiştir.⁴⁵⁰

Şiirin de tıpkı Platon'da olduğu gibi belli bir ritim duygusuna sahip olduğunu düşünen Aristoteles için kalite sadece eserin niteliğinden değil aynı zamanda o eseri oluşturan sanatçıdan da kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla iki filozofun da ortak olarak görüş sahibi oldukları şey sanattaki ahlaki yapının korunması gerektiğidir. Ahlak sanatçının karakterinden eserin niteliğine kadar belirleyiciliği sağlayan en önemli etkenler arasındadır.

Aristoteles komedyayı sıradan insanların taklidi olarak görür. Komedyaya kötülüğün belli bölümünün özellikle gülünç yönünün işlendiği bir türdür. Bu gülünçlüğün tercih edilmesinin nedeni insanı rahatsız etmeyen bir çirkinliği içermesidir. Çok önemsenen bir tür olmadığı için zamanla unutulmuş komedyanın hatırlanması kılık değiştirmesiyle paralellik göstermektedir. Öğeleri açısından tragedya ve destan ise birbirlerine benzemektedir; ancak destan süre olarak daha uzunken tek ölçüye göre biçimlenen bir anlatıdır.⁴⁵¹

Aristoteles'e göre tragedya "Acıma ve korku yoluyla bu gibi duygulardan bir arınma sağlamak için, ağırlığı olan, tamamlanmış, belirli uzunluğa sahip bir eylemin, her bölümünde ayrı ayrı biçimlerde çeşnilendirilmiş bir dil kullanarak, anlatı aracılığıyla değil, davranışlarda bulunan insanlar aracılığıyla taklit edilmesidir."⁴⁵² İçeriğinde kimi zaman şarkıların yer aldığı, anlatının ritimle anlamlandırılmaya çalışıldığı teması olan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada davranışın taklit edilmesinden kaynaklı olarak görsellik önem kazanmaktadır.

⁴⁵⁰ Aristoteles, 2017, *Poetika, a.g.e.*, 9-10.

⁴⁵¹ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 13-14.

⁴⁵² Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 15.

Aristoteles tragedya için en önemli olan şeyin olay kurgusu olduğunu düşünmektedir; çünkü bu anlatı tek boyutlu bir taklit değildir, bütünsellik içinde bir yaşamı anlattığı için tek tek karakterlerden ziyade eylemler sonucunda ortaya çıkan ürün önemlidir. Tragedya kişileri eylemler aracılığıyla aktarır, karakter ve düşünce bu yüzden eylemlerden sonra gelir. Özellikle durumun anlatılması, duruma göre anlatıların gerçekleşmesi retoriğin alanına girmektedir.⁴⁵³

Aristoteles tragedyaların belli bir plan dâhilinde sıradanlıktan uzak şekilde oluşturulması gerektiğini vurgular. Güzel olması için buna özen gösterilmelidir; ancak Aristoteles'e göre güzellik sadece düzen içinde açığa çıkmaz. Yeteri kadar düzenlenmiş uzunluğa da ihtiyaç vardır. Aristoteles'in güzellik anlayışına orta yolun yansıdığı görülmektedir. Ona göre çok küçük olan algılanamadığından çok büyük olan ise hemen anlaşılamayacağından güzel değildir. Bu yüzden nesnelere rahatlıkla algılanabilecek boyutta olması gerektiğini düşünmektedir. Bu öyküden şiire sanatın her alanı için geçerlidir.⁴⁵⁴ Buradan tıpkı Platon'da olduğu gibi ölçünün de Aristoteles'in sanat anlayışını şekillendiren bir yönü olduğu öğrenilmektedir. Her iki filozof da eserlerin belli ölçülerde üretilmesini desteklemektedir.

Aristoteles öykülerin birden fazla karakterle oluşturulması gerektiğine inanır. Onun için tek bir insana göre biçimlenen öyküler birlik oluşturmayabilir. Bu açıdan Herakles destanının hatalı olduğunu düşünmektedir; çünkü sadece tek bir karakter etrafına olay örülmüştür. Öyküde esas olan net bir bütünlüğün sağlanması ve bütünlüğü oluşturan parçalardan biri eksildiğinde o bütüne zarar gelmeyecek şekilde bir kurgu oluşturulmasıdır.⁴⁵⁵

Sanatı farklı kılan unsurlardan biri gelecekte ihtimal dâhilinde gerçekleşebilecek olayları yansıtmasıdır. Aristoteles özellikle şiirlerin bu özelliğe sahip olduğunu vurgulamakta ve bu yönleri sayesinde geçmiş bir izlek gibi yansıtan tarihe göre şiiri daha felsefi bulmaktadır. Tarih tikeller üzerinden bir inceleme yapar, çünkü tek tek karakterler ve olaylar üzerinden bir yol izlemektedir; şiir ise ona göre tümelleri konu alarak daha kapsayıcı hale gelmiştir. Gelecekteki olasılıklara yönelik olması da şiirin tümele

---

⁴⁵³ Aristoteles, 2017, *Poetika*, a.g.e., 16-17.

⁴⁵⁴ Aristoteles, 2017, *Poetika*, a.g.e., 19-20.

⁴⁵⁵ Aristoteles, 2017, *Poetika*, a.g.e., 21-22.

yönelmesine dair ipucu vermektedir.⁴⁵⁶ Sanat içerikleri bakımından şiir bu noktada felsefeye en yakın tür olarak görülmektedir.

Aristoteles olasılık ve zorunluluk dâhilinde süregelen eylemlerin beklenmedik bir şekilde tersine gelişmeye başlamasına “baht dönüşü” adını vermektedir. Baht dönüşü öyküde acıma korku gibi farklı duygulara sebebiyet vermektedir ve en temel öğeler arasında yer almaktadır. Tanıma ise öyküdeki bir diğer önemli öğe olarak bilinmeyen, tanınmayan bir şeyin tanınması, bilinmesi, oraya çıkmasıdır. Tanıma, baht dönüşüyle birlikte yaşandığında öykünün niteliği artmaktadır. Duygu öğesi de bir diğer önemli öğedir. Duygu öğesi öyküde gerçekleşen ve ölüm gibi istenmeyen ani kötü olayları içermektedir.⁴⁵⁷

Tragedya, “ilk söz (prologos), ara öykü(epeisodion), çıkış (eksodos) ve koro şarkısı” bölümlerinden oluşmaktadır. ⁴⁵⁸Aristoteles’e göre Tragedyayı güzelleştiren şey basit bir olay örgüsüne dayanmamasıdır; bunun yanı sıra korkunun da içinde bulunduğu bir acıma duygusuyla olay örgüsü işlenmektedir. Düşük seviyedeki insanların mutlu hale getirildiği öyküler trajedinin değerini düşüreceğinden Aristoteles bundan kaçınılması gerektiğini belirtir. Öykünün kurgusunda ortaya çıkan sonucun acıma ve korku uyandırması tragedyada çok önemlidir. Tragedyalarda olay örgüsünde birtakım değişiklikler tercih edilebilir ancak bu değişim daha çok mutluluktan çaresizliğe doğru olursa ve değişimin ana sebebinde hata yer alırsa dikkat çekici olacaktır. Bu hata iyilik çatısı altında gerçekleşmelidir; bu açıdan bakıldığında kötü kişilerin yaptığı hatalar tragedyada tercih edilen bir unsur değildir. Babası istediği için annesini öldüren Alkmaion’un öyküsü ve öldürdüğü Klaydon domuzunun postu için dayılarıyla kavga edip onları öldüren Meleagros’un içinde bulunduğu öyküler Aristoteles’in güzel bulduğu tragedya örnekleri arasında yer almaktadır.⁴⁵⁹

Bir tragedyanın niteliğine ozanlar etki edebildiği gibi oyuncular da etki etmektedir. Özellikle olayların durmaksızın sergilendiği öykülerde bu durum görülebilmektedir. Bu noktada ara öykü olarak nitelendirilen bu öykülere dikkat edilmelidir. Aristoteles’e göre olay örgüsünün ani değişim içinde olduğu anlar beklenmedik olduğu için bu öykü akışına yer verilmesi öykünün güzelleşmesini sağlamaktadır.⁴⁶⁰ Taklit edilen eylemin, insanın

⁴⁵⁶ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 23.

⁴⁵⁷ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 29-30.

⁴⁵⁸ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 31.

⁴⁵⁹ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 33-34.

⁴⁶⁰ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 24-25.

niteliği sanat ürününün niteliğini etkilemektedir. Bu yüzden bazı öyküler yapısal olarak karmaşıktır.⁴⁶¹ Tragedya kendi bütünlüğü içinde onu üreten ve kendisine sunulanın etkileşimi içinde gelişmektedir. Bu noktada bir tragedyanın kötü olması Aristoteles'e göre o tragedyaı üreten kişinin karakterinden kaynaklanabilmektedir.

Tragedyada istenen sonuç korku ve acıma olduğu için bu duygular görsellikten ziyade kurguda kendini gösterirse etkili olmaktadır. Sanatçının ustalığı Aristoteles'e göre bunu çıkarmasında gizlidir. Sadece gören değil aynı zamanda işiten de olaydan etkilenmelidir. Etki ise tragedyanın kendine özgü hazzında yer almaktadır ve sanatçı eseriyle bu hazzı yaşatmalıdır. Hazzın yaşanması tragedyanın kurgusunda yer aldığı için Aristoteles konuya çok önem vermektedir. İstenilen duygu korku ve acıdır ki bu duyguların düşmanlar arasında yaşanmayacağına inanan Aristoteles konu seçimlerinde karakterlerin birbirine yakın olmasının önemini vurgulamaktadır. Aile içerisinde ya da birinci dereceden yakın akrabalar arasında yaşanan dramlar konu olarak ele alınabilir. Duygulara dokunma konusunda ozan bilinçli olarak hareket ederken karakterler arasındaki olay döngüsüne dikkat etmelidir. Aristoteles, hazırlık aşamasındayken bilinçli bir şekilde gerçekleşmesi beklenen eylemden vazgeçildiği olay döngülerini trajik bulmaz; ona göre bu tarz değişimler iticidir ve ozanlar bunlara dikkat etmelidir.⁴⁶²

Açıkça görülüyor ki Aristoteles sanat eserinin kendi bütünlüğünü kaliteli bir şekilde oluşturması gerektiğine önem vermektedir. Bu bütünlükte eserin konusundan o eseri şekillendiren sanatçıya ve eseri izleyen seyirciye kadar her parçanın tam bir kalite içinde rol alması gerektiğine inanmaktadır. Konu eseri izleyen seyircinin dikkatini çekecek nitelikte olmalıyken eseri oluşturan sanatçı her şekilde bu özelliği hissettirmelidir. Sanat eserinin insanların bünyesinde oluşturacağı çok çeşitli duyguların olacağı öngörülürken bu duygular arasında yer alan haz Aristoteles tarafından bu noktada sakıncalı görülmemektedir; çünkü bu hazzın oluşumunda etkili olan şey güzeldir.

Bir tragedyada karakter seçilirken o kişinin erdemli olması eserin niteliğine etki etmektedir. Özellikle karakterin iyiyi tercih etmesi ve bunu eylemlerinde göstermesi önemlidir. Aristoteles insana biçilen rolün uygun olmasına da önem verir. Bu noktada kişinin taşıyabileceği nitelikte sıfatlara sahip olması gerekmektedir. Benzerlik ve tutarlılık da karakter seçiminde önem arz etmektedir. Karakter sahip olduğu rolün hakkını vermelidir; bu doğrultuda eğer kişi zalim bir yapıya sahipse onu sürdürmelidir. Aristoteles

⁴⁶¹ Aristoteles, 2017, *Poetika, a.g.e.*, 27.

⁴⁶² Aristoteles, 2017, *Poetika, a.g.e.*, 37-38.

tragedyada olay döngüsü içerisinde sahneler arası geçişte ne olması gerekiyorsa onun zorunluluk veya olasılıklar dâhilinde yaşanmasına önem vermektedir. Karakter rolü gereği ne yapması gerekiyorsa onu yapmalıdır. Aristoteles tragedyada gerçekleşen olayların çözülmesi için yapılacak ani müdahalelere karşı çıkmaktadır. Örneğin Tanrıların birdenbire olaya müdahale etmesi hikâyeyi akıldışı bir alana çekmektedir. Aristoteles'e göre ozanlar bu müdahalelere tragedyalarda yer vermemelidir.⁴⁶³

Aristoteles tanımayı çeşitli gruplara ayırmaktadır. İlki işaretler kullanılarak yapılan tanımadır. İnsanların bedenlerinde çeşitli izler taşıması bu tanıma türüne örnektir. Aristoteles Thebai halkının atalarının doğuştan taşıdığı mızrak şeklindeki dövmelemleri bu türe örnek olarak göstermektedir.⁴⁶⁴ Yine de en çok tercih edilmesi beklenen baht dönüşüyle birlikte kullanılan tanımalardır. Olay döngüsünde karakterlerin bedendeki izi birbirlerine göstermeleri yerine beklenmedik bir şekilde o izin kendilerince fark edilmesi Aristoteles tarafından daha uygun bulunmaktadır. Tanıma türleri arasında bir diğeri ozanların uydurduğu tanımalardır. Öykünün gidişatına göre değil ozanın müdahalesiyle yapılmış bir tanımadır. Bu uygulama eserin sanatsal değerini düşürmektedir. Üçüncü olarak belirtilen tanıma ise hatırlama aracılığıyla yapılmaktadır. Burada Aristoteles, Dikaiogenes'in Kypriori (Kıbrıslılar) isimli eserinde bir karakterin resmi görünce ağlamasını örnek verir. Resim karaktere daha önce yaşadığı bir anı hatırlamış ve karakterde tanıma gerçekleşmiştir. Dördüncü tanıma ise çıkarıma dayanmaktadır. Olay döngüsünde aileden birinin kurban edilmesinden sonra kendisinin de kurban edileceğini düşünen karakter bu tanımaya örnektir. Yanlış çıkarımdan kaynaklı tanımlar da olabilir; ancak Aristoteles en iyi tanımanın yine olay döngüsü içinde beklenmedik şekilde gerçekleşenler olduğunu belirtmektedir.⁴⁶⁵

Ozanların olayları yazarken kurguyu zihinlerinde canlandırmaları hata yapmalarına engel olmakta ve daha gerçekçi öykülerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu noktada Aristoteles öyküdeki karakterlerin jest ve mimiklerinin de en gerçekçi bir şekilde yansıtılması gerektiğine inanmaktadır. Ona göre şiir sanatı bu yeteneği kullanmakla bağlantılıdır. Bu yüzden şiir sanatı hezeyanlı insanlara göre değildir; çünkü onlar her an buldukları andan kopma eğilimine sahiptir. Aristoteles ise doğuştan şiire yeteneği olan insanların istedikleri anda bu sanatı uygulayabileceklerini düşünmektedir. Bu noktada yetenek önemlidir ve ona göre bu yeteneğe sahip insanlar şiir yazmaya başladıklarında

⁴⁶³ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 41-42.

⁴⁶⁴ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 45.

⁴⁶⁵ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 47.

öncelikle asıl anlatılmak istenen öyküyü genel hatlarıyla belirlemeli sonradan ara öykülerle şiirlerini tamamlamalıdır.⁴⁶⁶ Şiir Aristoteles'in yaşantısında felsefi yönünü korurken filozofa göre bu sanatla uğraşmak için sadece ilgi, merak gibi unsurların değil yeteneğin de gerekli olduğu görülmektedir.

Tragedyalar düğüm ve çözüm olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Düğüm eserin giriş ve gelişme kısmını oluşturan bölümken çözüm bu gelişmelerden sonra ortaya çıkan sonuç bölümünü kapsamaktadır. Bu iki bölüm arasındaki denge çok önemlidir. Aristoteles bu dengeyi gözeterek tragedyaların yazılması gerektiğini vurgulamaktadır.⁴⁶⁷

Aristoteles sanatta dil kullanımıyla ilgili becerilerde ustalaşması gerekenlerin oyuncular olduğunu belirtmektedir. Düşünceyle ilgili alan ise retoriğin kapsamında yer almaktadır; çünkü söz ilk önce düşüncenin kapsamından geçmektedir. Dilin yapısına bakıldığında temel dilbilgisi kuralları ve bu kuralların oluşmasını sağlayan harf, hece, bağlaç gibi elemanlarla karşılaşılmaktadır.⁴⁶⁸ Bu doğrultuda Aristoteles şiir yazımında sanatçının anlatmak istediği şeyi açık bir şekilde ifade etmesine önem verir; ancak ozan bu açıdan yavanlığa düşmemelidir. Bunun için genel geçer kelimeleri kullanmaktan kaçınmalı, aşırı derecede benzetmelere yer vermemeye, kelimeleri dolandırmamaya özen gösterilmelidir.⁴⁶⁹ Görülmektedir ki Aristoteles şiir sanatında da dengeye ve ölçüye bir hayli önem verir. Yerinde metafor kullanımı ozanın yeteneğinden gelmektedir. Bu, şiirde özgünlüğü sağlayan yegâne şeydir, bununla birlikte ozan düşünce yeteneğini de geliştirdiğinde ortaya kaliteli eserler çıkabilmektedir.

Aristoteles öykülerin de tragedyalar gibi bütünsel, planlı ve tek bir eylem üzerinden ilerleyen nitelikte olması gerektiğini düşünür, bu yüzden herhangi bir tarihi olayı anlatır gibi olmamalı, bundan ayrı oluşturulmalıdır. Tarih eserlerinde birçok olay belli bir dönemde farklı sonuçlara doğru ilerlemektedir. Bu durum bütünselliği bozduğundan öyküde bu tarz bir yaklaşım izlenmesi sonucun netleşmesine engel olacaktır.⁴⁷⁰

Aristoteles'in şiiri genellikle tikel olayların aktarıldığı tarihle karşılaştırarak bir açıklamaya gittiği görülmektedir. Bir açıdan şiirin felsefi boyutunun yoğun olduğunu düşünmesinden kaynaklı olarak bu kıyasa gittiğini düşünmekteyiz. Bunun yanı sıra tarihte belli tekniklere ihtiyaç kalmadan düz bir şekilde aktarım olduğu için Aristoteles'in bu

---

⁴⁶⁶ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 49.

⁴⁶⁷ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 51-52.

⁴⁶⁸ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 55-57.

⁴⁶⁹ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 65-67.

⁴⁷⁰ Aristoteles, 2017, *Poetika a.g.e.*, 69.

aktarımlara karşı çıkararak şiiri ele aldığı ve konu içeriği, eserin şekli gibi birçok özelliği ayrıntılı bir şekilde tanımladığı görülmektedir.

Destanlar ve tragedyaalar birtakım öğeler bakımından aynıdır. Farklılığı sağlayan ise şarkı ve görsel öğelerdir. Aristoteles destanları basit, karmaşık, karakter ve duygu odaklı destan olmak üzere dörde ayırmaktadır. Bu alanda en iyi ozanlardan biri olarak Homeros'u saymaktadır. Aristoteles'e göre İlyada basit ve duygu odaklı sıralamasında yer alırken Odysseia karmaşık destanlara örnektir. Tragedyalarda aynı anda gerçekleşen eylemler aktarılamaz, belli kısımlar ise oyuncuların yeteneğine bağlı olarak taklitle sunulabilir. Destanlar anlatı biçiminde olduğundan farklı olayların anlatılması sorun teşkil etmez ve bu noktada tragedyalardan daha uzun olabilirler. Homeros kendi alanında bilgisiyle Aristoteles'in en değer verdiği ozanlar arasında yer almaktadır. Eğer ki bir ozan tam anlamıyla sanatını gerçekleştirmek istiyorsa taklitten uzaklaşmamalıdır. Bu açıdan kendi düşüncelerine daha az yer vererek anlatısını gerçekleştirmeye özen göstermeli, onu izleyen topluluğu şaşırtmalıdır.⁴⁷¹ Aristoteles sanatın taklitten oluştuğunu düşündüğünden taklidin gerçekleştiği yerde tam anlamıyla eserin de oluşacağını düşünmektedir. Bu doğrultuda sanatçı bir olay hakkında fikrini belirtiyormuş gibi davranmaktan ziyade kendi fikirlerinden kaçınmalı, olayı taklit ederek yansıtmalıdır.

Ozan birtakım dil kurallarını ve benzetmeleri kullanarak sanatını taklit yoluyla icra eder. Kimi zaman neyi taklit edeceğini tam olarak belirlemesine rağmen gücü bu şeyi taklit etmeye yetmeyebilir. Aristoteles bu gibi anlarda ortaya çıkan hatanın şiir sanatından kaynaklandığına işaret etmektedir. Bu şiir sanatını doğrudan ilgilendiren hatalar arasında yer almaktadır. Ancak Ozan neyi taklit edeceğiyle ilgili doğru bir seçim yapmadıysa burada şiiri iliniksel olarak ilgilendiren bir hata vardır ve Aristoteles bu tarz hatalara uzaktan ilintili hatalar adını vermektedir.⁴⁷² Dolayısıyla ozan neyi nasıl taklit edeceği konusunda belli bir birikime sahip olarak yola çıkmalıdır.

Retoriği diğer sanat dallarından ayıran şey Aristoteles'e göre sahip olduğu inandırma gücüdür. Diğer sanat dallarında öğretim gibi daha farklı etmenler devreye girebilirken retoriğin kapsamı içinde inandırma kavramsal olarak ana etkidir. Baskı altında olma gibi durumlarda karşıdaki kişiyi inandırmaya çalışma retorik kapsamında yer almamaktadır. Bu yüzden inandırma bir yöntem olarak kullanıldığında belirli ilkelere dayanmalıdır. Aristoteles bu inandırma şekillerine, konuşanın karakteri, dinleyen insanın ruh hali ve

⁴⁷¹ Aristoteles, 2017, *Poetika*, a.g.e., 71-73.

⁴⁷² Aristoteles, 2017, *Poetika*, a.g.e., 75.

konusanın yaptığı tanıt olmak üzere üç açıdan yaklaşır. Konuşma yapan kişi kendi karakteri açısından konuşmasını karşısındakini inandırabilir, bu doğrultuda güvenilir insanlar daha inandırıcıdır. Bunun yanı sıra daha pozitif ruh hali içinde olan insanlar Aristoteles'e göre inanmaya daha yatkındır. Kanıtlara göre konuşulduğunda doğrudan inanma gerçekleşmektedir. Tanıtla inandırılma kapsamında önemli olan kanıt kullanmaktır. Retorik kanıt da örtük tasım olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁷³

Aristoteles'e göre retorik anlama yeteneği çok kuvvetli olmayan, tartışılanları hemen anlayamayan insanlar için konuları daha anlaşılır kılmaktadır. Tasımları oluşturmak ve bu tasımlardan ortaya çıkan sonuçları anlamlandırmaya çalışmak özellikle eğitim almayan insanlar tarafından zor olacağından retorik ana konuya olan odağıyla anlaşılmayı kolaylaştırmaktadır.⁴⁷⁴ Aristoteles tanıtılma yoluyla inandırmanın gerçekleştirilmesi için bir kanıt sunulması gerektiğine inanmaktadır. Bu doğrultuda geçmişte yaşanan olaylar üzerinden oluşturulan örnekler bir tümevarım olarak kanıt sağlayabilmektedir, özellikle halk bu tanıtılmadan yararlanmaktadır.⁴⁷⁵

Aristoteles retoriğin çerçevesi için tartışmayı oluştururken ilk olarak tercih edilmesi gerekenin örtük tasım olduğunu belirtmektedir. Örtük tasım eğer kullanılmıyorsa örneklendirmeye geçilmelidir veya örtük tasım kullanıldıktan sonra örnekler ek bilgi olarak sunulmalıdır.⁴⁷⁶ Aristoteles pratik davranışlar üzerine söylenen genel ifadeler olarak nitelendirdiği maksimlerin örtük tasımlara dönüştürülebileceğini düşünmektedir. Maksimler eğer neden ve sonuçla birlikte oluşuyorsa örtük tasımlara dönüşmektedir. Aristoteles'e göre retoriğin başarılı olabilmesi için maksimleri kullanırken karşısındakinin karakteri ve kişisel duyguları üzerinden bir maksim oluşturulmalıdır.⁴⁷⁷ Örneğin yurtdışında yaşamakla ilgili iyi anıları olmayan birine "Ülke dışına çıkmak tehlikeli ve gereksizdir." şeklinde bir ifade kullanıldığında ikna etmenin başarılı olacağı görülecektir. Burada kullanılan maksim hem karşısındakinin psikolojisini hem de eksik bilgi sahibi olmasını kullanarak kişiyi ikna etmektedir.

Aristoteles retoriği "politik, adli ve törensel gösteri söylevi" olmak üzere üçe ayırmaktadır.⁴⁷⁸ Politik söylev bir şeyi yapmak veya yapmamak üzerinden ilerlemektedir. Ancak gelecekte yapılacak şeyler üzerine şekillenir. Adli söylevde ise dava sırasında

⁴⁷³ Aristoteles, 2018, *Retorik, a.g.e.*, 1355b- 1356b, 37-39

⁴⁷⁴ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1357a, 40.

⁴⁷⁵ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1358a, 42.

⁴⁷⁶ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1394a, 136.

⁴⁷⁷ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1394a-1395b, 136-140.

⁴⁷⁸ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1358b, 44.

mahkûm, bir kişi tarafından müdafaa edilir veya edilmez. Müdafaa geçmişe göre şekillenir. Törenselleşme söylevinde ise temel kavram övgüdür. Bir kişi bir sebepten dolayı övülür veya tam tersi yerilir. O an gerçekleşir ve zamansal olarak şimdiki zamanla ilgilidir. Gelecek üzerinden bir retorik yapılacaksa önceden hazırlanmış önermeler mutlaka elinizde olmalıdır. Bu bilgilerle kanıt sağlanıp ikna etmeye gidilmelidir.⁴⁷⁹ Aristoteles retorik heyecanlandırmasından yanadır ve bunun olabilmesi için retorik konu dışı birtakım unsurlarla meşgul edilmemelidir. Kendisinden önce de birçok retorik örneklerine rastlanmaktadır; ancak bu örnekler daha çok adli retorik çevresinde toplandığından yapı itibarıyla eksik kalmıştır. Aristoteles bunun üzerine giderek kapsamı sistemli bir şekilde geliştirmeye çalışmıştır.⁴⁸⁰

Görülüyor ki Aristoteles verdiği örnekler ve özellikler kapsamında eleştiriden ziyade bir retorik nasıl olması gerektiği üzerinde durmaktadır. O kendi felsefi bakış açısındaki sistemli ve planlı özelliğini retoriğe yansıtarak tasımı ön plana çıkarmaktadır. Bu teknik bilgilerin yanında bir kişi retoriği kullanmayı tercih ederse bunu çok yönlü bilgi dağarcığıyla yapmalıdır. Aristoteles retoriği kullanan kişinin bilgi dağarcığının geniş olmasına çok önem verir. Bununla birlikte belli bir ahlaki niteliğe sahip olması retoriği kullanan kişinin inandırıcılığını desteklemektedir. Hangi alan üzerinden retorik yapılacaksa o alanla ilgili önermeler üzerinden ilerleme sağlanmalıdır.

Retoriği içeren en önemli iki alan mantık ve etikdir. Bunların yanısıra diyalektik ve rasyonel olarak önermeler arasında bağlantı kurmak da retorik içeriğine dâhildir.⁴⁸¹ Aristoteles'in retorik öğretiminin özelliği onu tasımlara dayandırmasından geçmektedir. Tasımı bulan kendisi olduğu için retorik ilk kez tasıma dayandırılarak ele alınmıştır. Aristoteles retorikle diyalektiği belli bir bilim alanı içinde olmama gibi bazı özellikleri bakımından benzer görmektedir. Bu noktada ikisinin de kullanım sahası geniştir. Aristoteles sanat kelimesini yaygın olarak kullanmakla birlikte genel anlamı dışında da ele almaktadır. Çoğu zaman herhangi bir konunun sistematik bir şekilde yönetime göre incelenmesi olarak kullandığından retorik de bu alt tanım içinde yer almakta ve sanatın bir dalı olarak görülmektedir.⁴⁸²

Aristoteles retorik başlığı altında sunulan ama retorikle ilgili olmayan sanatları eleştirmektedir. En sık kullanılan retorik çeşitlerinden biri olan adli söylevde sıklıkla

⁴⁷⁹ Aristoteles, 2018, *Retorik, a.g.e., 1358b-1359a, 44-45.*

⁴⁸⁰ Ross, W.D. (2011). *Aristoteles. (Çev. Ahmet Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 419.*

⁴⁸¹ Aristoteles, 2018, *Retorik, a.g.e., 1359b, 46.*

⁴⁸² Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e., 1354a, 33.*

hataların yapıldığını vurgulayan Aristoteles için bu söylev sanatına başvuranların gözden kaçırdıkları şey kanıta dayalı olarak oluşturulan örtük tasımlardır. Bu önemli eksiğin olmasına karşın adli söylev sıklıkla tercih edilmektedir. Bu söylev kapsamında nasıl olursa olsun karşıdaki insan kazanılmaya çalışılır. Oysa bu söylev dışındaki söylevlerden biri olan politik söylev için kazanç bir amaç değildir; ancak konu kapsamı açısından daha geniş olduğundan dolayı tercih edilmemektedir.⁴⁸³ Aristoteles retoriği bir çeşit inandırma biçimi olarak ele alır ve bu alanda uzmanlaşmanın yolunun tasım bilgisini edinmekten geçtiğini belirtir.

Bilgi ve eğitim retorik içerisinde kişiye ayrıcalıklı bir konum kazandırmaktadır. Eğitilmiş kişiler genel ilke ve kuralların bilgisiyle ikna metotlarını daha sistemli bir şekilde kurarken eğitimsiz olanlar herkes tarafından bilinen, uğraş gerektirmeyen konular üzerinden hareket ederler. Aristoteles rastgele ve herkesin bildiği konulardan ziyade genel otoriteler tarafından kabul görmüş fikirlerden yola çıkılması gerektiğini savunur.⁴⁸⁴ Burada Aristoteles'in tartışma yaşanırken olguların bilgisine her zaman dikkat çektiğine ve retoriğin bu sanatı uygulayan kişiyi ön plana çıkardığına inandığı görülmektedir.

Sofistler siyasetin deneyimle ilgili olduklarını düşünmektedir; bundan dolayı bu deneyimin aktarılması için insanların eğitilmeleri gerektiğine inanmaktadırlar. Ancak Aristoteles sofistlerin siyasetten anlamadıklarını; hatta siyaseti retorikle eş tuttuklarını düşündüğü için sofistlerin verdiği eğitimin yanlış ve aynı zamanda gereksiz olduğunu savunmaktadır.⁴⁸⁵ Aristoteles Sofistlerin çürütmelerini birer safsata (parolijizm) olarak nitelendirmektedir. Bunlardan bazıları mantıksal açıdan uygun olsalar da bazıları sadece mantıklıymış gibi gözükmektedir. Önergelerden yapılan çıkarsamalar olarak bir vargının gerçek olabilmesi için Aristoteles'e göre büyük önermeler gerekmektedir. Tartışmada nesnelere temsil ettiği için sözcüklerde geçerli olanın nesnelere için de geçerli olacağına inanılır; ancak Aristoteles'e göre sözcükler sınırlıyken nesnelere sınırsızdır, bu yüzden aynı kavram çoğu zaman kullanılmaktadır. Sözcüklerin anlamını bilmeyen insanların safsataya düştüklerini belirten Aristoteles için bunlar birer temellendirme hatalarıdır. Bilge olmadıkları halde öyle görünen insanların varlığına dikkat çeken Aristoteles sofistleri bu grup içine alır ve onların görünürdeki bilgeliklerini eleştirir. Bilgenin görevi ona göre

---

⁴⁸³ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1355a, 35.

⁴⁸⁴ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1396a, 141.

⁴⁸⁵ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik, a.g.e.*, 1181a, 215.

doğrudan ayrılmamak ve kullanılan yanlış savları ortaya çıkarmaktır. Bilgeler doğru olan tartışma yöntemlerini bilmelidir.⁴⁸⁶

Aristoteles sözlü tartışmayı dörde ayırır. Bunlar Didaktik, diyalektik, sınavıcı, münakaşacıdır. Didaktik tartışmalar hangi dalda tartışılıyorsa o bilimsel alanın üst ilkelerini içerir. Diyalektik tartışmalar “kendi karşı-olmasını inanılır olan şeye” dayandırır. Sınavıcı tartışmalar insanların bilmesi zorunlu olan şeyler üzerinden ilerler. Münakaşacı tartışmalar ise görünürde önerme olarak kabul edilen cümleler üzerinden gerçekleşir. Aristoteles’e göre mücadele için tartışanlar “çürütme, yanlışlık, güvenilmezlik, dil hatası, karşıdakini gevezeliğe teşvik etmek” şeklinde amaçlara sahiptir.⁴⁸⁷ Sofistler tartışmalarını bu amaçlar üzerinden gerçekleştirir. Karşılarındaki insanların öne sürdükleri iddiaları çürütmeye çalışırlar; eğer bunu başaramazlarsa söylediklerinin yanlış olduğunu iddia ederek onların ortaya güvenilmez iddialar atmaları için uğraşırlar. Sonrasında çeşitli dil hataları sergilemelerini sağlayıp cümlelerinde tekrara düşüren bir tartışma yolu izlerler.⁴⁸⁸

Aristoteles bir sözün veya eylemin güzel olmasını sadece erdemli olmaya bağlamaz. Onun için sözü söyleyenin kim olduğu, kime o sözü söylediği ve sözün hangi amaçla söylendiği önemlidir. Sözü söylerken hem altında yatan anlam hem de ortaya çıkan sonuç önem kazanmaktadır.⁴⁸⁹ Aristoteles karşıdaki kişinin söylediği şeylerin doğru bir şekilde çürütülmesi için vargıyla karşılık vermek gerektiğine inanır; bu vargi karşıdaki kişinin söylediğinin zıttını iddia eder niteliktedir. Aristoteles Sofistlerin görüşlerindeki yanlışlıkların onların duyusal algılarından kaynaklandığına da inanır. Özellikle verdiği örnekte bir toprağın ıslaklığını yağmura bağladıklarını oysa çok çeşitli sebeplerden ötürü toprağın ıslanabileceğini dile getirir. Bu çıkarımda bir zorunluluk yoktur; temellendirmeler değişebilir.⁴⁹⁰ Aristoteles Sofistlerin sebep o görüşe ait olmasa da o görüşün sebebiymiş gibi göstermelerini eleştirmektedir.

Aristoteles’e göre herhangi bir şeyi kanıtlamaya çalışan birinin karşıdakinin onayına ihtiyacı yoktur. Onay kanıt peşinde koşanın değil inceleme yapmaya çalışanın beklentisidir; bu da genellikle Sofistler gibi görünürde bilgi peşinde koşan kişilerin işidir. Sadece tartışma içerikli yargılar özel bir bilgi alanını içindeymiş gibi gözükse de doğru

⁴⁸⁶ Aristoteles. (2007). *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. (Çev: Oğuz Özügül). İstanbul: Say Yayınları, 7-8.

⁴⁸⁷ Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*, a.g.e., 9.

⁴⁸⁸ Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*, a.g.e., 10.

⁴⁸⁹ Aristoteles, 2017, *Poetika*, a.g.e., 76.

⁴⁹⁰ Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. a.g.e., 14-15.

yargı içeriğine sahip değildir. Bu yargı biçimleri kişiyi safsataya götürmektedir.⁴⁹¹ Aristoteles tartışmayı kazanmak adına her türlü yöntemi tasvip etmez. Bu yöntemi seçenler ancak para kazanmak için bunu yaparlar ve sofistler ona göre bu kategoridedir. Sofistlerin sanatının temelinde para kazanmak yattığı için bilgelikten ziyade bilge görünümünde bir tavır çizerler. Tartışmacılar da sofistler de Aristoteles'e göre farklı amaçlara sahip olsalar da temellendirme yaparken aynı yolu izlerler. Tartışmacılar tartışmada kazançlı çıkmak için yola çıkarken Sofistler bilge gibi gözükme uğruna yol alırlar. Onlar gerçek bir ilim anlayışına sahip değildir.⁴⁹²

Aristoteles plansız konuşmanın insanı hataya düşüreceğine inanır. Özellikle Sofistlerin bu plansızlık içinde olan insanları yönlendirdiklerini ve uyguladıkları belirli tekniklerle onların yanılmasına sebep olmaktadır. Bu uygulamalardan biri de tahriktir; karşıdakinin hatasını ortaya çıkarmak adına onları yanlış iddialara yönlendirirler. Bunu yapmak için özellikle iletişimde bulunulan insanın hangi okulda eğitim gördüğü araştırılır ve o okulda öğretilen önermeleri çürütmek için bir yol izlenir. Önermelerin nasıl temellendirildiğiyle ilgili bir sorgulama yapılır.⁴⁹³

Aristoteles sözcüklerin bazı durumlarda niyetlere karşılık bulmadığını düşünür; özellikle kişi kendi niyetini gerçekleştirme adına bir fayda sağlayacağı zamanlarda daha içten konuşmalara yönelir. Eğer ki bir kişinin yanlış olana yönelmesini ve aslı olmayan iddialarda bulunmasını istiyorsanız doğal olan ile yasal olan arasındaki karıştıktan yararlanmalısınız. Herhangi bir şey doğaya göre güzelken yasaya göre güzel olmayabilir; dolayısıyla karşıdaki argüman doğa üzerinden ilerliyorsa siz onu yanıltma adına yasal olanla karşılık vermelisiniz. İki durumun da söz konusu olamayacağı zamanlar da mevcuttur. Aristoteles'e göre bu anlarda sofistler karşıdaki kişinin toplulukla bilge arasında kalmalarına sebep olmaktadır. Sofistler uzman olarak sorularını yöneltiyorsa karşıdaki topluluğu yönlendirir; eğer topluluğun ortak görüşü üzerinden ilerliyorlarsa bu sefer bilgeleri yönlendirir. Yalnız doğa ile yasa arasında kalanların kolay yönlendirilebileceği unutulmamalıdır. Doğa ile hakikat aynı alandayken toplulukların rıza göstermesiyle yasalar oluşmuştur.⁴⁹⁴

İnsanların söylemlerinde hatanın ortaya çıkış sebeplerine baktığında Aristoteles yapılan dil hatalarına örnek vermektedir. Bu hatalar tam anlamıyla gerçekleştiği gibi

---

⁴⁹¹ Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. a.g.e., 29

⁴⁹² Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. a.g.e., 30

⁴⁹³ Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. a.g.e., 33.

⁴⁹⁴ Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. a.g.e., 34-35.

gerçekleşiyormuş gibi görünebilir veya hata gibi görünmeyen bir şey gerçekte hata olabilir. Sofistlerin konuşmalarında ve çürütmelerinde de bu geçerlidir.⁴⁹⁵ Sofistler karşılarındaki insanların söylemlerini çürütmeye çalışırken uzun paragraflardan yararlanırlar. Bunun dışında sıralamayı takip etmenin zorluğunun farkında oldukları için çabuk konuşmaya özen gösterirler. Konuşmalarda karşıdakini öfkelenendirme Aristoteles'e göre Sofistlerin kullandığı araçlardan biridir; böylelikle karşıdaki öfkenin de sebebiyle konuya odaklanamayacak ve söylemleri kolaylıkla çürütülebilecektir.⁴⁹⁶

Aristoteles'in fikirlerini dile getirirken zaman zaman tragedyalardan yararlandığı gözlenmektedir. "Sofistlerin Çürütmelerine Üzerine" isimli kitabında önermelerin çürütülmesi adına görüş bildirirken tıpkı "Kleophon'un Mandrobulo adlı tragedyada yaptığı gibi" diyerek anlamlandırmalarına yer verir. Ona göre gerekli anlarda karşıdaki insanların sunduğu önermeler eğer iki anlamlıysa ve iddia edilen şey ilk anlamda oluşup ikincide ortaya çıkmıyorsa ilk olanın tercih edilmesi gerekmektedir. Bahsedilen diyalogta da bu şekilde bir anlamlandırmaya gidilmiştir.⁴⁹⁷

Münakaşacı tartışmaların felsefeye yararlı olduğunu dile getiren Aristoteles bunların genel olarak insanların ifade biçimleriyle ilgili tartışmalar olduğunu söyler. Dolayısıyla bu tartışmalar insanların ifade biçimlerini kuvvetlendirerek sözcüklerin anlamlarını fark etmeyi kolaylaştırır ve onların doğru zamanlarda kullanılmasını sağlar. Ancak bu tartışmalarda karşıdakinin önermelerine eleştirel yaklaşmanın yanı sıra hataları ortaya çıkarılmalıdır. Bu hakikate ulaşmayı hedeflemenin göstergesidir. Bol tekrarlar insanların hata yapma olasılığını azaltacağından bu tarz münakaşalarda da tekrar yapmak şarttır.⁴⁹⁸

Aristoteles bir argümanı çözümlenmede nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini Sofistler üzerinden bizlere aktarır. Öncelikle çözümlenmedeki mantıki hata bulunmalıdır; sonuç öncülleri destekliyor mu buna bakıldıktan sonra ortaya çıkan vargıların mantıksal açıdan doğruluğu sorgulanır. Yapılan çözümlenmede metot olarak parçalarına ayırma ve bu parçaların her birinin incelenmesi söz konusudur. Bir tartışma esnasına bu çözümlenmeyi yapmak Aristoteles'e göre zordur; çünkü karşıdaki insanın söyleyeceği sözler henüz o esnada bilinmemektedir.⁴⁹⁹

---

⁴⁹⁵ Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. a.g.e., 36.

⁴⁹⁶ Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. a.g.e., 38.

⁴⁹⁷ Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. a.g.e., 40.

⁴⁹⁸ Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. a.g.e., 42.

⁴⁹⁹ Aristoteles, 2007, *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. a.g.e., 48.

Aristoteles'in retoriğinin kendi içinde barındırdığı mantık dizgesiyle daha sistematik ve analitik olduğu burada da görülmektedir. Argümanların incelemesi yapılırken odağın mantıki hatayı tespit eder nitelikte karşıdakine çevrilmesi ve hatayı tespit etmesi beklenmektedir. Özellikle argümanlar analizle birer birer parçalarına ayrıldıkça tespit kolaylaşacaktır. Dolayısıyla bu tespit Aristoteles'e göre uygulanması zor ama yapıldığında net sonucu veren bir yöntemdir.

Retoriğın kendi bağlamı içinde eğer karşılaştırma yapılacaksa bu karşılaştırmanın etkili olması için ünlü insanlarla yapılması gerekmektedir. Bu durum karşılaştırmanın yapıldığı diğer insana soyluluk katacaktır; çünkü sıradan olan insan bu karşılaştırmayla ünlü olandan üstün hale gelmektedir. Bütün bu hamleler konuşmanın tesirini arttırmak adına yapıldığından retorik için önemli kabul edilmektedir. Bir diğer unsur sunulan örneklerdir. Geçmiş ders çıkarılması gereken bir dönem olduğu için bu alanda verilen örnekler retoriğın amacına hizmet edecektir.⁵⁰⁰

Aristoteles'e göre retorik içinde bir tanıtlama yapılırken söylenen şeyin tam zıttı olan şeyi karşıdakine düşündürmeye çalışarak çürütme yapılabilir. "Senin kötü olmanın sebebi hastalığınsa sağlıklı olman iyi hissetmen için yeterli olacaktır." örneğinde olduğu gibi tam zıttının kurulması karşı önermenin çürütülmesi için yeterli olacaktır.⁵⁰¹ Bir başka tanıtlama, söylenen önermedeki anahtar kelimeye benzer kelimenin başka bir önermede kullanılıp kullanılmayacağını tartışılmasıyla oluşturulabilir. Bazı durumlarda bir kelime başka bir cümlede her zaman benzer anlamını taşımayabilir. Bunun yanı sıra karşılıklı fikirlere dayalı olarak tanıtlama yapılmaktadır. Bu tanıtlama içinde bir davranış belli bir zamanda gerçekleşiyorsa o davranışı uygulayan daha önceden bunu başka bir yerde görmüş olabilir fikri üzerinden ilerleme sağlanmaktadır.⁵⁰²

Bir önermeyi onu oluşturan nedenden daha güçlü bir nedene bağlayarak da tanıtlama yapılmaktadır. Örneğin Aristoteles'e göre olma ihtimali yüksek olan bir yerde olmayan bir nesnenin, olma ihtimali daha az yerde olma olasılığı düşüktür. Zaman önemlidir ve bu doğrultuda bir şeyin gerçekleşme zamanına göre de tanıtlama yapılabilir. Aristoteles'e göre zamanında bir şey için söz verilmemeli ancak o şey sonradan gerçekleştiğinde sözü yerine getirmeyi kabul ederseniz böyle bir çürütme yapmış olursunuz. Tartışma sırasında size karşı söylenen görüşü, söyleyen kişinin aleyhine kullanarak yapılan, sorunun hemen

⁵⁰⁰ Aristoteles, 2018, *Retorik*, a.g.e., 1368a, 69

⁵⁰¹ Aristoteles, 2018, *Retorik* a.g.e., 1397a, 143

⁵⁰² Aristoteles, 2018, *Retorik* a.g.e., 1397b, 144.

karşıdakine yöneltildiği tanıtımlar da bulunmaktadır. Arkadaşlarına kendi çıkarın için kötü davranır mıydın sorusu üzerine soruyu soran kişinin ben davranır mıydım sorusunu yöneltmesinde olduğu gibi karşıdakine aynı soru kişinin kendisi üzerinden uygulanır.⁵⁰³

Aristoteles ortaya sunulan fikri tanımlayarak yapılan tanıtımların da olduğunu vurgulamaktır. Retorik kapsamında kişiler bu tanıtlamayı yaparken neyi kastettiklerini açıklayarak kanıtlarını öne sürerler. Bu tanıtlamada usavurum kendini belirgin bir şekilde göstermektedir; çünkü tanımların anlamlandırılmaya çalışılması söz konusudur. Aristoteles kelimelere, onların anlamlarına ve kuruluş biçimlerine çok önem vermektedir. Bir kelimenin farklı anlamlarını da kullanarak ve “haklı olarak” kelimesinden yararlanarak yapılan kanıtlama biçimlerinin de olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra fikirsel bütünlük içinde öne sürülen görüşün mantıksal açıdan parçalarına ayrılmasıyla tanıtımlar yapılabilmektedir. Tüm bunların yanında bir kişinin veya şeyin durumundan yola çıkarak yapılan tümevarıma bağlı olarak kanıt oluşturmanın önemi üzerinde de durmaktadır.⁵⁰⁴

Tanıtlama yollarından bir diğeri ise daha önceden Tanrı, yargıç gibi yetkili makamların aldığı kararlar üzerinden yola çıkmakla oluşturulmaktadır. “Bu doğru olmazdı Tanrılar buyurmasaydı.” gibi örneklerde kanıt Tanrılara dayandırılarak kuvvetlendirilmeye çalışılmaktadır. Retorik yapılırken konuları parçalayarak da ele almak mümkündür. Bir konunun iyi ve kötü sonuçları üzerinden de argüman geliştirilebilir. Örneğin bir bilimle uğraşmanın iyi ve kötü sonuçları üzerinden kendi argümanınızı desteklerseniz karşıdakini ikna edebilirsiniz. Özellikle en fazla kullanılan çürütme yollarından biri olan bu tanıtlamayla retorik sanatında başarılı olma olasılığı artmaktadır.⁵⁰⁵

İnsanların içlerindeki düşünceleri toplum içinde tam anlamıyla yansıtmadığını düşünen Aristoteles için retorik sanatını kullanan biri bu kişinin fikirlerini saptayarak bir kanıt geliştirebilir. Normalde kendi yararına olanı tercih eden kişi toplum içinde genelin haklarını savunacağından gerekli analizlerin yapılması kişinin iyi bir argüman sunmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda mantıksal açıdan birbirine benzer argümanları sunmak da retorik sanatı kapsamın içinde yer almaktadır. Argümanları sunarken sonuçları aynı olan olayların öncüllerinin de aynı olacağı fikrinden yola çıkarak oluşturulan tanıtımlar da vardır. O anki şartlara göre bu tanıtılar sunulmaktadır. Olası durumların gerçek olarak kabul edilmesiyle oluşturulan tanıtımlar da vardır. “Aslında sana verilen hediye seni

⁵⁰³ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1397b- 1398a, 145-146.

⁵⁰⁴ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1398b, 147.

⁵⁰⁵ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1398b-1399a, 148-149.

cezalandırmak içindi.” şeklinde oluşturulan bir tanıtılamada olası olan gerçekmiş şeklinde yansıtılarak iknaya gidilmektedir.⁵⁰⁶ Bu ve benzeri yollarla argümanlar çürütüldüğünde başarılı olma olasılığı da artmaktadır.

Sicilyalı retorik hocası Koraks olası olmayanı olası göstererek bir kanıt oluşturmaya çalışmıştır. Örneğin kuvvetli olmayan birinin cinayetle suçlanması üzerine kanıtlar onun bu işe gücünün yetemeyeceği doğrultusunda oluşturulacaktır; ancak güçlü biri cinayetle suçlanıyorsa yine bu suçu işlemediği yönünde kanıtlar oluşturulacaktır. Çünkü toplum cinayeti işleme olasılığının güçsüz olana göre daha mümkün olduğunu düşünecektir. Bu çürütme yolunda olası olmadığı durumda da kanıt üretme vardır. Aristoteles Koraks’ın tercih ettiği bu yolu onaylamamaktadır; çünkü kötü olan kanıtlar olduğu şekilde değil iyi maskesiyle sunulmaktadır.⁵⁰⁷

Tüm bunlar kapsamında retorik sanatında en önemli olan etkenler Aristoteles’e göre inandırmada seçeceğiniz yol, bu yolu aktarırken dili kullanma biçiminiz ve söylevinizi bir plan dâhilinde aktarmanızdır.⁵⁰⁸ Aristoteles’in retorik sanatına bütünsel ve bir plana dayalı olarak yaklaştığı görülmektedir. Bahsedilen bu üç yol konuşmada başarıya götüren en önemli unsurlardan sayılmaktadır. Sadece bilgi sahibi olmanız önemli değil aynı zamanda bunu nasıl aktaracağınızı bilmeniz de gerekmektedir. Dolayısıyla retorik sanatının kullanıldığı bir alan olarak eğitimin temel özelliklerinden biri olan sunuş yönteminin önemi de bu ilkelere gözlenmektedir.

Aristoteles’e göre dava esnasında retorikten yararlanılacaksa mutlaka atlanmaması gereken şey davanın ne olduğunu anlatmak ve kanıt sunmaktır. Her biri sırasına göre ve kurallarıyla birlikte sunulmalıdır.⁵⁰⁹ Bir kişiyi inandırmaya çalışmanın temelinde o kişiye bir karar aldırma bulunmaktadır; çünkü karşıdaki kararını aldıktan sonra konuşmayı devam ettirmek anlamsızlaşır. Aristoteles’e göre karşıdaki kişi yargıç konumundadır, bu yüzden karşınızdakini ikna etmek ve inandırmak adına tüm sunulan kanıtlar çürütülmek zorundadır.⁵¹⁰

Aristoteles konuşmacının söylev türleri ne olursa olsun temelde iyiyi amaçladığını düşünmektedir. Bu iyinin altında yarar, erdem, doğruluk gibi kavramlar yer almaktadır. Ancak tüm söylev türlerinde ortak olan iki şey örtük tasım ve örneklerdir. Örnekler

⁵⁰⁶ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1399b-1400a, 150-151.

⁵⁰⁷ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1402a, 158.

⁵⁰⁸ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1403b, 165.

⁵⁰⁹ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1414a, 195.

⁵¹⁰ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1391b, 130

tümevarım üzerinden kanıtlamaya gitmektedir. Tümevarımda ise ya geçmişte yaşanan gerçek olaylardan yola çıkarak örnekleme yapıp sonuca varılmakta ya da olguların kişi tarafından oluşturulmasına yönelik bir kanıtlamayla sonuca ulaşılmaktadır. Kişi tarafından oluşturulan bu örnekler ise betimleyici koşutluk ve hayvan masalları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sokrates retorik sanatını kullanırken betimleyici koşutluğu kullanmıştır.⁵¹¹ Hayvan masallarını tercih eden konuşmacılar bunu daha çok halka sundukları söylevlerde kullanmaktadırlar. Bu masalları üretmek kolay olduğu için tercih edilmektedir; diğer türlü geçmişe dayalı olgulardan hareket etmek buna uygun koşutları bulmak daha zordur. Aristoteles entelektüel eğitimin bunu oluşturmayı sağladığını düşünmektedir.⁵¹²

Görünen o ki iyi bir söylevin oluşması için bilgi ve eğitim ön plana çıkarılmaktadır. Koşutların elde edilebilmesi için bunun kurallarının bilinmesi söylevin oluşmasını ve kanıtların sunulmasını kolaylaştırmaktadır. Tüm bunlar dâhilinde Aristoteles'in söylev anlayışını farklı kılan etken tasımların da yardımıyla oluşturulan sistematik yapıdır. Bu sistematik yapı Platon'dan farklı olarak ayrıntısıyla açıklanmaktadır. İzlenilen yöntemde dilin kuralları, retorik konusu ve amaçları belli bir düzen içinde ve amaca uygun bir şekilde karşdakine yöneltildiğinde hakkıyla uygulanan bir retorik elde edilecektir. Bu noktada retorik Aristoteles'in en önem verdiği sanat alanları arasında görülmektedir. Varılan bu noktada retorik açısından sanat eğitiminin vurgusu da yapılmaktadır; çünkü bu alanda eğitim verilmesi yüksek ahlaki değerleri de içeren bir yöntemle retorik oluşmasını sağlayacaktır. Bunun sağlanması hem Aristoteles hem de Platon'un sanattan beklediği hususlar arasında yer almaktadır.

4.5. Varlık felsefesi Bağlamında Aristoteles'te Sanat

Aristoteles'e göre dünya varlık alanı içinde madde ve forma dayalı bir hiyerarşiden meydana gelmekte ve bu varlık alanı içinde madde form ilişkisi sonucunda oluşan birçok varlık yer almaktadır. Değişim bu noktada birçok varlığa tesir ederken Aristoteles ay altı âlemde bulunan somut bir varlığın bulunduğu konumdan başka bir konuma giderek uzayda yer değiştirebilme gücüne, bazı durumlarda niteliksel olarak değişim geçirebilme kapasitesine, büyüme ve küçülmede olduğu gibi şekilsel açıdan değişim gösterebilme ve varlıklarını kaybederek değişme gücüne sahip olduğunu düşünmektedir. Bu dört durumu da yaşayan maddeler gök cisimlerinde bulunan "lokal madde" isimli yapılardır. Uzayda yer

⁵¹¹ Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1393b, 134.

⁵¹² Aristoteles, 2018, *Retorik a.g.e.*, 1393b- 1394a, s 134-135.

değiştirebilme ayırıcı nitelik olup bir maddenin lokal olmasını belirlemektedir. Bunun dışında kalan üç özelliğe ise tüm maddeler sahiptir.⁵¹³

En basit haliyle ilk madde, dünyada madde ve formun birleşimiyle oluşan somut yapıların doğasında yer almaktadır. Ay altı âlemde ateş, su, toprak, hava gibi basit maddeler diğer maddeleri oluştururken hiyerarşik yapı daha karmaşık bir şekilde ilerlemektedir. Bu oluşum içinde bir önceki madde bir sonraki maddeye katkıda bulunmaktadır. Tıpkı dokuların organların oluşmasına katkı sağlaması gibi daha basit maddeler karmaşık yapıları oluştururken sıra hayvanlara ve ardından insanların oluşumuna gelmektedir. İnsan hayvanların arasında derece olarak en yüksek olan varlıktır. Bu karmaşık oluşumu içinde insan hem maddi yönüyle bedene sahip hem de bu beden olmasa da yaşama devam etmesini sağlayan forma yani faal akla sahiptir. Sıralama içerisinde insandan derece olarak daha yukarıda ise gezegenlerin hareket etmesini sağlayan tözler yani akıllar bulunmaktadır. Tanrı ise bu sıralamada en başta gelen varlıktır.⁵¹⁴

Maddeyi özel kılan şey Aristoteles'e göre maddeyi madde yapan özdür. Madde içindeki bu öz diğer şeylerden arınıktır. Aristoteles Platon'un aşkın form öğretisine karşı çıkarak kendi varlık anlayışında içkin form yapısına gitmiş ve varlığın nedenine özü yerleştirmiştir. Bu yüzden herhangi bir nesneyi nesne yapan şey onun özüdür. Söz konusu ereksel nedenin devreye girmesi oluşumu anlamlı kılmaktadır. Aristoteles'e göre beden ve formun birleşimiyle meydana gelen insanın entelektüel ve ahlaki açıdan görevi de bulunmaktadır. Bu insana aynı zamanda işlevsel bir nitelik kazandırmaktadır. Söz konusu durum bir ev üzerinden örneklendiğinde evin çeşitli malzemelerden meydana gelerek güvenli bir hal alması o yapıyı işlevsel kılmaktadır. Bu doğrultuda formel neden içinde erekselliği de barındırmaktadır.⁵¹⁵

Aristoteles'e göre bir şeyin oluşumunda doğal bir süreç söz konusuysa o şeyin oluşumuna sebep veren de o şeyle aynı türdendir. Sonuçta aynı türden yeni bir şey ortaya çıkmaktadır. Oysa sanatsal oluşumlarda bu durum daha farklıdır. Doğal oluşumlarda fiilen sebep gerekmektedir; örneğin bir çocuğun oluşabilmesi için anne ve babanın varlığı gibi. Ancak sanatsal oluşumlarda fiilen o şeyin varlığına gerek yoktur. Örneğin heykel oluşturmada heykelin kendisinden ziyade heykeltıraşın zihninde o heykelin tasarımı olarak formu gerekmektedir. Form bu durumda bilkuvve olarak önceden vardır ve formun

---

⁵¹³ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e., 54.

⁵¹⁴ Aristoteles, 1996, *Metafizik* a.g.e., 56.

⁵¹⁵ Aristoteles, 1996, *Metafizik* a.g.e., 59-60.

etkisiyle sanat eseri sonradan oluşur. Kendiliğinden oluşma sürecinde ise doğa ve sanatı taklit etme rol oynamaktadır. Aristoteles bir doktorun önerisine göre kişi tedaviyi kendisi uygulayabilir diyerek taklide ve oluşuma örnek vermektedir.⁵¹⁶

Aristoteles “sanata göre olan” ve “sanat eseri olan” tabirlerinin aynı olduğunu ve her birinin sanat başlığı altında toplandığını düşünmektedir. Ancak olması gereken kavramın biçimini almayan sanat eseri henüz bir sanat eseri olmadığından Aristoteles’e göre bu eser olanak halindedir ve bu olanaklık başkası aracılığıyla sanata dönüşecektir.⁵¹⁷

Hiçbir şeyin rastgele olmadığına inanan Aristoteles’e göre karşıtlık içinde, uyum uyumlu olmayandan oluşmaktadır. Yok olma söz konusu olduğunda ise bunun tam tersi geçerlidir. Nesnelere baktığında ona göre örneğin bir evin oluşabilmesi için bazı şeylerin birleştirilememesi gerekmektedir. Heykel de oluşturulurken temelinde biçimsizlik vardır ve bu yapıya biçim katılarak heykel oluşturulmaktadır. Bunun yanı sıra renklerde olduğu gibi bazı oluşumlar zıttır. Aradaki ilişkiden ziyade tamamen zıtlık söz konusudur.⁵¹⁸ Bu noktada Aristoteles bir şeyin oluşumunda karşıtlarını etkisine dikkat çekmektedir. Oluşum karşıtlar arasındaki bağ veya tamamen karşıtlık üzerine kuruludur.

Fakat mutlak olarak bir oluşumdan söz edilecekse bunun karşılığı tözdür; çünkü Aristoteles diğer şeylerin oluşumu için bir taşıyıcının gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Zaman, yer, mekân gibi şeyler bir taşıyıcıda meydana gelirken tözün oluşması için bir taşıyıcıya ihtiyaç yoktur. Bu doğrultuda bileşik madde olarak değerlendirilen oluşum sanat içinde bir taşıyıcıda gerçekleşmektedir ve taşıyıcı yeri geldiğinde bir insan yeri geldiğinde bir hammadde görevindedir.⁵¹⁹

Aristoteles’e göre bazı cisimler içlerinde iki temel ilkeyi barındırmaktadır: bunlar durağanlık ve devinim ilkeleridir. Özellikle toprak, ateş gibi yalın cisimlerle hayvan bitki gibi doğal varlıklarda bulunan bu ilkeler sayesinde cisimler büyüme, kısalma, genişleme gibi birtakım değişiklikler geçirmektedir. Ancak giysi kitap gibi birtakım nesnelere içinde ise bu ilkeler bulunmamaktadır; bu yüzden kendi içlerinde bu ilkeleri taşımayan nesnelere oluşturan şeyin sanat olduğu görülmektedir. Bu tür nesnelere kendi oluşumlarını sağlayamadıkları için iliniksel olarak varlıklarını dışarıdan almakta, sanat aracılığıyla

---

⁵¹⁶ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e., 60-61.

⁵¹⁷ Aristoteles, 2001, *Fizik*, a.g.e., 55.

⁵¹⁸ Aristoteles, 2001, *Fizik*, a.g.e., 30-31.

⁵¹⁹ Aristoteles, 2001, *Fizik*, a.g.e., 39.

oluşmaktadır. Aristoteles'in burada sanatın, kendi içinde değişim gücünü taşımayan nesnelerin oluşumuna katkıda bulunduğuna işaret ettiği görülmektedir.⁵²⁰

Bir eserin oluşmasını etkileyen en önemli yetilerden biri yaratıcılıktır. Aristoteles yaratıcılıkla bir şeyi yapıp etme yetisinin birbirinden farklı olduğunu düşünmektedir. Yaratıcılık söz konusu olduğunda bir şeyi oluşturmanın dışında başka amaçlar da devreye girmektedir. Örneğin bir heykel yapıldığında ortaya çıkan eserle birlikte bu eseri üretme eylemi de gerçekleşmektedir. Ancak herhangi bir şeyi yapmak söz konusu olduğunda amaç sadece o şeyi yapmaktır. Bir müzik aleti çalmak amaçlanıyorsa amacın kendisi o aleti çalmaktır. Burada Aristoteles etkinlik ve eylemin altını çizerek farkı sunmaktadır.⁵²¹

Etkinlik ve eylem sonucunda yaratıcılığın da etkisiyle değişim gerçekleşerek eser oluşmaktadır. Aristoteles'e göre değişim iliniksel ve mutlak anlamda gerçekleşmektedir. Bir canlının yer değiştirmesinde iliniksellik varken mutlak değişimde şeyin kendisinde, bölümlerinde bir değişimin gerçekleşmesi gerekmektedir. Aristoteles'e göre "Değişen şey ya bir öznenen özneye veya bir özne-olmayandan bir özne-olmayana veya bir öznenen özne-olmayana veya bir özne- olmayandan özneye doğru" değişim gösterir.⁵²²

Aristoteles varlıkların bilfiil veya sadece bilkuvve durumunda olduğunu düşünmez. Ona göre bu özellikler bir arada bulunabildiği gibi ayrı ayrı da şeylerde bulunabilirler. Her cins mutlaka bir kategori içinde yer alır ve değişim gerçekleşecekse mutlaka bu kategoriler dâhilinde gerçekleşir. Değişim türü varlık türleriyle bağlantılıdır ve Aristoteles'e göre bilkuvve ile bilfiil ayrımı tüm varlıklarda bulunmaktadır. Hareket ise var olan bilkuvvenin kendi varlığı açısından eyleme geçmesiyle meydana gelmektedir. Hareketle eylem eş zamanlı gerçekleşir. Eylem bir anlamda ortaya çıkan şeyin oluşum sürecine denk gelmektedir. Örneğin bronz heykel üzerinden düşünüldüğünde bronz bilkuvve olarak heykel durumundadır. Eylem bir fiil olarak bu heykelin oluşum sürecidir. Bu da hareket anlamına gelmektedir.⁵²³

Tüm bunların yanı sıra Aristoteles değişime dört açıdan yaklaşmaktadır. Bunlardan ilki töz açısından oluş ve yok oluş doğrultusunda meydana gelen değişimdir. İkincisi nicelik olarak maddenin boyutunda meydana gelmektedir. Şeylerin büyümesi, küçülmesi gibi değişimler bu alana örnek olarak gösterilmektedir. Üçüncü ise niteliksel değişimdir burada şeyin başka bir hal alması söz konusudur. Dördüncü değişimi Aristoteles yer

⁵²⁰ Aristoteles, 2001, *Fizik*, a.g.e., 49-51.

⁵²¹ Aristoteles, 2016, *Magna Moralia*, a.g.e., 1197a, 121.

⁵²² Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e., 467.

⁵²³ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e., 1065b- 1066a, 466-469.

değiştirme olarak belirlemiştir. Bir şeyin konum olarak başka bir yere hareket etmesiyle ilgilidir. Tüm bu yaklaşımlar çerçevesinde değişim bir şeyin bilkuvve olmasından bilfiil olmasına doğru gitmesidir. Aristoteles için oluşan şeylerin iliniksel olmayandan geldiği düşüncesi yeterli değildir, ona göre her şey bilkuvve olarak varlıktan gelmektedir. Özellikle bu ayrımda “bilkuvve” kelimesinin altını çizmek gereklidir. Bir şey değiştikçe maddesi de değişmektedir.⁵²⁴

Aristoteles’e göre değişim bir kesim tarafından, eğer bir noktada duyulur nesneye doğru gerçekleşiyorsa orada bir oluş meydana geldiği, eğer bu yok olmaya doğru gerçekleşiyorsa o zaman orada bozulmuş meydana geldiği şeklinde yorumlanmaktadır. Buradan çoğunluğun duyular üzerinden bir yorum yaptığı çıkarılmaktadır. Ama Aristoteles’in oluş ve bozulmuşu dair getirdiği yorumların, varlığı varlık olmak bakımından ele almasından kaynaklı paralele olduğu görülmektedir. Bir maddede varlık olmak bakımından madde farklılaşıyorsa oluş meydana gelmektedir. Kimi zaman ise değişimde bir maddenin başka bir maddeye dönüşmesinden ziyade değiştiği maddede önceki maddenin daha az duyulur olmasıyla ilgili bir değişim gerçekleşmektedir. Adeta bir hal değişimiyle oluş meydana gelmektedir.⁵²⁵

Aristoteles başkalaşmayı maddenin kendi bütünlüğü içinde değerlendirir. Eğer maddenin bu bütünlüğü içinde bir hal değişimi varsa bu başkalaşmadır; filozofun verdiği örnekler arasında bir kimsenin hasta olması yer almaktadır. Beden hasta olduğunda madde olarak varlığını koruduğu fakat başka bir hale geçtiği için burada Aristoteles’e göre bir başkalaşma yaşanmaktadır. Aynı durum cahil bir insanın bilgi kazanarak kültürlü bir hale gelmesinde de geçerlidir. İnsanın niteliğinde ve halinde bir değişme gerçekleşmektedir.⁵²⁶ Buradan bakıldığında eğitimin insanı bir halde başka bir hale getiren bir araç olduğu düşünülmektedir. Beden aynı kalmakta fakat zihinde birtakım değişimler gerçekleşmektedir. Dolayısıyla eğitim sonunda insanın başkalaştığı düşünülmektedir.

Aristoteles bilginlere gramer ilmine sahip olmaları bakımından ayırt edici bir özellik verir. Bilginler bilkuvve olarak taşıdıkları güçle öğrenmeye eğilimlidir. Öğrenme tamamlandıktan sonra bu güç artık aktüelleşir. Sahip olduğu bilgiyle onu uygulama boyutuna geçiren bilgin artık gücünü aktüelleştirmiş bilfiil haline gelmiştir. Aristoteles bu değişimi bir tür değişimin cinsi olarak görmektedir; fakat bunun yanı sıra bir sanatçının

---

⁵²⁴ Aristoteles, 1996, *Metafizik a.g.e.*, 1069b, 485- 486.

⁵²⁵ Aristoteles. (2019). *Oluş ve Bozulmuş*. (Çev: Y. Gurur Sev). İstanbul: Pinhan Yayıncılık. 27-29.

⁵²⁶ Aristoteles, 2019, *Oluş ve Bozulmuş, a.g.e.*, 33.

eserini ürettiği anda sanatçının kendisinde değişimin yaşanmamasında olduğu gibi bunun herhangi bir değişim başlığı altında yer almayacağını da belirtmektedir.⁵²⁷

Aristoteles'in form anlayışının arka planında Platon'un idealar kuramı yer almaktadır. Bu doğrultuda Platon etkisi kendini göstermektedir. Her ne kadar iki filozofun Tanrı anlayışları form olarak benzerlik gösterse de Aristoteles Tanrının hareket ettirici ve aşkın olması üzerinde daha fazla durmaya çalışarak Tanrıyı farklı kılmaya çalışmıştır.⁵²⁸ Aristoteles'e göre Platon varlığın nedenleri arasında sadece iki tanesine yer vermiştir. Birlik ideaların nedeni ve idealar da var olan her şeyin nedeni olduğundan formel ve maddi neden üzerinde durmuştur.⁵²⁹ Aristoteles'e göre kendisinden önce gelen filozoflar sadece maddi nedenle ilgilendiler, özü anlamlandırmayı sağlayan formel neden üzerinde ise durmadılar. Varlık anlayışlarını idealar üzerine kuranlar ise sadece bu fikre yaklaşabilmiştir.

Bir madde diğer maddenin yapımında bir görev üstleniyorsa o maddede kendi doğasını sürdürür. Aristoteles nesneyi oluşturan ilk maddenin bu nesnenin oluşumuna katkı sağlaması gibi varlığını da sürdürdüğünü belirtmektedir. Bu noktada heykel gibi sanat eserlerinin yapıldığı malzeme doğası gereği varlığını korumaktadır ve heykelin doğasında o malzeme bulunmaktadır.⁵³⁰ Nitelik Aristoteles'e göre nesnelere arasında töz açısından bir ayırım oluşturur. Örneğin üçgen köşeleri sivri nitelikte bir geometrik şekildir. Nitelik değişim gösterdiğinde bulunduğu cismi de değiştiren bir haldir, hareketlerdeki değişimde kendini gösterir.⁵³¹

Fail neden bir sanat eserini oluşturma sürecinde ilke olarak sanatçının zihnindedir ve oluşum sürecinde pay sahibidir. Bir şeyin oluşması için varlığın olması şarttır ve Aristoteles'e göre bu zorunluluktur. Madde bu noktada oluşum sürecinde içkin bir öge olarak zorunlu bir şekilde var olmaktadır. Eserin oluşumu gerçekleştikten sonra adlandırılması ilk madde üzerinden yapılmaktadır. İlk madde diğer maddenin oluşumuna katkı sağladığı için oluşum da buna göre gerçekleşmekte, form başka bir nesnede yapılanmaktadır. Örneğin bronz bir heykeli oluşturmak demek bronz bir maddeyi bir heykel haline getirmek anlamına gelmektedir. Aristoteles formun kendisini meydana

⁵²⁷ Aristoteles. (2018). *Ruh Üzerine*. (Çev: Zeki Özcan). Bursa: Sentez Yayıncılık, 417a- 417b, 99-100.

⁵²⁸ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e. 11.

⁵²⁹ Aristoteles, 1996, *Metafizik* a.g.e., 988a, 116.

⁵³⁰ Aristoteles, 1996, *Metafizik* a.g.e., 1014b, 241.

⁵³¹ Aristoteles, 1996, *Metafizik* a.g.e., 1020a- 1020b, 267-268.

getirmenin imkânsız olduğunu düşünmektedir, bu noktada form bir sanat eserini oluşturma sürecinde eserde meydana getirilen nitelikte bir özdür.⁵³²

Aristoteles adlandırma yaparken belli hususlara dikkat edilmesi gerektiğini varlıkla ilgili yazılarında dile getirmektedir. Ona göre bir şey başka şeylere göre veya başka nesnelere gönderme yapılarak adlandırılır. Örneğin bir heykele büyük demenin yolu onu diğerleriyle kıyaslamaktan geçmektedir. Hangi nesneye gönderme yapılacaksa o nesneye benzetilmektedir.⁵³³

Oluşturulan çeşitli şeylerin yapılarının birbirlerinden farklı olmasını sağlayan etken Aristoteles'e göre o şeyi oluşturan maddenin özgün hareketidir. Bir madde çeşitli hareketleri yapabilmesine karşın başka maddede bulunmayan bir hareketi yaparak o şeyin oluşmasını sağlayabilir. Aristoteles maddenin hareket yapabilme imkânını içinde taşımaya karşın dışarıdan bir müdahaleye ihtiyaç duyabileceğini düşünmektedir. Bu yüzden bu gibi durumlarda sanatçı maddeye etki ederek oluşuma katkıda bulunmaktadır.⁵³⁴ Burada sanatçı hareket ettirici göreviyle maddeye müdahale ederek harekete imkân katmakta, zihnindeki formla birlikte eserin oluşumunu sağlamaktadır. Formel tözün oluşumu tetikleyen bir göreve sahip olduğu burada da görülmektedir.

Bir şeyin oluşma sebebinin altında doğa, sanat, rastlantı gibi çeşitli faktörler yer almaktadır. Bir şeyin olması için başka bir şeyin aracı olması gerekmektedir. Oluşumlar kendi doğalarından kaynaklı meydana geliyorsa orada madde ortaya çıkmaktadır. Aristoteles tıpkı doğada olduğu gibi sanatın da mutlaka ürettiği şeyin maddesi olduğunu belirtmektedir. Bu madde hem olma hem de olmama imkânını içinde taşımaktadır. Aristoteles doğadan kaynaklanan oluşumlar için “meydana getirme” ifadesini kullanırken sanat, düşünce gibi diğer alanlar vasıtasıyla ortaya çıkan oluşumlar için “yapma, gerçekleştirme” ifadelerini kullanır.⁵³⁵ Aristoteles sebebi ne için olursa olsun her şeyin “bir şey için” olduğuna inanarak her şeye fail neden atfeder.⁵³⁶ Her şey fail neden sayesinde oluşur ve her varlık sanat sayesinde oluşabildiği gibi doğal yollarla veya şans ve tesadüfle oluşmaktadır. Aristoteles sanatı “bir başka varlıkta bulunan hareket ilkesi” olarak tanımlar. Bu bir başka varlıkta bulunma durumu şeyin kendisinde olduğunda doğal oluşum

⁵³² Aristoteles, 1996, *Metafizik a.g.e.*, 1033a-1033b, s. 331-334.

⁵³³ Aristoteles, 2002, *Kategoriler, a.g.e.*, 39.

⁵³⁴ Aristoteles, 1996, *Metafizik, a.g.e.*, 1034a, s. 338-339.

⁵³⁵ Aristoteles, 1996, *Metafizik a.g.e.*, 1032a -1032b, 327 -329.

⁵³⁶ Aristoteles, 2001, *Fizik, a.g.e.*, 71.

gerçekleşmektedir. Yoksunluk ve şans ise doğayla sanatın olmadığı zamanda gerçekleşmektedir.⁵³⁷

Aristoteles'e göre her sanatçının zihninde sanat eserine ait olan formlar bir öz olarak yer almaktadır. Bu formun karşıtlığı da içinde barındırdığı görülmektedir. Bu karşıtlık bir denge içindedir ve sanatçı zihnini kullanarak istenilen duruma, esere doğru sırasıyla bir yapı süreci başlatmaktadır. Bu süreçte adım adım izlenilen yolu kapsayan şeye tasarlama adı verilmektedir. Süreç sonunda da eserin ortaya çıktığı, Aristoteles'in deyiimiyle gerçekleştiği görülmektedir.⁵³⁸

Aristoteles'e göre herhangi bir şeyin başka bir şeyden önce olmasını belirleyen etmenlerden biri zamandır. Zamana göre o şey daha eski veya genç olarak nitelendirilmektedir. Bunun yanı sıra bir şeyin başka bir şeyin sonucu olduğunda ortaya çıkan durumlarda öncelik ve sonralık söz konusudur. Sonucun olması önce olanın gerçekleşmesini gerektirir ama önce olanın gerçekleşmesi için sonuca ihtiyaç yoktur. Bir diğer etmen ise sıraya göre belirlenen öncelik ve sonralık durumunda ortaya çıkmaktadır. Tıpkı konuşmalarda olduğu gibi söylem belirli bir sırada gerçekleştiğinde önce olması gereken önce söylenmektedir. Bunun yanı sıra var oluşu belli bir sırada ve ters düzende de görülebilen durumlarda doğasından kaynaklı olarak bir şey başka şeyden önce olabilir. Aristoteles bu duruma örnek olarak insanın var olmasını verir. Var olmadaki sıra üzerinden insanın varlığı bu varlık üzerine kurulan önermeye göre doğru kabul edilir ve aynı zamanda evriktir. Eğer bir şey varsa o şeyin varlığına yönelik oluşturulan önerme de doğru olmalıdır. Ama kurulan önerme var olan şeyin nedeni değildir.⁵³⁹

4.6. Aristoteles'te Sanat Eğitimi

Sanat ve zanaat birlikteliği Platon'da olduğu gibi Aristoteles'in de sanat anlayışında yer edinmiştir. Aristoteles mülkiyet elde etmeyi yaşamın devamlılığını sağlamak adına gerekli görür. İnsanın doğasından kaynaklı olarak bu yolda kazanım sağlaması ve ekonomik olarak ayakta durabilmesi için sanat bir kazanım sağlamaktadır. Özellikle bu noktada sanatın zanaat yönünü vurgulayan Aristoteles için kazanca giden yolda insan gereken sanatlarla uğraşmalı ve ölçülü olarak kazancını sağlamalıdır.⁵⁴⁰ İnsan ahlaki bir varlık olarak bu bütünlüğünü sanatını icra ederken de korumalıdır.

⁵³⁷ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, 1070a., 488.

⁵³⁸ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e., 1032b, 329-330.

⁵³⁹ Aristoteles, 2002, *Kategoriler*, a.g.e., 83-85.

⁵⁴⁰ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1257a, 37.

Bilimde olduğu gibi sanatta da parçadan ziyade bütüne odaklanılmadığıdır. Çünkü Aristoteles parçanın bütüne hizmet ettiğini düşünmektedir. Örneğin söz konusu beden eğitimi olduğunda yetenek, uygun antrenmanlar gibi birçok faktör bu amaca ulaşmak için devreye girmektedir.⁵⁴¹ Bu durumda bütünün nasıl iyi olabileceğini parça belirlediğinden en nihayetinde önemli olanın bütün olduğu görülmekte ve bu bütüne ulaşma sürecinde ayrıntının da üzerinde durularak ilerlemek gerekmektedir. Dolayısıyla insanın ahlaklı olması, ölçülü davranışlarda bulunması sanatını da etkilerken oluşacak eserin nitelikli olmasında bu etkenler rol oynamaktadır.

Aristoteles bir devletin yapılanmasında en gerekli unsurlar arasında yiyecek, zanaat ve silahlanmaya yer vermektedir. Ona göre bir toplum kendi kendine yetmeyi bilirse gelişebilmektedir. Bahsedilen bu faktörler de toplumun gelişmesine, üretmesine ve kendini korumasına katkı sağladığı için önemlidir. Devletin oluşmasını sağlayan ve işbölümüne katkı sağlayan insanlardan en önemlileri çiftçiler, işçiler ve zanaatkârlardır. Ancak Aristoteles'e göre devletin geleceği için karar mekanizması askerlikten ve diğer idari işlerden geçmektedir. Bu durumda bu görevleri alan kişilerin seçilmesine de dikkat edilmelidir.⁵⁴² Bu durumda devletin düzenin sağlanmasında zanaatçılar da tıpkı Platon'da olduğu gibi pay sahibidir. Bu hususta en büyük pay yönetime düşse de zincirin bir halkası olarak zanaatçıların üstlendiği görev tüm devlet yapısına etki etmektedir.

Aristoteles toplumda belli bir estetik anlayışın olması ve bu anlayışın hayata yansımaları gerektiğine inanmaktadır. Ona göre kent içerisinde yaşama alanları belli bir düzene ve hesaplamalara göre oluşturulmalıdır. Evler dışarıdan gelecek saldırılara karşı korunaklı, suyun tüketimi için elverişli yerlere kurulurken estetik olarak iyi gözükmeleri için sıralı değil beşerli gruplar şeklinde inşa edilmelidir. Böylelikle evlerin görünümünde belli bir estetik açı yakalanmış olunacaktır.⁵⁴³ Aristoteles kendi realist felsefesi doğrultusunda toplumdaki nesnelere estetik önemine vurgu yapmakta ve bu estetik yönün açığa çıkarılması için çabalanması gerektiğine inanmaktadır. Özellikle burada bu estetik yönün daha çok toplumsal yaşantıyı kolaylaştırması ve toplumdaki güveni sağlaması için vurgulandığı görülmektedir.

Aristoteles'e göre Atina toplumunda devlet yapısında düzenin sağlanması için birtakım memurlar görev almaktadır. Bu memurlar arasında Arkhon isimli olanların görevi

---

⁵⁴¹ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 125.

⁵⁴² Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1328b-1329b, 233-235.

⁵⁴³ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1331a, 239.

hukuk kurallarının yerine kabul edilen yazıları not etmektir. Yasalar belli bir disiplin içerisinde korunmalıdır ve bunları koruma görevi Ares tepesinde bulunan meclise aittir.⁵⁴⁴ Devlet yönetimi içinde elegia denilen şiir örneklerine rastlanmaktadır. Aristoteles bu şiir örneğini savaşı iki devleti uzlaştırma görevini üstlenen Solon'un yazdığını da belirtmektedir. Solon iki devleti uzlaştırırken şiirinde “ölçsüz düşüncelerinize gereken sınırı çekin.” telkinlerinde bulunarak savaş ruhunu yatıştırmaya çalışır.⁵⁴⁵ Burada şiirin yurttaşları toplumsal yaşamda dengede tutmaya çalışmak için söylendiği görülmektedir. Antik Yunanda yazı sanatı ve heykeltıraşlığa verilen önem Aristoteles'in yazılarında da görülmektedir. Atina halkında refahı sağlamaya çalışan Solon'un koyduğu kurallar taş levhaya yazılarak tüm halkın bu yasalara uyması sağlanmıştır; özellikle Arkhon memurları bu kurallara uyacaklarına dair yeminlerini sunmuş ve bu kurallara ihanet edildiği takdirde Tanrılara altın bir heykel sunma cezasını kabul etmişlerdir.⁵⁴⁶ Tanrılar tüm kutsallığıyla Atina yaşamında yer alırken Aristoteles'in yazılarında sanat eserlerinin yeri geldiğinde cezanın ödenmesi için bir bedel olarak görüldüğü buradan çıkarılmaktadır.

Platon'un sanat anlayışıyla kıyaslandığında Aristoteles'te daha sistematik bir yapılanmayla karşılaşılmaktadır. Özellikle poetika kapsamında şekillenen bu anlayışta Platon'la benzer bir şekilde kullanılan kavramlar arasında taklit insanın bu dünyaya gelirken beraberinde getirdiği yeti olarak önemli bir yere sahiptir. Aristoteles tarihçilerin geçmişte yaşananları betimleyip açıklamalarına karşın ozanların şiir aracılığıyla gelecek üzerinden olasılık dâhilindeki olayları tasvir etmelerini daha felsefi bulur. Platon'dan farklı kılan özellikler arasında Aristoteles'in sanatı ideal gerçekliğin taklidinin yanında duygusal durumların, karakterin bir taklidi olarak görmesi de yer almaktadır.⁵⁴⁷ Bu duygusal durumlar ve karakterlerin taklidiyle insan yaşamı öğrenmekte, hayatı anlamlandırmaktadır. Dolayısıyla Aristoteles'in taklide bakış açısında daha eğitime yönelik bir bakış açısı geliştirdiği düşünülmektedir.

Aristoteles acı ve korkunun ruhta taklitten dolayı yarattığı etki sonucunda ruhun rahatlamasıyla coşkulu bir hal almasını “katharsis” olarak görmektedir. Platon ise bu kavramı buna ek olarak bedensel faaliyetler sonucunda bedende oluşan psikolojik ve

---

⁵⁴⁴ Aristoteles, 1998, *Atinalıların Devleti*, a.g.e., 15-17.

⁵⁴⁵ Aristoteles, 1998, *Atinalıların Devleti* a.g.e., 18.

⁵⁴⁶ Aristoteles, 1998, *Atinalıların Devleti* a.g.e., 20.

⁵⁴⁷ Topakkaya, A. (2014). *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon - Aristoteles Karşılaştırması*. Ankara: Nobel yayın, 121.

fiziksel huzur için de kullanır.⁵⁴⁸ Bu doğrultuda kavramın kullanımında iki filozofta farklılıklar olduğu gibi benzerlikler de bulunmaktadır. Aristoteles'in sanatında Platon'daki gibi ideal olan gerçek dünyanın tasviri temel bir rol oynamaz, sanatçı insan varlığından meydana gelen farklı halleri, insanın yaşam alanında karşılaştığı nesnelere tasvir etmelidir. Bu noktada sanatçı yaşadığı dünyaya yönelmeli ve bu dünyada meydana gelen olayları irdelemelidir, sanat da dış dünyanın tasviri hususunda sanatçıya yol göstermelidir. Özellikle şiir, müzik, resim gibi sanatın birçok dalları bu açıdan önemlidir.

Platon için şiirler gerçek olan idealardan yeterince pay alamamış taklitçi ozanların ürünüdür; dolayısıyla şiirler dış dünyadaki güzelliğe olumsuz katkısı olan takliden taklidi eserlerdir. Bunun yanı sıra taklitten yararlanmayan şiirlerin bir noktada Platon'un övgüsünü kazandığı da görülmektedir. Bu şiirlerde ilham en etkin kavram olarak rol oynamakta ve ilhamın etkisiyle oluşan bu şiirler insanı Tanrıya yaklaştırmaktadır. Aristoteles ise şiire başlı başına bir yetkinlik aracı olarak yaklaşır, bu yüzden ona göre şiire basit bir taklit olarak yanaşılmamalıdır. İlham ise kavramsal açılımında Aristoteles'in anlayışında Platon'dan farklı olarak daha teknik bir yapı içinde görülmektedir ve bu kavram filozofa göre önemlidir.⁵⁴⁹

Hem Platon hem de Aristoteles şiir anlayışları açısından farklı görüşlere sahiptir; fakat bir anlamda şiirin eğitsel yönünü iki filozofun da çoğu eserlerinde vurguladığı görülmektedir. Bu anlayışlar çerçevesinde Aristoteles'in sanat anlayışında Platon kadar metafiziğe yer açılmamakla birlikte sanatın dallarını anlamlandırmada daha teknik ve sistematik vurgulara yer verildiği görülmektedir. Bu teknik anlam kendini yeri geldiğinde eğitim sistemi içinde de göstermektedir.

Aristoteles ve Platon'un sanata dair görüşlerindeki ortak yönlerden biri müziğin içindeki ritme verdikleri değerdir. Ritm belli hareketlerin düzenli olarak yan yana gelmesiyle oluştuğundan iki filozof da ritmin köküne hareketi atfetmektedir. Ritm düzenden geldiği için her ses bu düzenin oluşumunda rol oynamaktadır; dolayısıyla anlam bu düzenli birlikten gelmektedir. Sesteki anlam sanatın oluşmasına katkı sağlamakta, böylelikle bir sanat eseri salt eser dışında içinde anlamı bir düzen eşliğinde taşımasıyla diğer eserlerden sıyrılmaktadır. Aristoteles'in sanat görüşünde farklılığı sağlayan şey "praksis" olarak adlandırılan eylemdir. Eylemle birlikte oluşan yaratma insanı diğer canlılardan farklı kılan bir özellik olarak Aristoteles'in felsefesinde belirgin bir yere

⁵⁴⁸ Topakkaya, 2014. *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon - Aristoteles Karşılaştırması*. a.g.e., 123.

⁵⁴⁹ Topakkaya, 2014. *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon - Aristoteles Karşılaştırması*. a.g.e., 125.

sahiptir. Bu tavrı sergileyen sanatçı “zoon mimetikhon” olarak kendini gerçekleştirme sürecinde varlığını anlamlandırmaktadır.⁵⁵⁰

Bu yaratma sürecinde Aristoteles özellikle sanat eğitimi kapsamında müziğe ayrıntılı bir şekilde yer vermektedir. Müziği keyifli vakit geçirmeyi sağlayan bir şey olarak gören Aristoteles sorgulamasını yaparken müziğin eğlence yönüne ağırlık verilmemesi gerektiğini düşünür. Özellikle gençler ona göre müziğin bilimsel yönüyle ilgili bir eğitim almalıdır. Müzik bir eğlenceden ziyade başlı başına dinlendirici bir şey olduğu ve onu dinlerken keyifli vakit geçirmek adına başka bir şeye ihtiyaç duyulmadığı için Aristoteles müziği yararlı görür. Bu yarar karakter ve zihin üzerinde görülmektedir. Kimi şarkılar insan üzerinde heyecan oluşturmakta ve coşkulu bir karaktere sebebiyet vermektedir. Aristoteles erdem aracılığıyla müziğe yönelmeyi ve ondan tat almayı önemli görmektedir; çünkü erdem bir yönüyle insanı doğru şeylerden tat almaya sevk etmektedir. Müzik her parçasıyla insanı gerçekliğe yaklaştırmaktadır. Aristoteles’e göre gerçeğe yakın olan şeylere hissedilen duygu gerçekle karşılaştığında da hissedilmektedir. Dolayısıyla müzik bir açıdan insanı gerçeğe yaklaştırmaktadır.⁵⁵¹

Özellikle Aristoteles sanat eğitimi kapsamında müziğin karakteri şekillendiren etkisine dikkat çekmektedir. İnsanı erdeme yönelten en önemli araçlardan biri olarak görülen müzik bu bağlamda eğitimin içeriğinde yer almalıdır. Aristoteles müziğin akla aracısız olarak etkisinden ve ruhta yaşattığı değişimden dolayı gençlerin müzik eğitimi alması gerektiğini düşünmektedir. Gençlerin bir müzik aleti çalmasını da önemli bulmaktadır. Sadece müzik aleti çalmanın değil aynı zamanda şarkı söylemenin de gerekli olduğunu savunan Aristoteles için müziğe karşı bilgi birikimini arttırmak bu alana eleştirel bakmayı da sağladığından müzik eğitimi önemlidir. Müzik öğrenimi süresince ruha zarar verecek şarkılardan da kaçınılmalıdır; çünkü şarkılar doğrudan aklı etkilediğinden insanın yaşamını olumsuz yöne çekebilmektedirler.⁵⁵²

Aristoteles sanat eğitimi sırasında kullanılan aletlerin niteliğine de önem vermektedir. Özellikle ona göre müzik üzerine eğitim alırken aletler eğitimin sürekliliğini sağlayacak nitelikte olmalıdır. Üflemeli çalgılar, kithara gibi aletler ruhta olumsuz etki oluşturacağından bu müzik aletlerinden uzak durulmalıdır. Aristoteles müzik aletlerinde de ahlakiliği aramaktadır. Bu yüzden ruhu olumsuz etkileyen her türlü araçtan

⁵⁵⁰ Soykan, 1997, *Sanatın Ne’liği - Sanatçının Kimliği Sorunu*, a.g.m., 38-39.

⁵⁵¹ Aristoteles, 2017, *Politika*, 1339a-1340a, 260-263.

⁵⁵² Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1340b-1341a, 264-265.

kaçınmaktadır.⁵⁵³ Tüm bunlar doğrultusunda müzik eğitiminde ahlaki yönün her zaman vurgulandığı görülmektedir. Müzik aleti de dahil olmak üzere müziği oluşturan her etken insanın dengesini bozacak nitelikteyse Aristoteles'e göre bunlardan uzak durulmalıdır.

Aristoteles için müziğin ruhu eğiten bir yanı olduğu gibi aynı zamanda ruhu arındıran bir yönü de bulunmaktadır. Bu arınmayı sağlayan etkenler arasında ahlaki değerlere göre oluşturulan müzik makamları yer almaktadır. Müzikte bütünsellik önemli bulunduğundan makamlar, müzik aleti, melodi bu değerlere uygun olarak oluşturulmalıdır. Tıpkı Aristoteles gibi Sokrates de üfleli çalgıları ruha olumsuz etkisinden dolayı tehlikeli bulmaktadır. Bu yüzden belirlenen standardın dışında etki bırakacak bir yapılanmadan uzak durulmalıdır. Aristoteles'e göre müzik ruha etki ettiği anda onu yükseltmekte, insan karakterini olumlu bir şekilde değiştirmektedir. Bu yüzden müzik eğitimine "olabilirlik, ölçülülük ve uygunluk" kavramları eşliğinde yer verilmelidir, ahlaki değerler ön planda olduğu için eğitim her zaman bunu destekler nitelikte olmalıdır. Aristoteles'e göre müziğin içinde felsefe yer almalıdır. Felsefe ölçülülüğe katkı sağlayacağı için müziğin coşkun yanını ehlileştiren, ahlakın oluşumuna katkı sağlayan bir yapı olarak karşımıza çıkacaktır.⁵⁵⁴

Görülüyor ki Aristoteles Platon'a göre müzik eğitimine daha felsefi bir boyut katmaktadır, iki filozofun da müziğe bakış açıları içerisinde ahlaki bir anlam vardır; ancak Aristoteles'in yaklaşımı daha bilişsel olmakla birlikte müziğin ruha ve karaktere etkisini net bir şekilde irdeleyen niteliktedir. Bunun yanı sıra Aristoteles müziğe makamlar açısından da yaklaşarak bu sanat dalının teknik yönünün insan ruhuna olan etkisini vurgulamaktadır. Bu anlayış beraberinde müzik eğitimini destekleyen ifadelerde de açığa çıkmaktadır.

Platon ve Aristoteles'in sanat anlayışlarının temelinde insana olan bakış açıları yer almaktadır. Dolaylı olarak insanın ne olduğuyla birlikte ortaya çıkan gerçeklik sanatı da şekillendirmektedir. Bu gerçeklik çerçevesinde oluşan sanat ürünlerinde değer problemi de yer almaktadır. Değer, sanatı varlık yönüyle etkileyen bir kavram olarak karşımıza çıkmakta ve bu alanda değişimin etkisiyle oluşmaktadır. Bu noktada sanatın, sanat ürünlerinin değerinin sorgulanması önemlidir.⁵⁵⁵

---

⁵⁵³ Aristoteles, 2017, *Politika a.g.e.*, 1341b, 266.

⁵⁵⁴ Aristoteles, 2017, *Politika a.g.e.*, 1342a- 1342b., 268 -269.

⁵⁵⁵ Haşlakoğlu, *Platon Düşüncesinde Tekhne. a.g.e.*, 12-13.

Platon iyiyi tanrısal ve insani olmak üzere ikiye ayırır: Tanrısal iyi Platon'un en önem verdiği erdemlerden ölçülülüğü, akli başındalığı ve adaleti içermektedir. Bir erdeme adalet, ölçülülük ve akli başındalık eklendiğinde o erdem en baştaki yapısından daha da üstün bir yapıya dönüşmektedir. Dolayısıyla erdemler bir araya geldikçe daha da kuvvetli hale gelmektedir. Bahsedilen tüm bu erdemler Platon'un felsefesinde Tanrısal iyiye hizmet etmektedir. Platon'a göre adalet, ölçülülük ve akli başındalığın yiğitlikle birleşmesinden oluşmaktadır. Bunlar her insanın ilk olarak hedeflemesi gereken erdemler arasında yer almaktadır; yasalar da özellikle insanların bu erdemleri elde etmesi yönünde düzenlenmelidir. Bahsedilenlerin yanında insani iyileri ise Platon sağlık, güzellik, bedensel güç ve zenginlik olarak belirtmektedir.⁵⁵⁶ Aristoteles Platon'un iyiye olan bakış açısını eleştirmektedir. Her var olanın ortak iyiye yönelmesinden ziyade Aristoteles'e göre her var olan kendi yolunda iyiye yönelmektedir.⁵⁵⁷ Burada Aristoteles'in ortak olandan ziyade bireysel olan iyi üzerinden bir değerlendirme yaptığı ve her var olanın kendi yolundaki iyiye ulaşmaya çabaladığını düşünmesi doğrultusunda Platon'dan farklı bir görüşe sahip olduğu görülmektedir.

Aristoteles'in felsefesinde ruh erdemleri karakter ve düşünce erdemleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ruhun bölümlerine bakıldığında Aristoteles akıldan pay alma ve almama üzerine bir ayırım yapmaktadır. Ruhta eyleme yönelik yapı Aristoteles'e göre duyum, us ve iştahdır. Duyum eyleme yöneltmez, Aristoteles yabani hayvanların duyuma sahip olmalarından dolayı böyle bir eylemde bulunmadıklarından bahseder. İştah eylemi yönlendiren niteliktedir; peşinden koşma veya kaçınma burada devreye girmektedir. Doğru akıl yürütme doğru iştahla bağlantılıdır, birbirleriyle çelişmezler.⁵⁵⁸ İnsanların eylemleri belli kriterler çerçevesinde şekillenirken söz konusu sanat olduğunda erdemlere yönelme hususunda Aristoteles'in esnek görüşlere sahip olduğu da zaman zaman görülmektedir. Sanat ve ahlak arasında bir bağ kurarken Aristoteles sanatta yanlış olanın peşinden gidilmesini daha kabul edilebilir görür; ancak diğer alanlarda ahlaki erdemler söz konusu olduğunda buna tolerans gösterilmesi bu kadar mümkün değildir.⁵⁵⁹

Mutluluk Aristoteles'in ahlak felsefesi bağlamında en üste yerleştirdiği kavramdır. Ona göre mutluluk "tüm gücümüzün ve iyiliğimizin kullanılmasından doğan etkinlik"

---

⁵⁵⁶ Platon, 2012, *Yasalar*, a.g.e., 55-57.

⁵⁵⁷ Aristoteles, 1999, *Eudemos'a Etik*, a.g.e., 37.

⁵⁵⁸ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1139a-1139b, 115-116.

⁵⁵⁹ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik*, a.g.e., 1140b, 119.

olarak tanımlanmaktadır.⁵⁶⁰ Bu noktada insan kendi doğasından kaynaklı entelektüel ve akılsal yönüyle iyiye yöneldiğinde mutluluğu da elde etmektedir. Dolayısıyla iyi Aristoteles'in de önem verdiği kavramlardan biri olarak insanın bireysel mutluluğuna katkı sağlamaktadır. Aristoteles'in de temelde hedeflediği iyi kendini her alanda gösterdiği gibi sanatta da göstermektedir. Sanatçı sanatta da iyiyi temel alarak gelişir. Ona göre her sanat en iyi amacı hedefleyip onun doğrultusunda hareket eder, ancak ellerindeki yöntem ve malzeme imkân bakımından kısıtlı olduğu için amaçlarına ulaşma durumu da buna bağlı olarak değişmektedir.⁵⁶¹

Aristoteles'in sanat için bir eserin üretilmesi ve bu üretilen eserin kullanılması üzerinden de bir yaklaşım geliştirmektedir.⁵⁶² Bu durumda söylenebilir ki eseri oluşturan malzemelerden eserin üretim sürecine kadar her şey eserin niteliğini belirlemektedir. Aristoteles faydayı sanatın bir niteliği olarak görmektedir. Bununla birlikte insan sahip olduğu imkânları kullanarak iyinin doğrultusunda fayda sağlayacak sanatsal eserleri üretip geliştirmeli ve bunu çevresindekilere öğretmelidir.

Aristoteles'e göre Sokrates erdemini ne olduğuyla ilgilendi; çünkü bir şeyin bilgisine sahip olunca o şeye dönüşebilmek mümkündür. Dolayısıyla erdemi bilmek erdemli olmaya doğru giden yolun kapısını aralayabilirdi. Ancak Aristoteles'e göre bu sadece kuramsal bilimlere uygun bir yoldu, eğer geometriyle ilgili bir konuyla uğraşmak istiyorsanız o alanın bilgisi üzerinden hareket edebilirsiniz. Oysaki Aristoteles yaratıcılığı ilgilendiren alanlarda Sokrates'in gittiği yolun doğru olmadığını düşünmektedir; çünkü yaratıcılık ona göre neyden çok neye bağlı olarak gelişmekte sorusunun cevabıyla ilgilidir. Erdem için de bu durumun aynı olduğunu düşünen Aristoteles'e göre kavramın içeriğini değil kavramın neye bağlı olarak oluştuğunu bilmek ve bunu anlamlandırmak önemlidir.⁵⁶³

Platon'un eserlerinde sanata dair görüşleri net bir çizgi içerisinde işlenmediği için filozofun devletteki sanatçılara karşı geliştirdiği tavrın tamamıyla olumsuz olduğu ve onları devletten kovmak istediğine dair yanlış yorumlanan görüşler vardır. Güzelin gençlik diyologlarında kavramsal olarak ele alınmasının yanı sıra yaşlılık diyologlarında idea

---

⁵⁶⁰ Aristoteles, 2017, *Politika*, a.g.e., 1332a, 242.

⁵⁶¹ Aristoteles, 2017, *Politika* a.g.e., 1258a, s. 40.

⁵⁶² Aristoteles, 2016, *Ekonomi*, a.g.e., 23.

⁵⁶³ Aristoteles, 1999, *Eudemos'a Etik*, a.g.e., 25-27.

üzerinden açıklanması Platon'un sanata dair görüşlerindeki değişimden kaynaklanmaktadır.⁵⁶⁴

Platon'un sanatsal anlayışı çerçevesinde taklidin taklidi olarak görülen sanat insanı gerçeklikten uzaklaştırıp duyuşal dünyanın gölgesinde kaybolmasına sebebiyet verdiği için çeldirici niteliktedir ve Platon bu doğrultuda olumsuz bir tavır geliştirmektedir. Tüm bunların yanında taklide olumsuz yaklaşımının altında yatan sebepler arasında Sofistlerin rölativizmi yer almaktadır. Ona göre Sofistler ana gaye olarak gerçeği yansıtmak yerine toplumun hoşuna gidecek nitelikte topluma göre bir anlatım sergilemişlerdir.⁵⁶⁵ Gerçeğin taklidini hoşsa gidecek nitelikte sundukları için gerçekten uzaklaşmışlar ve taklidi meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Bu üstünkörü yaklaşım insanı gerçek olandan uzaklaştırdığı için Platon tarafından eleştirilmektedir.

Bir açıdan Platon'un anlayışı içinde sanat gerçek taklidi yansıtmalıdır. Hakiki olan ise idealarında öncülüğünde gerçekleşen bir sanattır. Bu yüzden felsefeyle iç içe olan ve anlamlandırılmaya dayalı ahlakın rehberliğinde bir sanat anlayışı tercih edilmelidir.⁵⁶⁶ Bir noktada ideadan uzaklaşmak gerçeklikten sapmaya ve sahte eserler üretmek toplumun zevk anlayışını değiştirmeye götürmektedir. Görülüyor ki Platon'un sanata karşı eleştirel tavır sergilemesindeki asıl neden bu sahteliği yaygınlaştıran kimselerde gizlidir. Sanata bir açıdan olumsuz yaklaşırsa da tamamen olumsuz bir tavır sergilemediği de görülmektedir.

Aristoteles de tıpkı Platon gibi sanatçıların toplumdaki düzenin işleyişine katkı sağlıyor olmalarını desteklemektedir. Zanaat iki filozofun görüşleri çerçevesinde aynı anlamda kullanılmakta ve sanatın içinde yer almaktadır. Platon'dan farklı olarak Aristoteles sanatçıların takasla geçimlerini sağladıklarını söylemektedir. Özellikle bu durumun adalet yönüne işaret etmektedir. Sanatın zanaat alanı içinde yer alan insanlar ürettikleri malları takas yoluyla birbirlerine vererek iş bölümüne katkı sağlamaktadırlar. Aristoteles bu orantılılığın adalete de hizmet ettiğine inanmaktadır.⁵⁶⁷ Hak kavramı çerçevesinde paylaşım gerçekleştikçe iş bölümü artışıyla birlikte toplumdaki düzene katkı sağlama da artmaktadır.

Aristoteles'e göre kuramsal bilimlerle sanatın ortak yanı başlangıç olarak bir kabulle yola çıkmalarıdır. İlkeye dayalı olarak başlarlar, amacın sorgulanması bu durumda

⁵⁶⁴ Yıldırım, İ. (2015). "Platon Sanata Karşı Değildir ", Çetinkaya, B. A. (editör). *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni. 2.Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları. 247.*

⁵⁶⁵ Yıldırım, a.g.m., 249.

⁵⁶⁶ Yıldırım, a.g.m., 250.

⁵⁶⁷ Aristoteles, 2016, *Magna Moralia, 1194a, 103.*

yapılmaz. Örneğin bir doktor tedavi etmenin amacını sorgulamaz daha çok eyleme geçer. Bu uygulamalı bir sanat olduğu için hastayı iyileştirmek adına yapılması gerekenler üzerinden harekete geçerek tedavisini yapar.⁵⁶⁸

Aristoteles her sanatın bir amacı olduğunu düşünür; sanat da dâhil her şeyin iyiye ulaşmak istediğine inanır dolayısıyla iyi herkesin ve her şeyin hedefi olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyaseti bilimler sınıflamasında en önemli konuma alan Aristoteles için retorik, askerlik gibi alanlar siyasetin gerisinde kalmaktadır.⁵⁶⁹ Retorikle diyalektik Aristoteles'e göre birbirine benzemektedir. Fakat retorik mantığın dışındaki konuları da içerdiği için adeta etik, hukuk, gibi birçok alanın karışmasından oluşan pratik hayata yönelik bir alandır. Her ne kadar teorik açıdan belli bir yapılanmadan oluşsa da kendini pratik hayatta gösteren ve Yunan toplumunun yanı sıra tüm toplumlarda yer edinen bir yapıya sahip olduğu için sanatın önemli dalları arasında yer edinmektedir.⁵⁷⁰ Bu noktada Aristoteles için ilkeleriyle birlikte retorik eğitiminin verilmesi önemlidir, gereken önem verildikçe de toplumsal yapıya katkı sağlaması devam edecektir.

Aristoteles diğer sanat dallarını incelediğinde ve özellikle zanaat alanına yöneldiğinde tarımın önemine işaret ettiği görülmektedir. Tarımla mekanik sanatları karşılaştırdığında tarımın insanın eril yönlerini daha ön plana çıkaran ve bedeni güçlendiren bir yanı olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum insanı savaş zamanları için de hazırlıklı kılmaktadır. Tarımla güçlenen beden savaşın ağır koşullarına karşı daha dirençlidir.⁵⁷¹ Aristoteles'in zanaatların iş bölümüne katkı sağlamalarının yanı sıra insan bedenini güçlendiren yönü üzerinde de durduğu görülmektedir. Bu noktada zanaat alanında alınacak eğitim işlevselliği de tetikleyecektir.

Aristoteles'e göre bir şeyin neden oluştuğunun bilgisinin altında gerçek bilgi yatmaktadır. Bu yüzden duyuların bilgisi bize şeylerin altında yatan nedenleri vermediği için güvenilir değildir. Bunun doğrultusunda ortak duyularını da geçerek faydayı sağlayan sanatı bulan ilk kişi bilgedir; çünkü o bu faydayı sağlarken bilgeliği temele almış ve duyuların bilgisinden ziyade gerçek bilgi üzerinden bir fayda sağlamıştır. Bu ilk sanattan sonra diğer sanatların bazıları ihtiyaca yönelikken bazıları zevk vermeye yönelik olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁷² Görülüyor ki sanata değerini veren şey bilgeliktir. Bilgelik sayesinde

⁵⁶⁸ Aristoteles, 1999, *Eudemosia etik, a.g.e., 101.*

⁵⁶⁹ Aristoteles, 2012, *Nikomakhos'a Etik, a.g.e., 9-10.*

⁵⁷⁰ Ross, 2011, *Aristoteles, a.g.e., 427.*

⁵⁷¹ Aristoteles, 2016, *Ekonomi, a.g.e., 25.*

⁵⁷² Aristoteles, 1996, *Metafizik, a.g.e., 79.*

deney teorisinin arkasında kalmakta ve sanat içerik yönünden gelişim göstermektedir. Özün kavranmasıyla birlikte bilgide derinleşme sanatın hakkıyla yapılmasına yardımcı olmaktadır. Gerçek sanatçı derinliğini ortaya çıkaran bilgisi ve öğretebilir kimliğiyle faaliyet gösteren kimsedir.

Aristoteles'e göre her şeyi bilmek tümelin bilinmesiyle ilişkilidir ve bu bilgiyi elde etmek duyu bilgisine dayalı olarak gerçekleşmemektedir. Bu noktada insan tümelin bilgisine sahip olmada yetersizdir. Bir şeyi en iyi şekilde bilebilmenin yolu en gerçek olanı aramaktan geçmektedir. Elde edilen bilgiyi de en iyi şekilde öğretebilmenin yolu da o şeyin nedenlerini anlayıp aktarabilmekle mümkündür.⁵⁷³ Bir şeyi gerçekten bilmek o şeyi nedenleriyle kavramaktan geçmektedir ve bilgelik de nedenleriyle kavranan bilgiden oluşmaktadır. Bu kavrayış aynı zamanda bilginin aktarılmasını da beraberinde getireceğinden sanat eğitiminde temel koşulun bilgelik olduğu kanısına varılmaktadır.

---

⁵⁷³ Aristoteles, 1996, *Metafizik*, a.g.e., 82.

5. SONUÇ

Felsefe tarihinde ilk sistem filozofları arasında yer alan Platon'un kendi felsefesi irdelendiğinde, içinde çeşitli farklılıkları ve arayışları barındıran bir düzeyde olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında özellikle üç dönem üzerinden değerlendirilen düşünce hayatı kendi içerisinde farklı bir birlik çizgisinde şekillenmektedir. Platon, eserleri kapsamında ahlaka dair tutumunu neredeyse tüm diyaloglarında göstermektedir. Yalnızca görüşlerinde yaşlılık dönemine doğru idealara dair geliştirdiği öğretinin de etkisiyle toplumsal alandan daha soyut ve metafiziği içeren bir alana doğru kaydığı görülmektedir. Yine de Platon'un tüm diyaloglarında ahlak anlayışı belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Aristoteles'in eserleri üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ise mutluluk ve iyi, iki temel erdem olarak insanın ahlaki yapılanmasında yönlendirici niteliktedir. Bu bağlamda iki filozofun da tüm bu kavramların rehberliğinde insanın yol alması gerektiğine inandıkları düşünülmektedir.

Eğitim, hem Platon'un hem de Aristoteles'in anlayışında temel bir unsur olarak pratik hayatı canlandıran ve toplumu kalkındıran bir niteliğe sahiptir. Tüm anlatılanlar çerçevesinden bakıldığında eğitim her iki filozofun görüşleri dâhilinde önceliği devletin ilerlemesine bırakmaktadır. Bu noktada her iki filozofun da eğitim görüşlerinin temelinde siyaset ve eğitim birliği yatmakta, bu birlik ise ahlaktan beslenerek toplumsal kalkınmaya ve devletin devamına hizmet etmektedir. Eğitimin devleti kalkındıran ve önceleyen bir nitelikte olmasından kaynaklanan görüş birliği çerçevesinde eğitim siyasetten ayrı görülmemektedir. Dolayısıyla insanların eğitilmesi öncelikle devletin refah seviyesinin artması için gereklidir. Bu bağlamda yasalar insanların en temel haklarını güvence altına almakta bununla birlikte eğitimin devamlılığını sağlamaktadır. Yasaların etkisi ve gerekliliği özellikle toplumsal kalkınma açısından hem Platon hem de Aristoteles tarafından desteklenmektedir.

Siyaset ve eğitimin iç içe olduğu, yasalarla desteklendiği toplumsal yapı içinde bu kurallara iki filozofun da kutsallık atfettiği görülmektedir. Bu kutsallığın içinde düzenin belli kurallar dâhilinde devamının sağlanması gerektiğine dair temel bir inanç yatmaktadır; çünkü düzenin başlangıcı Tanrılara aittir. Tanrılar öğretileri ve koydukları kurallarla bu geleneği başlatmıştır; dolayısıyla geleneğin devamı insanların göstereceği istikrarla sağlanacaktır. Bu istikrar çerçevesinde yasalar ve buna bağlı oluşan kurallar kutsaldır. Bu kutsallık kapsamında eğitim adına oluşturulan kurallar da kutsal sayıldığı için özellikle

Platon'un eğitim anlayışı çerçevesinde yeniliğe karşı bir ön yargı geliştirdiği düşünülmektedir.

Yeniliğe karşı olma durumunda hem geleneğin bozulmasına karşı duyulan kaygı hem de yeniliğin toplumda yaratacağı ahlaki etkinin bilinmezliği yatmaktadır. Özellikle Platon'a göre eğitimde yapılacak olan yeniliklerin gençlerde ahlaki açıdan olumsuz özellikler oluşturabilme ihtimali bulunduğundan gelenek korunmak zorundadır. Bu gelenek üzerinden eğitim ise beden, sanat ve ahlak çizgisinde ilerlemelidir. Eğitimde özellikle bu üç alana Aristoteles'in de önem verdiği görülmektedir. Bu anlamda iki filozofun da eğitim sisteminde konu bağlamında ortak alanlar üzerinden bir içerik belirlediği görülmektedir.

Eğitim açısından Platon'la karşılaştırma yapıldığında özellikle gelişime dair dönemler üzerinden yaptığı ayrımla Aristoteles'te daha sistematik bir yapı göze çarpmaktadır. Günümüz açısından bakıldığında gelişim psikolojisinin de izlerinin görüldüğü bu yapı içinde Aristoteles, bir insanın gelişim dönemlerini ergenlik çağına kadar devam eden dönem ve sonrası olmak üzere ikiye ayırmış, yapılan bu sınıflandırma çerçevesinde eğitimin gerçekleşmesi gerektiğini uygun görmüştür. Bu bağlamda Aristoteles'in pedagojik açıdan daha teknik boyutta anlatım sergilediği görülmektedir. Platon ise eğitim anlayışında gelişim üzerine bir sınıflamadan ziyade içerik yönünden eğitimin nasıl olması gerektiğine ağırlık vermektedir. Özellikle beden ve sanat eğitimi bakımından oluşturulan bu içerik Aristoteles'te de gözlemlendiğinden iki filozofun da sanat eğitimi alanında ortak görüşlere sahip olduğu düşünülmektedir.

Eğitim anlayışları çerçevesinde Aristoteles ve Platon'daki en önemli ortak özellik yasaların bağlayıcılığına olan güvendir. Yasaların ortaya koyduğu kurallar iki filozofa göre de Tanrıların kuralları olduğu için eğitim yasalarına göre belirlendikçe Tanrıların buyrukları yerine gelmiş olacak ve insanın kendi özünden gelen erdemsizliğe olan yönelim isteği dizginlenecektir. Dolayısıyla yasalar sunduğu kurallarla Antik Yunan'ın iki filozofu için de yönlendirici ve eğitimin gidişatını belirleyici niteliktedir. Bu bağlamda eğitim Tanrıların öğretileriyle başlamakta, ailede devam etmekte ve topluma yayılmaktadır. Öğretilerin ilk basamağında yer alan Tanrılar, eğitimde olduğu gibi sanat ve zanaatta da ilk öğretmen olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında sanat ve zanaatin kaynağı Tanrılardan gelmektedir. Aristoteles ve Platon'un felsefeleri kapsamında sanatın bütünleyen bir anlamı vardır, zanaat da bu kapsam içinde yer alarak toplumsal işleyişin devamında rol oynamaktadır.

Hem Platon hem de Aristoteles antik dönemde beden ve sanat eğitiminin özellikle erken yaşlarda çocuklara verilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Yaşadıkları dönem içerisinde toplumda eğitimin içeriğine dair birtakım eleştiriler yaptıkları görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında bu iki filozof, sanat eğitiminin ahlakı bozan bir yönü olup olmaması üzerinden etik çerçevede eleştiriler yöneltmişlerdir. Özellikle sanatın müzik, dans gibi alanlarının insanı hazza yönelten yönü üzerinden yapılan vurgulara hem Aristoteles'in hem de Platon'un aynı çizgi üzerinden yanıt verdiği görülmektedir. Ahlaki açıdan dengede olması gereken insanın akli yönlerini geri planda bırakacak ve onu hazza yöneltecek her eylem iki filozof açısından da tehlikeli görülmektedir. Bu doğrultuda sadece sanatta değil her alanda insanın erdemli olmasını engelleyecek durumlar istenmemektedir.

Sanat eğitimi kapsamında etik alanda gelen eleştirilere hem Platon hem de Aristoteles ahlakı ön plana alarak görüş bildirmektedirler. Bu noktada onlara göre etik olarak tercih edilecek orta yol insanın akli yönünü ortaya çıkarmasına yardımcı olacak ve onu erdemli bir birey haline getirecektir. Bunun doğrultusunda iki filozofun da eğitimin niteliğine özellikle dikkat çektiği görülmektedir; ancak pedagojik açıdan vurgular özellikle Aristoteles'in eğitim anlayışında daha etkin şekilde yer almaktadır. Aristoteles eğitimin niteliğini, nasıl olması gerektiğini ve özellikle bir sanat dalının içeriğinin insana olan etkilerini daha teknik konular üzerinden ilerleyerek aktarmaktadır.

Aristoteles sanat eğitimi içinde müziği diğer sanat alanlarından ayırarak, onun özgür insanların bir etkinliği olduğunu ve bu bağlamda müziğe özel bir önem verilmesi gerektiğini düşünmektedir; çünkü müzik ona göre ruhun sahip olduğu düşünme yetisini tetikleyen ve insanı canlandıran bir etkiye sahiptir. Müzik eğitiminin insana yaptığı ahlaki etkiyi hem Platon hem de Aristoteles ön plana çıkarmaktadır; özellikle müziğin karaktere de etki eden bir yönü olduğu için bu alanda bir eğitimin olması gerektiği her iki filozof tarafından desteklenmektedir; ancak Aristoteles müziği daha teknik boyutuyla ele almaktadır. Ona göre müzik, insanın bilişsel yönünü canlandırmakta, karakterini şekillendirmektedir. Bununla birlikte bir müzik eğitimi söz konusu olduğunda Aristoteles kullanılan aletlere, müziğin oluşumunda etkili olan makamlara ve seçilen parçalara özel önem atfetmektedir. Müziğin sahip olduğu ritim insanda içsel bir denge oluşturmaktadır; ritmin içsel dengeye olan katkısına Platon da değinmektedir. Her iki filozof için de bu ritim dengelye birleşerek insanın ölçülü bir birey olmasında etkili olduğundan müzik eğitimi çocukların gelişimi için önemli görülmektedir.

Edebi alanda özellikle şiirin eğitim alanındaki etkisine her iki filozof da işaret etmektedir. Platon'un anlayışında şiir çocukların kahramanlık hikâyelerine öykünmeleri açısından önemlidir; bu doğrultuda kutsal olan değerler şiir sayesinde aktarılacağından Platon'un şiiri bir değer eğitimi aracı olarak gördüğü düşünülmektedir. Aristoteles ise şiire ve bu doğrultuda şiirin eğitim alanında kullanılmasına daha felsefi bir anlam yüklemektedir. Şiirin ne olması gerektiğini ölçüleriyle, teknik özellikleriyle detaylandırarak aktaran Aristoteles için şiir geleceğe dair olasılık dâhilinde gerçekleşecek olayları tragedya ve dramalar üzerinden insanlara aktardığı için de ayrı bir öneme sahiptir. Bu noktada sanat eğitiminde şiir her iki filozof için de önemliyken Aristoteles'in anlayışında daha etkili olduğu görülmektedir.

Sanat eğitime resim alanından bakıldığında Aristoteles'in yaklaşımının daha olumlu olduğu düşünülmektedir. Aristoteles sanat eğitiminde resmin yer almasının gerekliliğini güzelin keşfedilmesine bağlamaktadır. Ona göre resim eğitimi güzeli fark ettirdiği için gereklidir, bu doğrultuda çocuklara resim eğitimi verilmelidir. Platon ise kendi varlık ve bilgi anlayışıyla bağlantılı olarak resim alanında görüşlerini dile getirmektedir. Genel kanı içinde Platon'un sanata taklidin taklidi şeklinde yaklaşmasından dolayı sanatı değersiz gördüğü fikri yer alsa da Platon'un özellikle sanatın eğitime olan etkisini desteklediği görülmektedir. Onun değersizlik atfettiği durum sanatçının hakikatle olan ilişkisiyle ilgilidir.

Bilgiyi anlamlandırma süreci içerisinde sanatçı eğer hakikatle ilişki kurabilir ve gerçek dünyanın varlığını idrak edebilirse burada Platon'a göre olumsuz bir durum oluşmamaktadır; hatta fenomenal dünyadaki nesnelere yeri geldiğinde hakikati anlamlandırma sürecinin ilk basamağı olabilmektedir. İnsan fenomenal dünyada gördüğü nesnelere oluşturduğu sanıların etkisinden hatırlama, soyutlama gibi birtakım zihinsel fonksiyonların yardımıyla kurtulabilmekte ve hakikate ulaşabilmektedir; dolayısıyla insan gerçekten bilgiye ulaşmayı istediğinde ve bu yolda ilerlediğinde içinde bulunduğu mağaranın karanlığından kurtulabilmektedir. Platon'un anlayışı kapsamında, sanatın olumsuzluğu varlık ve bilgi alanı çerçevesinde sunulan hakikatin keşfedilmediğinde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Diğer yandan sanatın gelişime katkısı vurgulandığı için Platon'un sanatın eğitsel yönüne olan bakış açısının olumlu olduğu görülmektedir. Hatta sanat alanı içinde resmin, heykelin eğitimde etkili olduğunu düşünen Platon için bu eserler üzerine ayrıntısıyla düşünmek bu noktada hakikate ulaşmayı sağlamaktadır.

İki filozofun sanat eğitimini desteklemelerinin arka planında yoğunluklu olarak ahlaki nedenlerin yer aldığı düşünülmektedir. Özellikle sanatın eğitselliğine yapılan vurgularda bu eğitimin insanın ruh halini geliştirmesi, zihinsel yapısını şekillendirmesi ve karakterini belirlemesi yönünde temel gerekçelere yer verilmektedir. Belli sanat alanlarının insanın içsel dengesini sağlayarak ona birtakım erdemler kazandıracacağı düşüncesi hem Platon'un hem de Aristoteles'in sanata dair görüşlerinde yer almaktadır; bu bağlamda onlara göre sanat eğitimi ahlaki gelişime katkı sağlamaktadır. En yüksek iyiye giden yolda insan, orta yol ve ölçülülüğün verdiği dengeyle seçimlerini yapmalı ve bu seçimler doğrultusunda hayatlarını şekillendirmelidir. İki filozof için de insan dünyaya geldiğinde beraberinde haz ve erdemlere yönelik eğilimini de getirmiştir ve bunların aklın yardımıyla belli bir dengeye ulaşması gerekmektedir.

Aristoteles ve Platon'un genel anlayışı çerçevesinde taklit (mimesis) sanatta önemli bir yer tutarken bu taklidi gerçekleştiren insanların karakterleri de sanattaki kaliteyi belirlemektedir. Karakter açısından ahlaki bütünlüğü yakalayamayan insanlar bir eser üretiyorsa o eser sıradan hale gelmektedir. Dolayısıyla sanatçının niteliği eserin niteliğini de belirlemektedir. Bu çerçeve içerisinde iki filozofun da anlayışlarında ahlakın rehber niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

Devletin varlığını sürdürme hususunda toplumda sanatçılara düşen bir takım görevler bulunmaktadır. Platon ve Aristoteles'in bu görevler hususunda ortak fikirlere sahip olduğu görülmektedir; özellikle iki filozofun da zanaatı sanatın kapsamı içine dâhil etmelerinden ötürü sanatçıların bu iş bölümüne katkılarının önemli olduğunu düşündükleri görülmektedir. Bundan ötürü ahlaki yol çerçevesinde sanatçılar da dâhil herkesin kendine düşen görevi yapması beklenmektedir.

Mimesis hem Platon hem de Aristoteles'in önem verdiği ve sanat anlayışlarında karşımıza çıkan temel kavramdır; ancak iki filozofun da kavramın içeriğine bazı farklı anlamlar yüklediği görülmektedir. Platon'un felsefesinde idealar dünyası gerçekliğin bulunduğu alan olarak nitelendirilmekte; fenomenal dünyadaki nesnelere ise idealar dünyasındaki gerçekliğin birer yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanatçı kendi eserlerini fenomenal dünyadaki gerçek sandığı nesnelere hareket ederek ürettiği için bu bağlamda üretilen bu eserler Platon'a göre taklidin taklidi olarak değerlendirilmektedir. Sanat da gerçeği yansıtmayan bir alan olarak taklit şeklinde olduğundan Platon sanatın bu oluşumuna karşı olumsuz bir tavır geliştirmektedir; ancak Platon'un tamamen sanata karşı olduğu düşünülmemektedir. Özellikle filozofun eğitim anlayışı çerçevesinde bir

değerlendirme yapıldığında sanat çocuğun gelişimini destekleyen bir alan olarak karşımıza çıkmakta ve bu bağlamda sanat eğitimi önemli görülerek desteklenmektedir.

Platon zanaatı sanat kapsamı altında değerlendirerek ona işlevsellik atfetmektedir; bu işlevsellik çerçevesinde insan toplumsal yaşamına devam etmektedir. Platon'a göre herkes bilgi sahibi olduğu ve eğitim aldığı alan üzerinden toplumdaki işbölümüne katkı sağlamalı ve herkes yeteneği doğrultusunda ilgili sanat dalıyla uğraşmalıdır. Bu anlamda bakıldığında sanat eğitimi destekleyen Platon'un tam olarak sanata olumsuz bir tavır sergilediği düşünülmektedir; bununla birlikte aynı görüşe sahip olan Aristoteles de toplumun kalkınması ve işbölümünün karşılıklı yarar üzerinden devam etmesi adına zanaat eğitimi önemli görmektedir.

Aristoteles de Platon gibi sanatta mimesisi benimsemektedir; ancak Aristoteles'in anlamlandırdığı mimesis Platon'a göre içerik olarak farklı özelliklere sahiptir. Aristoteles'in anlayışında da mimesis taklit üzerinden varlığını korumaktadır; fakat Platon'dan farklı olarak Aristoteles'in bu kavramda yaratıcılığa daha ağırlık verdiği düşünülmektedir. Özellikle mimesis doğrultusunda üretilen eserlerin özgünlüğü bu yaratıcılıktan gelmektedir. Taklit Aristoteles'e göre kendini sadece nesnelere değil öznelerde ve öznelerin eylemlerinde de göstermektedir. Özellikle Aristoteles sanatta taklide yer verilen alanlardan dramaya dikkat çekmektedir; günümüzde de bir öğretim metodu olarak kullanılan dramaya Aristoteles'in işaret etmesi bu doğrultuda önemli görülmektedir. Platon insanların aldıkları eğitim sonrasında öğrendiklerini meydanlarda halka sunmaları hususunda da taklidin kullanıldığını belirtmektedir; Aristoteles ise bunu drama olarak adlandırmaktadır. Bu açıdan Aristoteles'in bu sanat dalına daha teknik bir boyut kazandırdığı düşünülmektedir.

Aristoteles'e göre öğrenme taklitle gerçekleşmektedir; bu bakış açısıyla Aristoteles eğitimin ilk aşamasına taklidi yerleştirmektedir. Sanatta ise taklit doğayla gerçekleştiği için bir sanatkar Aristoteles'e göre doğadan ve doğada bulunan maddeyle birlikte bu maddenin biçiminden ve oluşumundan haberdar olmalıdır; dolayısıyla Aristoteles'in sanatsal bilgiyi elde etme aşamasında varlık ve oluşun bilgisini öncelediği düşünülmektedir.

Aristoteles'e göre madde ve form üzerinden yapılan değerlendirme sanattaki oluşumu da anlamlandırma adına önemlidir; ontolojik bilginin farkındalığı beraberinde değişimi de anlamlandırmayı sağlamaktadır. Bu noktada Platon'a göre Aristoteles sanat eserinde meydana gelen değişime belirli ilkeler çerçevesinde yaklaşmaktadır; özellikle Aristoteles'in incelemelerinde sanat eseri "sanat eseri olması bakımından" ele alınmakta ve

o eserin oluşumunu sağlayan ilkeler üzerinden değerlendirilmektedir; dolayısıyla Aristoteles'in sanat anlayışında ontoloji, epistemoloji birlikteliğinin ağır bastığı düşünülmektedir.

Aristoteles'in değişimi içeren görüşü içinde değişim bilkuvve durumdan bilfile doğru gerçekleşmektedir. Bilkuvvelik varlıktan geliyor olup değişim gerçekleştikçe madde de değişmektedir. Ancak bir madde başka bir maddenin oluşmasına katkıda bulunuyorsa oluştuğu madde de hala kendi varlığını korur. Sanat eseri bakımından düşünüldüğünde eserin sanatsal hale gelmesinden önce sahip olduğu ham madde kendi varlığını korumaktadır. Bu yüzden altın masa denildiğinde altın kendi varlığını masada sürdürmektedir, bununla birlikte altın masa haline getirilmiştir.

Sanatçının zihninde bulunan fail neden oluşuma katkı sağlayan niteliktedir. Varlık sayesinde madde içkin bir şekilde zorunlu olarak var olur. İlk madde oluşur ve o diğer maddelerin oluşmasına katkıda bulunur; bu durumda altın oluşarak masanın oluşmasına katkı sağlamıştır. Form kendi kendini meydana getiremediği için sanat eserini üretme süreci doğrultusunda başka bir eserde meydana gelen öz olarak karşımıza çıkmaktadır. Her maddenin kendine özgü hareketi onu biricik kılmakta böylelikle bu madde diğerlerinden ayrılmaktadır. Maddelerin içinde bulunan hareket kimi durumlarda dışarıdan gelen bir müdahaleyle tetiklenebilmektedir. Aristoteles bu noktada sanat eserlerinin oluşumundaki müdahaleyi sanatçıların yaptığını düşünmektedir. Bu imkan sanatçının katkısıyla gerçekleşmekte böylelikle formel töz oluşumu gerçekleştirmektedir. Aristoteles'in özellikle sanatsal bir öğeyi oluşturma sürecinde verdiği örnek bu doğrultuda onu farklı kılan özellikler arasında görülmektedir.

Aristoteles beden ve formdan oluşan insanın ontolojik yapısı itibariyle ahlaki açıdan ve akli olarak kendisini geliştirmesi bakımından birtakım sorumlulukları olduğunu düşünmektedir. İnsan bu doğrultuda anlamlı bir bütünlüğe sahip bir varlıktır ve bu bütünlük içerisinde insan kendi yeteneklerini işlevsel kılmaya adeta zorunlu bir varlıktır. Bu noktadan bakıldığında insan anlamlı bir varlık olarak üretmeye zorunlu bir yapıya sahiptir. Aristoteles'in de bu bağlamda insana verdiği anlamın önemli olduğu düşünülmektedir.

Sanatta en temel kavramlardan biri olarak karşımıza çıkan güzelin anlamlandırılmasına bakıldığında iki filozofun da bu kavramın içeriğine önem verdiği görülmektedir. Platon kendi varlık ve bilgi anlayışı içerisinde etraftaki güzel nesnelere üzerinden zihinsel faaliyetler aracılığıyla güzel ideasına yönelimin gerçekleşeceğini

düşünmektedir. Bu bağlamda gerçeklik tümel olan güzel ideasındadır ve fenomenal dünyadaki nesnelere bu güzel ideasından pay alarak güzelleşmektedir; ancak Platon bir sanat eserinin güzel olarak nitelendirilmesinde bilginin etkisini de vurgulamaktadır. Dolayısıyla Platon'un felsefesinde gerçeklikten alınan payla birlikte sanatçının bilgi birikimi bir sanat eserini güzel kılan etkenlerin başında gelmektedir.

Estetik alanın topluma yansıyan yönü iki filozof için de önem arz etmektedir. Heykellerin şekillerinden, resimlerin büyüklüklerine kadar birçok oranın yine geleneksellik üzerinden devam etmesi gerektiği hem Aristoteles hem de Platon tarafından vurgulanmaktadır. Aristoteles toplumdaki estetik anlayışını yine toplumun yaşantısını kolaylaştırması bakımından irdelemekte ve bu estetik algının geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Özellikle sitelerin içindeki evlerin konumu üzerine fikir geliştiren Aristoteles estetiğin toplumsal yaşantıda kendini hissettirmesinin daha pratik ve güvenli bir hayatın yaşanmasına sebep olması yönünde incelemektedir.

Platon'un estetiğe bakış açısı ise daha çok kendi ideal felsefesi yönünde gelişmiştir. Toplumdaki estetik nesnelere gerçek güzele ideaya ulaştırmada insanda adeta uyanışın ilk basamağını oluşturacağı için önemli görülmektedir. Böylelikle insan bununla birlikte zihinsel yetilerini kullanabilirse gerçek güzelin farkına varabilecektir. Aksi takdirde zihinsel faaliyetler devreye girmezse gölgeler dünyasındaki güzel nesnelere gerçek olarak nitelendirilerek yaşamına devam edecektir. Bu noktada toplumsal anlamda Aristoteles'in sanatta daha realist bir yaklaşım geliştirdiği görülmektedir.

Retorik inandırma gücünü temele alan yapısıyla hem Aristoteles'in hem de Platon'un felsefesinde etkin bir rol üstlenmektedir. İki filozof da retorik bir sanat dalı olarak görünürken çoğunlukla siyasetin parçası olarak nitelendirmektedirler. Retorik özünde söylemin anlamlandırılması yatmaktadır, bu noktada Aristoteles tasımların kullanılması gerektiğini söyleyerek Platon'dan ayrılan yönünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Aristoteles'in yaptığı ayrımlarla retorik daha ayrıntılı ve sistemli bir şekilde yaklaştığı düşünülmektedir.

Platon retorik için görüşlerini sofistler üzerinden gerçekleştirerek oluşturmaktadır. Platon'un tüm sisteminde gerçeklik ulaşılması gereken bir unsur olarak karşımıza çıkarken Sofistler bu gerçekliğe giden yolda retorik gösteriş olarak adeta kendilerine malzeme edindiklerinden dolayı Platon tarafından eleştirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Platon'un retorikle gerçeklik üzerinden bir bağlantı kurduğu, Aristoteles'in ise retorik daha sistematik açıdan yaklaşmış, eleştiri boyutuna daha az yer vererek retorik nasıl

olması gerektiği üzerinde durduğu görülmektedir. Etik iki filozofun da retorik anlayışında kendini gösterirken mantık ve etik birlikteliğinin Aristoteles'in retoriğini farklı kıldığı düşünülmektedir.

Sofistleri eleştirme yöntemlerine bakıldığında iki filozof da aynı görüşle ilerlemektedir. Sofistler Platon ve Aristoteles için yöntem olarak karşıdaki kimselerin öne sürdüğü argümanları yanlış şekilde çürütmeye çalışmaktadırlar. Aristoteles Sofistlerin insanları gevezeliğe teşvik eden yönlerinin de olduğunu belirterek onları eleştirmektedir. Özellikle ayrıntılı incelemesiyle dikkat çeken Aristoteles için Sofistler uyguladıkları yöntemlerle karşılarındaki insanların kullandıkları dilde hata yapmalarına sebep olmaktadır.

Aristoteles retorik kapsamında münakaşacı tartışmalara da yer verilmesi gerektiğini düşünürken özellikle bu tartışmaların felsefeye olan etkisinin çok kuvvetli olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla sanat dallarından retoriğin hakkı verilerek yapıldığında felsefeyi güçlü kılan özelliklerinin de olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Retorik hususunda yöntem Aristoteles'in en çok üzerinde durduğu konudur, bu yöntem kullanım dilini, ifade biçimini ve belli bir şekilde sistematize edilmiş planı içerdikçe ona göre retorik başarılı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Altar, C. M. (1996). *Sanat Felsefesi Üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles. (1998). *Atinalıların Devleti*. (Çev: Suat Yakup Baydur). Cumhuriyet Yayınları.
- Aristoteles. (1996). *Metafizik*. (Çev: Ahmet Arslan). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aristoteles. (1999). *Eudemos 'a Etik*. (Çev: Saffet Babür).Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Aristoteles. (2001). *Fizik*. (çev. Saffet Babür). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles. (2002). *Kategoriler*.(Çev: Saffet Babür). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Aristoteles. (2007). *Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine*. (Çev: Oğuz Özügül). İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles. (2012). *Nikomakhos 'a Etik*. (Çev: Saffet Babür). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Aristoteles. (2016). *Ekonomi*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles. (2016). *Magna Moralia*. (Çev: Y.Gurur Sev). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Aristoteles. (2017). *Poetika*. (çev: Ari Çokona- Ömer Aygün). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Aristoteles. (2017). *Politika*. (Çev:Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles. (2018). *İkinci Çözümlenmeler*.(Çev: Ali Houshiary). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles. (2018). *Retorik*. (çev: Mehmet H. Doğan) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles. (2018). *Ruh Üzerine*. (Çev: Zeki Özcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Aristoteles. (2019). *Oluş ve Bozuluş*. (Çev: Y. Gurur Sev). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Arnheim, R. (1989). *Thoughts On Art Education*. Occasional Paper 2. Los Angeles.
- Arslan, A. (2010). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslanoğlu, İ. (2018). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Artut, K. (2013). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ata,B. (2009). *Fichte'nin Eğitim Üzerine Düşünceleri ve Türkiye'deki Yansımaları*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Ayaydın, A. (2013). *Görsel Sanatlar Eğitiminde Uygulamalar*.(Ed. Ayaydın, A. ve Mercin, L). Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Burnet, J. (2008). *Aristoteles: Eğitim Üzerine*, (çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları.
- Büyükdüvenci, S. (2001). *Eğitim Felsefesine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Büyükdüvenci, S. (2006). "Sanat ve Değer". *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 2.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2018). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A.(2014). *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*. İstanbul: Say Yayınları
- Collingwood, R. G. (2011). *Kısaca Sanat Felsefesi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık
- Çelik, S. (2008). *Apollon ve Müzik*.Doktora Tezi,Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demiralp, D. (2008). "Sanatını çağının felsefesi ışığında biçimlendiren bir heykeltıraş: antik yunanlı polykleitos".*Gazi Üniversitesi G.S.F. Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2, 67-80.
- Demirel, Ö. (2011). *Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Elmas,H. (2006). " Ondokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Özgürlük Bağlamında Sanat Neydi, Ne Oldu ", *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 281-298.
- Erbay, M. (2013). *Sanat Eğitimi Üzerine*. İstanbul: Beta yayıncılık.
- Ergün,M. (2011). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gombrich, E.H. (1997). *Sanatın Öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Güler, A. (2015). "Sanatta Farklı Bir Görme Biçimi Olarak Sezgi", *New World Sciences Academy-Fine Arts*, D0160, 1-10
- Haşlakoğlu, O. (2016). *Platon Düşüncesinde Tekhne*. İstanbul: Sentez Yayıncılık
- Hegel, G.W.F. (2011). *Tarihte Akıl*. (Çev:Önay Sözer). İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Honderich, Ted. (2005). *The Oxford Companion to Philosophy*. Art.
- İnternet: Stanford Encyclopedia of Philosophy <https://plato.stanford.edu/entries/art-definition/>, Son Erişim Tarihi: 20.01.2019.
- Kale, N. (1993). "Eğitime İlişkin Felsefi ve İdeolojik Görüşler: Realizm ve Eğitim". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 26 (1), s.275-287.
- Mengüşoğlu, T. (1992). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ötgün, C. (2009). "Sanat Yapıtına Yaklaşım Biçimleri", *Gazi Sanat Tasarım*, 159-178.
- Paksut, F. (1980). *Platon ve Platon sonrası*. Ankara: Ayyıldız Matbaası

- Platon- (2015). *Şölen*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2013). *Hipparkhos-Kleitophon-Rakipler*.(Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2010). *Alkibiades*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2012). *Yasalar*. (Çev: Candan Şentuna ve Saffet Babür). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Platon. (2013). *Diyaloglar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon. (2013). *Minos- Epinomis*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2013). *Philebos*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2014). *Devlet Adamı*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2014). *Kritias - Kharmides*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2015). *Mektuplar*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2015). *Phaidon*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2015). *Timaios*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2016). *Büyük Hippias - Theages*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları
- Platon. (2016). *Devlet*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2016). *Euthydemos – Parmenides*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2016). *Phaidros ya da Güzellik Üzerine*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Platon. (2018). *Parmenides*. (Çev: Saffet Babür). Ankara: İmge Kitabevi.
- Platon.(2011). *Küçük Hippias*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul : Say Yayınları.
- Platon.(2011). *Meneksenos*. (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Richter,G. (1984). *Yunan Sanatı*.(Çev: Beral Madra) İstanbul: Cem Kitabevi.
- Rorty, A.O. (ed.) (1998). *Philosophers of Education: New Historical Perspectives*. London: Routledge.
- Ross, W.D. (2011). *Aristoteles*. (Çev. Ahmet Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- San,İ. (2003).*Sanat Eğitimi Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- San,İ. ve İlhan, A. Ç. (2006). *Sanat Eğitiminde Sanat Biliminin Rolü*. Sempozyum Kitabı. Ankara: Natürel Yayınevi.

- Soykan, Ö. N. (1997). “Sanatın Ne’liği - Sanatçının Kimliği Sorunu”. *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi*, 30.
- Sönmez, V. (1998). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şentürk, L. V. (1999). “Varoluşçuluk Felsefesi ve Resim Sanatı”. *Anadolu Sanat Dergisi*, 9, 157.
- Tekin, A. ve Tekin, G. (2014). “Antik Yunan Dönemi: Spor ve Antik Olimpiyat Oyunları”. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7(18), 121-140.
- Tezcan, M. (1993). *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye*. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 18.
- Topakkaya, A. (2008). “Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles-Platon Karşılaştırması”. *SDÜ Felsefe Bl. Dergisi*, 6, 27-49.
- Topakkaya, A. (2014). *Sistemik Felsefe Bağlamında Platon- Aristoteles Karşılaştırması*. Ankara: Nobel yayın
- Turani, A. (2010). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ulusoy, F. (2018). *Öğrenciden öğrenmek: Öğretmen eğitiminde öğrenci odaklı kısa videolar*. Ankara: ODTÜ yayıncılık .
- Ülger, E. (2013), “Platon’un Sanat Kuramının Düşünsel evrimi”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 15-28.
- Weber, A. (2015). *Felsefe Tarihi*. (Çev: H. Vehbi Eralp). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık
- Winckelmann, J.J. (2017). *Antikçağ Sanat Tarihi*. (Çev: Oğuz Özgül) İstanbul: Say Yayınları
- Yıldırım, İ. (2015). Platon Sanata Karşı Değildir. Çetinkaya, B. A. (editör). *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni* (2.Cilt). İstanbul: İnsan Yayınları, 243-258.
- Yüksel, A. (1990). “Antik Yunan Tiyatrosu’nda Komedi’nin Evreleri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 33(1-2), 557-569.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı,adı : Işık, Miray
Uyruğu : TC
Doğumtarihiveyeri : 01/01/1986 Bilecik
Medenihali : Bekar
Telefon : 05057741669
e-mail : misik05@hacettepe.edu.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Lisans	Gazi Üniversitesi, Felsefe	2016
Lisans	Hacettepe Üniversitesi, Sınıf Öğretmenliği	2009
Lise	Manisa Lisesi (YDAL)	2003

Yabancı Dil

İngilizce

